Alina Mungiu-Pippidi

ULTIMA CRUCIADĂ
roman

‘Time present and time past are both perhaps alive in time future
And time future contained in time past
If all time is present, all time is unredeemable.’

T.S. Eliot-Burnt Norton

Pentru Alina Sorohan , Ovidiu Bogdan, și alții ca ei,
căzuți de tineri.

Cuvînt înainte de Radu Novac

Numele meu este …dar desigur că nu e cazul să-l mai adaug aici. Dacă cineva va citi ce scriu aici, va fi, cel mai devreme, în 1986-cinci ani de acum înainte. Am împlinit astăzi nouăzeci de ani, așa că am hotărăt să desăvărșesc această treabă.
Nu că ar fi ceva de desăvărșit: manuscrisele din acest pachet mi-au revenit cu totul pe neașteptate și nimeni nu așteaptă de la mine să fac ceva cu ele. Dimpotrivă, a existat un consemn ca ele să fie distruse. Dar cum toți ceilalți sunt morți, mai puțin Enescu, aflat în străinătate, și de care nu am reușit să dau, cred că pot să hotărăsc singur. E vorba de posteritatea cuiva, și la asta sunt mai expert ca un doctor: acum că mi-ați citi numele știți că sunt un scriitor celebru. Ați învățat cu toții

la școală textele mele de cîteva generații. S-au mai schimbat ele, odată cu timpurile: acum sunt unele cu daci, au mai fost cu moldoveni și chiar cu sovietici. Trebuie să recunoașteți că niciunul n-a fost prost scris.

Numele meu este deci Radu Novac. Sunt președintele Academiei. Am fost și președinte al Marii Adunări Naționale. Sunt cel mai important scriitor român în viață -și un supraviețuitor. Am scris omagii pentru Regele Carol, pentru Mareșal, Stalin și desigur și pentru conducătorul nostru, și el un vînător ca și mine. Am supraviețuit Gărzii de Fier, războiului și am scos din pușcărie pe cîți prieteni am putut în anii lui Dej –Dej era un om de înțeles, nu ca ăsta.

Sunt bătrîn, știu. Nu reușesc deloc să spun ce vreau de fapt să spun. Deci: nu va fi vorba de mine deloc în acest teanc de pagini. Sau prea puțin. Eu am furnizat doar decorul pentru ceea ce s-a petrecut: casa mea de la Neamț, un cadou frumos al Mitropoliei, în care am scris atîtea cărți. Dar în afara de asta în casa asta s-a mai întîmplat ceva, ceva care acum, cînd sfîrșitul mi se apropie, încep să înțeleg mai bine. Cei care au trăit prin aceste întîmplări, ca și cei care nu le-au supraviețuit, ar fi vrut ca ele să rămînă secrete. Dar, la naiba! Eu sunt scriitor. Au trecut cinzeci de ani de atunci. Deja cine a avut norocul să moară înainte de război devine un strămoș comod al celor de azi. Ministrul de Externe îmi spunea ieri că vrea să reînhume pe Gabriel Nicolau, cel mai celebru diplomat român. Dacă Gabriel l-ar fi cunoscut pe ăsta nu l-ar fi angajat nici portar, dar uite că omul e ministru și vrea strămoși. Vrea legitimitate. S-a dus la Geneva din partea țării la inaugurarea sălii cu numele lui Gabriel. A ținut și un discurs.
Ori: Gabriel nu poate fi mutat. Am împușcat un om ca arma mea de mistreț I ca să împiedic pe legionari să se atingă de mormîntul lui, în 1939. Gabriel trebuie lăsat unde este, punct. Cînd lumea va citi aceste texte va înțelege de ce. Prietenul meu, doctorul Moscu, de la care le-am moștenit, lăsase un bilet că trebuie distruse-dar ar înțelege de ce fac ce fac. Mă consolez cu ideea că atunci cînd vor citi textul lui Gabriel și relatarea lui Moscu nici nu-l vor mai vrea de strămoș. Să dea Domnul să-l lase în pace !
Textul nu se poate publica azi, știu. Eu însumi am pus această limită de cinzeci de ani. Dar după aceea trebuie circulat, fie și copiat la mașină. Lumea trebuie să știe ce s-a întîmplat acolo.
Sunt mai multe texte. Mi-am băgat și eu puțin mîna în ele: dacă o să dați peste înfloriturile de prisos e sigur că îmi aparțin. E o relatere a lui Moscu, un fel de buletin de observație: cîteva note ale celorlalți doi doctori, pe care le-am legat în textul lui Moscu, și manuscrisul lui Gabriel, care se petrece la Sacra di San Michele și în alte locuri în secolele șaisprezece-șaptesprezece.
Nici astăzi, ca și în 1936, nu știu exact ce s-a petrecut la mine acasă, casa pe care am împrumutat-o acestui celebru politician, prietenul meu, în acea toamnă. Sper ca cine citește să priceapă mai mult decăt mine. Am învățat cu timpul să respect însă ceea ce s-a petrecut acolo.
Gabriel a scris aici, pe terasa asta: ceasul solar mai există și azi, la fel piatra lui Daniil și celelate lucruri bizare despre care e vorba. Cartea lui Damian nu s-a găsit niciodată: am căutat-o chiar eu la Muntele Athos mai tărziu.
Manuscrisul original, după publicare, ar trebui să meargă în fondul cu numele lui de la Oxford: Moscu mi l-a lăsat mie și eu îl las englezilor. Ei au fost executorii lui testamentari și prietenii lui: lumea noastră politică nu l-a meritat niciodată. Doar că vor să-l reînhume. Și cred că englezii sunt singurii care au un cuvînt legal de spus: ei sunt trustees of Gabriel Nicolau Charity. La ei trebuie să ajungă și manuscrisul.

Am fost mereu un om credincios, fără să-mi bat capul cu credința. Părerea mea este că dacă

ajungi să-ți bați capul cu ea, mai mult ca sigur că n-o mai ai. Gide, pe care l-am cunoscut, a zis odată că Dumnezeu nu trebuie căutat altundeva decît pretutindeni. Eu zic că nu trebuie căutat deloc. Eu n-am făcut-o și sunt pe drumul spre rai, cu decorațiile, medaliile și amintirile mele cu tot. Am prezidat ceva plenare despre ateism, dar sunt sigur că Dumnezeu a înțeles că era o glumă bună și atît. Nu-mi bat eu capul!

Gabriel era altfel. In primul rind că era cultivat: nu citit, cum sunt românii, ci veritabil cultivat, era rafinat și profund serios in acelasi timp, și ironia lui, cum I-am zis odată, părea să vină direct de la dracu', nu ironiza decit lucrurile esențiale, alea care ne fac să ne pierdem somnul. Pe urmă, era bolnav, nu doar cu trupul. Apoi, deși patriot, avea puțin în comun cu românii-își trăise toată viața afară, a fost primul european care a militat pentru Europa unită. De asta cu puțin excepții – și toate ilustre-oamenii noștri politici îl urau de moarte. Trezea complexele românilor fără nici un efort: numai cînd îl auzeai vorbind englezește. La fel de bună era și latina lui, ce să mai vorbim de economie! El a făcut planul stabilizării noastre monetare. Era arogant fără să vrea, avea aroganța omului superior. Era și necruțător: cînd avea ceva de făcut oamenii nu mai erau decît piese pe care le muta. Nu era rău: pur și simplu nu băga oamenii în seamă, decît dacă-I atrăgeai atenția. Cînd o făcea însă, era irezistibil. Nimic nu e mai cuceritor decît omul rece cînd se deschide.

Povestea începe la sfîrșitul lui august 1936 cînd Gabriel s-a certat cu regele și și-a dat demisia. Nu mă întrebați cînd se sfîrșește însă, că nu știu. Trag doar nădejde că pe undeva o fi vreun sfîrșit.

OGLINDA

1. SACRA DI SAN MICHELE, VAL DI SUSA,
Piemont, 1526

Intră, și nu zăbovi (strigă Walter), străpunge suprafața oglinzii ca acul pînza întinsă: vino în cerc, desfă strîmtoarea memoriei tale și mergi, umblă prin labirint fără teamă de ocoliș sau rătăcire, umblă ocolind, neocolind, căutînd, necăutînd, umblă istovind, amărînd, îngrozind, înfiorînd, umblă neavînd, neplănuind, nesperînd, nedisperînd, netemînd, nebănuind.
Fii liniștit (adăugă Walter), cît mai liniștit, nu dau cu pietre în apă ca să te chinui (de ce aș face-o?), ci ca să urmăresc valurile cu privirea, cît de departe pot ajunge.
Atîta doar.

M-am născut în anul în care cetatea lui Constantin a căzut în mîinile păgînilor și Marea Frică s-a înstăpînit peste Europa. În umbra ei am crescut: veștile despre înaintarea păgînilor, mai adesea zvonuri decît vești, ajungeau la Baia în tîrg: cele aduse de negustătorii de peste munți care vorbeau de păgîni urcînd în susul Dunării: cele aduse de oameni veniți de la gurile Dunării și Nistrului, care vorbeau de păgînii care urceau pe coasta de Răsărit a Mării Negre. De pe o zi pe alta, vreme de peste douăzeci de ani, era așteptată o mare năvală a turcilor în drum spre Regatul Polon, dar pînă am împlinit eu douăzeci și doi de ani nu s-a întîmplat; mai adesea hoarde de tătari dădeau năvală peste Nistru, ardeau și jefuiau totul și după cîteva zile dispăreau fără urmă. De teama lor ne refugiam în cetate la Baia, atunci cînd apucam, sau în mlaștinile Siretului, unde caii lor nu îndrăzneau să intre, atunci cînd prindeam de veste tîrziu. Adesea aceste alarme erau false și stăteam tremurînd în smîrcuri, fără curaj să aprindem focul, zile în șir, pînă cînd vreun călăreț din cetate ne găsea și ne trimitea înapoi la casele din poiană. Tata vorbea că va face o cetate din butuci de lemn, ca să nu mai intre tătarii chiar în bătătura noastră să facă prăpăd, dar pînă am plecat la mînăstire nu apucase să facă decît un turn de pază în care stătea un argat: nici dacă ar fi făcut-o nu avea cine s-o apere. Din argați și țărani unii trăgeau cu arcul după păsări și căprioare cu destulă iscusință, dar nimeni nu mînuia sabia în afară de tata, frații mei mai mari și scutierii lor, iar ei erau mereu plecați la oaste. Baia era la îndemînă, garnizoana era bună și din locuitori sașii mai ales aveau arme și se puteau apăra: întotdeauna ne simțeam în siguranță acolo. Dar tot acolo se adunau zvonurile cele mai teribile și spaimele cele mai îngrozitoare, care nu ajungeau la casa din poiană, aduse de nenumărații călători care se perindau, oameni curajoși, dar care trăncăneau mult: mama adesea se speria grozav de ce auzea, și așa o țin minte și azi, speriată.

Multe lucruri din Orient treceau prin Baia, țesături și mirodenii și băuturi și fructe uscate, iar într-o zi la tîrg am văzut un animal grozav, cu buze uriașe, cocoașă și gît arcuit ca de șarpe: duhnea de nu te puteai apropia, presupunînd că ai fi avut inima destul de tare să o faci și am înțeles atunci că tot ceea ce venea din Răsăritul de dincolo de mare era trimis de Diavol.

Cînd mama a murit de friguri de baltă eu eram încă prea nevîrrstnic să merge cu ai mei frați la oaste, în polcul tatei, care era așezat la Suceava: așa că m-au trimis la mînăstire. Făcusem mai puține pozne și isprăvi sîngeroase prin curte pînă atunci, și asta îl făcea pe tata, bărbat solid și practic, să tragă concluzia că bărbăția mea era cumva sub a fraților, poate pentru că fusesem cel mai mic, și născut tîrziu: deși mereu îndeplinise dregătorii de seamă, el nu știa carte, și nici frații, așa că s-a gîndit să tragă folos din firea mea așezată și să nu mai plătească un diac să-I scrie scrisorile și să-I țină socotelile: eu ar fi urmat să îndeplinesc acestea cînd aș mai fi crescut.
N-a fost să fie așa însă, dar astfel am ajuns eu la Mînăstirea Neamțului, în grija părintelui Ioasaf, care fusese prietenul și duhovnicul mitropolitului Damian. Atunci a început de fapt viața mea.

Cenușa lui Damian, mitropolitul Moldovei, maestrul lui Omnebonum și al Ordinului, a încăput într-o urnă mică, zidită într-o nișă a Bisericii Domnești din Suceava. Astfel de îngropăciune nu era în obiceiul pămîntului, și mulți s-au întrebat ce fusese la mijloc, ceva necurat sau ceva preacurat, că uneori e greu de deslușit între acestea? încă de pe atunci nimeni de pe la noi nu se mai pricepea la minuni; trecuse vremea lor de pe meleagurile noastre.
Unii puneau pe seama bolii – putreziciunea e uneori tot atît de variată ca și viața. Poate că aceasta fusese ceea ce-l rosese pe dinăuntru cu atîta înverșunare, minuție și trudă că, odată mort, trupul nu i-a putrezit fibră cu fibră, ca la orice om necertat cu Domnul, ci a prins a se destrăma, s-a făcut străveziu de se zărea salteaua prin el, picioarele chiar ajunseseră de neobservat – trebuia să pipăi cu nădejde ca să dai de ele – iute atunci l-au azvîrlit în flăcări, să culeagă măcar cele cîteva fire de cenușă, cîte mai rămăseseră! Alții șopteau însă că nici atîta nu mai apucaseră a face, el se risipise ca ceața pătrunsă de vînt, în toate zările, iar cenușa din urnă era fructul arderii mocnite a unui buștean de mesteacăn.
Poporul credea însă, cu pioșenie și fără temei, că sfințenia mitropolitului mort era pricina destrămării sale trupești atît de nesăbuite.. Dar el numai un sfînt nu fusese. Știu asta de la mulți oameni, deși el era mort cînd m-am născut eu.

La moartea lui Alexandru zis Ciubăr s-a suit pe tron Petru, cumnat cu regentul Iancu de Hunedoara. Atît îl ținuse Damian departe pe Petru de coroană, că acesta, o dată încoronat, a pus să fie spartă nișa, iar cenușa mitropolitului risipită în vînt, cît el sta cu mîinile în chimir și privea. Sărmanul Petru dorise mult tronul: se însurase cu sora regentului, femeie pătată și destul de vîrstnică încît să-i fie mamă, doar pentru scaunul Domniei, pe care pînă atunci nu-l zărise nici măcar îndeaproape. Strașnic vînt s-a pornit atunci în Suceava, frîngînd de mijloc pinii, zburătăcind acoperișurile bordeielor de pe deal ca pe tot atîtea frunze veștede, alungînd arcașii în turnuri, prăbușind turla unei biserici și strîngînd văzduhul peste cetate ca un veșmînt prea strîmt, de picau oamenii pe uliți, înăbușindu-se și răcnind după aer…
Dar peste cîteva luni a murit și Petru, ca un blestemat fără scăpare. Apoi, voievodul meu, Ștefan cel Sfînt, cu mine și cu Omnebonum în suita-i, a așternut lespede cu numele lui Damian la mănăstirea Neamtului, care a fost inghițită de pămînt în noaptea de pomină cînd s-au cutremurat toate. S-a dus fără nici o urmă și călugării spuneau că diavolul nu îngăduie morminte care nu adăpostesc nici un trup, înghite pietrele, ca să le poată păstra veșnic sufletele în iad…Dar poate

alta să fi fost pricina, că nimeni, niciodată nu a mai adus vorba de mormîntul sau de memoria lui, ca și cum ar fi fost blestemat să fie uitat…

Paul Omnebonum, magistrul meu, a murit în flăcările unui han din Buda. Eram dimpreună, eu trăiesc și astăzi, iar el este pulbere de peste douăzeci de ani – și cred că asta a fost după vrerea fiecăruia. Cînd zidurile trosneau, mistuite de flăcări, l-am văzut din uliță, unde oamenii tocmai îmi stinseseră hainele cu pături grele, pe bătrînul și iubitul meu maestru, în odaia lui, stînd în cadrul ferestrei și privindu-ne cu superbă nepăsare, așa cum era, înconjurat de flăcări. Am alergat sub ziduri cu oamenii aceia, am desfăcut o cuvertură uriașă, l-am implorat să sară. El sta nemișcat – ca și cum nu ne-ar fi auzit, nu ne-ar fi văzut – și s-a prăbușit cu turnuri, bolți și grinzi dintr-o dată, într-o mare de foc. Unii mi-au zis apoi că chipul îi era încremenit de aceeași groază care-i luase și auzul; eu însă știu că aceasta era nepăsarea disperării.
Crivățul a bătut apoi fără milă, de dimineață, coasta Budei, desăvîrșind lucrarea focului.

Altfel a murit tatăl meu, dregătorul sub șapte domni. Era atît de bătrîn, că nu se mai zărea în scaun cînd se așeza, și toți slujitorii erau cu grijă mare, ca nu cumva să sară vreun cîine în jețul lui și să-l strivească. Fusese înalt și falnic precum bradul, și chiar acum, cînd se împuținase de ajunsese o mînă de om, cînd ridica brațul deasupra capului și umbra năpădea peretele uriaș, cu toții săream în picioare și ne înclinam în fața spectrului autoritatii lui. Părăsise Moldova o singură dată, cînd fusese pînă la Camenița să semneze tratatul de vasalitate față de poloni. Trebuie să știi unde ți-e casa, zicea, și în casa lui era un stăpîn adevărat, boteza toți plozii slujnicelor și puiendrii de cîine, și cu toții tremuram la auzul pașilor lui, deși rareori avea ceva să ne spună.
Cînd a simțit că-i sună ceasul, s-a întins în patul lui de uriaș în care de-abia mai puteai să-l zărești, a poruncit să se aprindă toate lumînările și să fie jelit cum se cuvine. S-a adunat sobor de popi să boscorodească, iar cîinii urlau înnebuniți între picioarele slugilor. Cu toată Curtea Moldovei și alaiul bocitoarelor l-au dus la groapă și zece bărbați de-abia au putut ridica lespedea sa.

Cînd moare un bărbat – spunea taică-meu – trebuie să se frîngă cerul de ploaie, să urle furtuna la porți, caii să zdrobească ușile la grajduri, puhoaiele să soarbă malurile și vaietul muierilor să răsune pînă la nori. Să fie sparte butoaiele și să fie lăsat vinul să se întoarne în pămînt. Animalele să fie oprite a se împreuna vreme de trei zile, și nici un argat să nu pună mîna să scoată cenușa din vatră.
Să nu existe nici un dram de înțelepciune, resemnare sau înduioșare în toate acestea. Cugetul nu are ce căuta cînd este vorba de moarte.

Omnebonum a venit în Moldova în 1469, călătorind către Persia. Atunci cînd l-am cunoscut eu era un bărbat adevărat, și toate curțile Europei îi deschideau porțile. După aceea a ajuns un bătrîn plicticos, lung la vorbă și care zicea mereu aceleași povești, înnebunind pe toată lumea. Era tratat ca un fel de bufon; cu toții se săturaseră de el și de stafia Marii Cruciade. Ajunsese un fel de spectru, predicînd o credință moartă de mult. Spunea numai adevărul, și toată lumea considera asta drept semnul sigur al nebuniei.
Așa și era, într-un fel.
Și Damian, mort mult înainte de nasterea mea, dar pe ai cărui pași am mers toata viata, fusese tot un nebun. Cel putin astfel credea starețul Teofan, oblăduitorul școlii noastre de la mănăstire. Îl vedea ca pe un un om fără pace, în căutarea unei soluții atotizbăvitoare, și in acest joc fără sorți

de izbîndă îl inițiase și pe Omnebonum. Tatăl meu, în schimb, purta pacea într-însul și cea a Europei nu a reușit să devină niciodată o grijă pentru el. In timp de pace vîna și făcea copii, în timp de război își strîngea oamenii și mergea la oaste, le lua pe toate așa cum veneau.
Era un om ca toți oamenii, și nu un nebun.

Da, azi îi zicem Europa. In vremea tinereții mele, cînd Omnebonum și princepele meu Ștefan erau amîndoi oameni în putere îi zicea creștinătatea. Pe vremea tinereții lui Damian nu avea un nume: noi eram romani, ne uitam spre Bizanț ca spre capitala noastră: cei din Occident erau latinii, si distanța dintre Roma si Constantinopol se căsca asemena unei prăpăstii.

Cînd Omnebonum mi-a vorbit întîia oară despre Cauza lui, am rămas fermecat, cu ochii țintă la chipul său. O singură clipire a genelor sale mi se părea că pune în mișcare armate uriașe: vedeam aievea marile cîmpii cu holdele înclinîndu-se sub pieptul cailor, piatra drumurilor scînteind sub copite, steagurile pătate de sînge rostogolindu-se în praf, plaja – pe care mi-o imaginam albă ca neaua – a Bosforului, așteptînd cavalerii creștini, ca o față proaspătă de masă într-o zi de sărbătoare. Cruciada toată ca un vînt năpraznic se întindea peste Europa și izbea ca un val în malul semilunei, așa cum desfacerea luminoasă a zîmbetului lui Omnebonum se oprea la picioarele voinței lui neclintite, oțelindu-se.
Apoi pleoapele se ridicau și ochii lui de vizionar rămîneau descoperiți. Pe atunci inca nu știam că totul era sortit să rămînă înăuntrul lor.

Si era deja a doua generație: pe vremea cind Damian pledase la conciliul din Ferrara pentru reunirea celor doua biserici Constantinopolul era încă al nostru. Cind Omenbonum mi-a vorbit mie și princepelui meu pentru prima dată cetatea lui Constantin era în miinile Semilunei si eliberarea ei devenise ținta noastră mai apropiată decăît Sfîntul Mormăînt; cind am devenit mai tîrziu solul domnului meu ținta devenise apărarea creștinătății: focurile aprinse de păgîni fuseseră văzute de pe zidurile Vienei și din turnul catedralei Sfîntul Marc.
Omnebonum povestea că, plecînd de la Ferrara, Damian îi spusese să se roage lui dumnezeu pentru cetatea lui Constantin, dar adăugase că asta nu va ajuta la nimic. Era orașul tinereții lui, și dintre toți cei de acolo el singur îl vedea căzînd. Era un maestru în a vedea viitorul, dar viziunile lui erau sumbre și fără scăpare; din fericire, adăuga Omenbonum, Dumnezeu se îndurase să-I ia zilele cu puțin timp înainte de căderea orașului sfînt.
Și era un lucru atît de ciudat de spus: Dumnezeu se îndurase sî-I ia viața lui Damian înainte de căderea Bizanțului: nu se îndurase însă să scape orașul lui Constantin. Așa e îndurarea sa, greu de priceput.

Eroii Cruciadelor au sfîrșit întotdeauna jalnic, ca și cum toată măreția lor s-ar fi deșteptat într-o singură ocazie, o revărsare de chef nebunesc, divin, un vînt năpraznic care le bătuse prin oase și-i lăsase pustiiți de măduvă, deșerți în inima lor.
Chiar Mohamed, cuceritorul Constantinopolului… Un păgîn, dar cei care l-au cunoscut au scris că în ochii lui străluceau cupolele orașului, dinainte de a-l pătrunde… Se zice însă că a murit cu o mare nepăsare și lipsă de chef, parcă ar fi fost vorba de sfîrșitul altuia.

Daniil pustnicul se zice c-ar fi spus voievodului meu, atunci cînd l-a privit pentru întîia oară: vei fi blestemat cu o viață atît de lungă, că vei avea timp să-ți uiți toate izbînzile, și să mori golit de toată nădejdea, ca nici o trufie să nu-ți mai împovăreze sufletul cînd te vei înfățișa înaintea

Judecății.

Murise într-adevăr mitropolitul Damian ca un nebun, intrase în iatacul lui Alexandru Ciubăr știind că acesta îl aștepta să-l ucidă? Crezuse poate că va întoarce soarta în favoarea sa, cum făcuse de atîtea ori, că tînărul voievod care-i datora tronul nu va avea curajul să ridice mîna asupra lui, sau dorise pînă în cel mai ferit ungher al sufletului său să simtă sfîșierea pumnalului, arsura otrăvirii, amețeala înăbușirii? Astfel credea Omnebonum. El însuși deschisese brațele ca să-și cuprindă sfîrșitul.

Nu înțelegem din viețile altora decît ceea ce am trăit și noi. Ce am putea repeta veșnic.

Despre Damian nu vreau a ști, îmi zicea Omnebonum – dacă a fost un sfînt sau un diavol; dacă și-a cîștigat episcopatul atît de tînăr slujind cu trupul său vreun înalt ierarh bizantin; dacă Alexandru zis Ciubăr, pe care l-a încoronat, era fiul său sau nu; dacă acesta l-a ucis sau a murit de moarte bună. Dacă au ars călugării Curtea sau a distrus-o singur.
Tot ce vreau să știu este dacă el credea în ce a scris acolo, sau și acesta a fost doar jocul unui om hărăzit de Dumnezeu cu prea multe daruri si prea puțină milă față de el însuși. Dar chiar și așa – mai adăuga chinuit Omnebonum, Dumnezeu a pus deseori adevărurile în gura unora care nu credeau în ele.
Ce voia el să spună, era că ar fi vrut să știe toate acestea, și încă mai mult.

Am visat un vis.
Se făcea că Walter mă dusese la o biserică. Dar ușa era zăvorîtă și a trebuit să o spargem cu topoarele ca să intrăm. Era pustie și goală cu totul, te mirai de ce trebuiseră să o zăvorească astfel, că nici un tîlhar n-ar fi avut ce jefui aici.
Am pășit către altarul ascuns în falduri și, privind mai îndeaproape, am văzut că țesătura lor era grosolană, ca la o cortină de bîlci, peste care atîrna, greu cît brațul meu, un odgon de funii împletite, cu noduri din loc în loc.
Nu te lăsa înșelat de aparențe, am auzit vocea lui Walter. Trage cortina!
Am apucat atunci funia groasă și am tras din toate puterile mele. Și faldurile au căzut în lături, dar eu continuam să trag de funie, pînă cînd, grav și negrăbit, am auzit sunetul clopotului.

1. M~N~STIREA NEAMȚULUI
30 august 1936

-Nu pricep de ce eu, spuse doctorul Moscu.
Clopotele începură să bată chiar atunci la mînăstire, acoperind restul cuvintelor sale. Radu Novac căscă: mîna uriașă nu reușea să acopere deschiderea nesățioasă a gurii sale, care se desfăcea ca o prăpastie voluptuoasă din camuflajul bărbii sale patriarhale..
-Mm, se mulțumi să răspundă. Nu se clintise nici măcar un milimetru: cînd stătea, ședere era toată ființa sa, de la mîna stîngă, prăbușită pe o latură ca o barcă izbită de un val, la pleoapele căzute peste ochii cețoși.
Doctorul Enescu, care stătea sprijinit de marginea cerdacului, așteaptă oprirea clopotelor pentru a spune printre dinți:
-Alegerea a căzut asupra dvs, dragă doctore, din motive... circumstanțiale.
-Eu mă duc să-l întîmpin, spuse Novac ridicîndu-se.
Fraza suna cu totul enigmatic si doctorul Moscu privi aiurit dupa el. Enescu stătea ca pe ace, asteptind plecarea lui Novac. Acesta își luă pălăria mare, mantaua, făcu semn șoferului care se urni de pe banca de la poartă si coborî. Moscu îl urmă pe scările ascunse între ziduri, scări de fortăreață mai curînd decît de casă, și acolo, la adăpostul pereților albi, protestă ultima dată, spuse:
-Radu, nu se poate să mă lași așa, mă smulgi din liniștea mea, mă lași cu un necunoscut și pleci spunînd doar că trebuie să-ți fac un serviciu. Nici măcar nu pricep ce poate fi în comun între tine și băiatul ăsta spilcuit din capitală.
Novac se opri, de data asta treaz și serios, deschise ușa și vîntul îI înfoie barba uriașă, vorbi, în gura lui nimic nu suna ca la teatru:
-Un prieten în comun, atîta tot. Dar un prieten important, un om însemnat si drag mie, de altfel, sărmanul, mai celebru decît poate îndura un om. Omul acesta are nevoie de ajutor, și eu te rog să ne ajuți, nu mă întreba cum se face că s-a ajuns la noi, nici eu nu știu, dar asta e. Ne vedem după cină.
Moscu se înapoie pe terasa bine adăpostiră de vînt, unde Enescu se învîrtea nerăbdător și se apucă să toarne ceaiul. Medicul mai tînăr îl privea încruntat cum efectua această operație lent, respectînd în totul un ritual pașnic și secret. Pe fata lui se citea exasperarea, era prea tînăr și prea arogant pentru a-și controla expresia. Detesta Moldova – toul i se părea lent aici. Strivi un păianjen cu vîrful pantofului său sport.
-Sunteți nervos? se interesă Moscu.
-Mai mult grăbit, lămuri Enescu.
-Vă cred, vă cred… sunteți un om al capitalei, obișnuit cu acțiunea… Pentru mine, care sunt de peste treizeci de ani în satul acesta…
Se aplecă să ia o felie de lămîie de pe tavă, și Enescu văzu, peste umărul lui, silueta pașnică și misterioasă a mănăstirii, ca o pată de umbră în amiaza luminoasă. Forme negre se tîrau, cu o neverosimilă încetineală, prin jurul intrării, sub turnul greoi și sumbru al clopotniței.
-Dl. Novac mi-a spus cî îmi aduceți un pacient…celebru…îl cunosc?
-E vorba de dl. Gabriel Nicolau, ministru de Externe, spuse Enescu, sau poate ar fi trebui să spun: fost ministru de Externe.

Moscu se aștepta la ceva neobișnuit. Dar asta era totuși prea mult.
-Am fost foarte mirat cînd am citit în gazetă, spuse încet. Să fie posibil un guvern în țara asta fără dl. Nicolau, a cărui luptă a mișcat inimile tuturor românilor și a convins aproape întreaga lume? De altfel am crezut că plecarea lui e doar un zvon: cine crede ce scriu ziarele în ziua de azi?
Enescu privi peste umărul lui. Cuvintele doctorului îi păreau venind dintr-o lume primitivă cu care se simțea incapabil să stabilească vreun contact. Dar nu avea de ales, continuă, efortul era însă vizibil.
-Dragă doctore, spuse, îți spun drept că pe mine politica nu mă prea interesează…Firește însă, îmi doresc și eu să fie pace, ca orice bun romîn, sunt filofrancez, tot ca orice bun romîn – mai cu seamă că am urmat medicina la Paris – și, ca atare, politica d-lui Nicolau am socotit-o întotdeauna mai presus de orice părere, drept pozitivă și binevenită, mai cu seamă că dl. ministru nu urmărește decît binele țării, nu este membru în nici un partid politic și nu are nici un fel de interese personale! Ei, tocmai de la asta, cred eu, de la uitarea asta de sine într-o muncă fără odihnăt, noapte și zi, fără strop de odihnă, boala pe care o cunoșteam și pe care o stăpîneam a devenit, dintr-o dată, mult mai de temut!
- De cînd îl îngrijiți pe domnul ministru?
-Păi… de vreo zece ani… încă de pe cînd era la legația din Paris… Dar să știți că nu este nimic de invidiat într-asta. Pacient mai dificil nu cred să fi avut vreun medic!
-E vorba de diabet, nu? Parcă am citit…
-De diabet, firește… Totuși, nu asta mă îngrijorează…
Cuvintele îi scăpară parcă fără voia lui.
-Ce spuneți? întrebă doctorul Moscu, mirat.
Enescu bătea darabana cu degetele în masă.
-Trebuie să mă confesez dvs., ca om obiectiv, echilibrat, ca medic cu experiență de o viață, spuse, în sfîrșit. Ați terminat la Viena, ați predat la Iași o vreme, cred că sunteți omul potrivit să ne dați o mînă de ajutor-mai ales că, așa cum veți vedea, nu prea avem de ales...
Nici el nici Moscu nu părură să remarce cît de nedelicată era această frază. Enescu continuă:
-Dl.ministru e epuizat de boală, de muncă, de nereușitele ultimului an, de țesătura de intrigi care i-au zădărnicit munca, răpindu-i încrederea regelui… Cînd s-a întors de la Geneva, acum opt luni, într-o stare de plîns, mi-a mărturisit că abia așteaptă primul concediu, să plece in Bretania… Am încuviințat… Ca acum, cînd se hotărăște să-și depună demisia, stabilind să-și ia mai înainte un concediu, spre a face cît mai neobservată plecarea sa definitivă, să refuze hotărît să plece să-și refacă sănătatea în alt colț al lumii decît acesta!
Și arătă cu ciudă mănăstirea, strălucind stins în ultimele raze ale amurgului.
-Poate că dl. ministru are amintiri de pe aceste meleaguri care valorează mai mult decît orice ținut străin, îndrăzni Moscu.
Enescu începuse să se oișnuiască cu felul lui de a vorbi. Ridică din umeri.
-Bine ar fi, dar… tocmai asta-i. N-a fost niciodată aici. N-a văzut niciodată mănăstirea.
-Dar atunci… cum a luat asemenea hotărîre?
-S-a sculat într-o dimineață decis să vină aici, de unde pînă atunci era ca și hotărîtă varianta Dinant. Și n-am mai putut să-i abat gîndul. Mai mult, s-a deșteptat cu ideea că trebuie să vină să moară aici… Nu zic, diabetul s-a agravat, dar nu-i nici un pericol imediat care să îndreptățească ideea unui asemenea sfîrșit!
Se ridică din fotoliu și începu să măsoare cerdacul în lung, cu pași mari.
-Unde mai pui, zise el, că în străinătate e mai ușor a scăpa de nepoftiți, pe cînd aici, în trei-patru ceasuri se ajunge cu automobilul la Iași! Ca să nu mai vorbim de Garda de Fier și de toți cei care

ar avea interes să… Vă spun, e o prostie din toate punctele de vedere!
-Dar, obiectă Moscu, presupunînd că nimeni nu ar ști unde se află?
-Ne-am gîndit și noi la aceasta. E singura soluție, dar e riscantă și nesigură. Am hotărît astfel: secretarul d-lui ministru va pleca la Paris, unde se va ocupa de corespondență, de tot, ca și cînd însuși dl. Nicolau s-ar afla acolo, iar excelența sa va veni aici. Vă dați seama însă că răspunderea pe care ne-o luăm e grea. Eu nu-mi pot părăsi spitalul și nici cursurile de la facultate timp de încă trei săptămîni. Și, de altfel, el vrea sî fie singur. A acceptat doar prezența dvs, la ideea domnului Novac.
-Și vreți ca…? întrebă Moscu, speriat.
-Da, zise Enescu, grav. Punem în mîinile dvs. viața unuia dintre cei mai mari români pe care i-a avut țara. Pentru trei săptămîni, atît. Firește, eu am să vă înfățișez în detaliu cursul și particularitățile bolii. Veți avea toată medicația necesară, iar bucătarul d-lui Nicolau, care sosește mîine dimineață, are experiența regimului și se va descurca onorabil. Domnul Novac v-a recomandat in termeni cu totul excepționali.
Doctorul mai în vîrstă își recăpătă curajul.
-În condițiile acestea… zise el.
-Excelența sa va fi însoțit de infirmierul său obișnuit, care îi face injecțiile obișnuite și toaleta…
-Chiar mă simt de prisos…
-Nu, mărturisi deodată Enescu, ce așteptăm de la dvs. e mult mai dificil!
-Mă faceți curios.
Dar celălalt tăcea, dus pe gînduri.
-Spuneți-mi, doctore… reluă, cu ochii în gol, sunteți superstițios?
Moscu făcu ochii mari.
-De ce nu mă întrebați fără înconjur dacă sunt creștin?
-Considerați ca inseparabile aceste două atribute?
-Firește… Bine, nu mă refer la superstițiile vulgare: marțea, vinerea, zilele de 13, strigoii și locurile blestemate! Dar cîtă vreme crezi că e obligator ca răul să-și primească pedeapsa…
-Crezi d-ta aceasta?
-Da, cred, zise bătrînul.
-Ești un om fericit.
Spuse aceasta fără ironie, dar cu o obiectivitate profesională, care pecetluia definitiv convingerile bătrînului într-un îngust teritoriu patologic. Moscu oftă:
-D-ta… ești complet necredincios, nu-i așa?
-Sunt un om de știință. Ca atare, nu-mi pot permite să am vreo convingere într-un domeniu din care nu cunosc mai nimic… Mai mult, urăsc dezordinea, întunericul, frica nemotivată! Ca să nu mai vorbesc de presimțiri, drepturi fundamentate pe argumente misterioase, și alte asemenea…
Vorbind, tonul său devenise mult mai combativ decît cerea situația, ca și cum s-ar fi războit cu un adversar imaginar, ascuns în spatele blîndului său interlocutor…
-Dl. ministru, zise pe un ton mai potolit, este una dintre cele mai luminate minți ale Europei… Un bărbat rezonabil, tolerant și cu adevărat bun. Nu suport să văd această minte aruncată în ghearele tenebrelor…
-E vreo amenințare? întrebă Moscu, uimit.
-Nu-mi place povestea asta, mărturisi Enescu, sumbru. Vise stranii în fiecare noapte… obsesii care revin mereu, deprimîndu-l și epuizîndu-l! Ca aceasta cu mănăstirea! Un om deloc ipohondru sau mistic… se vede dintr-o data mort aici! De ce?
-N-ați încercat…?

-Am încercat totul. Sedative… n-au folosit la nimic. Am ajuns să cred că există o puternică autosugestie care îl face să afirme, dimineața, că a avut din nou același coșmar… Nu se poate, sub droguri diferite, să ai din nou același coșmar! Nemodificat, pînă și amănuntele!
-Ați consultat și un psihiatru?
Enescu ezita.
-Da, recunoscu apoi. În taină… firește. Nimic: o depresie reactivă, ceea ce e mai mult decît logic… Și atît! Excelența sa e un om formidabil: încă mai speră că nu a trăit zadarnic…
-De ce n-ar spera?
-Pentru că va fi război… Munca lui din ultimii douăzeci de ani a fost de prisos.
-De cînd ați căpătat această cumplită convingere?
-De cînd am aflat că demisia d-lui ministru va fi acceptată. Dar asta-i cu totul altă poveste. Da… spuneam: o astenie gravă, acesta-i singurul diagnostic psihiatric de certitudine. Pe care îl putea pune oricine. Restul… și flutură mîna prin văzduh.
-Și ce pot face eu? reluă bătrînul.
-Multe. Să-l supravegheați cu grijă. Să-l lăsați să vorbească, dacă simte nevoia, dar să nu angajați discuții politice, dacă nu sunt provocate de el… Să fiți dvs. însivă… De cînd v-am văzut, v-am apreciat ca pe o personalitate tonică, armonioasă, reconfortantă! Întocmai cum îmi spusese dl.Novac…
-Sunteți prea amabil, tînărul meu prieten…
-De felul meu? Nici gînd. Sunt obiectiv.
Moscu remarcă răceala vocii din tonul interlocutorului său și tăcu, timorat. Enescu suspină.
-Să-l feriți de contacte nedorite… însoțiți-l în plimbări…
-Dar… mă va accepta?
-Firește. E un om sociabil. Sper să nu-l fi schimbat cu totul zilele din urmă! O sî vă accepte…înțelegerea este să rămînă singur, dar cu dvs. Mai cu seamă: să nu se ducă în sat, asta în nici un caz! Vila aceasta, pe care dl. Novac a avut bunăvoința să ne-o ofere… e perfectă. Nu mai avem nevoie de nimic altceva. Să rămînă secretă șederea sa. Și cînd va fi gata să plece, poate mai devreme de trei săptămîni-să sperăm-voi veni să-l iau.
Enescu nu-i spunea totul și Moscu simțea. Nu era însă capabil să-i ceară mai mult. Și puțina comunicare dintre ei nu era de bunăvoie și amîndoi erau apăsați de ea. Enescu privea spre grădină.
-Am văzut mai devreme un călugăr, venea pe cărarea dinspre pădure, s-a oprit și m-a fixat, vreme îndelungată, cu o curiozitate de-a dreptul penibilă. Așa-i obiceiul pe-aici?
-Sălbatic, murdar, în rasă cenușie?
-Da…
-Oh… nu-i periculos… e Daniil… pustnicul.
-Daniil?
-Da.
-Vă bateți joc de mine?
-Deloc. Simplă coincidență de nume.
-Aha. Bine că nu suntem la Putna. Măcar atît…
-Încă o vorbă: cine-l va însoți pe dl. ministru?
-Șoferul… bucătarul… infirmierul. Atît. Vrea să fie singur. Șoferul îmi va telefona zilnic din Tg.Neamț… O să ținem legătura tot timpul…De altfel v-am adus caietul meu de observație în care veți găsi tot ce trebuie să știți despre el. Aveți aici analizele și tot istoricul bolii lui, în detaliu.

-Dar… soția sa?
-E în Elveția.
Moscu pricepu ca atinsese un subiect delicat și tăcu.
-Nu vreți să vă culcați? zise apoi, încercînd să schimbe vorba.
-Nu: am să plec.
-Cum, nu-l așteptați ?
-Nu; el trece prin Iași, cineazîă la domnul Novac acasă, după aceea vin amîndoi aici. Eu merg direct la București. De altfel prezența mea nu-i mai folosește de săptămîni de zile la nimic.
Fraza din urmă mai mult îi scăpă și se opri încruntat. Era ceva vulnerabil în acest tînăr inteligent și nervos, care-l făcea simpatic în ciuda aroganței lui. Plictisit de privirea lui Moscu, întoarse enervat capul.
-Nu mi-o luați în nume de rău, dar locul acesta nu-mi inspiră nimic bun.
-Nu v-o iau în nume de rău, făcu bătrînul, oftînd. Dar ar fi mai bine dacă mi-ați spune mai multe.
-Mai multe?
-Iertați-mă, dar... trebuie să fie o explicație pentru care credeți că dl. Nicolau e bolnav. Cîteva coșmaruri...nu explică presimțirile dvs negative. Dacă mă lăsați singur cu el... măcar dați-mi destule amănunte ca să pricep în ce mă lăsați.
Enescu înțelesese, oftă.
-Dacă aș ști... Nu e nimic foarte palpabil, dar...ce să vă spun? îl cunosc bine pe Gabriel Nicolau. A făcut multe pentru mine. ÎI știu rîsul, ironiile, depresiile, crizele de orgoliu, crizele de însingurare, l-am băgat în pat, l-am trezit dimineață, l-am vegheat-totdeauna a avut insomnii oribile, le-am tratat cum am putut, m-am luptat cu dependența lui de opiu, am ascuns presa în zilele cînd era rea, am gonit pe nepoftiți dela ușă, am luat ceaiul practic la el în pat-mult din existența lui se petrece în pat, dar și cina la Ritz...credeam că îl cunosc.
-Și nu e așa?
-Nu știu ce să spun. De cînd a început istoria asta...mari probleme cu somnul, mai mari ca de obicei, am trecut la somnifer puternice, noi, în primele seri am avut impresia că au avut efect, prima dată a adormit vorbind cu mine, a alunecat pe pernă ca un copil. A treia zi însă...a avut o zi grea, se petreceau lucruri decisive, noi încă nu știam nimic, el nu ne spunea nimic, a venit pentru o scurtă pauză acasă seara, aproape nu mi-a vorbit, am fost uimit să aud că iese din nou, nu rezistă niciodată o zi întreagă, și în ziua aceea plecase de dimineață...în plus, cu totul bizar, nu ne-a spus unde merge, agentul Siguranței tăcea și el, probabil avea consemn, de multe ori îl însoțesc în chestiile mondene, în plus întotdeauna îl culc... faptul că ieșea la opt însemna că trebuie să-l aștept pînă vine...nu se prea întîmplase asta. Enfin, n-am înțeles ce se întîmpla, toți eram dezorientați și ne foiam aiurea în jurul lui, a plecat, eu m-am dus la spital pentru două ore, m-am înapoiat, și au mai durat trei ore pînă a venit-pe la unu noaptea. Epuizat, cum era de așteptat, mult peste ora injecției de care e dependent, eu eram în plină panică, mai aveam puțin și sunam la șeful Siguranței. M-a tratat rece, plictisit, n-a spus o vorbă de explicație despre întîrziere, un cuvînt de răspuns la reproșurile mele... i-am făcut injecțiile, inclusiv un somnifer puternic, infirmierul l-a dezbrăcat, a adormit în brațele noastre. Cu toate astea n-am plecat acasă...eram prea nervos ca să dorm, apartamentul meu e la doi pași de casa lui, m-am dus pur și simplu în biblioteca lui și am citit ziare franceze și am băut coniac. Era o liniște de moarte în toată casa.
Enescu se întoarse, începu să măsoare terasa, urmărit cu răbdare de doctorul Moscu.
-Trebuie să fi fost vreo trei dimineața cînd am hotărît că voi urca să-l văd dormind...neliniștea nu-mi dădea pace, știți cum e cînd nu poți dormi din cauza unui pacient, or excelența sa este pentru mine sau fost ani de zile...singurul meu pacient și mult mai mult decît atît. Pe măsură ce urcam

scările, neliniștea mea creștea, auzeam ceva vag, dar foarte puternic, ceva care nu-și avea locul într-o casă la ora aceea dimineața, dar nu puteam să-mi dau seama exact ce este... poate pentru că un asemenea tip de sunet, desprins cu totul din context, era cu totul neverosimil. Sunetul venea din camera lui, m-am oprit în fața ușii, o lăsasem deschisă, ca totdeauna, era închisă, lucru cu totul neobișnuit, totdeauna ușa lui e deschisă noaptea, pentru că uneori infirmierul sau eu îi controlăm somnul, respirația-ca să nu-l deranjeze lumina doarme cu o pereche de ochelari de mătase neagră, i-i pusesem cu mîna mea mai devreme.
-Și nici acum nu vă dați seama ce auzeați?
-Mi se părea că aud voci, dar nu puteam deslușI ce se spune, vocile mai multor persoane, un fel de cor, pe alocuri cîntat, ca o slujbă primitivă, dar nici măcar atît, era mai mult o senzație, refuzam să cred, era ca și cum dincolo de ușă aș fi auzit o întreagă societate murmurînd, în camera lui de culcare nu e nici radio, nici patefon, enfin, am dechis ușa brusc, eram poate cam nervos.
-Și ?
-Nimic. Beznă deplină, nu se auzea nimic, nici un sunet, am rămas o clipă trăsnit, mai ales nu pricepeam de ce ușa fusese închisă, de cine, și ce auzisem eu înainte...o clipă mai tîrziu m-am hotărît brusc, nu știu de ce, de neliniște probabil, și am aprins lampa mare din dreapta ușii. Brusc, fără să mă gîndesc.
Moscu îl urmărea cu atenție.
-Și atunci, am văzut într-o secundă că patul era gol, dar a fost mai degrabă o fracțiune de secundă, am întors capul spre stînga și atunci l-am văzut, stînd pe un scaun în stînga mea, îmbrăcat în halat peste pijama, picior peste picior, perfect treaz, sau așa părea...cu ochii larg deschiși, privind drept înainte... nici n-a tresărit măcar.
-Era treaz într-adevăr?
-Nu știu. Vreo jumătate de minut a fost tăcere deplină-el nu dădea vreun semn că a înregistrat că am aprins lumina și că îl privesc. Pînă la urmă am spus eu ceva, mai ales de spaimă, am întrebat ce se întîmplă, m-am dus la el, l-am atins-îl lăsasem dormind, narcotizat, ce Dumnezeu, n-a spus nimic, absolut nimic. L-am ridicat, l-am dus înapoi în pat, ochelarii de mătase zăceau pe jos, l-am băgat în pat și i-am ridicat.
-Și în tot timpul acesta, nici un cuvînt?
-Nici unul. Părea complet absent. Am încercat să-l întreb pe toate tonurile, n-a servit la nimic.
-Și ce-ați făcut?
-O nouă injecție, care l-a adormit imediat. L-am vegheat pînă ziua... și pe urmă am chemat un psihiatru, care a vorbit cu el două ore...și la sfîrșit mi-a mulțumit pentru ocazia de a vorbi cu omul cel mai spiritual și mai normal din cîți există.
-Hm. Și...aveți o teorie privitor la ce s-a întîmplat?
-Nu e decît o singură explicație: injecția tîrzie care a provocat a stare de alienare temporară, pe bază pur fizică.
-Și ce ați auzit?
-Probabil că n-am auzit nimic.
-Dar vă neliniștește amintirea asta.
-Pe dvs nu v-ar neliniști?
-Ba sigur că da.
-Sunteți un maestru al concesiei, remarcă sec Enescu. Am plecat.
Coborîră scările cerdacului. Enescu deschise portiera automobilului și aprinse farurile.
-Frumoasă mașină aveți, spunea Moscu.

-Da, încuviință mecanic doctorul.
La fel erau si costumul, si pantofii, si acul său de la cravată : o imagine a succesului.
-Să fiți cu mare grijă cînd urcați în șosea… e denivelare mare.
-Să mă sunați dacă vi se pare că ceva nu merge...
-N-aveți nici o grijă.
-N-am apucat să vorbim despre onorariu, dar cecul dvs e deja scris...la nivelul cel mai înalt.
-Nu era deloc cazul, dl Novac mi-a cerut un serviciu, dar vă mulțumesc.
-Noi vă mulțumim. Am plecat.
Pajiștea flutură ca un văl sub gazul din țevile de eșapament. Moscu rămase singur.

2. SACRA DI SAN MICHELE, VAL DE SUSA,
Piemont, septembrie 1526

Drumul către casă, acela pe care l-am uitat…
Trecători subțiate unde înțelegi în sfîrșit că numai prăpăstiile au ecou, cărări de munte șterse de iarba înaltă ca o hartă decolorată înainte de vreme,
încrucișările unor drumuri fără perspectivă, străjuite de cruci mari, sub care pîndesc tîlhari înarmați cu arbalete, orizonturi înăbușite de fumul leneș, îmbîcsit, încetinind privirea
marile cetăți în flăcări, înconjurate de cadavrele atacanților și apărătorilor, întinse în șiruri nesfîrșite, ca tot atîtea raze putrede, sate pustiite de ciuma pe care înaintașii Porții o poartă din tabără în tabără, spectru nedespărțit
rîuiri cu spinări netede, presărate de cicatricile podurilor plutitoare, luncile înghețate, pline de ascunzișuri, plajele destrămate sub ploi de lumină și măcinarea neîncetată a valurilor
hanuri cu săli uriașe, tavane ănalte, clădite pe butoaie de stejar pline cu vin greu, pecetluite cu obloane tari și crestate, stepe livide, răscolite de herghelii neîmblînzite
răsărituri istovite, cînd soarele se tîrîie cu greu către înalt, făcînd pierdute unduirile colinelor în ceață luminoasă, amurguri înfricoșate, cînd umbrele se întind nesfîrșit și caii abia mai răsuflă, primul adăpost e departe iar vînturile se adună de peste tot, de parcă s-ar pregăti;
tot drumul acesta fi-va cucerit, ocolit, înghițit, drumul ce mi-ar fi fost peste putință să-l străbat,

oglinda îl va netezi și îl va înfiora, îl va îmblînzi și îl va echivala.

întoarce-te pînă unde îți amintești (a spus Walter) și vei ajunge acasă!
Ultimul drum te aduce la începutul tuturor celorlalte.
Mănăstirea de pe pajiște, care închidea, ca o cutie fermecată, copilăria mea, moartea voievodului Alexandru, maturitatea lui Damian, căsătoria lui Alexandru Ciubăr, mormîntul lui Petru Mușat. Sîngele curs din rănile lui Ștefan al II-lea, Cartea…
Ah, cheia acestei cutii!

Ani de zile n-am știut de existența ordinului și – în naivitatea mea – mă credeam singurul cunoscător al Cărții. O cunoaștere foarte vagă, de altfel!
Ar fi trebuit să bănuiesc totuși că mitropolitul pusese să i se facă mai multe copii după această operă a vieții sale, mai cu seamă că Omnebonum, care îmi era ca un tată, nu păstrase din întîmplare taina ultimei sale dispariții, un an din viața sa despre care nu am știut nimic, de-l credeam răpus de tîlhari sau doborît de ciumă pe vreunul din nesfîrșitele sale drumuri.
Cred totuși că Omnebonum nu a fost întemeietorul Ordinului, ci atunci doar a luat legătura cu ei. Si tot atunci le-a spus despre mine, cu mult mai tînăr și cunoscînd în amănunțime obscurele trasee ale Cărții și ale Autorului ei.
De atunci și pînă în clipa în care mi-au dat de știre de existența lor au trecut douăzeci de ani.

în tot acest timp – bănuiesc – au nădăjduit că vor găsi Cartea și fără ajutorul meu. Căci nu aveau nimic decît cîteva fraza esențiale scrise de Damian cu o zi înainte de a muri și cîteva zeci de pagini de amintiri și comentarii scrise de Omnebonum. Vederea scrisului său îmi amintesc că m-a făcut să plîng cu lacrimi de copil.

Imbatrinisem. Faceam popasuri din ce in ce mai dese, si hangiii trăgeau de mine ca să mă poată scula în zori. Intr-o noapte m-am trezit înfiorat, crezind că era timpul. Am auzit pași care se îndepărtau, si, scăpărînd, am văzut ca pe sub ușă fusese strecurat un bilet. L-am deschis si am citit "La început a fost Cuvîntul, și Dumnezeu era ascuns în inima lui, ca o făgăduință". Era primul rînd din Cartea întîi a Cărții. Am întors mesajul pe partea cealaltă și am citit: "Așteaptă-ne. Te vom găsi oriunde".
Am zimbit : nu mai mai cautase nimeni de ani de zile. Ba chiar cei pe care-I căutam eu se ascundeau cind îmi anunțam numele. Eram un înfrînt, ca și înaintașii mei.

Nu izbîndisem: se pogorîse peste Europa o moarte a rațiunii care te făcea să te îndoiești de bunăvoința Domnului. Căci ușor i-ar fi venit să-i lumineze pe toți acei principi și regi care nu-și dădeau seama că, trăind în bună pace cu păgînii, sacrificau nu numai Moldova, ci întreaga lume creștină! Am bătut drumurile nesfîrșite ale Europei, între Cracovia, Buda, Veneția, Roma fără a reuși decît să ajung un martor neputincios al satisfacției de a fi încheiat pace cu turcii, de a-i fi "oprit" fără vărsare de sînge: iluzie necesară perpetuării luptelor între frați, vărsării sîngelui în van, în războaie fără idealuri sau perspective, uitînd că păgînii ne smulseseră răsăritul Europei. În adînca sa nechibzuință, craiul Ioan Albert îmi spunea că n-a sosit încă momentul potrivit, și că întru eliberarea orașului lui Constantin putem porni oricînd. Ei cred că războaiele sfinte le porți atunci cînd n-ai altceva mai însemnat de înfăptuit, că din mediocritatea lenește, care le este obișnuită, se pot transforma oricînd în mari comandanți de oști…Nu a fost izbîndă a păgînilor

care să nu se întemeieze pe orbirea sau lipsa noastră de unire: Nicopole, Varna, Kosovo Polje. După victoria de la Podu-Înallt, eu însumi am dus, din însărcinarea principelui meu, chemarea de a porni în cruciadă, la toate marile curți ale Europei. Cît de frumoasă era această scrisoare a multiubitului meu voievod, doar un nebun n-ar fi băgat de seamă că însuși Domnul grăia prin gura sa și îl alesese pe el anume pentru marea încleștare. Se spune că Dumnezeu ia întîi mințile celor pe care vrea să-i piardă: e cu putință însă ca el să dorească pieirea credincioșilor săi? Ce soi de Dumnezeu ar mai fi acesta?

Am fost copleșit atunci, la toate curțile Europei, cu frumoase cuvinte și laude pentru acea minunată victorie. Dar cui au folosit toate acestea? S-au scurs, una după alta, amețitoare victorii, demonstrație deplină dar fără rost a Marii Victorii pe care ar fi putut-o princepele meu obține în fruntea întregii creștinătăți. Ce au făcut aliații noștri? Cînd am pierdut cetățile de la gurile Dunării, am alergat la Buda, la craiul Matias, și tot ce-am obținut a fost o dojană trimisă la Curtea Otomană! Să plîngi și să rîzi, mai cu seamă că răspunsul turcilor a arătat limpede care era atitudinea celor ce ar fi trebuit să lupte alături de noi… Cucerirea cetăților, ne-a răspuns sultanul, nu constituia cîtuși de puțin o încălcare a tratatului de pace dintre Ungaria și turci, deoarece acest tratat nu pomenea nicăieri de Moldova, cum susțineam noi. Am recitit împreună cu regele forma finală a tratatului pentru a descoperi că sultanul avea dreptate: un diac uitase să transcrie jumătatea de rînd care ne privea. "Uitase" – iată în mîinile cui stă apărarea Europei!

Atunci s-au încheiat anii în care mai credeam totul ca fiind cu putință. Am făcut și noi pace cu turcii, cu ghiara în inimă: căci acum erau așezați pe pămîntul nostru și știam că zilele neatîrnîrii noastre erau numărate. Căci numai curajul nu-i ajunge omului ca să se lupte cu soarta sa.

Mi-am reluat drumurile fără folos printr-o Europă care nu înțelegea nimic despre ea însăși, vorbind unor surzi despre pericolul care venea din Orient, despre misiunea noastră sacră! Căci noi nu apăram granițe, cetăți, orgolii meschine: apăram idealul creștin, vechiul spirit al Europei, cultura Greciei și măreția Romei! Dar vorbele mele se pierdeau în neant: nici măcar nu mai eram solul unui principe tînăr și victorios, convins că poate mîntui lumea. Căci Ștefan era acum bătrîn și bolnav, iar strălucita sa minte se îndoliase de amărăciunea nereușitei. Pe urmă, nu poți chema la luptă contra turcilor după ce ai semnat pace cu ei: aveau atîtea iscoade la curțile din Apus că nu o dată am încrucișat sabia pe o alee dosnică cu necunoscuți care mă urmăreau și care erau în slujba Sultanului. Întorcîndu-mă la Suceava năvalnic după una dintre misiunile mele am fost deîndată primit și am apucat a vorbi dinaintea Sfatului, adunat pentru altă pricină: deîndată am fost arestat, într-un din crizele de mînie sălbatică pe care le avea stăpînul meu după ce mai îmbătrînise. Nu m-au dus la temniță însă, ci la o casă din oraș care era a unei țiitoare de a lui. Mai tîrziu a venit și el și am cinat acolo, serviți de femeia aceea și de fiica ei: și am înțeles cu tristețe că devenisem un mesager clandestin, nicăieri și nimănui nu mai puteam spune pe față că scopul nostru era înjghebarea alianței contra păgînilor, iar în Sfatul nostru partida păcii devenise cea mai puternică. Devenisem un conspirator dintr-un diplomat.

Nici măcar mormîntul nu mi-l voi afla în pămîntul meu.
Picioarele mele ostenite nu mă mai pot purta către casă. Altfel, acolo am fost demult uitat: de la moartea magnificului meu stăpîn, Ștefan Voievod, al treilea cu acest nume, știrile au ajuns pînă la mine arar și cu mare poticneală. Nu-i de mirare: nu mai sunt omul de încredere, solul de taină al Domnului. Cu el s-a stins orice ambiție ce am fi putut-o noi îndrepta către Europa, sau Europa

către noi. Fiul său Bogdan și nepotul, Ștefăniță, ce domnește acum la noi, m-au dat uitării încetul cu încetul, sau poate gîndesc că nu le mai pot fi de trebuință: nu mai sunt decît un bătrîn muribund, care nu mai găsește putere nici să meargă să moară pe meleagurile lui, ca orice animal rănit de moarte.
Walter însă… Walter mi-a făgăduit că mă va duce acolo, în schimbul Cărții.

După moartea mitropolitului Damian, călugării, cărora le fusese călăuzitor timp de douăzeci de ani, i-au păstrat chilia întocmai așa cum fusese. Nu am avut niciodată prilejul să o văd atît timp cît am fost elev acolo. După aceea însă, pe cînd eram călăuza lui signor Paul Omnebonum, ambasador al Republicii Venețiene, ușa mi-a fost descuiată cu mare ușurință, ca unui însărcinat al Domniei. Si am intrat într-o hrubă întunecoasă, strîmtă, lipsită de vatră, cu o masă mică înghesuită în fereastră.
Deasupra mesei era crucifixul lui…
Fusese sculptat dintr-o singură bucată de lemn negru-abanos, și poate de aici, printr-o stîngăcie a cioplitorului, ciudățenia acestui crucifix, care-l deosebea de toate cele pe care le mai văzusem: trupul lui Hristos nu atîrna istovit, cu genunchii îndoiți, așa cum se obișnuiește, ci se aduna, cu toate încheieturile încordate, părînd că este îndestul de puternic pentru a-și sfărîma crucea și a-și regăsi libertatea și că numai printr-un grozav efort de voință alege să rămînă pe cruce pînă la capăt.
Cîtă îndrăzneală, cît orgoliu! în sfîrșit… Este poate doar glasul disperării… uneori ea răsună ca un psalm, alteori mormăie ca un urs sau urlă ca un cîine. Cel mai îngrozitor este însă cînd tace, ca Omnebonum în hanul de la Buda. Flăcările nu fac zgomot: ce auzim este trosnetul lemnului.

Ori noi nu aveam crucifixe, acest obicei era papistaș și atîta doar ar fi fost de ajuns ca ușa chiliei să fi fost zăvorîtă pentru vecie. Cu atît mai mult această bucată de lemn stranie, plăsmuită de o mînă eretică, de o minte fără hotare! Nu am fost mirat cînd Omnebonum a cerut-o și cînd I-au dat-o: probabil că de ani de zile voiau să se decotorosească de ea dar nu îndrăzneau. Știu că atunci cînd ne-am întors pentru îngropăciune chilia fusese deschisă și dată unui călugăr și nici o urmă a trecerii lui Damian și nici a Unirii nu mai rămăsese acolo.

Un păcat: am știut chiar eu asta, în nevinovăția mea de atunci, numai un mare păcat putea să lege toate acestea ăntre ele, crucifixul, urmele genunchilor lui în pămîntul podelei, mormăntul dispărut. Dar ce anume? Eram atăt de tănăr pe atunci că mă gîndeam doar la lucruri care putea fi apucate cu mîna: că binecuvîntase crimele Mușatinilor, că din umbră condusese lupta penru tron vreme de douăzeci de ani, o luptă care avea să facă atătea victime: că pusese pe tron pe fiul său- deși nu știam dacă fusese într-adevăr fiul lui.
Dar toate acestea nu sunt neobișnuite în timpurile și prin părțile noastre: memoria nimănui nu ar fi hărăzită uitării cu atîta strășnicie cum o hărăzise Biserica pe cea a lui Damian dacă n-ar fi făcut decît intrigi și crime politice.

Nu judecați după aparențe, ne-a spus atunci părintele Ioasaf. Era așa dinainte de a păși în bătălia pentru tron, de a lua frîiele în mînă, de a-și încărca sufletul cu marile sale păcate. Mai presus de toate acestea stătea motivul chinului și disperării care mistuia cugetul acestui bărbat și-l făcea să se pedepsească neîndurător. Și citeam în ochii bunului părinte spaima că Dumnezeu nu-l iertase.

Așa cum îl înțelegeau cîlugării, învățătorii mei, Dumenzeul nostru nu dă doi bani pe chin, pe

îndoială, pe subtilitate… Credința el o vrea simplă și fără temei. E singura cale spre inima lui.
Da, cred că aceasta e explicația. Nu are decît inimă. Rațiunea a ținut-o un timp, pînă cînd și-a dat seama cît de tare îl încurca…
Atunci ne-a dat-o nouă, ca darul cel mai de preț.

Nu mult mai departe, pe același culoar, se află chilia în care și-a dat sufletul voievodul Alexandru, căruia i-a zis mai apoi poporul Cel Bun. S-a întîmplat în noaptea schimbării anului, cînd lupii urlau a foamete la porți și străjerilor le înghețau mîinile pe halebarde… În dimineața acelei zile domnul se sculase din pat, părînd încă sănătos și întreg, ca la amiază să cadă buștean, cu ochii holbați de groază și limbaa țeapănă. L-au culcat între perini și l-au îngrijit cum s-au priceput, cu zelul sporit de spaima că voievodul nu apucase încă a spune deslușit pe care din fiii lui îl dorea urmaș: pe Iliaș sau pe Ștefan.
Se șoptea că acesta era adevăratul motiv al sosirii sale la mănăstire, și nu sărbătorirea tihnită a sărbătorilor Crăciunului… Venise să se sfătuiască cu Damian, sfetnicul său de taină din ultimii ani, la care se spovedea și se împărtășea… toate acestea s-au petrecut cu mult înainte de nașterea mea, dar tata povestea…

Să încerc să pun o ordine în toate acestea. Deci: Damian era pe atunci episcop de Roman, de cîțiva ani înturnat din Bizan… Taică-meu era printre boierii tineri din Sfat care susțineau partida lui Ștefan din Brăila, fiul din flori al domnului. Iliaș era asociat la domnie cu tătîne-său, fiind primul născut, dar era din fire tare nevolnic și boierii se îngrozeau la gîndul că va ajunge cîrma în mîna-i... Mulți se adunaseră în jurul lui Ștefan și încăierarea pentru tronul vacant sta să înceapă chiar din timpul vieții voievodului; atunci interveni Damian și, la sfatul lui, domnul l-a închis pe Ștefan în cetatea Neamțului. Boierii nu mai înțelegeau nimic, căci îl știau pe Damian părtaș de-al lui Ștefan, și mulți i-au devenit dușmani atunci...
Fusese totuși un șiretlic, menit a-l ocroti pe Ștefan de gafele boierilor și ura lui frate-său. Episcopul spera într-o răsturnare oficială a situației, și de asta îl poftise pe domn în iarna aceea la mănăstire… A fost foarte aproape să-și atingă ținta… Cînd voievodul a închis ochii, Iliaș a trimis roată de călărești la Neamț cu poruncă să-l ucidă pe frate-său… Taică-meu și cu alții i-au pîndit pe drum și i-au făcut una cu neaua. Dar Iliaș era domn de-acuma.
Atunci a început lanțul nenorocirilor…

În cealaltă aripă a mănăstirii se afla încăperea largă și scundă în care luam masa în fiecare zi. Aici fusese întins trupul lui Ștefan al II-lea, fiu al lui Alexandru și domn al Moldovei. Atît îl făcuziseră cu săbiile, că devenise de-a dreptul de nerecunoscut. De-a curmezișul lui, peste picioare, lefegii au zvîrlit trupul fiului său, un copil de opt ani, răpus de o singură lovitură de sabie. Mai tîrziu, călugării au luat trupurile, le-au spălat și le-au pus în coșciuge.
Omorul fusese săvîrșit de Roman, fiul lui Iliaș. Roadele le-a cules însă Alexandru Ciubăr, ginerele lui Ștefan, care avea să fie încoronat a treia zi. Roman a fost otrăvit doar cîteva zile mai tîrziu. Ai fi zis că fiii lui Alexandru sunt blestemați.

Am povestit de multe ori acestea în Apus, și mult din groaza cu care am fost ascultat mi s-a părut greu de înțeles. Da, fiii lui Alexandru s-au ucis între ei, Iliaș a fost orbit cu ceară de frate-său, mama lui Ștefan a fost înecată de Ilieaș,, soțiile și țiitoarele plăteau și ele prețul. In Bizanț se întîmplau adesea asemenea lucruri. Cruzimea în sînul propriei familii nu e, în sine, o dovadă de sălbăticie, sau bizantinii erau mai sălbatici decît noi. Numai cruzimea fără rost e sălbatică.

Apusenii nu sunt mai buni decît noi-doar că au luat de la romani un respect pentru aperențe, pentru formă, pentru litera legii, pe care noi nu-l avem.
La asta, e drept, sunt neîntrecuți: aici fratricidele se sîvîrșesc cu juriști care scriu acte de condamnare.

Dar toate acestea îmi erau neștiute în dimineața acelei zile din 1469, cînd un mesager venit din Suceava avea să tulbure liniștea tinereții mele și să-mi schimbe viața. Un sol distins al Republicii Venețiene sosise la Suceava și, înainte de a purcede înspre Răsărit, voia să cunoască ceva din obiceiurile țării. Pentru care treabă Domnia cerea mănăstirii un tînăr care să cunoască bine latinește și slavonește, să fie întreprinzător și deprins a păstra o taină. Acest tînăr urma a-i fi călăuză acestui signor Paul Omnebonum, peste tot pe unde avea să-l poarte voia sa prin țara moldavă. Îmi închipui că alegerea a căzut asupra mea mai puțin pentru că descurcam binișor slovele latinești, cît și pentru că eram fiul cel mai tînăr al unui dregător de seamă. Am încălecat de îndată, în vreme ce părintele Ioasaf nu se îndura să dea drumul frîului.

Am pornit.

2. MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
3 septembrie 1936

-Nu mă înapoiez pînă tîrziu, Maria. Ma duc inapoi la reședința d-lui Novac, să-l aștept.
Vocea menajerei sale se pierduse undeva prin păienjenișul de cămări în care se ascundea întotdeauna. Bătrînul doctor mai zăbovi un moment, apoi dădu din cap, ca și cînd cine știe ce semn ascuns l-ar fi luminat asupra primirii cu bine a mesajului său. Atunci își apucă bastonul și o porni, lăsînd ușa deschisă în spate-i, cum proceda aproape întotdeauna.
Zece minute de mers fără grabă pe drumeagul îngust despărțeau casa sa de cea a lui Novac. Moscu pășea încet, dar hotărît, și curînd ocoli brațul de pădure, și vila mare a romancierului se instală, impunătoare și cam bizară, în centrul atenției sale. Era o casă stranie, care izbea privirea cu aroganță. Dorința lui Novac de a avea o locuință "total românească" fusese materializată de un arhitect ilustru prin clădirea aceasta unică, zveltă și părînd coborîtă de pe alte meleaguri, deși fiecare element în parte reamintea ochiului repere cunoscute și liniștitoare. Era, în fapt, o combinație între o culă oltenească și o mănăstire maramureșeană. Deși îngustă, se înălța pe lungimea a patru etaje, cărora li se adăuga turnul spoit în alb, părînd un far printre brazii înalți. Acoperită de iederă, temelia înaltă de piatră nu avea nici o ușă, era impenetrabilă ca un zid de cetate. O scară lată de lemn conducea la primul nivel locuit, într-un fel de cerdac bine adăpostit într-o nișă. Curtea se întindea pe două pante alăturate, între care șerpuia un pîrîu. Imaginația scenografică a arhitectului o decorase cu un imens ceas solar, vatră, un proțap uriaș de care spînzurau felurite oale de ceramică și unelte de grădinărit, care de care mai primitive. O roată de căruță agățată de ramul unui brad își azvîrlea umbra întretăiată peste pajiște.
Încă de la facerea acestei construcții, doctorul Moscu o găsise deplasată. Acum însă se trezi contemplînd-o cu un adevărat fior de neplăcere. Umbrele arborilor o acoperiseră aproape pînă la acoperiș, iar turnul se desprindea din fundalul purpuriu al cerului la apus ca un avertisment. Strînsă în inelul de foc și umbră, casa părea sfidătoare și încăpățînată, în același timp însingurată și împresurată. Ai fi zis că e o fortăreață orgolioasă pregătindu-se să înfrunte un asalt sălbatic.
Revoltat de puterea propriei imaginații, doctorul înfipse bastonul în praf cu toată forța indignării și pătrunse în curte fără a mai măsura uriașa clădire. Urcă treptele pînă la primul cat, unde se așeză, oftînd, în cerdac, pe un fotoliu. Teancuri de ziare se înghesuiau pe masă: poșta ajungea rar în sat, așa că administratorul casei mergea de două ori pe lună la Tg.Neamț și cumpăra ziare vechi. De obicei, Moscu citea și el pe ultimul apărut. Astfel aflase de plecarea iminentă a lui Gabriel Nicolau din guvern, dar multe știri dinaintea acesteia îi erau necunoscute… Punîndu-și ochelarii, se apucă să parcurgă informațiile despre rebeliunea generalilor împotriva guvernului republican de la Madrid, dezbaterile conferinței de la Montreux și nesfîrșitele comentarii pe marginea aventurii etiopiene a Italiei. Cu un creion chimic, pe care-l muia, periodic, în gură, sublinie tot ce era legat de Gabriel Nicolau, punctul de vedere al acestuia în privința circulației prin strîmtorile Bosfor-Dardanele, propunerile sale de sprijin al guvernului spaniol, discursul de la Montreux, protestul la ridicarea sancțiunilor date Italiei de către Liga Națiunilor. Toate acestea îi păreau stranii și îndepărtate, spații și fapte din universuri la care nu avea acces și pe care nădăjduia sincer să nu și le apropie vreodată! Căci numai catastrofele deșteaptă în om instinctul de ființă planetară. Pe urmă redeschise caietul lui Enescu, pe care-l studiase și la cină, și reîncepu să-l răsfoiască.
Zgomotele îndepărtate îi întrerupseră reflecțiile cuminți și se lăsă pe spătarul fotoliului. Venea ministrul? își scoase ceasul și-l privi: aștepta de mai mult de o oră. Nu băgase de seamă. Trecerea

vremii afecta greu pe un om care nu părăsise satul apropiat vreme de treizeci și cinci de ani: timpul său! Lung și în același timp larg, și de o adîncime înșelătoare – poate chiar iluzorie – un adevărat timp de provincie.
Fără nici o îndoială, soseau. Emoționat, doctorul se ridică și își netezi bărbuța albă, grăbindu-se apoi să coboare treptele cerdacului. între timp, Horchul lui Novac și un Mercedes negru străbăteau aleea din fața mănăstirii și coteau către casă. Horchul opri lîngă garaj, dar Mercedesul intră pe poarta deschisă. Șoferul coborî din mașină și deschise portiera din spate, dar Novac sărise deja afară pe partea cealaltă. Nicolau, în schimb, coborî greu, cu o ciudată lipsă de sprinteneală și Moscu își aminti brusc că, într-adevăr, ministrul era suferind de picioare: în caietul de observație al lui Enescu acest lucru era descris pe larg. Se grăbi către ei. Novac, încîntat, îi strînse mîna cu jovialitate. Dar doctorul îl privea între timp, cu îngrijorare, pe fostul președinte al Ligii Națiunilor, care stătea în picioare, înfășurat într-un palton larg și greu, ca o mantie, cu bărbia înainte și ochii pe jumătate închiși, de parcă se concentra să asculte ceva îndepărtat, un zvon care scăpa celorlalți… Pleoapele umflate și buzele lipsite de sînge dădeau chipului său delicat o expresie gravă, aproape sumbră. Novac se întoarse către el, urmărind privirea lui Moscu, și zise, vesel:
-Gabriel, permite-mi să ți-l prezint pe admirabilul doctor Moscu, prietenul meu…
Nicolau întredeschise puțin pleoapele și se înclină cu tot trunchiul, părînd absent în continuare. Văzînd aceasta, doctorul nu îi mai întinse mîna, gîndind că poate uzanțele diplomatice, cu care era familiarizat celălalt, nu cuprind aceasta. Spuse numai, timid:
-Să urcăm, nu?
într-adevăr, șederea ministrului în picioare, de atîta vreme lîngă portiera deschisă, părea nefirească; la invitația lui Moscu se urni totuși și îi urmă pe ceilalți doi în cerdac. Se așeză în fotoliul de paie, greoi, cu aceeași expresie preocupată pe chip. își roti privirea de jur împrejur, grăbit, apoi, cu un zîmbet forțat, căznindu-se să fie amabil, le spuse:
-Foarte frumos e locul acesta… Apoi adăugă mai încet, și parcă fără voie, tresărind ușor: într-adevăr e aici…
Novac nu remarcă nimic, dar Moscu avu o senzație neplăcută, nici el n-ar fi putut spune de ce…
-Bem un pahar de vin cît descarcă băieții mașinile? propuse scriitorul. Nae!
Se așezară pe terasa largă, acoperită de vie. Nicolau nu privea pe nici unul dintre ei.
-Noi n-am prea apucat să vorbim, spuse Novac, fără efortul de a camufla o seară care trebuie să fi fost catastrofală, și asta nu e ceva obișnuit...de obicei Gabriel vorbește, e chiar de neoprit, aș zice...e adevărat să situația politică e lamentabilă...dar, așa e totdeauna, sperăm că se va rezolva, nu?
Nu era clar cine trebuia să răspundă, Nicolau nu se osteni.
-Zi merci că ai prilejul să te odihnești, reluă Novac, cu răbdare și bunăvoință. De cîți ani n-ai mai avut un concediu adevărat?
Nicolau privea grădina întunecată. Zîmbea anevoie.
-Fii serios, Radu, zise rar și calm, și Moscu tresări la auzul vocii cunoscute de la radio, care părea să aibă o amplificare naturală, era vocea unui orator. Pentru un om ca mine, odihnă înseamnă mormînt. Iar pentru voi toți – odihna mea forțată este încă un pas spre un război groaznic, sîngeros și absurd, made in Europe!
-Dar poate vei fi rechemat.
-Niciodată. Sau doar în cazul unei catastrofe. La Berlin se știe că eu sunt singurul om care îi poate apropia pe occidentali de ruși. După ce au obținut plecarea mea cu atîta trudă, să mai îmi tolereze întoarcerea?

Era ceva grav și sinistru în toate acestea, care îl tulbura pe bătrînul doctor. I se părea neverosimil ca asemenea cuvinte să se rostească aici, în pacea acestui loc pașnic și inert: dacă aceasta era istoria, cea care se petrece numai la orașe, simțea că s-ar fi lipsit să o privească mai îndeaproape.
-Eu am crezut că ai semnat tratatul cu rușii, zise Novac. Nu că aș fi înțeles vreodată de ce vrei să ne împrietenim cu rușii, dar știi tu mai bine, probabil.
Nicolau zîmbi ușor.
-Dacă nici tu n-ai înțeles…partea de comunicare trebuie să fi fost dezastruoasă într-adevăr. Ce am vrut …a fost să refac alianța de acum douăzeci de ani între ruși și francezi. Noi nu eram decît intermediari. Semnasem un pretratat pe care rușii le-au anulat după ce au aflat de demisia mea. S-au dus zece ani de muncă. Si niciodată occidentalii nu se vor apropia în bună pace de sovietici, cum aș fi putut eu media…
Novac arăta plictisit.
-Poți să-mi spui ce-o să fie dacă nu se vor împăca occidentalii cu rușii? Sfîrșitul lumii?
-Un fel de a spune. Se vor înțelege nemții cu rușii.
-Vrei să glumești. Asta-i o imposibilitate psihologică, chiar în timpurile astea absurde!
Nicolau păru că se trezește în fața acestei contraziceri.
-Ei, asta-i! Psihologia nu are ce căuta aici. Se vor înțelege destul ca să-și împartă estul Europei între ei. Și pe noi, firește.
Novac, în ale cărui romane binele triumfa întotdeauna pînă la urmă, se împurpură la față și izbi cu pumnul în masă.
-Niciodată! N-o să-i lăsăm!
Ministrul nu catadicsi să-i răspundă. Dar doctorul Moscu protestă încet.
-Da, sunt violent, recunoscu romancierul. Dar cum poate cineva asculta în liniște astfel de lucruri? Te temi pentru România atît de tare, serios?
-Pentru România…zise Nicolau, încet. Dacă vrei…Mă tem pentru toată lumea, Europa noastră se duce, chiar dacă o vom salva dintr-un nou război-ceea ce nu e sigur-nu va mai fi niciodată ce a fost. Dar România…da, mă tem…România e o ficțiune…există deocamdată cam cum exista Lumea Nouă descoperită de Columb…a fost găsită, dar nu și inventată…și pentru invenția asta trebuie pace…prosperitate…timp…
-Vrea să mă provoace. Il auzi? făcu romancierul către doctor.
-Nu, nu vreau să te provoc…Timpul ăsta pe care am căutat să-l cîștig cu aliațele regionale... cu toate crenelurile de hîrtie pe care le-am ridicat în jurul țării în ultimii douăzeci de ani…e pentru tine și alții ca tine…cîte romane istorice ai scris în timpul ăsta?-suntem o cultură nouă și o națiune foarte nouă, Radu, trebuie timp și multă protecție pentru ca să se desăvîrească așa cum trebuie...
-Dacă e vorba de protecție față de nemți...nici rușii nu-s mai buni, să știi.
-E vorba mai ales de protecție față de noi înșine, zise Nicolau deodată obosit, dacă intrăm din nou în logica supraviețuirii cele cîteva zeci de ani de construcție a statului și a națiunii n-au servit la nimic.
-Nu te înțeleg, zise Novac, sincer. Să ne protejăm de noi înșine, adică de ce?
-De natura primitivă a culturii noastre, care nu e încă civilizație, zise Nicolau deodată enervat, cu o voce mai plină, mai sănătoasă, mai apropiată de cea care îi făcuse reputația de mare orator la Liga Națiunilor, de tot felul de lucruri care acum sunt sub control sau care pe tine nu te deranjează, dar care pot scăpa oricînd din mînă, de la antisemitism la incapacitatea de a avea un nivel acceptabil de solidaritate socială...
-Nu pricep nimic, iar ce pricep nu înțeleg, zise Novac izbucnind în rîs. Dragul meu Gabriel! Și la mine pe terasă rămîi președintele Ligii, auzi ce-l doare pe el, că românilor nu le plac jidanii...In

loc să înjurăm sănătos pe Rege că s-a lăsat prostit de curva aia a lui jidoavcă noi discutăm discuții...tu ești prea elevat pentru spațiul ăsta, Gabi dragă, e o nepotrivire serioasă aici, vrei cam mult de la noi.
-Am vrut.
-Vrei și acum și ai să ai iarăși ocazia, îți spun eu. Ești tu sub șoc acuma, dar așa primitivi cu zici tu că suntem ne dăm totuși seama cine trebuie să conducă România. E un moment prost...dar ascultă ce zice cineva specialist în vulgarizarea istoriei, că și asta e o știință, chit că nu se predă la Oxford: vom ieși la liman, și chiar dacă mai tîrziu decît mai devreme bunul simț totdeauna triumfă...e o parte bună a supraiețuirii pe care tu o disprețuiești...ca să supraviețuiască gloata caută pe unul care îI este superior s-o conducă, mai ales în ceasuri de criză. Nu pleca prea departe, dragul meu, pentru că dacă pronosticurile tale sunt corecte, și nu mă îndoiesc că sunt, peste capul Regelui sau chiar cu mîna lui...vei fi chemat din nou.
Novac avea volum și putere, doctorul îl admira în liniște, deși spre deosebire de prietenul său înțelesese perfect ce spunea Nicolau și fusese șocat de ușurința cu care acesta spusese esențialul despre România în cîteva fraze. Dar Nicolau părea frînt, doctorul se hotărî să intervină:
-Nu se apropie ora injecției dvs? întrebă încet.
Nicolau îl privi pentru prima dată.
-Te poftesc să asculți de Moscu, Gabriel dragă! Om cu atîta experiență și bunăvoință ca el eu încă n-am văzut! Or fi doctori mari la orașe, nu zic ba, dar eu tot la el vin, cînd am vreo nevoie!
Doctorul roșise.
-Dar nu-mi datorez succesul profesional unor asemenea pacienți, replică. Vii la mine, dar nu faci nimic din ce-ți spun.
-Păi dacă-mi ceri să nu mai beau și să nu mai mănînc? E absurd, dragă Moscu! Prefer să crăp, îți dai seama!
Simțul pedagogic puse capăt brusc elanului lui Novac.
-Tu nu te lua după mine, zise, mucalit, lui Nicolau.
Acesta zîmbi, în sfîrșit.
-Dac-aș putea, zău că m-aș lua!
-În sfîrșit, zîmbești! M-ai cam speriat în seara asta, dragul meu. Nu-i lăsa să te doboare, țara asta are un om ca tine la cîteva generații! Odihnește-te și ai s-o iei de la capăt! Dar mai bine spune-mi cum ai de gînd să-ți petreci timpul aici? Mă tem să nu te plictisești.
-Am început să-mi scriu memoriile, așa că am ce face.
-Bravo! Cea mai bună metodă să înfrîngi îndărătnicia sorții! Eu, de fiecare dată cînd pic peste vreo muiere încăpățînată, o transpun într-o domniță siluită de tătari. Am vreo șase pînă acum.
-Nu-i o terapie rea, încuviință doctorul.
Intre timp mașinile fuseseră descărcate, iar șoferul lui Novac se și așezase la volan. Lămpile casei străluceau în noapte, și lemnele trosnind în sobe se auzeau din cerdac.
-Plec, declară romancierul, sculîndu-se.
Ministrul se ridicase și el, destul de anevoie.
-Au revoir, zise Novac, vesel, strîngîndu-i mîna.
Nicolau înclină ușor capul, fără avînt, și, deodată, scriitorul făcu un pas înainte și-l îmbrățișă cu putere.
-Lasă-mă să rămîn cu tine, murmură.
Ministrul clătină din cap. Novac nu-i dădu drumul.
-Haide! Mă alungi din casa mea?
Nicolau nu zîmbi.

-Adieu, șopti liniștit.
-Să știi că mă întorc poimîine. Nu te las!
Deodată ministrul îl privi drept în față. Avea ochii înlăcrimați. Suspină adînc.
-Radu, șopti, nu mă mai chinui și tu!
Discret, doctorul se retrase cîțiva pași, înfiorîndu-se. Brusc, Novac îi dădu drumul celuilalt.
-Curaj, prietene, zise cu emoție subită.
Ministrul încuviință, fără vlagă. Novac se întoarse brusc și coborî treptele terasei. Moscu îl urmă.
-Nu mă mai conduce, ce naiba! se răsti scriitorul și, brusc, coborî vocea, apucîndu-l pe doctor de mînă. Ai grijă de el. Nu-i e bine.
Moscu oftă.
-Nu știu de ce mă lăsați cu toții singur.
-El nu l-a vrut pe Enescu. Și pe nimeni cunoscut, de altfel. Așa că rămîne în seama ta. Poate că-i mai bine.
-Am să fac ce-am să pot.
-Știu. Hai, întoarce-te la el.
După plecarea lui Novac, se lăsă în sfîrșit liniștea, dar, odată cu stridențele, dispăru și ușurătatea veselă din atmosferă și noaptea deveni mai apăsătoare.
-Mă tem că v-am tulburat liniștea, doctore.
-Nu, excelență. Mă bucur să vă cunosc.
Ministrul îl privi din nou.
-E ceva la dvs. care îmi inspiră încredere. Nu rostiți nimic cu ușurință, nu-i așa?
-De ce aș face-o?
-Frumos răspuns.
Urmă o pauză. Apoi Moscu își luă inima în dinți.
-Ar cam fi vremea să vă retrageți. Apa e caldă în baia minunată a lui Radu....
Nicolau oftă.
-Da, s-a lăudat cu ea.
-Să vă fac injecția sau după... Aș vrea să vă și examinez puțin.
-E necesar? Paul, infirmierul meu, îmi poate face injecția, ca de obicei. Cred că vă puteți duce liniștit acasă. Mă iertați că v-am ținut atît de tîrziu.
Moscu oftă.
-Nu plec pînă nu sunteți culcat, excelență, iertați-mă: doctorul Enescu v-a încredințat mie. Și apoi e tîrziu, ați avut o zi pe drum, e momentul...
Nicolau întoarse capul cu ușoară enervare.
-Nu sunt un copil care să fie trimis la culcate, doctore, iertați-mă.
Nu spuse asta nepoliticos, dar ferm. Moscu era însă pregătit la asemenea reacție.
-Vă e groază de nopțile pe care le-ați petrecut în ultima vreme?
Fu rîndul lui Nicolau să ofteze.
-De ce să vă mint... mă pot gîndi la lucruri mai agreabile.
-Dar o să vă istoviți în felul acesta.
-Oricît aș fi de obosit, nu mă simt atît de lipsit de apărare ca atunci cînd dorm…
-Să vă dau un somnifer?
-Nu. Nu-mi servește la nimic.
-Știu o rețetă excelentă pentru un ceai sedativ. O s-o dau acum să-l facă. Din experiența mea cred ca e mai eficace decit orice pastilă. Să fiți bun să-l beți înainte de culcare.
Nicolau încuviință, absent. Doctorul îi luă mîna de pe masă, mai puțin ca să-i palpeze pulsul, cît

ca să arunce o punte în singurătatea îngrozitoare a bolnavului.
-Ce visați, de fapt? Același vis?
-Aproape.
-Povestiți-mi!
Ministrul ridică din umeri.
-Nu e mare lucru, doctore. Psihanalitic n-are chiar nici o valoare, am impresia… Stau într-o cameră mică, văruită în alb, cu o candelă deasupra patului. E noapte și fereastra e deschisă… Mă simt la capătul puterilor, iar picioarele îmi sunt ca de plumb… Simt că am făcut un drum prea lung și nu-mi doresc decît să mă odihnesc… Apoi aud niște pași… Mă tîrăsc cu greu pînă la ușă… O deschid… Văd în fața mea un om negru, cu brațele și hainele parcă arse… Deodată mă privește în față. E propriul meu chip… Și atunci cad ca într-un fel de trapă și știu că ar trebui să mor, dar nu reușesc, e o cădere îngrozitoare în gol, nesfîrșită, poate asta să fie moartea, dar nu cred, e ceva…care nu se termină, insuportabil, decît dacă mă trezesc,și mă trezesc frînt, cu senzația că a durat ore...și că n-am reușit.
Bătrînul se schimbase la față. Strînse cu putere mîna vlăguită a celuilalt.
-În noaptea asta n-o să mai visați nimic, spuse hotărît. Haidem.
Se ridică, trăgîndu-l și pe Nicolau. Acesta se supuse și-l urmă înăuntru. Doctorul fusese copleșit de relatarea sumbră a visului, dar cînd deschise ușa dormitorului și văzu umbrele pașnice și atrăgătoare ale flăcărilor din cămin pe pereții albi, patul înfățat proaspăt și vasul de lut cu margarete de pe măsuță, se simți mult mai bine.
-Să aprind lampa? întrebă.
Ministrul zîmbi.
-E foarte primitoare camera aceasta. Vă mulțumesc din suflet.
-Nu seamănă cu aceea din visele dv., nu? întrebă Moscu, surîzînd.
-Nu.
La fel era și baia, construită cu o cheltuială exorbitantă. Cada rotundă, enormă, din plăci de faianță, fusese umplută cu apă fierbinte iar aerul era parfumat de săruri. Infirmierul îI întinse mîna lui Moscu.
-Eu sunt Paul.
Nicolau își scoase în sfîrșit mantaua. Paul îl ajuta să se dezbrace. Moscu se duse în bucătărie să facă ceaiul. Cînd se întoarse, Nicolau era întins în cadă, cu ceafa sprijinită de margine, infirmierul îI pusese o pernă sub cap.
-Am să vă fac insulina, decise bătrînul
Paul pregătise totul, dar, discret și disciplinat, îl așteptase pe doctor. Nicolau își lăsase brațul pe margine și nici nu tresări la înțepătură.
-Ați slăbit mult în ultima vreme?
-Paisprezece kg în ultimele trei luni, răspunse infirmierul.
-Ei! O să facem în așa fel încît o să le puneți la loc, zise medicul, cu fals optimism. Se cutremurase.
Ministrul suspină adînc și întoarse capul cît doctorul goli seringa. Apoi tînărul infirmier îl ridică și-l ajută să-și îmbrace halatul. Părea competent și ferm.
Nicolau își bău ceaiul.
-Puteți să vă duceți, doctore. V-am deranjat destul. Și așa nu știu cum am să vă mulțumesc. Imi desfac bagajele și mă culc, vă promit.
Paul se apucase deja de această treabă : trecînd prin hol, doctorul fu uluit să vadă colecția de halate splendide, englezești, pe care o despachetase infirmierul. Paul îi văzu privirea.

-In ultimii zece ani a stat mult în pat, lucrează in pat, spuse încet. Colecția noastră de halate, pijamale și cuverturi de lux e una făcută din necesitate, doctore.
Nu putea fi doar necesitate: hainele despachetate erau în majoritate haine de casă, deși din mătase sau lînă englezească, restul erau haine de seară, complet inutile la Neamț. In sine acestea descriau o existență complet împărțită între palierul cel mai intim si cel mai public, fără nimic intermediar-doctorul citi în această garderobă mai mult decit în toate ziarele.
Bătrînul se îndepărtă încet, șovăitor: după cîțiva pași se întoarse și mai privi o dată peste umăr. Casa albă, perfect definită, scînteia palid în noapte: în cadrul unei ferestre zări silueta dreaptă și parcă încordată a lui Nicolau. Ministrul părea să asculte sunetul pădurii: susținea draperia cu mîna, astfel că faldurile grele îi înconjuraseră umerii. Lumina roșie a focului îi aureola bustul imobil și bătrînul doctor avu un moment senzația că privește portretul romantic și îndestul de desuet al unui mare demnitar mort demult.

3. SACRA DI SAN MICHELE, VAL DI SUSA
Piemont, 1526

Caută-mă (strigă Walter), caută-mă dar nu mă găsi, asta mai ales, nu mă găsi acolo unde mă cauți, lasă-mă de negăsit în nemișcarea mea și vezi-ți de căutări, ia pretextul meu drept cărare și mergi pe el cît apuci, și nu care cumva să te oprești, pentru că atunci cînd vom sta amîndoi, nimic de găsit nu va mai fi.

Pentru ce vrei Cartea, Walter? Care sunt țelurile Ordinului? Știu sigur că atunci cînd am căutat-o cu Omnebonum, după întîia noastră întîlnire, doar dragostea și nădejdea ne-au mînat pașii pe urmele mitropolitului mort – dar voi, voi urmăriți altceva, ceva aflat deasupra unui singur suflet. Vai, și de nu m-ar fi învățat experiența că tot ceea ce se ridică deasupra unui singur suflet este neomenesc, înfricoșător și crud! Nu vreau o altă Carte Sfîntă, au fost prea multe, în numele tuturor s-a vărsat atîta sînge, și lumea nu s-a apropiat de mîntuire nici cu un pas, de asta zăcea Damian în genunchi nopți întregi în chilia lui – și sunt convins că nici el n-a vrut mai mult decît să scrie o carte frumoasă și plină de speranță…
Mi-e teamă; speranța încetează să fie bună cînd vrei să cucerești sufletele – ca pe tot atîtea cîmpuri de bătălie – în numele ei.

Altfel era ideea Cruciadei celei Mari, sfîrșitul și începutul păcii în Europa. O realitate vie, nu o plăsmuire logică și ideală a spiritului vreunui călugăr bolnav.. O simplă iluzie, nu o halucinație sau un vis de nebun. Iluzie, adică ceva care, pînă la un punct – ar fi putut fi.
Nopțile aburite ale Veneției, în care Damian îi vorbea despre ea tînărului Omnebonum; diminețile încetinite, în care bătrînul Omnebonum, călărind lîngă mine, relua cu voce monotonă vorbele pe care le moștenise; și amiezile împietrite în care voievodul Ștefan mă primea, cu praful de pe toate drumurile mele începătoșînd nîdejdile noastre…
Aproape aceleași cuvinte, pietrele construcției noastre, din care Cruciada se ridica asemenea unui spectru uriaș.
Un spectru avea să și rămînă.

Crezusem că schimbarea lumii stă în putința noastră.
Am stat drept sub cerul Răsăritului, ascultînd vechile imperii ale lumii pecetluindu-și alianța împotriva barbarilor. îl priveam pe maestrul meu, Paul Omnebonum, purtătorul de cuvînt al Veneției și Romei, înfășurat în mantia sa de vrăjitor; în fața sa, masiv, clarvăzător, părînd zămislit din forța benignă a întunericului, învăluit în aur și purpură, Uzum, Sultanul Persiei.
Eram copil pe atunci, dar soarta mă investise pe neașteptate cu misiunea de sol al Voievodului meu. Stam mai departe, pe măsura vîrstei și rangului, notîndu cu fidelitate multele cuvinte care se rosteau de cei mai mari decît mine, note pe care aveam apoi să le pierd în incendiul acelui han din Buda, care a mistuit pînă și hainele pe care le aveam pe mine. Dar nu cuvintele contau atunci; ce cîntărea greu era hotărîrea de a merge pînă la capăt.

Dar curțile Europei și-au trădat cuvîntul dat sultanului, și acesta a fost înfrînt… Ne consolam cu gîndul că bătăliile în deșert nu au niciodată un sfîrșit: romanii se împotmoliseră și ei tot acolo. Dar Imperiul Semilunei avea acum calea deschisă către Europa, iar moștenitorul lui Uzum era mort: chiar doamna sa, neînfrînta fiică a Bizanțului care a ținut mereu aprinsă ura față de turci nu

mai primea la fel de bine pe înșelătorii soli din Occident…Și Dumnezeu știe că nu era vina noastră: obuzierele pentru Uzum au zăcut ani de zile în Cipru iar cel însărcinat să le ducă nu a mai ajuns niciodată: coasta era de acum în mîna turcilor. Ajutorul fusese tîrziu și puțin.
Pentru Omnebonum a fost lovitura cea mai grea. Acest cuvînt pe care n-a putut să-l respecte l-a apăsat pînă la moarte mai greu decît o boală fără leac…

Omnebonum îl cunoscuse pe Damian la Florența în 1439, cînd cele două Biserici au fost cu totul trecător și după dezbateri îneversunate unite. Nu a fost un triumf, ci o unire chinuită, forțată de papă și de împăratul bizantin. Mult s-a discutat despre doctrină în acele zile, dar hotărîrea a fost politică. În materie de cotrină nu era speranță de înțelegere și îneversunarea chiar a screscut în timpul dezbaterilor, cele două tabere adunate pentru conciliere regăsindu-se de o parte și de alta a meterezelor ca niște dușmani fără scăpare, totul fără un strop de reflecție sau de îndoială, ca și cum, povestea Omnebonum, ar fi știut catolicii sau ortodocșii cu precizie dacă Duhul Sfînt emană de la Tată sau numai de la Fiu, înversunarea celor mai tari avînd poate o noimă tocmai în puterea aceasta și în absența amenințării de deasupra capetelor lor, în vreme ce aceea a grecilor - scrînteală curată, cînd turcii băteau la poarta Bizanțului și praful și pulberea pîndea toate teritoriile lor, ascultă-mă pe mine, spunea Omnebonum, că am colindat toată lumea ca să apăr poporul lui Hristos și spun oricui stă să mă asculte că nenorocita asta de diferență doctrinară nu valorează nici cît un ban de aramă.
Avea să coste în schimb căderea Constantinopolului, a Rodosului, a Belgradului, a Budei.

Căci a căzut Buda. Un călăreț a adus această știre teribilă ieri, aici la Sacra di San Michele, și am văzut în sfîrșit spaima pe chipurile netede ale celor care mă găzduiesc, Dumnezeu să mă ierte că m-am bucurat de aceasta. Ungurii au pierdut o mare bătălie, o bătălie cum n-a mai fost de la Varna, regele a rămas pe cîmpul de bătaie, și așa s-a năruit unul din cele mai vechi Regate catolice din Europa. Tristă răzbunare, cînd îmi amintesc de oficiile mele de sol pe lîngă craiul Matias, veșnic preocupat de războiul lui cu Habsbugii, de ambițiile nevestei sale, de fastul de la Curtea lui! Iată că Matiaș a murit în pace și glorie și prețul l-au plătit urmașii: și Frica din copilăria mea a intrat adînc în Europa.
Se spune că acesta a fost sfatul lăsat de Cuceritor urmaților săI: să lovească Apusul fără izbăvire și să-l dezbine prin oferte de pace la fel. S-a scurs o jumătate de secol în care puteam porni în Cruciadă: acum ne apărăm pe pămînturile noastre.

Unii au văzut asta venind: Damian, care crescuse în orașul lui Constantin și mersese acolo la școală a fost urmărit de groaza că păgînii vor cuceri Răsăritul Europei și tot ce a făcut a făcut ca să împiedice aceasta. A vrut ca Moldova să devină un stat cu o armată puternică și permanentă, legat prin alianțe de Apus; ca cele două Biserici să se unească și Bizanțul să nu rămînă singur în fața năvălitorilor. Nu-I era teamă de nimic: plănuia asasinate, călătorea printr-o lume plină de primejdii, avea legături cu oameni care trăgeau pumnalul din teacă cît ai clipi, dar nu dormea de teama că lumea tinereții lui va dispare.
Chiar omul cel mai rece și mai curajos, spunea Omnebonum, nu poate îndura gîndul că lumea lui poate să dispară: cu toții avem nevoie ca ceea ce ne supraviețuiește să fie familiar nouă: aceasta e singura nemurire la îndemînă, cea pe care o putem verifica.

Damian a vorbit pătimaș la conciliu, și în culise a uneltit la fel de pătimaș: votul final a fost urmarea unui joc de presiuni și de intrigi în care se prinsese de bunăvoie. Omnebonum l-a auzit

vorbind: vorba logică, îndrăzneață și fără restricții a ierarhului subțire, spîn și cu chip de ascet, l-a atras dintru început și de aceea l-a căutat apoi și

a intrat în vorbă, chiar dinainte de a vedea misiunea Signoriei pentru aceasta.
Damian spunea doar că dogmele care nu pot fi demonstrate categoric pe seama Sfintei Scripturi pot fi discutate și se poate ajunge la o înțelegere pe seama lor, căci altfel și întîlnirea aceea, și cele care o precedaseră și aveau să-i urmeze nu-și aveau rostul; multe dintre dogmele uneia sau alteia dintre taberele care se înfruntau erau rezultate ale unor concilii asemănătoare, la care vorbiseră și se confruntaseră teologi și prelați ce nu erau în fond decît oameni supuși greșelii, și care totuși au hotărît ce au hotărît pe baza votului majorității, deși atît de des s-a întîmplat în istorie ca revelația adevărului să aparțină unuia singur.

Și era o mare îndrăzneală, povestea Omnebonum, să spui că toată patima este pentru lucruri care au fost stabilite prin vot omenesc, că Dumnezeu nu avea nici o legătură cu conciliul și conciliile, ci numai cu lumile amenințate în care trăiesc creștinii, cu comunitățile dar nu cu ideile, că Sfintele Scripturi au fost alese din numărul mult mai mare de versiuni despre viața și moartea lui Iisus care circulau pe atunci, și asta abia după trei secole de creștinism, la conciliul din Laodikeia, că arianismul nu a ajuns doctrina oficială a Bisericii datorită unui singur vot, că trebuie întîi consimțit la Unire și discutar despre dogmă mai tîrziu, cînd se va răci înflăcărarea unora dintre participanți.
Căci de Dumnezeu trebuie să ne apropiem cu mintea limpede. Astfel credea Damian, și Omnebonum pe urmele lui. Și astfel a hotărît Conciliul, și bisericile s-au unit fără a rezolva disputele.

El nu iubea Bizanțul, îl cunoștea prea bine, spunea Omnebonum, îl descria ca pe o lume încremenită, în care ipocrizia era regula supraviețuirii. Dar dădea vina pe Occident : Cruciada a patra era de vină pentru decăderea Bizanțului. Damian ura Veneția : cu mare greutate l-au convins, atunci cînd a venit prima oară, că timpurile se schimbaseră și ca acum noi eram primii interesați să-I oprim pe turci. Considera vina noastră ca turcii ajunseseră atît de departe, și bănuiesc că asta era o prejudecată curentă in Bizanț. O parte din atenția lui față de mine se datora ideii că eu voi răscumpăra greșelile înaintașilor mei și voi plăti ceva din datoria Veneției față de Bizanț. Nu le-a remintit-o celor mari, atunci cînd l-am însoțit ca translator în Republică: știa că interesul lor de atunci și nu vina din trecut era cea mai bună chezășie a angajamentului contra turcilor. Dar mie îmi amintea mereu, trist și ostenit, că și astăzi iarba și buruienile înfloreau în locuri distruse de cruciații latini din orașul lui Constantin și că multe din obiectele de preț din palatele în care eram invitați veneau din marele jaf la care fusese supus orașul. Și mi-era îngrozitor de rușine, deși nu aveam nici o vină, povestea Omnebonum.

Unirea smulsă trudnic a fost însă efemeră. La întoarcerea în Bizanț împăratul a rămas unit, ierarhii au refuzat însă să recunoască cele petrecute la Florența. Înturnat în Rusia, mitropolitul unit a fost întemnițat. Damian însuși, venind spre casă, nu mai era episcop, ci cardinal al Romei, dar nu s-a grăbit să aducă asta la cunoștința celor de acasă, că urmărea să cîștige mitropolia de la Țamblac, iar clerul era, ca și cel rusesc sau bizantin, mai mult împotriva Unirii. Puțini știau: eu am aflat de la Omnebonum, douăzeci și cinci de ani mai tîrziu, dar părintele Ioasaf ne-a spus că și

domnul știa, încuviințase Unirea dinainte de plecarea lui Damian. Ștefan nu-I refuza nimic: Damian era mintea acestui bărbat puternic dar neînvățat. Totul a fost însă degeaba, Unirea a fost recunoscută doar mult mai tîrziu, după moartea lui Damian, cînd turcii erau sub zidurile Bizanțului, și cînd n-a mai servit la nimic. Ultima ei urmă a fost crucifixul lui Damian, pe care Omnebonum l-a ascuns în cutele veșmîntului său, crucifixul tainic al unui cardinal despre care nimeni nu știuse.
Sau aproape nimeni: condamnarea la uitare a memoriei lui arată că totuși unii știuseră.

Am privit in oglinda lui Walter. Și am zărit culorile sclipind blînd în forme înșelătoare. Și erau munți, și văi, și dealuri, și ape care se înturnau în Marea de la început, și fîntîni, și drumuri, și poieni, și arbori, și umbre, și case, și pietre, și cupe, și manuscrise, și condeie, și fructe, și siluete, și scaune, și mese, și săbii, și clopote, și cizme, și zei, și frîie, și mantii, și pălării, și pîini, și cuțite, și coroane, și oale, și ploști, și inele, și monezi. Și lumea se făcea mai mică și mai mică, și plaja se albise ca de zăpadă, și apele s-au dat în lături curgînd în ele însele și pe verdele strălucitor al pajiștii se înălța lăcașul tinereții mele, MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI.

3. MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
4 septembrie 1936

-Să vizitați mănăstirea?
Pleoapele ministrului coborau ușor și parcă ireversibil, ca un înotător tras la fund de o povară prea grea. Cu ochii închiși, arăta însingurat și uriaș, era parcă propria sa statuie. Articulă, greu:
-E atît de surprinzător?
-Pînă la un punct… Mă iertați că îndrăznesc, dar doctorul Enescu spunea… secret absolut… azi, la mănăstire – nu mai este ca în secolul XV… călugării mai citesc ziarele…
-Vreți să spuneți că e posibil să mă recunoască cineva?
-Da, excelență. Nu știu dacă…
-Ça n'importe pas du tout. Allons-y.
Doctorul pălise. Ministrul deschise ochii.
-În fond, se întunecă… Am dormit atît de bine noaptea trecută, cu ceaiul dv. sedativ… n-am avut nici un coșmar… azi m-am simțit bine toată ziua… așa că… faceți-mi această favoare!
Cucerit, bătrînul deschise larg brațele.
-Am crezut că-mi cereți o părere… altfel, nici n-aș fi îndrăznit… cum, dv. să-mi cereți mie încuviințarea?
-Permisiunea. Da, v-o cer… Mai mult chiar.
Pusese mîna pe brațul doctorului.
-Mă însoțiți? Vă rog, haideți cu mine!
Doctorul îl privea pe omul din fața lui, pe Gabriel Nicolau.
-Firește, cu plăcere. Mergem pe jos? Sunt cinci minute pînă acolo…
-Da. Azi nu mă supără picioarele… să mergem.
Luase ca din întîmplare brațul lui Moscu. Bătrînul se îndreptă de spate, ca investit de o funcție însemnată.
-De cîți ani sunteți în satul acesta, doctore?
-De treizeci și cinci de ani.
-Și cum ați venit aici?
-Tatăl meu a fost doctor la Fălticeni...avea și o moșioară, am vîndut-o după moartea lui. Veneam adesea, duminicile, pe urmă m-am împrietenit cu un stareț, îi tratam reumatismul, de altfel de netratat.
Nicolau zîmbi.
-Cum ați rămas, atunci?
-Mi-am îngropat soția aici.
Nicolau se opri, înfiorîndu-se.
-Vai, iertați-mă! spuse, speriat.
-Ah, au trecut treizeci și cinci de ani, excelență…
-Și ați rămas aici? Cum s-a întîmplat?
-Am rămas. Fusesem căsătoriți doar trei luni. Ea era foarte tînără… foarte bolnavă… fusesem oarecum colegi la Viena, ea era la Conservator însă. Tată-său dăduse faliment și își trăsese un

glonte în cap, lăsînd-o fără nici un ban. A refuzat tot ce i-am oferit… banii pentru sanatoriu… totul… Nu mi-a rămas decît s-o cer de soție!
Fără să vrea, Nicolau surîse.
-Ca s-o puteți duce cu conștiința împăcată în Elveția?
-Da… așa ceva. N-a fost să fie, însă! Venisem cîteva zile aici…, a făcut o hemoptizie… s-a dus… am pierdut-o. E îngropată în cimitirul mănăstirii. Starețul mi-a propus să rămîn, și am rămas.
-Ați făcut medicina la Viena … Ați fi putut fi profesor universitar la Iași…
-Ei, acestea sunt exagerări, excelență. Eu sunt un om naiv structural… viața de aici era mult mai potrivită pentru mine.
-Încă o dată, vă rog să mă iertați.
-Zău, nu face nimic. Nici n-am plîns-o prea mult… ar fi trebuit să-mi dau seama – vocea ei era neverosimilă, nu aparținea lumii noastre – sunt posesiuni mai înalte decît viața. Moartea își ia întotdeauna ce îi este zălogit…
Nicolau se schimbase la față. Pînă atunci se sprijinise de brațul doctorului mai mult întîmplător. Deodată însă se trase mai aproape de brațul viguros al bătrînului.
-Și… nu v-ați mai căsătorit?
-Nu. N-am mai avut ocazia…
Pășeau pe o latură a mănăstirii. Ministrul își trecuse palma, ușor, peste zidul străvechi. O întoarse apoi și o privi. Praful acoperise foarte fin pielea palidă, ca bănuiala unei taine ce nu mai trezește curiozitatea ninănui. Doctorul apucă această mînă.
-Faceți și puțină chiromanție, în secret?
-Fac.
-Nu-mi spuneți ce vedeți, vă rog!
Ministrul surîdea, dar privirea îi era străină și pierdută. Medicul nu se putu stăpîni să nu întrebe:
-La ce vă gîndiți, excelență?
Îi lăsase mîna, cuprins parcă de sfiiciune. Nicolau nu băgă de seamă.
-Astăzi conferința de la Bruxelles a început fără mine.
Moscu oftă. Se simțea perfect capabil să lupte cu visele rele, dar faptele îi scăpau complet de sub control.
-Oricum, trebuia să vă odihniți o vreme, zise, în cele din urmă. Paisprezece kilograme deodată, chiar dacă erau în plus, sunt un motiv de pauză.
-Cunoașteți pe cineva aici? întrebă Nicolau, făcînd un gest cu capul în direcția mănăstirii. Nu-l ascultase.
-În mănăstire? Păi, mai pe toată lumea, excelență. De ce întrebați? Vreți să vedeți ceva anume?
-Biblioteca. Am înțeles că e demnă de toată atenția.
-Este. Citiți slavonește?
-Prea puțin. Să intrăm în bibliotecă mai întîi.
Se întunecase. Deîndată ce pășeai dincolo de poartă, mănăstirea se dezvăluia, întinsă, ca un mare animal adormit, pe a cărui spinare siluetele călugărilor se cățărau și coborau, ca tot atîtea furnici negre.
-Pe scara asta, imediat… Cum să vă prezint, excelență?
-N-am idee. Ce fel de om este bibliotecarul?
-Fratele Nichifor? Un om cumsecade.
-Cel mai elegant ar fi să spunem cine sunt și să-l rugăm să păstreze secretul acestei vizite. Se poate?
-Sigur. Am încredere în el.

Deși biblioteca era luminată de o singură lampă, bibliotecarul îl recunoscu imediat pe ministrul de Externe. Duse mîinile la piept.
-E o cinste pentru mine. Voi fi mut precum mormîntul. Stați jos, excelență… doctore… și băiatul?
Moscu se întoarse și îl descoperi pe tînărul infirmier. Se strecurase după ei, nevăzut și neauzit. Nu-și putu înfrîna o senzație de neplăcere, îl privi pe ministru.
-Secretarul meu, spuse acesta, în cele din urmă.
-Fii binevenit, tinere! Binevenit! Ia loc unde vrei… Cele mai valoroase manuscrise ale bibliotecii sunt deținute în prezent la Academie. Dar ne-au mai rămas și nouă, destule! Să vă aduc cîteva dintre ele?
Simțind disconfortul celorlalți, tînărul Paul îl urmă pe bibliotecar în cealaltă cameră, și îl auziră așezîndu-se acolo. Cufundat în jilțul de piele, cu gulerul rămas ridicat, ministrul măsura tăcut pereții acoperiți de rafturi și cufundați în semiîntuneric. Ferestrele erau deschise spre cerdac în încăperea străveche. Nicolau oftă adînc: își întinsese mîinile pe masa lustruită și doctorului i se păru că ministrul stătea gata să adoarmă. Dar nu era așa. Ce era însă acest ceva asemănător somnului care adusese pentru o clipă liniștea cugetului tulburat al bolnavului său? Nicolau chiar tresări cînd călugărul reveni cu trei cărți în brațe, așezîndu-le cu evlavie în fața sa.
-Sfîntul Ioan Gură de Aur, Cuvîntări. Mărgăritar, anul una mie patru sute și patruzeci și trei. Copiat și împodobit cu miniaturi de fratele Gavriil.
-Gavriil Uric?
-Întocmai, excelența voastră.
Nicolau surîdea. Călugărul înlătura paginile sub ochii săi, cu o finețe fără margini. Deodată ministrul îl opri.
-Ce este însemnarea aceasta? Puteți să mi-o citiți, vă rog?
-Fila 371? Vă spun fără a o citi, excelență: "în anul 6955, luna iulie 13 zile, s-a tăiat capul lui Ștefan Voievod, domnul țării Moldovei, fiul lui Alexandru voievod, de Roman voievod, fiul lui Ilie, voievod, și a fost îngropat în mănăstirea Neamț, în aceeași lună iulie în 16 zile".
-Ștefan a murit în 1499?
-Da…Timpuri teribile! Ștefan și Iliaș, împărțind țara în două, Ștefan omorîndu-și fratele și fiind ucis de nepot! Dar pentru mănăstire a fost o perioadă bună. Atîta rîvnă și talent, atîția copiști și miniaturiști, atîta iubire de carte!
O clipă domni liniștea. Nicolau răsfoia. Apoi călugărul reluă.
-Iată… citeam azi dimineață în volumul acesta… despre încercările de unire ale celor două biserici după Marea Schismă… Despre neînțelegerea fără leac dintre ierarhii celor două tabere… Astfel că Occidentul nu a apărat Bizanțul de turci… și toată istoria Răsăritului s-a scris altfel! Așa a fost să fie.
-Ce carte este aceea?
Nicolau se trezise din nou.
-Este cartea dascălului Atanasie din Paros, Epistomi ton thion dogmaton.
-Ați terminat-o?
-Nu. Tocmai am ajuns la relatarea conciliului de la Ferrara. Florența, singurul loc la care a participat și un reprezentant al bisericii românești...
-Cine?
-Un moldovean, un oarecare Damian, mitropolit, este el trecut în documentele conciliului, dar se poate să fie o greșeală, întrucît Grigore Țamblac era mitropolit pe atunci la noi. După moartea lui, se pare că Damian ar fi fost mitropolit aici… unii ziceau că era grec…

-Da… știu de el… Cred că domnul Xenopol a scris pe undeva…
-Tot ce se poate, excelență. Ei, vă dați seama… dacă s-ar fi făcut Unirea… Dacă Europa ar fi devenit un singur trup… poate că Mahomed n-ar mai fi cucerit cetatea lui Constantin… turcii s-ar fi oprit în Asia Mică… și toată istoria Europei de est ar fi fost alta.
Ministrul încuviință, cutremurîndu-se:
-Așa se va spune peste încă o mie cinci sute de ani despre noi… Liga n-a reușit să impună respectarea tratatului de la Versailles…Germania a devenit din nou cea mai puternică țară din Europa… Gabriel Nicolau a eșuat în încheierea unei alianțe între sovietici și l'Entente… și toată istoria lumii s-a scris altfel!
Doctorul Moscu regreta discuția. Se îndoia că ar avea un efect binefăcător asupra ministrului. Interveni pentru prima dată, spuse încet și măsurat:
-Pentru că, în ambele împrejurări, cei care au văzut limpede au fost prea puțini.
-Pentru că așa a fost să fie, corectă călugărul. Istoria lumii nu are structura unei cărări care urcă un munte…
Ministrul fu surprins de intenția de precizare din această frază simplă.
-Structura istoriei? făcu, nedumerit. Nu o vedeți asemenea unei evoluții, deci? Dar cum?
-Asemenea… unui templu format de nenumărate coloane.
-Coloane… pe ce criteriu? întrebă Nicolau, atent.
-Noțiuni… personaje care au servit acelor națiuni… Să spunem, sub Alexandru, Napoleon…
-Dv.încercați să-mi spuneți că istoria este o sumă de repetiții?
-Asta e numai o aproximație a ideii mele.
-Îndestulă ca truda noastră de o viață să devină inutilă.
-Nu vreau să spun că totul este inutil, negă călugărul. Dimpotrivă. Dacă dv. ați făcut tot ceea ce vă revenea, este perfect, gata! Nu faptele contează în istorie...
-Asta-i bună! Dar ce contează?
-Calitatea. Care poate evolua, dacă omul slujind o cauză i se dăruiește complet… cum faceți dv.
-Ce îmi spuneți dv.? întrebă ministrul dintr-o dată, spontan. Adică, vreau să spun, ce-i cu teoria aceasta? Trăiesc cu senzația că am mai auzit-o.
-E cu putință.
-Știți de unde este?
-Nu, n-aș putea să vă spun, excelența voastră. Eu nu fixez. Nu am nici memoria numelor… Citesc mult… rețin… dar atît.
Nicolau oftă deodată.
-Ah… mi-am amintit unde am întîlnit numele mitropolitului Damian, de care mi-ați spus… Nu a scris o carte?
-Cine?
-Damian.
-Ce fel de carte?
-O lucrare teologică… nu știu unde am întîlnit informația aceasta…
-Iertați-mă, dar nu cred, excelența voastră… aș fi știut… manuscrisele din țara noastră, din perioada respectivă cel puțin, se numără pe degete…
-N-am spus că există un manuscris… lăsați-mă puțin, să-mi amintesc… da, știu! Am întîlnit titlul într-o istorie a ereziilor scrisă de un italian.
Călugărul era uimit.
-În biblioteca aceasta nu există nici o informație în acest sens. Și nici n-am auzit vreodată. Ce italian? E vorba de o lucrare recentă?

-Nu, chiar una foarte veche… secolul XVI… nu reţin numele autorului…
-Dar al cărţii? Al cărţii mitropolitului? Era dat?
Ministrul reflecta.
-"Despre esenţa lui Dumnezeu" sau despre geneza, sau, nu… "Despre geneza şi esenţa…" parcă nu a lui Dumnezeu, totuşi… "Despre geneza şi esenţa dumnezeirii", da, ţin minte că m-am mirat…
-Am să caut, zise călugărul, în continuare uimit. Ce umilinţă pentru mine, informaţia aceasta! Cum de eu n-am auzit niciodată?
-Să ştiţi că s-ar putea să mă înşel, zise ministrul. Era totuşi evident că ştie bine despre ce vorbeşte.
-Să nu vă rămîn complet dator, se hotărî călugărul, haideţi să vă arăt singura însemnare din vremea aceea despre mitropolitul Damian… domnul Iorga a descoperit-o la capătul unui Sbornic al lui Gavriil, carte ce se păstrează acum la Academie… însemnarea o am însă transcrisă, iată, priviţi: "în anul 6957, luna lui Cuptor, sub voievodul nostru Alexandru, a răposat la Suceava iubitul nostru stăpîn preasfînt, Damian. Gavriil a scris aceasta în mare semn de mare durere şi amărăciune".
Nicolau se schimbă la faţă, în lumina neputincioasă apăru cu totul livid. Doctorul se sperie, sări în picioare.
-Nu vă simţiţi bine? Să mergem acasă, excelenţă!
Ministrul întinse mîna către el, cerînd parcă răgaz..
-Mergem… firește. Spuneţi-mi, ce părere aveţi despre însemnarea aceasta? Ce înseamnă "durere şi amărăciune"? Sunt sentimente potrivite la moartea unui călugăr?
-Cine ştie ce fel de moarte o fi fost? înălţă din umeri părintele Nichifor.
Ridicîndu-se brusc în picioare, Nicolau se clătină destul de tare. Totuşi era exaltat, dispoziţia sa contrazicea în mod evident starea sa fizică precară. Nici nu băgă de seamă că doctorul Moscu îl apucase cu putere de braţ şi-l susţinea.
-Într-adevăr… murmură, ca pentru sine… cine ştie ce fel de moarte o fi fost?
-Să mergem, insistă doctorul. Îţi mulţumesc mult, Nichifor.
-Aş dori totuşi să văd şi biserica.
-Arătaţi ostenit, excelenţă…
-Vă rog… Cinci minute… Vreau să aprind o lumînare… E întuneric beznă, nu cred să mă recunoască cineva…
-Bine. Haidem.
Treptele bisericii se desfăceau din beznă, rotunde şi ademenitoare, ca tot atîtea maxilare în repaus. Ministrul luase braţul infirmierului: în pridvor se opri o clipă şi se înfăşură mai bine în pardesiu.
-Ce se aude? E slujbă?
-Nu, la ora asta. Dar călugării citesc cu rîndul, unii se roagă… veţi vedea. Acolo sunt lumînările. Numai una vreţi?
-Atît. Ajunge… Vă mulţumesc.
Intrară. înăuntru era tot întuneric, dar de o calitate cu totul aparte: umbrele nenumărate se ţeseau într-o atmosferă blîndă, plină de bunăvoinţă şi de răbdare. Micul cor bărbătesc se rostea cu grijă şi fără precipitare. Cele două candele aprinse deasupra altarului pîlpîiau slab. Prin strane erau ascunşi doar cinci-şase călugări,; păreau izolaţi în rugăciunea lor, ca insulele unui arhipelag sclădate de o singură mare. Natura lor omenească nu era totuşi decît adormită: deşteptîndu-se, vreo doi întoarseră capul şi priviră înspre noii veniţi cu o curiozitate destul de pămîntească. Îl recunoscură pe doctor şi îl salutară, discret, apoi se întoarseră din nou.

Nicolau se îndepărtă încet de medic, trecu înfiorîndu-se pe lîngă mormîntul slab luminat al lui Ștefan al II-lea și se sprijini de marginea unei strane, coborînd fruntea. Bătrînul rămase însă în centrul bisericii, drept, privind în jur cu nesfîrșită răbdare priveliștea care îi era atît de familiară. Și, încetul cu încetul, cadența monotonă puse stăpînire pe gîndurile sale și uită de toate, mănăstirea și convenția de la Geneva se șterseră din gîndurile sale, regele Carol și Ștefan cel Mare deveniră două personaje deopotrivă de ireale, singurul real îi părea a fi bărbatul din strană, cu chipul ascuns în umbră, și o intuiție dureroasă năpădi puțina cunoaștere pe care o avea despre el. I se părea limpede că Nicolau nu se recunoștea ca făcînd parte din lume, nu percepea lumina blîndă a vitraliilor, strălucirea cuminte a altarului, șoaptele umile ale celor îngenuncheați, toate acestea formau pentru el un tot apărător, cu care se afla în contradicție amarnică. N-ar fi putut niciodată accepta să se piardă în această unitate calmă, difuză: el își avea țelul său, credea în prezent și în viitor, și în punți cauzale între acestea, prezentul nu avea cum să-i aducă vreodată bucuria pașnică a clipei, ci numai rezistența materiei care se opune la transformare. Singurătatea sa, spre deosebire de cea a bătrînului, avea ceva crîncen și neomenesc, fiind cu desăvîrșire lipsită de percepția unei armonii cu care să-și găsească un consens. Fără nici o legătură cu boala organică despre care fusese informat cu minuție, bătrînul ar fi putut jura că bărbatul din fața lui era un om suferind și astfel fusese dintotdeauna.

Deodată Nicolau se desprinse de perete.Aprinse lumînarea cu destulă greutate, căci degetele îi tremurau, apoi o înfipse în nisip. Stătu o clipă cu fruntea aplecată, apoi ridică ochii și atunci văzu în fața lui, ascuns într-o strană, un călugăr care-l privea drept în față și îl auzi spunînd:

-Ați aprins o lumînare pentru sufletul mitropolitului Damian. Dumnezeu o să vă răsplătească, om milostiv.

Ministrul rămase țeapăn vreme de cîteva clipe: mîinile ii alunecară pe lîngă trup, dar rămase în picioare, ca o frunză țintuită de zid de un vînt prea puternic. Deodată oftă ușor și se prăbuși.

Moscu observase de cîteva clipe că ministrului nu-i era bine. Venise încet chiar în spatele lui, la timp ca să-l prindă în brațe. Paul fu într-o clipa lîngă ei, acoperind trupul celui leșinat de orice privire. Chiar călugărul întinse mîna să-l susțină. De altfel, Nicolau își recăpătă imediat cunoștința: deschise ochii, dar nu reușea să articuleze nici un cuvînt, și capul îi atîrna fără vlagă pe piept.

-Puțină apă… murmură călugărul. Și, întorcîndu-se, își muie degetele în aghiazmă și atinse fugar pleoapele ministrului. Acesta își reveni.

-Nu-i nimic, șopti… o slăbiciune. Mi-a trecut.

Călugărul se retrase în strană. Paul își strecură brațul pe după mijlocul lui Nicolau. Acesta se lăsă în voia lor: pămîntul îi atrăgea genunchii ca într-o magie chinuitoare. Mai mult se lăsa tîrît decît mergea. Îl urcară treptele și îl susținură pînă la camera lui, unde îl întinseră pe pat. Moscu luă mîna bolnavului.

-Criză de hipoglicemie? A mai făcut?

-O dată, răspunse Paul. Era speriat.

-Stai liniștit, îl scoatem noi. Adu niște miere.

Nicolau murmura ceva. Doctorul se aplecă asupra lui.

-Călugărul… bîigui ministrul.

-Daniil? Ce-i cu el? V-a speriat?

Ministrul deschise ochii și Moscu îi contemplă, îngrozit, chipul suferind, cu ochii înotînd în lacrimi.

-Vreau să mă spovedesc…

-Cum? făcu medicul, uimit.

Paul se întoarse. Bătrînul strecură linguriţa între buzele lui Nicolau: acesta era sfîrşit, îndată după aceea recăzu în amorţirea de mai înainte, prea grea pentru un somn. Medicul îi luă pulsul, apoi aşeză mîna inertă înapoi pe pat; înfiorîndu-se, îşi trase un fotoliu şi se aşeză să-l vegheze. În spatele lui, în picioare, infirmierul privea neclintit, întunecat şi drept. Nu se clintea nimic, încetase parcă şi forfota pădurii, rămăsese numai aşteptarea nelămurită, pătrunsă de înfricoşare şi nelocuită de nici o bănuială măcar, ca o mare armură goală.

4. SACRA DI SAN MICHELE, VAL DI SUSA,
Piemont, septembrie 1526

Păşit-ai doar pe căile cele drepte, căci astfel sunase învăţătura ce ai primit. Şi cu fiecare pas deveneai mai sărac şi mai gol şi mai orb. Calea cea bună nu aceasta este: căci tot ce a mai rămas de preţ în lume, frumuseţea şi înţelepciunea, tăria şi dragostea, adevărul şi speranţa, dăinuie numai în ascunzişuri. Pînă acolo drumul este încîlcit: prin meandre şi subtilităţi trebuie să căutăm mîntuirea şi cărarea cea bună este aceea pe care păşeşti primul şi o închizi în urma ta.
De aceea îţi spun ţie, frate al meu: fereşte-te de calea cea dreaptă: căci perversitatea Domnului este fără margini.

Trei luni am păşit pe urmele lui Damian, în vara aceea, cînd încă nu ştiam că aveam să merg pe urma lui toată viaţa. Omnebonum mi s-a părut un nebun care călătorea în căutarea unei stafii. Cine şi ce mai putea rămîne în urma unui om mort de douăzeci de ani? Aproape nimic. Dar micuţa şcoală din care plecasem fusese fondată de mitropolitul Damian. Nu avea un mormînt… Toate acestea mi se păreau deopotrivă de curioase, şi l-am însoţit pe Omnebonum în căutarea lor… Şi în curînd mi s-a părut că omul mort, pe ale cărui cărări bîntuiam cu atîta nesaţ, eu – din curiozitate copilărească pentru omul care fusese inspiratorul a trei domni, care îi destăinuise voievodului meu originea sa domnească şi îi făcuse educaţia ca viitor principe – Omnebonum, din nostalgie pentru o personalitate care-i schimbase viaţa, în căutarea Cărţii pe care o venera mai mult ca literat – altfel fiind un sceptic, un om cu ţeluri pămînteşti – mi s-a părut, spuneam, că omul acesta era mai viu decît noi amîndoi, iar căutarea urmelor lui ne-a purtat între făgăduinţa paradisului şi ameninţarea Infernului – dar niciodată pe vreo cale mai simplă şi mai omenească.
Printre ultimele popasuri ale peregrinării noastre a fost cel la starețul Mănăstirii Neamțului. Nu mă apropiasem de el cît fusesem elev acolo: ca însoţitor al lui Omnebonum am cerut prin părintele Ioasaf să fim primiţi şi ne-a primit. Puţină speranţă aveam: la biblioteca mănăstirii ni se spusese că "Despre geneza şi esenţa dumnezeirii" nici nu exista, ceea ce văzuse Omnebonum la Veneţia erau doar simple note, pe care mitropolitul le arsese, cum făcea cu tot ceea ce nu încheia a scrie.
Acesta este refuzul deplin, cel mai mare: obiectul dorinţei tale să nu fie numai refuzat, ci negat pur şi simplu.

Starețul zîmbea molcom, deloc neliniştit sau ascuns, ca toţi ceilalţi. Părea atotştiutor şi împăcat deplin cu obiectul cunoaşterii sale, ne măsura amuzat şi chibzuit, părînd că aşteaptă să-i dezvăluim ceva sau, poate, să nu-i dezvăluim, gata să accepte sinceritatea sau vicleşugurile noastre fără indignare, dar şi fără mare încredere, într-o completă consimţire. "Şi aşa, îmi grăi cu bunătate, eşti gata să pleci în lume, nu? Te simţi pregătit?""Dar nu plec în lume, sfinte părinte, am tăgăduit cu mirare, îl însoţesc pe dumnealui Omnebonum pe aici, prin preajmă şi pe urmă mă voi înapoia să-mi desăvîrşesc învăţătura"…
Dar el clătina din cap a îndoială.

Omnebonum I-a mărturisit pina la urmă starețului despre conciliu şi cruciadă, şi despre calea către Veneţia pe care îl însoţise pe Damian, lăsîndu-se cucerit în slujba cauzei. Eram într-un impas, din care bătrînul ne-ar fi putut scoate. Dar el nu a vrut.
Da, am şi eu cunoştinţă de toate acestea, ne-a spus, am fost învăţăcelul mitropolitului, şi într-o vreme chiar l-am admirat mult, ca toţi cei care-i erau în preajmă, iar apoi, cînd am început să cuget cu mintea mea, l-am înţeles şi l-am compătimit, mi-am dat seama că încercarea lui n-avea sorţi de izbîndă şi n-avusese niciodată…
El ar fi trebuit să rămînă la Roma, acolo i-ar fi fost locul, ca intelect, abilitate şi ambiţie s-ar fi putut măsura cu oricine, dar un prelat convertit n-ar fi ajuns niciodată în Sfîntul Scaun. Iar el nu îndura să-i fie cineva sau ceva mai presus…

N-a vrut sa ne spuna un cuvint despre moartea lui.
Amarnică e curiozitatea domniei-tale, de se îndreaptă către asemenea locaşuri. Crezi că are vreo însemnătate cum a murit? El şi cu voievodul au fost singuri în iatac – cine vrei să te deslușească? Nu există în lume un număr de întrebări egal cu cele ale răspunsurilor. Veşnic vor fi întrebări fără răspuns, şi răspunsuri care zac în drum fără ca nimeni să întrebe ceva de rostul lor.

Eu totuși cred că pot fi deslușite căile lumii, I-a spus atunci Omnebonum, cu ciudă.
Astfel a crezut și el – la început. Apoi și-a dat seama că lumea nu este echilibrată, ci haotică și misterioasă. Iar ordonarea ei e arbitrară, înstăpînită de om și va avea întotdeauna caracterul unei siluiri.
Pentru ce siluire, sfinte părinte?
Omul trebuie să se armonizeze cu lumea, nu să o transforme în instrumentul pentru crearea armoniei sale. Aceasta e înțelepciunea adevăratului Orient, pe care am priceput-o noi, ortodocșii, și de asta n-a fost el – niciodată – unul de-al nostru, ci un catolic cu trup și suflet, pentru care orice fel de putere era bună și servea scopului său… Și de asta a fost un om chinuit întreaga viață și a murit cu sufletul zdrobit. Nu-i om să iasă biruitor din asemenea încercare…
Dar poate n-a murit cu inima zdrobită.
Se poate, încuviință starețul, și lumina acestei îngăduitoare îndoieli îi îmblînzi chipul atotștiutor. Cine știe? Dar eu l-am cunoscut, și astfel cred.
Dar bine, padre, să nu fie punte între Apusul nostru și Răsăritul Sfinției-tale?
Niciodată.
Dar noi v-am putea apăra de păgîni.
Fiecare cu destinul lui. De păgîni ne va apăra trăinicia credinței voastre. Nu lupta. De folosești arma dușmanului tău, chip asemenea lui vei lua.
Dar dacă cele două biserici ar fi unite, și aliațele pecetluite, poate că turcii n-ar mai îndrăzni să atace!
Dar ei trebuie să atace, iubite signore… Asta e ceea ce nu înțelege domnia-ta. Trebuie să ne atace, să rezistăm, să fim înfrînți, să îndurăm, să biruim – totul. Să fie.

Să ne împlinim cu toții destinul fără rost? a întrebat atunci Omenbonum, si eu eram cu totul de partea lui, copil neștiutor cum eram.
Inutil? Nimic nu e inutil. Universul a așteptat abstractul cu nesaț, pînă la nașterea omului. Și omul a izvorît din univers, iar abstractul din om. Oamenii au dat deci naștere Ideilor: iar Ideile, o dată născute, au supraviețuit și s-au dezvoltat pe seama creatorilor lor. Și oamenii aleși își slujesc ideea pînă la moarte și dincolo de ea: căci fiecare Idee folosește, un timp, mai multe trupuri pentru a împlini adevărul demonstrației sale. Și, cînd toată gîndirea fi-va gîndită, și suferința suferită, și tot omenescul ucis în morțile acestea succesive, fiecare Idee se va ridica, deplină și purificată, prin truda slujitorilor ei, întru Unirea din urmă.
Aceasta, singura nemurire este la care poate rîvni omul; iar oamenii ce nu-și închină viața nici unei Idei vor rămîne în neființa veșnică, fără scăpare.

Să fi fost acestea vorbele bătrînului stareț ? Sau ale lui Damian? Păreau a fi din Carte. Dar chiar așa sa fi fost, n-am aflat niciodată: căci după aceste cuvinte, starețul ne-a concediat, și nciodată nimeni nu a recunoscut la mînăstire că ar mai exista vreo copie a Cărții, sau că ar fi existat vreodată altceva decît simple note. Ca și lespedea de mormînt, Cartea fusese înghițită de pămînt. Doar călugarii mai citau din ea, din memorie și pe șoptite, în clipele de mare încercare, cînd omul se îndoiește de toate și vorbele de îndoială strălucesc în ceață ca farurile.

Războiul se cîștigă cel mai bine așteptînd, îmi spunea și persanul fără nume în a cărui colibă am dormit o noapte, cînd mă rătăcisem de Omnebonum și de suita sultanului. Cum, așteptînd? am întrebat eu atunci, bănuind vreo revelație tactică.
El a băut o înghițitură de apă, a pus ulciorul în nisip și mi-a spus: vino, hai să-ți arăt.

Am ieșit desculți cum eram și am mers pe malul lacului. Era o oază foarte mică… Acolo s-a așezat cu mare gravitate, încrucișînd picioarele sub el. Am făcut aidoma.…După un timp, mi-am dat seama că victoria care are atîta nevoie de răbdare nu este pentru noi.

Dar sultanul Uzum?
E bîntuit de vise, spunea acel supus al lui cu tristețe. E rău cînd trecutul și viitorul nu-l lasă pe om să trăiască.

Aproape singura amintire a voievodului meu despre Damian, singura, vreau să spun, întreagă și gata să țîșnească, căci altfel mai avea multe altele, umbre tremurînde, siluete schimbătoare, măști nedefinite, cuvinte mai multe și mai pline de tîlc decît fuseseră în realitate, inelul cu sigiliu de pe mîna mitropolitului care sclipise atrăgător în ochii copilandrului Ștefan, vocea care traversa toate tonurile, de la blîndețe nemăsurată la autoritate fără margini în același pas egal, fără adevărată emoție -–dar toate acestea firave ca mîzgălelile unui copil în praf, neputincioase în regăsirea unei forme adevărate, numai una, aceea, singura, seara puțin dinaintea morții lui Damian, vrăjitoarea oarbă, ligheanul de aramă, privirea copilului – singurul căruia Diavolul se arată dispus să-i dezvăluie în oglinda sa cîte un ciob de viitor – curiozitatea lui Ștefan, revolta părintelui Ioasaf (alții ar arde-o pe rug și noi o primim sub acoperișul mănăstirii), toleranța nemăsurată a mitropolitului suferind, zăcînd în jilț (nu e numai vrăjitoare, ci și nebună, iar nebunii sunt copiii lui Dumnezeu, lăsați-o în pace), insistența privirii aceleia goale, neverosimile, ca un izvor secat din care ar curge raze în loc de apă, trecînd de la bătrînul împuținat la trup, cu toate durerile amorțite în visul său nesfîrșit, treaz, la copilul cu ochii mari și mînuțe proptite în șold, ghemuit în coasta jilțului, cuprins în mantia visării celuilalt ca în zborul unui covor fermecat, răceala lucie a oglinzii, netulburată de nici o adiere; copilul, el trebuie să privească: cărări, cetăți, oameni, biserici, toate înfățișîndu-se mai puțin de o clipă privirii înainte de a se destrăma – mai aproape, mai atent, mai răbdător – iată – acum caută imaginea ta și a înalt Preasfîntului. – NU! – ce ați spus, înalt Preasfinte? ajunge!
Ștefan, vino aici, deșertați apa și sloboziți femeia, dar nu voiați să aflați viitorul, înalt Preasfinte? viitorul meu îl fac eu; în sfîrșit o hotărîre bună, dar fără un motiv întemeiat, de ce ți-e frică, stăpîne? nu mi-e frică de nimic, dar n-are nici un sens, calea mea e neabătută, indiferent ce este înainte; și viitorul lui Ștefan va fi cel pe care îl vreau eu și nu cel al oglinzii. Gata. Duceți copilul la culcare…
Astfel că Ștefan nu și-a putut citi viitorul. într-adevăr nu i-a rămas decît să și-l facă.

Ștefan al III-lea, voievodul meu, urmase școala de la MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI, ca și mine. Damian îi cunoștea familia, el fusese confesorul lui Alexandru: ani de zile a tăcut asupra originii lor domenști, poate cu gînduri ascunse, așa cum credea Alexandru Ciubăr.
Da, atunci mănăstirea era inima Moldovei… în Apus biserica face pe om: pășind în abația de la Cluny, te simți aspirat de atîta măreție… La noi e tocmai dimpotrivă: Cît Damian a stat în jilțul episcopal, micuța biserică părea în pragul cerurilor și Dumnezeu, o cetate care putea fi oricînd cucerită de către om… După moartea lui statura bisericii a prins a se micșora: pe vremea mea nici o slujbă nu se mai înălța cu puterea pe care se spune că o aveau altădată.
Călugări mărunți, biserică măruntă. Chiar amintirile despre trecut se rosteau în șoaptă, cu oarecare fereală. După ce descoperisem viața lui Damian, acest lucru mă scotea din minți. Acum însă îmi dau seama că n-ar fi fost cu putință altfel: nici un prezent diminuat nu poate îndura umbra unui trecut atotputernic…

4. MăNăSTIREA NEAMȚULUI,
5 septembrie 1936

-Ați stat lîngă mine… toată noaptea?
-Oarecum. Paul, trage o singură draperie, ușor.
-Dar ce s-a întîmplat?
-Ați făcut o criză de hipoglicemie. Pe urmă ați dormit pînă acum.
-Cît e ceasul acuma?
-Șapte și jumătate.
Nicolau se ridică pe jumătate. Se apăra cu mîna de lumină.

-V-am dat atîta bătaie de cap. Iertați-mă!
Bătrînul făcu ochii mari, uimit:
-Nu vă pricep. Sunt medic și e natural să am grijă de dv. N-aveți pentru ce să vă cereți iertare… Stați liniștit.
-Da, șopti Nicolau, dv. ați reușit mult mai mult decît mine, care mi-am prăpădit viața zadarnic.
-Dar nu-mi place să vă aud vorbind așa. Cum puteți spune că v-ați risipit viața, dumneavoastră a cărui existență a fost atît de plină de adevărată uitare de sine? Cînd ați făcut atît de mult pentru țara asta și pentru toată Europa?
Nicolau clătină din cap.
-Scopul eforturilor mele a fost triumful Apusului. șopti, și am ratat. Pacea este mai departe ca oricînd de Europa… Și atunci, pentru ce am trăit eu? Nu sunt creștin: nu îmi ajunge că mi-am făcut datoria în ochii lui Dumnezeu! Singura recompensă a efortului meu ar fi fost succesul… Ca moralist, firește… l-am disprețuit întotdeauna! Dar, ca politician, știam totuși bine că bunele intenții n-au nici o valoare… Dacă aș fi fost mai puțin sincer și intransigent… dacă aș fi acordat atenția cuvenită slăbiciunilor fundamentale de caracter ale colegilor mei… manevrînd omenește… în loc să trec peste toate, năvalnic, cu ochii numai la ținta mea… aș fi avut să-mi reproșez lucruri mult mai puțin însemnate decît înfrîngerea!
Cît de deschis era Nicolau! Prea deschis: numai un om rănit de moarte putea formula esențialul cu atîta ușurință. Bătrînul fu uimit să se descopere unicul confesor al acestui om de seamă. Îndrăzni o singură întrebare, timid.
-Dacă nu sunteți creștin… de ce ați vrut să vă spovediți aseară, excelență?
Ministrul îl privi intrigat:
-Eu?
-Da…
-Cînd?
-Înainte de a adormi…
Nicolau se înfioră.
-Probabil că deliram, zise, speriat. Nu m-am mai spovedit din copilărie! Dar, cum…
-Nu-i nimic. Hipoglicemia dă stări de confuzie cu amnezie ulterioară… tranzitorii, fără nici o urmare. Nu vă mai gîndiți la asta.
Nicolau tremura însă; îl privea pe doctor cu o expresie de om rătăcit, neajutorat; o clipă păru că vrea să spună ceva, apoi se lăsă pe perne, tremurînd.
-Vă e teamă, murmură bătrînul, privindu-l. De ce vă este atît de teamă, excelență?
-Mi-e teamă… mi-e teamă să nu înnebunesc, doctore.
Cuvintele alunecaseră parcă fără voie. Bătrînul era însă pregătit, se aștepta la așa ceva, răspunse:
-Doamne ferește! Sunteți istovit și deprimat – nimic mai firesc, după toate prin cîte ați trecut. Dar de aici pînă la…
-Ah, doctore. Nu știți totul.
-Spuneți-mi, atunci! Haideți!
Luase amîndouă mîinile bolnavului. Nicolau simți acest sprijin și spuse:
-Mi-e greață de atîta slăbiciune… ani de zile am fost într-o stare fizică deplorabilă… dar mintea îmi era limpede… limpede… acum însă… mă simt îndepărtat de toate… năpădit de senzații bizare… străine mie… da, sigur! știu asta… aceste obsesii nu-mi aparțin… totuși mă terorizează… am impresia că sunt numai o unealtă în jocul cuiva mai puternic… care dispune de mine ca de un trup fără stăpîn…
-Ce obsesii, excelență?

-Să vă dau un exemplu… ieri, în biserică, am auzit o voce… o voce de bărbat.
-Era clară? Distinctă?
-Mi s-a părut că mi-a vorbit călugărul acela. Dar… nu e adevărat, nu-i așa? Erați la doi pași. A spus el ceva?
Medicul ezita.
-Adevărul, se rugă ministrul.
-Nu cred să fi spus, excelență. Poate să fi șoptit…
-Nu era o șoaptă…
-Și nu vă amintiți…
-Stați, îmi vine ceva în minte… La început a fost Cuvîntul și Dumnezeu era ascuns în inima lui, ca o promisiune… Ce ciudat! Ce-o fi asta?
-Sună ca un vers…
-Sau ca un început de evanghelie apocrifă…
-Ei, l-ați citit probabil undeva și nu mai știți unde… Nu vă speriați: v-am spus, hipoglicemia dă confuzie. Nu sunt halucinații propriu-zise…
-Nu?
-Nu, nici vorbă, excelență… Și altceva, ce vă mai supără?
-Altceva?
-Da. Ce era cu cartea aceea despre care ați spus că știți… uimindu-l pe părintele Nichifor…
Ministrul îl privi uimit.
-Ați simțit deci… că ceva era ciudat… aveți o acuitate deosebită… Ei bine, cînd i-am spus că am citit într-o istorie a ereziilor… a fost o aiureală, am vrut să acopăr faptul… că habar n-aveam de unde știusem asemenea lucru pînă în clipa în care l-am rostit… înțelegeți?
Bătrînul îi ținuse mîinile într-ale lui: îl înțelegea, firește. Spuse, blînd:
-Spuneți deci… că nu sunteți un om înclinat către mistică?
-Eu? Nici vorbă… Dimpotrivă… sunt un sceptic înnăscut…
-Atunci… asta cu mitropolitul… versul acesta straniu… rugămintea de a vă spovedi… nu par mai curînd influențe ale locului acesta?
-Nu știu. Nici într-un caz nu seamănă cu mine așa ceva… nu știu.
-Atunci… dacă mănăstirea agravează obsesiile dv… ce-ar fi să plecați, excelență? într-un loc mai luminos, mai impersonal? în străinătate?
-A, asta nu! Nu pot.
Negația sărise grăbită și fără chibzuială.
-Ce vorbă-i asta, excelență? Ce vă ține aici?
-Nu știu… Dar ceva mă ține… și cu o putere cumplită, îngrozitoare! N-am cedat cu ușurință ideii de a veni aici… cu care m-am trezit spontan într-o dimineață… fără să știu de ce… fără să-mi amintesc propriu-zis să fi visat despre asta… un alt semn de nebunie, mi-am zis, și am căutat să ignor această chemare… într-o săptămînă m-am istovit cu totul… nici un sedativ nu-mi mai servea la nimic… coșmarurile mă trezeau în fiecare noapte… plîngînd, un om de vîrsta mea, vă dați seama… atunci am hotărît să viu totuși… și parcă m-am mai liniștit… iar ieri noapte am avut un somn atît de curat și de adînc… e un semn bun, nu credeți?
-Ați dormi oriunde. Schimbarea de aer a realizat efectul.
-Da… dar ce rost are să risc? Dacă aici m-am simțit bine…
-Ei… uitați că ați leșinat, excelență…
Nicolau tremura, doctorul îi simțea groaza în palmele sale.
-Nu pot pleca. Trebuie să mă înțelegeți! Chiar dacă sunt pe punctul de a-mi pierde mințile…

trebuie să stau și să lupt cu asta… aici. Nu pot altfel!
-Bine, atunci.
-O să mă ajutați?
-Din toate puterile.
Nicolau suspină adînc.
-Vă mulțumesc. Sunteți tare bun cu mine. Știu că n-o să mă lăsați singur…
-Nu, n-am să vă mai las singur… Deloc chiar.
-Nu vă puteți muta aici?
-Aici, în casă? Dar stau la zece minute… Bine, sigur că pot. Mă mut dacă vreți.
-Vă mulțumesc din suflet. V-am rugat asta pentru că noaptea îmi este mai greu decît ziua… Ziua vă puteți vedea liniștit de treburile dv…
-Nu-i nevoie să vă părăsesc nici ziua, dacă vă e teamă singur. Am un asistent bun… un student la medicină aflat în convalescență… ceilalți oameni ai mei au o mare experiență…pot să mă consacru dv. fără a răpi nimic nimănui…
Privirea lui Nicolau se deschisese toată. Oftă ușor.
-E poate un lux… sunt obișnuit să am tot timpul un medic lîngă mine!…
Bătrînul surîse.
-Nu-i un lux. Acum îmi vine în minte că mi s-ar părea foarte natural ca fiecare om să aibă un medic anume pentru el…
-Care să-i alunge visele rele?
-Și asta.
-Puneți înger în loc de medic… și o să vedeți de unde v-a venit ideea asta.
-Adevărat. Fie… voi fi îngerul dv., comentă bătrînul, glumind. Acum însă o să vă rog să mă lăsați să vă examinez în detaliu. N-am făcut-o ieri, și trebuie s-o fac.
-Vă rog, spuse Nicolau, și întoarse, resemnat, capul spre perete, cu abilitatea unui bolnav de profesie.
Moscu examină întîi pielea, care prezenta semnele slăbirii recente și a uneia mai vechi - fotografiile lui Nicolau la 45 de ani îl arătau ca pe un om mai curînd corpolent, acum acest trup era prăbușit în sine, și singura urmă a ceea ce se consumase în acești nouă ani rămăsese pielea. Moscu o frămîntă între degete, o găsi ușor prea uscată, ceea ce nu-l miră, dar își făcu o notă mentală despre asta, palpă apoi mai în profunzime, blînd dar insistent, conștient că Nicolau îndură greu asta, îi strecură mîna sub genunchi pentru a-i impinge sus, deși ministrul, avizat, numai la atingerea sa îi trase singur. Cel mai ingrijorător lucru erau picioarele: aici se vedea vechimea suferinței, pielea era friabilă și rece, multe vase deja compromise, urmele degetelor apăsate se vedeau pînă la genunchi, și erau persistente. Moscu se strădui să nu ofteze, nu reuși să prindă pulsul deasupra călcîiului, găsi pulsul general neregulat, și reuni singur marginile halatului cănd consideră că ministrul a obosit.
-Vă mulțumesc pentru răbdare.
Nicolau oftă adinc.
-Iertați-mă pentru spectacolul dezolant al trupului meu.
-Oh, excelență. Doctorul Enescu are probabil un tratament local pentru picioarele dvs ?
-Eu le masez de două ori pe zi cu o cremă făcută la Paris, interveni Paul. Am compoziția pe o hirtie, dacă vreți să o vedeți.
-Sănt sigur că e ce trebuie. Micul dejun e servit pe veranda inchisă, aș sugera să vă ridicați încet, să vedem dacă amețiți, și să veniți să beți măcar ceaiul, inainte chiar de a face baie. Trebuie să beți cam de două ori cantitatea de lichide pe care ați băut-o ieri, excelență.

-Pot să ies afară o clipă ? Să văd soarele.
-Putem ieși pe terasă. Luați-mi brațul.
Lumina dimineții de toamnă era îngăduitoare și delicată. Luată pe neașteptate, bucătăreasa lui Novac se ridică speriată. Cum nu se aștepta să iasă cineva pe terasa largă, adăpostită de vînt, iar bucătarul lui Nicolau îi ocupa bucătăria lăsând-o fără rost, femeia se refugiase afară, alegînd legumele pentru conserve. Pe foi de ziare vechi și îngălbenite, întinsese peste tot, chiar pe podea, vinete, gogoșari, ardei grași, ciuperci, roșii mari de toamnă. Fotografiile din ziare, deși noi, arătau ofilite și de demult. Fără să citească data Nicolau își recunoscu chipul pe o copertă, era cu o săptămînă doar în urmă : totuși părea o fotografie dintr-un alt univers, din acelea dezgropate în poduri.
-Mă iertați, băgui femeia, privind cu nădejde spre Moscu, pe care îl cunoștea, ca s-o scape.
Nicolau o privi surprins, și zîmbi.
-Să strîng ? întrebă femeia, văzând că nimeni nu-i spunea nimic.
-Nu ! Noi ne vom retrage, am vrut doar să vedem cum e vremea.
-O să curăț în jumătate de ceas, promise ea, încă speriată, și atunci puteți folosi terasa. N-am știut, mă iertați.
Nicolau se retrăsese deja în interior. Moscu îl urmă, și se așezară la masa din răchită din veranda închisă cu sticlă.
-Ce face cu toate legumele astea ?
Moscu găsi bizară întrebarea.
-Conserve. Le fierbe în ulei cu mirodenii. Nu se poate să nu știți.
-Sunt printre puținii rom`ni fără bunici la țară, doctore, după ce un bunic cartofor și o bunică întreprinzătoare au strămutat practic familia la București. În plus am fost trimis de copil la școală în străinătate...Sunt mai străin de Rom`nia profundă ca oricine.
-Unde v-au trimis în străinătate ?
-În Anglia, spuse Nicolau și zîmbi. La optsprezece ani eu eram un tănăr englez, atît de englez încît tata a decis că mai departe voi studia la Sorbona, ceea ce s-a și întîmplat. N-am mai avut contact cu viața din Rom`nia de țară din primii mei ani de copilărie.
-L-am cunoscut pe tatăl dvs, spuse Moscu, deodată.
-Intr-adevăr ? Unde ?
-La București, cănd a înființat societatea regală de epidemiologie. A fost un om extraordinar.
-Ca medic, în orice caz. El m-a ținut în viață, el m-a diagnosticat foarte devreme. Mi-a dat ultimii cinsprezece ani de viață.
Femeia trecu prin spatele lor cu un coș mare și cu șorțul plin, scăpînd în grabă un ardei. Paul, care venea cu ceaiul, îl culese și-l puse pe masă, cu un aer consternat. Nicolau rîse.
-Tatăl dvs m-a izbit întodeauna ca un om extrem de echilibrat.
-Ce-ați fi vrut ? Era un om de familie bună, care moștenise o mică avere, și fusese educat în spiritul răspunderii. Mie mi-a revenit doar răspunderea, pentru avere a trebuit să muncesc. În plus generația României mari...problemele generației mele au fost mult mai subtile, și mai dificile, și de fapt mai abstracte... Nu că aș fi fost potrivit pentru altceva. Vă invidiez, dar n-aș fi fost bun pentru medicină, oamenii în fond nu mă interesează, la modul colectiv și abstract pot fi pasionat de destinul lor, dar atît...Tata era un om bun.
-Și dvs sunteți. Dat sunteți foarte departe...nu e prea tîrziu să vă apropiați de restul lumii.
-O. e tîrziu, doctore. Foarte tîrziu. Sănt eu bolnav acum, dar detaliile lumii nu mă mai interesează demult. De ani de zile m-am hrănit doar cu lucruri generale. Un psihiatru elvețian genial mi-a făcut un test inventat de el, și mi-a descris propria mea personalitate în chip cutremurător. N-am

fost din fericire decît noi doi acolo, m-aș jena să repet ce mi-a spus, dar totul era adevărat, și totul doar pe baza cîtorva desene colorate. Omul era un geniu.
-Era ? Ce s-a întîmplat cu el ?
-A, zise Nicolau, s-a sinucis. N-am aflat niciodată de ce. Elevii lui vor să facă o clinică în care să exerseze testul, i-am ajutat să facă rost de bani. Teoria lui nu era încă în stadiul de experiment, dar descria personalitatea și tipul de inteligență mult mai bine decît tot ce-am auzit sau am citit în rest...
-Dați-mi un exemplu.
-Nu e simplu. Spre exemplu, eu cînd deschid ușa unei terase de țară acoperită de ziare vechi și legume proaspete -dacă acesta ar fi un desen și Hermann mi-ar cere o interpretare aș spune ; asta e moartea, Istoria nu există, evenimentele se îngălbenesc și pier, ceea ce pare să aibă viață are doar prospețime, dar nu viață, e organic fără să fie viu. Tata ar fi spus în schimb, sunt convins, iată niște legume pregătite pentru conserve pe o masă de paie și pe o podea de scînduri acoperită de ziare! Iată cele două tipuri de gîndire, prima oferă o interpretare globală și o găsim la matematicieni și filosofi, a doua o interpretare de detaliu.
Moscu era impresionat.
-Cănd ați avut timp ăn viața dvs complicată pentru atîtea...atîtea...
-Cînd am avut timp să găndesc ? Ah, asta nu ia prea mult timp. Și Nicolau rîse de inocența doctorului. Acesta era copleșit de plăcerea de a fi interlocutorul lui, copleșit de prezența puternică a lui Nicolau, care nu avea nici o legătură cu celebritatea sa, era o simplă consecință a unei personalități ieșite din comun, copleșit să se vadă acceptat cu atîta căldură.
Nicolau se ridică și se așeză la pianul de lingă ușa verandei, un pian somptuos, la care iubitele lui Radu Novac cintau uneori romanțe pe placul romancierului și schiță cu discreție dar cu precizia unui bun amator citeva fraze muzicale.
-Ar mai trebui acordat, murmură, dar continuă totuși. Moscu nu recunoștea piesa aleasă de Nicolau, se intrebă chiar dacă nu era o improvizație. Dar nu: tema revenea, monotonă, jalnică. Nicolau se opri la jumătatea unei fraze și se ridică, făcănd semn lui Paul.
-Mă duc la baie.
-Ce-ați cîntat ?
-O nimica toată. Am stricat o suită pentru orchestră a unui prieten evreu, vienez. N-a avut succes la public, dar mie îmi place.
-Am auzit de el ?
Nicolau se intoarse din ușă.
-Nu cred, deși toată lumea o să audă, intr-o zi. Nevastă-sa îl ține de șase ani închis într-un ospiciu. Și, văzănd spaima de pe chipul lui Moscu. Da, e bizar, cunosc pe cei mai remarcabili oameni din Europa. Dacă remarcabil înseamnă acest donchișotism ridicol care crează asemenea destine, bune de povestit dar teribile de trăit.
-Nu sunteți un Don Quijote, excelență. Vorbiți sub impresia dezamăgirii, dar ați realizat multe.
-Dar am fost înfrînt. Dumnezeule! Culmea este că uriașii cei răi există: stau ascunși în inima morilor, nevăzuți, și rîd în sinea lor.
Moscu nu-și putu stăpîni un zîmbet.
-Grozavă imagine…
-Nu-i așa? Iar singurul clarvăzător este zguduit bine, fiind doar un om de rînd... Cu îngăduința dvs, chiar am să mă duc la baie!
Paul îl insoți, tăcut, discret și eficace, ducînd trusele de toaletă și un halat proaspăt. Moscu privi în urma lor, apoi luă ardeiul de pe masă si îl duse în bucătărie. Il încredință bucătăresei, care îl luă

și îl ascunse repede, ca pe un corp delict.

5. SACRA DE SAN MICHELE, VAL DI SUSA, Piemont, 1526

Apropie-te cît poți, dar respectă distanța, ține-o în apropiere și din cînd în cînd o poți chiar mîngîia, mîngîie-o și spune-i: rămîi așa cum ești, între mine și toate, între toate și mine, fii cît mai apropiată ca să nu mă mai pierd, dar nu te lipi chiar de mine, lasă-mă să respir!

Să nu te desparți vreodată de mine: granița mea, dulce granița mea.

Nu am încredere în Walter. Ce călătorie îmi pregătește el? Europa e în flăcări și se zvonește că ungurii ar fi pierdut bătălia decisivă cu Imperiul Otoman. Strîmtorile sunt în mîna turcilor…
Fii fără grijă și scrie. Lasă restul în seama mea…
Walter! Nu mă interesează o călătorie rituală! Vreau să mor pe pămîntul meu, să fiu îngropat în cimitirul mănăstirii, ca pe piatra acoperind rămășițele mele să poată fi scrise, în sfîrșit, și numele învățătorilor mei…
Nu mi-aș avea odihna dacă nu și-ar avea-o și ei pe a lor. Căci am fost frați în ochii lui Dumnezeu.

Mă întrebați cine a fost omul acesta, Marele Maestru al Ordinului, Damian? Care au fost însușirile lui? Care sunt faptele sale? Dar cum aș putea eu alege din toate poveștile pline de patimă care mi s-au spus despre el ceva care să se apropie măcar de realitatea ființei sale?
Ar fi trebuit să ne dăm seama că Dumnezeu va rămîne veșnic necunoscut pentru noi, cîtă vreme înțelegerea noastră nu poate cuprinde nici măcar un om.

Mi-am amintit o poveste. Iat-o:
Se spune că la o încrucișase de drumuri locuia un om fără grai. într-o zi s-a apropiat un călăreț în mare grabă, cu calul tot în spume, și a strigat către el:
-Care este drumul către hotar?
Cum omul nostru nu spunea nimic, acela a dat pinteni calului și a apucat pe drumul din stînga.
După o vreme, a apărut în goana calului un altul.
-Pe ce drum a apucat cel dinaintea mea? a strigat acesta.
Cum omul tăcea în continuare, călărețul și-a lovit calul cu cravașa și s-a năpustit pe drumul din dreapta.
Atunci cel care se abținea de la vorbă a intrat în casa lui și a scris: “nu există alegere adevărată

decît atunci cînd ești cu desăvîrșire lipsit de indicații".

Atunci cînd urmele toate se potriviseră îndestul ca să ne dea iluzia că prada e aproape, Omnebonum a hotărît să ne întoarcem la mănăstire. Credea că are destule atu-uri în mînă ca să dezlege limbile mai mult decît întîia oară. Și, mai ales, voia să afle despre Alexandru Ciubăr… Fusese într-adevăr fiul mitropolitului tînărul care domnise două luni? îl ucisese el?
Spre surpriza noastră, părintele Ioasaf ne aștepta în drum. Aflase că fusesem la mănăstirea Pobrata, că dădusem de urma Alexandriei, soția lui Ciubăr și fiica lui Ștefan al II-lea. Bănuise că ne vom întoarce mai devreme sau mai tîrziu… Și ne aștepta.
Am descălecat să-i sărut mîna. Dar el nici nu se uita la mine, căta cu groază către Omnebonum care sărise de pe cal și se apropia de noi. Și deodată venerabilul moșneag se aruncă în genunchi în fața lui și își lovi fruntea de praful drumului, cerînd îndurare. Prin îndurare înțelegea ca Omenbonum să nu mai răscolească trecutul, să plece fără a dezlega tainele vieții și morții lui Damian. Așa nădăjduia el că Damian se va odihni în pace sau va găsi mai ușor iertarea păcatelor lui. Ce păcate avea în gînd, nu știu, că Ioasaf era printre puținii care nu credea Unirea un păcat.

Tata ne-a povestit care a fost drumul lui Damian către mitropolie. Iată-l.
Rămas orfan devreme, cu părinții morți de moarte violentă, el moștenise o avere însemnată și se călugărise la Neamț, avînd către carte o mare aplecare… Erau zile grele pentru biserica moldavă: patriarhia din Constantinopole refuzînd să recunoască mitropolit pe Iosif și voievodul Alexandru nevoind un grec în scaunul bisericesc, aruncaseră anatema asupra lui și a întregii noastre biserici. Dar jalea mare a fost cînd un șarlatan oarecare, apărut cine știe de unde, s-a dat drept mitropolit de Ohrida și a uns un episcop la noi.
Ce rușine – povestea tata – cum de ne lăsasem înșelați astfel? Nimeni n-a suflat nici o vorbă cînd a venit ancheta din Bizanț să cerceteze cazul. Tot atunci cineva le-a vorbit de Damian. L-au chemat. L-au plăcut.
L-au luat cu ei cînd s-au înturnat.
Nimeni de la noi nu mai credea să-l vadă vreodată.

Iubea cartea – povestea tătîne-meu – pentru că nu era bărbat. Doi bani nu făcea trupul lui.
Trupul lui.
Nu l-am văzut niciodată… Omnebonum povestea însă… dar judecata lui era pătrunsă de dragoste.
Diacul Ilie Stravici a fost ultimul secretar al mitropolitului. El l-a purtat aproape în brațe pe treptele Palatului Domnesc, care aveau să fie ultimul său drum.
Era atît de ușor, mi-a spus în șoaptă. Atît de ușor!

Treisprezece ani a stat în Bizanț – povestea tata – și ce a făcut acolo, n-am habar, dar se șoptea că se făcuse respectat și iubit printre greci, și că-l așteaptă o carieră grozavă acolo, la ei… Așa era, și de aceasta a fost dat să ne convingem nu peste mult, cînd voievodul Alexandru a hotărît să dea de capăt problemei mitropoliei noastre: în tot acest timp stătusem în afară de lege! trebuia să facem pace cu patriarhia… A trimis soli la Constantinopole și iată că soarta s-a întors în favoarea noastră, aceia l-au acceptat pe mitropolitul Iosif, cu condiția să atîrnăm de ei și nu de Ohrida de atunci înainte… Inturnați în Moldova, solii au spus voievodului că doar sîrguința și meșteșugul tînărului Damian reușise să lămurească lucrurile în acel viespar de intrigi care era patriarhia bizantină. Damian își făcuse prieteni, relații însemnate: se părea că voiau să-l păstreze în sînul

bisericii lor.
Dar el scria primilor lui dascăli de la MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI că în curînd se va înturna acasă.

Dar solii aceștia au mai povestit și altele…
Nu l-au găsit pe Damian cîteva zile la rînd. în cele din urmă, cineva le-a aruncat o adresă, ca în joacă. Au mers acolo: era reședința unuia dintre cei mai mari patricieni ai Bizanțului. Au menționat numele lui și au fost primiți înăuntru.
Damian i-a primit în baie… Făcea baie într-o sală arătoasă, cum nu se pomenea la noi, un interior de marmură, cu statui și multe lumînări aprinse, și tare mă tem că și oglinzi… S-a ridicat din baie, subțire, alb și plin de grație, și servitorii l-au înfășurat deîndată într-o pînză albă. Stăpînul casei, un bătrîn zdravăn, fastuos îmbrăcat, a apărut într-o ușă, dar tînărul i-a făcut un semn scurt, zburdalnic, o fluturare capricioasă din mînă, și deîndată acela s-a retras. Damian se așezase pe marginea de marmură, înfășurat doar în pînza aceea, și îi privea pe oaspeții săi cu gravitate.
Era și timpul să sosiți, spuse.

Ca un păgîn – comenta tata, care datora ceasurilor de lectură la voievodul Ștefan al III-lea, obicei detestat la care curtenii aranjau să meargă pe rînd ca să le vină rîndul cît mai rar, cunoștințe surprinzătoare din Pliniu și Tacit.
Din cauza asta – adăuga dînsul – aș fi putut jura că n-o să se întoarcă aici în sălbăticia noastră…
Dar doi ani mai tîrziu el era acasă și rar am văzut preot cu ținută mai austeră, cu chip cufundat în meditație, cu viață mai virtuoasă și mai dedicată altora. Chiar mersul său – felul în care-și întindea pașii unul lîngă altul – trăda o mare adîncire în sihne și o indiferență față de tot ce era în jur care mă făcea să mă îndoiesc de amintirea acelui palid Ganymede, ridicîndu-se din baie…
Ca și cum – spunea el – totul fusese o simplă mască, ce putea fi lesne lepădată atunci cînd nu mai făcea trebuință nimănui…
Ce-i drept, cînd a venit în țară, nu a venit singur, ci însoțit de un reprezentant al patriarhiei, care l-a uns episcop de Roman.
Avea treizeci de ani.

Nu vreau să-i tulbur odihna (spunea Omnebonum către părintele Ioasaf), nu mai mult decît și-a tulburat-o el singur, nu cred că ar fi tolerat această liniște absolută a memoriei lui, pătrunsă de absența oricărei încercări de a înțelege…Și eu l-am iubit, și mi-am dedicat viața căii pe care el mi-a arătat-o cel dintîi. Acum însă trebuie să aflu ce fel de bărbat a fost acesta, cum s-a înfățișat el în fața judecății din urmă, ca un spirit însetat de fapte mari, generoase, sau ca un suflet clocotind de orgoliu, invidie și răutate?
Singur nu mai îmi pot da seama.

Inscăunat după moartea tatălui său, Iliaș s-a înclinat leșilor cu umilință, terfelind obrazul țării.. Nădăjduia că astfel va fi sprijinit de ei împotriva lui Ștefan. Firește, mulți boieri, printre care și eu (adăuga tata), au refuzat să iscălească tratatul de închinăciune… Cu atît mai puțin Damian, care fusese trimisul răposatului voievod Alexandru la tratativele dintre unguri și poloni de la Lublin și Luck și pentru care cedarea Hotinului era o condiție de neconceput.
Mitropolitul nostru Iosif fiind bătrîn și bolnav, Damian îi ținea locul. Iliaș i-a cerut ca o favoare deosebită să semneze tratatul în locul mitropolitului. Episcopul a refuzat, și de aici s-a pornit lanțul nenorocirilor. Iliaș s-a mîniat și, la moartea lui Iosif, a adus mitropolit pe Grigore Țamblac

din Kiev, deși Damian fusese desemnat de patriarhie. Astfel am ajuns iarăși în război cu bizantinii, iar între episcop și domn s-a căscat o prăpastie uriașă.
Sîngele a umplut-o.

Nu te mai amesteca, înalt Preasfinte, în treburile lumești, lasă mirenii să se ucidă între ei! Biserica nu e o împărăție din lumea aceasta…
Nu se poate, Ioasaf, îmi zicea, căci ei omoară fără să gîndească și crimele lor sunt zadarnice, nu aduc soluții sau fericire nimănui, ci numai haos și teroare.
Și nu-ți fă iluzii că biserica e din altă lume. Dumnezeu nu lucrează cu jumătăți de măsură. El ne-a lăsat printre oameni ca să desăvîrșim lucrarea Sa cu mijloace omenești.
Cam așa sunau toate blasfemiile lui inteligente, în care era un adevărat maestru…

Ar fi trebuit, spunea tatăl meu, pe care-l bănuiesc de o mare luciditate, fie ea și reținută strict, ar fi trebuit ca Iliaș fie să-l ucidă, fie să-l asculte pe cel care fusese sfetnicul cel mai apropiat al tatălui său. Damian a reînceput să-l sprijine pe Ștefan: ochii și urechile bisericii, aurul ei, deveniseră în mîna lui arme de temut. Ștefan a fugit de la curte: din "fratele iubit" devenise "hicleanul care cutează a-și zice neam cu Noi". Lumea șoptea că Damian îl stîrnise și îl sprijinea, deși era greu să-l învinuiască cineva pe față: se retrăsese la mănăstire și pasă-mi-te – scria. Totuși teologia nu era singura lui îndeletnicire, căci domnul a aflat în curînd că umblau să-l răstoarne.
Ștefan și Damian i-au fugit din cale, dar a prins-o pe mama lui frate-său și a pus s-o înece într-un hîrdău mare, strigînd în batjocură că tot de acolo s-au ridicat și au pretins domnia. Cu toții am fost martori la fapta aceasta și, deși voievodul era în dreptul lui, cu toții ne-am gîndit că va veni cu mare înfricoșare ceasul judecății.

Spuneați că scria la mănăstire? întrebă Omnebonum cu mare frămîntare. Ce anume scria, nu cumva știți? Habar n-am, răspunse tata, puțin îmi pasă mie de teologie, n-am citit niciodată prostiile lor, virtuțile mele cred c-or să tragă în balanță mai mult decît maldărul lui de cuvinte.

Ștefan al II-lea a apucat tronul cu ajutorul lui Aldea, domnul țării Romînești, dar ca să aibă pace cu fratele său, a trebuit să împartă țara în două. Grozăvie nemaiîntîlnită, un domn la Suceava și unul la Chilia! Boierii au mers și ei cu cine le-a fost voia. Eu unul am rămas cu Ștefan, și bine am făcut, că n-am iscălit lîngă Iliaș o altă închinare, mai rușinoasă ca prima. Cam tot pe atunci a plecat Damian în Italia din însărcinarea Patriarhiei.
Țamblac, noul mitropolit, n-a mers cu el, că era împotriva Unirii.

Cînd a venit în Italia, comenta nedumerit Omnebonum, era mitropolit, și astfel stă scris sub semnătura lui în toate actele conciliului de la Florența.

Nici vorbă, zicea cu îngăduință taică-meu, nici vorbă! Era trecut mitropolit în scriptele grecilor, dar cu totul alta era realitatea! La scurtă vreme însă după întoarcerea lui Damian din Italia, Țamblac, om zdravăn și sănătos, mai sănătos ca plăpîndul, suferindul Damian, a răposat pe neașteptate. L-au găsit mort în pat și mulți au șoptit că aici e mîna Necuratului. Fapt este că Damian a ajuns deîndată unicul și adevăratul mitropolit, și l-am însoțit spre Suceava cu voievodul Ștefan și cu oastea ce strînsesem. Iliaș a fugit din calea noastră; cînd a încercat să se întoarcă, l-au prins și l-au orbit; cu toții am fost martori la aceasta.

Ioasaf credea că Damian fusese un sfînt.
Uneltise cu Ștefan, îngăduise orbirea lui Ilieaș, otrăvirea lui Țamblac, asasinarea lui Ștefan mai tîrziu-dar toate acestea cu mare frămîntare și căutînd calea potrivită. Ioasaf era sigur că Dumnezeu putea ierta aceste crime: fuseseră făcute pentru binele țării, cum îl vedeau ei atunci, și pentru a avea în fruntea ei un voievod Cruciat. Dumnezeu n-ar putea avea nimic împotrivă la acestea. Îndoiala lui era altă, gravă, amarnică: că Dumnezeu poate ierta orice fapt, dar nu orice gînd…

L-am implorat de atîtea ori să se căiască pentru Cartea aceea, și el îmi răspundea: "N-aș fi sincer. îl iubesc pe Iisus din tot sufletul, dar nu mă tem de el". Prea multă carte a studiat, de acolo i s-a tras! "Căiește-te, stăpîne", îi spuneam, "uită blasfemiile acestea!"
Să fie chiar o blasfemie să nu-ți fie teamă de El? întreba Omnebonum, blajin. Oare chiar îți închipui, padre, că Iisus a urmărit să trezească teama în suflete?
Eu nu știu ce-i bine, spunea Ioasaf, eu simt ce-i bine. Și el greșea amarnic, teama lui nu exista pentru că el nu credea că Iisus este fiul Domnului Dumnezeului nostru. Deja nu mai credea aceasta cînd s-a înturnat din Bizanț. Și rugăciunile lui erau numai amarnice, sofisticate, îndurerate îndoieli…

Ștefan a domnit singur vreme de cinci ani, primii mai fericiți de după moartea lui Alexandru. Țara fusese însă pustiită de atîtea războaie și hărțuieli, iar domnul devenise bănuitor din anii de lupte pentru tron... Firea lui naturală era violentă, răzbunătoare: puse de-i tăie pe mulți din cei care nu îl sprijiniseră cu putere de la început și, cum bănuia pe cineva că ar fi în legătură cu Roman, fiul lui Iliaș, ce se ațînea mereu pe lîngă granițele noastre, punea să-i fie luat capul. Viața la Curte devenise un iad, și mulți șopteau că Damian, care trecea pe lîngă ziduri cu veșnica sa fereală și privirea în pămînt, era adevăratul duh rău.
Era un maestru al vicleniei! Avea nerușinarea chiar în predicile lui să spună că orice cale e bună ca să-l slujești pe Dumnezeu. Se alăturase unor boieri nemulțumiți, zicînd că s-a săturat și el de atîta sînge, și apoi a pus la cale lucrurile astfel încît a ieșit că șeful lor i-ar fi trădat. Ei înșiși l-au predat voievodului pe acela în schimbul iertării… Omul a fost tăiat, și toți ceilalți au îngenuncheat cu umilință în fața lui Ștefan…
L-am urît atunci, spunea tata, îl priveam trecînd printre noi, fățarnicul, cu trupul lui chinuit de boală și neputincios, pe care orice bărbat adevărat l-ar fi făcut fărîme. Totuși, el era acela care fărîma bărbați adevărați, cînd îi era voia… Și eram convins că el însuși era în legătură cu Roman. Nu de alta, dar nu putea îndura să nu treacă toate firele prin mîna lui!

Ștefan l-a iubit : îi dăduse tronul, îi crescuse copiii… Acest om uriaș cu suflet de cîine îl îndrăgea pe firavul meu stăpîn și nu putea trăi fără sfatul lui, deși adesea îl bănuia că-l trădează… Stăpînul îl disprețuia însă… El voia din nou Moldova cea mare și puternică din timpurile lui Alexandru, voia Unirea, Alianța, Cruciada! Mintea lui Ștefan era prea îngustă pentru toate acestea. El voia să-și păstreze tronul și atîta tot. Mai mult ținea stăpînul la fiul lui Ștefan, care însă era cu totul nevîrstnic. Socotise că Ștefan nu s-ar putea ține pe tron decît cu mari pagube pentru țară pînă cînd fiul său ar fi avut vîrsta să domnească. Totuși a apucat copilul și a vrut să-l ferească atunci cînd Ștefan a fost răpus de oamenii lui Roman.
I l-au ucis în brațe: sutana toată îi era numai sînge cînd s-a întors la mănăstire.

A simțit pesemne ura mea, căci iarăși s-a purtat dintr-odată cu închipuită sinceritate, într-unul din

momentele în care, cu oricîtă caznă, nu puteai dovedi în încercarea de a-l pricepe… Mi-a vorbit de răposatul Alexandru, cu durere și iubire… Murise în brațele lui și mă înfior și acum amintindu-mi cu ce glas îi făgăduise împărăția cerurilor! A fost un comediant, sau mai curînd un nebun?
În ce hal ajunsese țara după moartea lui Alexandru! I-ar fi trebuit un voievod tînăr, mai puțin sălbatic, mai înțelept, care să gîndească viitorul Moldovei cu mult înainte… M-am îngrozit, credeam că-mi întinde o cursă…Am luat-o pe glumă, am spus că oricum nu voievodul, ci el, Damian, conducea țara, și atunci m-a uimit și mai mult, mi-a spus că zilele lui sunt numărate.
Nimic nu chemase această spovedanie, deci era la mijloc un interes al lui, voia să mă cîștige pentru ceva. Știrea nu era bună: puținul echilibru al ultimilor ani de pace el îl cîștigase, cu veșnicile lui intrigi, făgăduieli nerespectate și negocieri. Ce avea să rămînă după moartea lui? Ștefan, el însuși îmbătrînit de atîtea hărțuieli, nesăbuit și crud; fiul lui, un copil de opt ani; fiii lui Iliaș, Roman și Alexăndrel, care promiseseră leșilor Hotinul în cazul că vor recăpăta tronul; Petru, un fiu din flori, care se zbătea să se însoare cu sora bătrînă a Regentului Iancu și făgăduise să dea ungurilor Chilia dacă-l vor sui pe tron. Așa că am spus, aproape fără voia mea că trebuie să găsim o cale înainte de moartea lui. A dat din cap, dus pe gînduri, și dintr-odată mi-a zîmbit. M-a întrebat dacă-mi dau seama că, în ciuda urii mele, i-am stat mereu alături. Că nu avusese niciodată aliat mai de nădejde ca mine și că se bizuie pe mine pentru cînd n-o mai fi în viață. Am rămas trăsnit – eu, care îl urîsem tot timpul! Dar cîtă dreptate avea… Eram în aceeași tabără de douăzeci de ani…
Vocea tatei, pomenind aceasta, se desfăcuse larg, ca o pereche de brațe. O nedumerire blîndă înghiți ultimele cuvinte.

L-am iubit atunci, spunea părintele Ioasaf, frîngîndu-și mîinile; plîngea în hohote în vreme ce-l despuiam de sutana însîngerată și de-abia se mai ținea pe picioare. L-am întins în pat, în vreme ce tînărul Alexandru îi săruta mîinile. Totuși el pe mine mă chema lîngă el mai des, îmi spunea mai tot ce avea de gînd… Se temea că sfîrșitul avea să-i vină pe neașteptate și tot îmi zicea ce-ar trebui să fac atunci. Și eu mă minunam și mă îngrozeam cînd auzeam planurile lui, erau minunate și îngrozitoare în același timp și îi spuneam c-am să mă rog pentru el. Și el rîdea și îmi spunea că n-are rost. Dumnezeu n-avea să-l ierte niciodată pe un om care nu-și putea ierta sieși atîtea.

Pășea gîrbovit pe culoarele Palatului Domnesc, adîncit în sine, atent la o voce pe care noi, ceilalți, nu o auzeam, o voce de dincolo de lumea aceasta. Și cînd răspundea la saluturi, sau în marele sfat, sau uneori chiar în timp ce vorbea cu mine avea privirea aceea a lui – așa de îndepărtată de trebile acestei lumi! Ciudat, nu, avînd în vedere cît de strașnic le stăpînea și pe acestea! Oricît, deși îl știam ascuns și necruțător, îmi devenise limpede că bărbatul acesta își avea o suferință a lui, tainică, ce nu ținea de cele lumești, o avusese poate dintotdeauna, dar acum era mai adîncă și mai la vedere decît oricînd. De parcă, adăuga tata, el singur ar fi contemplat ceva îngrozitor, cu care s-ar fi pregătit să se măsoare…

Dumnezeu îi dăduse toate darurile, spunea mitropolitul Teoctist, dar nu și puterea de a hotărî asupra vieții oamenilor.
Și-a luat-o singur. Astfel a încetat să mai fie un sfînt, toată măreția i-a fost întinată de orgoliul nebunesc și a murit ca un simplu păcătos.
N-a avut parte nici măcar de o moarte curată.

Ar fi dorit ca în fața Judecății să poată impune păcatele sale drept virtuți, spunea diacul Ilie Stravici, atîta era de mare nebunia acestui om!

A avut putere mare în țara Moldovei, zicea voievodul meu, a lăsat biserica puternică și înzestrată, i-a oibligat pe boierii mari să învețe latinește, limba noastră străbună, urîtă din cauză că aducea amenințarea catolicismului. S-a zbătut pentru Cruciadă, a căutat să păstreze țara întreagă…
A fost un mitropolit bun.

A ucis în stînga și în dreapta doar ca să-l vadă pe fiul lui din flori, os din osul lui, pe tronul Moldovei. A pîngărit sfînta biserică din Răsărit cu latineasca lui, cu gîndirea lui teologică putredă, cu învățătura lui păgînă! A lăsat cu limbă de moarte să fie uns mitropolit Constantin, sfetnicul lui, ce-l însoțise în Italia, un neisprăvit, un eretic, omul ce-l îndemnase la cele mai mari blasfemii, la Unire!
Constantin însă era ca un cîine, nu putea merge altfel decît dus de stăpîn. A refuzat Scaunul și, prin mila lui Dumnezeu, m-au urcat pe mine într-însul…

Am privit în oglindă și nu am înțeles mai mult decît înainte.
Cine a fondat Ordinul, cine a început cultul Cărții? Omnebonum sau poate Reinhardt cel Negru, sau chiar Walter din Canterbury, deși cu atîta ipocrizie pretinde că este cel mai de jos slujitor al său? Și cum au ajuns să-l considere pe Damian Mare Maestru și să venereze Cartea lui?

În oglindă, spune Walter rîzînd, vezi de-abia cît de lipsit de sens este adevărul. Imaginea perfectă a desființării și ființării sale, a goanei după binele mereu neatins și veșnic neîncheiat.
Iată, privește!
Eram foarte sus de-acuma și foarte departe, înspre marginea oglinzii, unde totul se îndoia și curgea, castelele își azvîrleau pietrele în făgașul rîurilor, în locul armatelor erau cîmpiile întinse, semiluna se făcuse pod peste Bosfor, brațele Crucii se roteau ca aripile de moară, Damian ajungea cardinal la Roma, Uzum înfrîngea pe turci și năvălea în Europa, Ștefan se călugărea și se făcea zugrav de biserici, Alexandria mă îngrijea cît zăceam bolnav la Praga.
Și toate cuvintele noastre se împreunaseră și dănțuiiau bezmetic împrejur.

5. MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
6 septembrie 1936

-Am adus ziarele, anunță șoferul, depunînd pe masa din bucătărie un teanc, și cîteva scrisori reeexpediate. Pe acestea le puse chiar în fața lui Nicolau, care scria la mașina lui minusculă de scris, și nici nu ridică ochii.
La început nimeni nu se grăbi să le desfacă. Doctorul Moscu prepara ceaiuri, cu ajutorul unei balanțe pe care o adusese de acasă. Bucătăreasa lui Radu Novac făcea conserve. Spre surpriza

doctorului, Nicolau venise să se instaleze cu mica sa mașină de scris în bucătăria patriarhală. I se păruse un semn prea bun pentru a-l descuraja.
-Dacă vă puteți concentra la memorii în atmosfera asta...
-Fac o pauză, ca să mă relaxez.
-Și ce lucrați atunci?
-Propriul meu buget, bugetele mă relaxează totdeauna, și l-am cam neglijat.
Moscu rîse, amintindu-și că Nicolau fusese ministru de finanțe. Pe de altă parte remarcă lipsa de curiozitate a ministrului pentru ziare și scrisori. Paul veni, trie scrisorile și le puse deoparte, cu aerul că nu era nimic special. Nicolau nu-l întrebă nimic. Cu ochelarii pe vîrful nasului, într-unul din halatele sale englezești, arăta în sfîrșit mai tînăr și mai destins.
-Să nu-mi spuneți că v-au învățat la Viena să faceți ceaiul cu care dorm eu în fiecare seară.
-A, nu. Tradiția locală, cel puțin așa cum era în tinerețea mea.
-Și plantele?
-Băieții din sat le culeg pentru mine, i-am învățat, și eu le conserv.
-Să mă luați să văd cămara dvs, trebuie să fie un loc pasionant.
-Ei, nu sunt chiar un vraci, zîmbi doctorul.
Doctorul Moscu fu cel care desfăcu ziarele. Plecarea lui Nicolau era in sfirșit anunțată. O parte din ziare o considerau un moft obișnuit al unui ministru-vedetă, altele o concediere datorată regelui. Cu excepția ziarului oficial, rece dar moderat, celelalte aveau un ton insuportabil, unele față de Nicolau, altele față de Rege, altele față de amindoi. Ziarele de dreapta jubilau că Nicolau fusese concediat și amenințau că va veni și rîndul regelui. Se făceau speculații nerușinate asupra averii lui Nicolau cănd intrase în politică față de momentul retragerii, și ipoteze asupra viitorului său. Moscu, care citea in mod obișnuit mai mult ziare franțuzești și l"Ilustration, parcurse ingrozit titluri ca : "Stăpănul și sluga: încă un act din comedia nației", "Demascarea tardivă a unui agent britanic care trecea drept ministrul de externe al României", "Bufonul internațional ia concediu de la națiune", "Intr-un acces de delir suveran, Regele își concediază cel mai bun ministru", "Partidele pot respira ușurate: nu va exista un guvern Gabriel Nicolau', "Ceartă de familie in lumea mare: Nicolau pleacă trîntind ușa", "Tîrîtura internațională a primit un șut în spate", "Spion internațional caută stăpîn". In plus titlurile erau enorme, și fotografiile îngrozitoare. In interior erau și multe reacții decente și de bun simț, dar coperțile i se părură respingătoare.
-Sunt și ziare străine ?
Și Nicolau se ridică de la mașina lui. Doctorul avu mișcarea instinctivă de a trage ziarele autohtone spre el, de a le ascunde. Ministrul răscoli ziarele de pe masă, își contemplă fotografiile din presa autohtnă, și extrase citeva cotidiene pariziene. Și acestea aveau știrea pe prima pagină, cu reacții occidentale. Le citi în diagonală, cu chipul strîns într-o expresie rece: numai ochii îi trădau vulnerabilitatea. Se ridică brusc și se înapoie la mașina lui, și Moscu văzu cît era de rănit. Se ridică și veni lîngă el, îi puse mina pe umăr.
-Reacțiile occidentale sint foarte flatante și juste pentru dvs.
-Doctore, iertați-mă, dar aici sunt pe teritoriul meu.
-Și n-am dreptate ?
-Sint nuanțe care contează. Da, e așa cum spuneți, dar sunt necroloage. Nu-i condamn, oamenii simt ce se intimplă, sint profesioniști, dar nu e agreabil să mai fii în viață cind The Times iți scrie necrologul. Nu e decent. De fapt nu avem The Times, sper că nu au scris in acest stil, suntem prieteni. Necrologul meu de la ei e oricum scris și e bun, l-am citit.
Moscu fu uluit.
-Cum? Au scris necrologul dvs ?

-Au necroloagele tuturor. Al meu l-au făcut cînd am scăpat dintr-un atentat acum opt ani, și cum am prieteni acolo, l-am cerut și l-am citit, recunosc că nu era un cuvînt de schimbat. Francezii nu știu cum să se ocupe de asta, nu e in natura lor, articolele lor de azi sună ca niște necroloage, cind imi vor face necrologul vor povesti anecdote și vor suna ca niște articole. Îi știu eu.
Nicolau era spiritual fără efort, doctorul zîmbi.
-Dar mi-ați ascuns presa locală, sau măcat ați încercat, zîmbi Nicolau.
-A, presa locală, făcu doctorul, afectînd indiferența. E mizerabilă.
-Mai mult ca de obicei ? se miră Nicolau. Probabil, am încetat plățile de cînd m-am retras din afaceri.
-Ce vreți să spuneți ?
Nicolau îl privi mirat.
-Plăteam presa, n-o să-mi spuneți că nu știți. Toată lumea face așa.
Moscu nu-și revenea.
-Cum adică, o plăteați ?
-Inițial am vrut să nu fac ca toată lumea. dar nu se poate. Unii scriu doar ca să-ți atragă atenția să-i pui pe lista de subvenții și pînă nu o faci nu se potolesc. Cum eu mi-am inceput cariera afară, mi se părea normal ca dacă am presă bună la Londra și Paris la București să meargă de la sine. Cănd colo, necazuri, și chiar mari : zvonul că sunt omul serviciului secret britanic începea să prindă, intreținut cu violență maximă de vreo trei nume solide ale presei românești. Vin acasă, întreb pe cei mai în vîrstă ca mine : ce e de făcut ? și mi se spune :"Coane Gabi, nu e de glumit, trebuie să iei un agent". Vine și agentul, recomandat de o bună familie politică, un aer de șmecher de te speriai, deja documentat, imi zice : 'Coane, atîta vă costă, dar va promit nu liniște, ci elogii." Primesc, ce să fac ? In două luni, spectaculoasă revenire, brusc am devenit omul prea cinstit ca să intre în vreun partid, românul care ne reprezintă cu R mare, enfin, cu excepția gazetelor legionare, care susțineau în continuare că sunt al englezilor. Vine agentul la mine, necăjit, aduce o parte din bani înapoi, și-mi zice : "Coane, o mie de scuze, cu ăștia nu mă pot înțelege, ăștia au principii, nu-s ca ceilalți".
Moscu zimbi, deși povestea i se părea tristă. Nicolau rîse cu lacrimi.
-Principii ! Noroc cu legionarii, ei au principii. Dar ei m-au antrenat. Citeam constant, ani de zile, că ar trebui să fiu impușcat, și asta ar fi cel mai blînd lucru care mi s-ar putea face. Sunt învățat.
-Dar vulgaritatea...
-O, dacă stai zece luni pe an în străinătate merge.
-Dați-mi voie să nu vă cred. Ce e aici, e sordid.
-Vă pot spune ce este în fiecare... dacă vreți facem un pariu. De asemenea pot să scriu fără să clipesc tot ce au spus colegii mei...de la Putere și din Opoziție...și ce nu au spus, dar gîndesc cu toții... In sfîrșit nu va mai fi subordonată politica noastră internă celei interne și conul Gabi nu o sa mai facă și desfacă guverne de la Paris sau Geneva cum vor Londra, Parisul și el însuși...Asta își spun, și sunt toți pe undeva mulțumiți, numai că se înșeală: politica internă va continua să fie subordonată celei externe, așa e cu țările mici oriunde și oricînd, numai că va fi subordonată politicii externe rele, cea în care dictează Germania nazistă, asta e tot.
-Doamne ferește. Deși în fiecare an cînd mă duc la Viena îmi spun...
-Continuați să vă duceți anual?
-Da, două săptămîni, în mai. Numărul și prezența publică a celor care vor să se reunifice cu Germania a crescut mult...Pe vremea studenției mele, înainte de război, asta ar fi fost de neconceput...să auzi asemenea mitocani perorînd prin cafenele... spunînd că cine nu e german nu e austriac...la Viena, imaginați-vă.

-Da, nu sunt surprins.
-Și totuși ce se va întîmpla, excelență? Dincolo de toată vulgaritatea și prostia asta...ce o să se întîmple?
Nicolau oftă.
-Nimic bun, mă tem. Un nou război...pe care nu știu dacă, și cum îl vom cîștiga...și de cînd am părăsit Ministerul, nici de partea cui va fi România...deși mai probabil că nu de partea de care a fost în celălalt război. Așa că vedeți că n-am nevoie de ziare ca să-mi spună că am trăit degeaba.
-Nu vorbiți cu păcat, excelență, ați făcut tot ce s eputea, și veți mai face, dl Novac are dreptate.
-Sunt un om sfîrșit, doctore. N-o să-mi mai recîștig niciodată încrederea în mine însumi… și în grația destinului meu-singurele lucruri care m-au susținut în acești ani imposibili...am fost ca un posedat. Acesta a fost cel mai grozav păcat al meu...
-Păcat? Ciudat limbaj, excelență… în sfîrșit, care?
-Am crezut că nimic nu va rezista în fața elanului meu…
-Dar încrederea în sine nu este un păcat.
-Orice lucru care depășește limitele rațiunii este un păcat…
-Iertați-mă, dar generalizarea aceasta mi se pare facilă, făcu mîniat bătrînul.
Nicolau surîdea îndepărtat. Surîsul lui nu avea nimic din bucuria calmă a detașării, ci era, tot, doar satisfacția lucidității care se contemplă pe sine. Bătrînul se înfioră puțin, realizînd aceasta.
-Dacă tot ne jucăm astfel cu cuvintele… n-ar fi rău să vă amintiți că unitatea de măsură este cea divină… și nu cea a dv., personală…
-Oh! Credeți?
-Nu, dar în cadrul convenției noastre…
-În cadrul convenției noastre… zise cu vioiciune Nicolau, admițînd că Judecata există… credeți că Dumnezeu va fi cel care… ne va judeca?
-Dar cine altul? întrebă consternat bătrînul.
-Noi înșine!
-Noi? E absurd. Cine s-ar mai găsi vinovat atunci?
-Să presupunem… zise Nicolau rar, că infernul… se manifestă sub forma unei lucidități extraordinare, însoțită de un simț al justiției similar…și care nu face deosebirea între noi înșine și ceilalți...
Bătrînul îl privi un moment: deodată se cutremură.
-Ferească Dumnezeu!
-N-are cine să ne ferească, răspunse Nicolau, cu un fel de iritare. Închipuiți-vă totul ca pe ceva impersonal… întocmai cum stau lucrurile în universul fizic… un alt nivel de organizare…
-Ar fi îngrozitor… Fără grație, fără îndurare…
-Firește. Grația este o aberație intelectuală.
-Poate… Dar discuția noastră e absurdă, excelență! Dacă sunteți un sceptic… de unde această preocupare pentru o "judecată"?
-Simplă speculație intelectuală. Dacă ar exista acel plan transcendental unde valorile sunt recunoscute... cum spuneați dv., cred că el nu ar putea arăta altfel decît așa.
-Și dv.… v-ați condamna? întrebă cu frică bătrînul.
-Eu? Da, firește!
-Dar pentru ce?
-Pentru eșec, în primul rînd… apoi pentru celelalte… de fapt, corect este… pentru acele elemente din mine însumi care au favorizat eșecul. Pentru acestea; trebuie să fie și judecată, nu numai iertare, absolvire; ce rost ar avea, altfel?

-Un creștin trebuie să nădăjduiască…
-Christos însuși s-a judecat și s-a condamnat, zise Nicolau dintr-o dată.
Doctorul îl privea cu atenție, măsurînd, tăcut, adîncimea pe care privirea frumoasă, pasionată și în același timp mobil-ludică a lui Nicolau o investea în această speculație. Cobora ea oare dincolo de normal?
-Ce vreți să spuneți? întrebă prudent.
-El a fost un om ca toți oamenii… de asta sunt sigur… un păcătos, deci imens! Necesitatea sacrificiului său… nu poate acoperi pofta sa imensă de a se pierde! Freud are dreptate, instinctul morții există… la fel de puternic și nesățios ca libido-ul… și din cauza aceasta nici un martir nu este pur… deoarece se pierde cu plăcere… și în ceasul judecății… va recunoaște aceasta în fața Celor Trei!
-Credeți… într-adevăr?
-Nu sună plauzibil?
-Oare valoarea sacrificiului nu rămîne aceeași?
-Nu… dacă el este necesitatea personală… devine prea puțin un dar pentru ceilalți… chiar dacă efectul e același… mîntuirea lor!
-Mă îngrijorează obsesia aceasta a dv. cu judecata, zise brusc bătrînul. V-ați mai gîndit și altă dată la asta?
-De ce ați fi îngrijorat? Nu, nu m-am gîndit prea des la asta, mă gîndesc acum. Oare nu trebuie să existe și un moment de absolută luciditate, de cumpănă deplină în viața unui om?
-Luciditatea absolută e o utopie și nimic mai mult, rosti blînd bătrînul. Iar cumpăna aceasta… oare nu sunteți mai mult speculativ decît lucid, acum? Mie mi se pare că mai mult divagați decît cîntăriți…
Nicolau privea curtea. Deodată zîmbi.
-Ați băgat de seamă că ceasul solar nu mai e bun de nimic? Este o ramură de brad care face umbră în permanență.
Doctorul făcu ochii mari.
-N-am băgat de seamă. Nu prea m-am orientat eu după ceasul acesta! Bine, am să spun s-o taie.
Pustie, despicată de pîrîul îngust, pajiștea toată părea că respiră ușor, abia observabil, ca un mare animal întins la pîndă, în așteptarea unei prăzi prețioase. Rușinat de acest gînd, Moscu întoarse privirea de la peisaj si îsi privi pacientul. Si deodata simti nevoia să-l ia de măna, să-l țină pe pamînt, o nevoie amestecatî, părintească și prietenească totodată, de o intensitate pe care nu o mai cunoscuse. Era conștient de prezența bolnavului sau, de gîndurile acestuia care păreau ca se întrupează aproape fizic la marginea conștiinței lui, și în acelasi timp își dădea seama, cu tristețe, că reciproca nu era valabilă, ca Nicolau îl folosea ca un partener de discuție, dar era cufundat cu totul în el însuși. Și involuntar, mecanic aproape, începu să plănuiască cum să-l extragă de acolo și să-l aducă lîngă sine.

6. SACRA DI SAN MICHELE, VAL DI SUSA
Piemont, septembrie 1526

Înfășoară cărarea în urma ta, adună toate drumurile ghem și lasă-le apoi să cadă, lasa să se desfacă jocul în capete nenumărate, să sclipească toate semnificațiile în ascuns, ca săbiile în teci, înaintea atacului. Niciodată sa nu știi de unde va veni adevărata lovitură, cea care pune capăt luptei.
Primește-le pe toate, lasă să se adune semn lîngă semn și cicatrice lîngă cicatrice, pînă cînd nimic nu va rămîne neînsemnat, dar nu pune preț pe acestea. Tu așteaptă lovitura din urmă, cea care te izbăvește de orice căutare.
În fața ei toate semnele îngenunchează în praf, și praful le șterge.

Omnebonum îl cunoscuse pe Alexandru la Ferrara. Pe atunci acesta era un copil firav, cu ochi negri adînci și chip de paj bizantin, pășind se agăța de sutana profesorului său și căuta să se facă cît mai neobservat. Știa a ceti și a scrie bine și – mai cu seamă – în latinește, ceea ce era lucru foarte de mirare pentru un copil născut în părțile Răsăritului. Cînd vorbea cu Damian în prezența altora, îi adresa un "pater" sfios și destul de tandru. Iar mitropolitul ținea la copil ca la ochii din cap, povestea înfiorîndu-se Omnebonum, îl adusese la învățătură în Italia, dar tare greu s-a despărțit la Veneția de el, l-a sărutat pe frunte și pe ochi, apoi l-a încredințat lui Omnebonum. Căci tînărul venețian îi devenise apropiat pe drumul dintre Ferrara și Veneția, unde mitropolitul zăbovise mai bine de două luni…
Cu ce trebi, știu, Omnebonum mi-a spus: să se asigure că măcar venețienii vor ține trează flacăra cruciadei. A primit asigurări, s-au făcut planuri, apoi a plecat. Omnebonum l-a condus pînă la puntea navei pe care s-a îmbarcat.
Îl vedea pentru ultima oară.

Cine a fost Alexandru, cel care s-a însurat mai tîrziu cu fata lui Ștefan al II-lea, Alexandria, și a domnit în Moldova vreme de două luni, rămînînd în memoria poporului cu numele de "Ciubăr-Vodă"? A fost fiul nelegitim al lui Damian, cum ne-a strigat într-o clipă de mînie mitropolitul Teoctist, nepotul lui Alexandru cel Bun, cum pretindea Damian însuși?
Ce se poate spune despre un voievod fără neam și fără mormînt? Așezînd pietrele strămunilor săi, Ștefan al III-lea, stăpînul meu, a uitat pur și simplu de Alexandru, sau poate, chiar dacă și-a amintit, n-a mai fost nimeni să-i spună unde fusese îngropat acesta. Eu însumi, cînd Omnebonum a venit în Moldova și m-a întrebat dacă domnise cîndva un voievod Alexandru, i-am indicat pe fiul lui Iliaș și fratele lui Roman, un copil bicisnic, care murise la Cetatea Albă… Nici vorbă, mi-a răspuns Omnebonum, acesta de care îți spun era, la plecarea din Veneția, un tînăr de douăzeci de ani, înalt, frumos, o minunăție de bărbat…
Tata ne-a spus că era același cu Ciubăr-Vodă despre care poporul scornise legende nenumărate.

El, crezuse neamul istovit de lupte fratricide, preafrumosul mire al Alexandriei, prințul de basm care nu se putea măsura cu sălbaticii stăpînitori de atunci ai Moldovei, fusese cel trimis de Dumnezeu spre a fi împărat Răsăritului, cel care avea să guverneze pînă în ziua Judecății, să conducă Marea Cruciadă, să elibereze Sfîntul Mormînt, să curețe lumea de păcate, să aducă pacea, fericirea, Vîrsta de Aur înapoi pe pămînt. De aceea nu avea părinți, pentru că fusese trimis

de Cel-de-Sus..
Iarna grea a lui 1448 venise după un an secetos și o recoltă săracă. Din grînarul Domniei se împărțeau tainuri pentru popor, ca să ajungă cu bine primăvara. Oștenii din garda lui Alexandru împărțeau cu ciuberele, ca într-o zi de tîrg.
Voievodul însuși, în blană albă și cu sabia la șold, coborîse în curte și veghea ca împărțeala să se facă după buna rînduială. Și era frumos ca cea mai însorită zi, se jura cu lacrimi în ochi tatăl meu, om care avusese puține iluzii.
O avusese însă pe aceasta.

Orb a fost Ștefan dînd mîna fiicei sale acestui prinț coborît din Veneția cu atîta strălucire sau, mai curînd, orbit de Damian! Pentru oricine avea ochi să vadă era limpede că acest ginere al său va ridica pretenții la tron mai devreme sau mai tîrziu, căci legea noastră nu înlătură aceasta.
De ce am fost și noi alături de el, de ce am încuviințat prin tăcerea noastră ca Damian să-și facă jocul și să-l înscăuneze pe Alexandru? Pentru că eram la fel de istoviți ca și țara. Nu era clan să nu fi pierdut oameni în luptele pentru tron, iar țara bogată a marelui Alexandru fusese secătuită de vlagă. Roman era vîndut leșilor, Petru ungurilor, Ștefan însuși era impulsiv și crud, nu știai cînd te va ajunge răzbunarea lui pentru ceva ce nu făcusei! Alexandru era învățat și cumpănit, cu toții ne minunam de judecata lui în sfat. Era nou venit și pentru el țara era întreagă, nu avea prieteni, nici dușmani, să aibă pe cine înălța sau urmări după aceea. De asta, încheie tata, liniștit.
Astfel că poporul și boierii îl vedeau acum pe Alexandru așa cum voise Damian. Moartea lui Ștefan i-a fost atribuită lui Roman, și în toată țara a fost sărbătoare în ziua în care Alexandru a fost încoronat domn.

Nicodim acesta, povestea părintele Ioasaf, frîngîndu-și mîinile, era o fostă calfă de fierar care-și răpusese stăpînul și-l jefuise de toți banii. Pe vremea cînd Damian era încă episcop, izbutise să-i capete grațierea de la voievodul Alexandru, în schimbul făgăduielilor de pocăință făcute de vinovat.
El avea nevoie de un om care să-l asculte orbește, care să-i păstreze bine tainele și să fie gata la orice mîrșăvie. Noi îl iubeam și îl prețuiam, dar n-am fi păcătuit astfel.
Nicodim a fost trezorierul tainelor lui îngrozitoare, omul care conducea corespondența secretă cu Roman, cu Iancu de Hunedoara, cu Ditrih Buczacki, Starostele Podoliei. Tăcut ca o umbră și veșnic la pîndă – astfel mi-l amintesc. Noi îl uram, firește. El și protopopul Constantin, cel care a insistat ca speculațiile eretice ale stăpînului nostru să fie trecute într-o Carte, erau duhurile rele din preajma lui. Au fost uneltele Diavolului.
Nicodim știa că, după moartea mitropolitului, noi l-am fi izgonit din sînul bisericii. În teorie, el era călugăr la Neamț, dar practic fusese întotdeauna secretarul stăpînului. Cînd a simțit că moartea lui Damian se apropie, a căutat o cale să-și asigure viitorul. A împins nerușinarea pînă a-i cere cinstita stăreție a Neamțului.
Stăpînul l-a refuzat, și asta l-a pierdut. Nicodim s-a dus la tînărul voievod Alexandru și i-a spus că stapinul îl creștea la mănăstire pe micul Ștefan, fiul lui Bogdan și nepot al lui Alexandru cel Mare, cu gînd să-l pună domn cîndva. Nu știu sigur, dar tot el trebuie să fi fost acela care i-a spus doamnei Alexandria că soțul ei consimțise la uciderea părintelui și fratelui ei, că soțului era catolic și căsătoria lor nulă în ochii lui Dumnezeu, ba chiar că el mai era odată însurat în Italia, că altfel nu avea de unde să se pornească zvonul după moartea lui.
Atunci s-a pogorît nenorocirea peste noi.

Era iarnă cu zăpadă puțină și toți arborii se înălțau negri ca niște spînzurători. Chiliile erau reci și vocile la slujbă sunau ca monezile pe o tejghea de arama. După slujba de dimineață starețul a trimis după mine. A aruncat o blană pe umerii mei, m-a apucat de mînă și am ieșit pe poarta mănăstirii. Ceva mai încolo adăsta o sanie cu șase cai înhămați, am știut că era cineva de seamă. Starețul m-a împins înăuntru. M-am pomenit în fața mitropolitului și am îngenuncheat să-i sărut inelul.
Și atunci mi-a spus. Mi-a spus că voi domni într-o zi, dar că acum trebuie să plec, că altfel sînt în primejdie, că tata mă așteaptă în munți, că o să ne vedem din nou într-o zi.
Astea sînt amintirile mele despre el, adăuga voievodul: seara cînd n-a lăsat pe vrăjitoare să-mi citească viitorul, dimineața de iarnă cînd m-a făcut fugit din calea lui Alexandru, și latineasca ce-o mai știu, că mereu mă asculta cînd dădea cu ochii de mine. Atît.

A ținut să meargă la Suceava deîndată ce a descoperit trădarea lui Nicodim. Nu te duce, stăpîne, i-am zis, stai aici, închidem porțile și așteptăm! Ștefan avea mînii rele și am scăpat din toate. Alexandru e potolit, el va cugeta. Nu te duce, așteaptă să vină el să ceară lămuriri, aici sfinția ta e stăpîn, dincolo e voievodul. Și cine știe dacă-și va aminti el că sfinția ta i-ai dat tronul?

Diacul Ilie Stravici, nou secretar numit în pripă, l-a însoțit pe ultimul lui drum. El l-a înfășurat în blănuri pe bătrînul suferind – sau poate muribund? – pe lungul drum înghețat și plin de primejdiile iernii prin pădurile înfometate. Damian a tăcut tot drumul, înfășurat în blănuri și respirînd atît de neauzit că diacului îi era teamă că nu mai respiră. Cînd au schimbat caii a acceptat să bea vin fierbinte, diacul I-a ținut cupa. Voievodul l-a ajutat el însuși să coboare din sanie și l-a sprijinit tot drumul către iatacul său.

Ilie Stravici a fost pritre cei care l-au văzut mort deîndată ce voievodul a strigat după ajutor. Să tot fi trecut vreo jumătate de ceas de cînd vorbeau și vocea ridicată a lui Alexandru se auzea uneori pe culoarul unde Stravici vorbea cu straja. Un străjer a fugit după vraci, celălat a alergat înăuntru cu diacul, dar nu mai era nimic de făcut. Damian stătea în jilț cu capul în piept, mort. L-au ridicat, ajutați de voievod, l-au întins pe pat, I-au închis ochii. Chipul împietrit de moartea aceea neașteptat părea, povestea diacul, mult mai blînd și mai apropiat ca atunci cînd fusese însuflețit. Ai fi spus că moartea desfăcuse pecetea care atît de bine reușise să ne ascundă, în ultimii ani, bunătatea firii sale, ce se înfățișa pentru prima dată, limpede și neîndoielnică, înaintea ochilor mei. Și poate că într-o lume ca asta nu-ți poți într-adevăr îngădui să fii bun altfel decît în mare taină.

De ce îl ținea ascuns pe micul Ștefan ? Nu știu, dar nu pentru a-l lovi pe Alexandru pe la spate. Pur si simplu nu putea înceta să joace, voia să aibă o a doua carte în mînecă, asta era natura lui, spunea tata. Nici vorbă, spunea părintele Ioasaf, Ștefan era la mînăstire doar ca să învețe! Era singurul loc în care putea învăța un copil sortit unei căI mai înalte. Iar stăpînul era atent la asta: așa se ocupase și de fiul celuilalt Ștefan, al II-lea, și de Alexandria, deși nimeni nu se preocupa de fete pe atunci, și toși urmașii lui Alexandru cel Bun fuseseră educați la noi într-o formă sau alta. Nimic mai mult.

Alexandru Ciubăr era fiul lui Ditrih Buczacki, starostele Podoliei. Întîia nevastă a lui Ditrih fusese fiica lui Alexandru cel Bun și o chema pe numele ei Vassilissa. Mitropolitul Iosif a slujit la

nunta lor și a fost petrecere mare la Curtea Moldovei. Apoi ei au plecat la Camenița, reședința lui Ditrih.
Scurtă a fost însă viața Vassilissei; la numai zece luni de la nuntă tătarii au năvălit pe pămînturile soțului ei cu care aveau o veche răzbunare, au ars și au prădat, n-au luat robi cum le era felul, ci i-au tăiat pe toți, pîngărind femeile și spînzurînd copiii, asediind în cele din urmă Camenița. Ca soața să nu-i cadă vie în mîna tătarilor, se spune că Ditrih ar fi ucis-o cu mîna lui, și tocmai se pregătea și el să-și pună capăt zilelor, cînd un slujitor l-a vestit că tătarii ridicaseră asediul și plecau, și că o mare trupă se apropie în mare grabă de castel.
Erau oștenii domnului Moldovei, care aflase de necazul ginerelui său și se grăbise să-i vină în ajutor. Ștefan din Brăila, voievodul de mai tîrziu, îi conducea. Găsindu-și sora moartă, fiul lui Alexandru a rostit vorbe grele la adresa cumnatului, pe care Dietrih nu i le-a iertat. A tras sabia, dar Ștefan a fost mai iute de mînă și l-a rănit pe Starostele Podoliei. De aici ura neîmpăcată cu care acesta l-a sprijinit pe Iliaș cînd a început lupta pentru tron, chiar și împotriva voinței regelui Poloniei, hărțuindu-l pe Ștefan pînă în ziua cînd oamenii săi l-au ucis, în luminișul pădurii Neamțului, în numele lui Roman, fiul lui Iliaș Voievod.

Povestea asta n-are nici cap nici coadă, obișnuia să spună Omnebonum, Ditrih își omoară nevasta tînără, dar nu mai apucă să-și curme zilele, e un ghinion cam prostesc, poate posibil, cine știe, dar în orice caz de necrezut. Ceea ce-i de necrezut nici nu există, așa că trebuie să fi fost alt motiv pentru care castelanul Cameniței și-a ucis soția și a provocat mînia lui Ștefan.
În orice caz, povestea spusă de Damian la venirea lui Alexandru din Veneția, și în care tata credea, era că Ștefan, ajuns la Camenița, a luat pe drumul de întors și copilul lui Ditrih și al Vassilissei, în vîrstă fragedă de o lună. Rănit grav, Ditrih nu l-a putut împiedica. Micul Alexandru a fost crescut primii ani la MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI, iar cînd a făcut zece, Damian l-a luat cu el la conciliu.
Astfel că era nepotul lui Alexandru cel Bun, pe linie maternă. Fusese crescut departe de tatăl său, și nicicînd n-avea să se întoarcă la el.
Asta era istoria pe care o spunea Damian și Ștefan o confirma, da, adică el luase copilul, așa era. Poate într-adevăr așa stăteau lucrurile sau poate avea și el, cine știe, vreo pricină de tăcere.

Cu mai bine de cincizeci de ani după moartea lui Alexandru am poposit la Camenița vreme de trei zile. Erau vremuri tulburi, se vorbea numai de turci, de înaintarea lor, de mijlocul cel mai potrivit pentru a-i opri. Cine să-și mai amintească și cui îi mai păsa de ranchiunile lui Ditrih și de originea lui Alexandru? Mie insumi nu-mi mai păsa decît foarte puțin de toate acestea… În ultima zi însă, intrînd în capela castelului, am fost ca izbit de un portret al Fecioarei, un chip în care dulceața era doar amintire legînd trăsăturile riguroase, pe chipul însingurat, sfidător, neomenesc. Era femeia visurilor mele, carnea chipului ei acoperea același schelet de gînduri ca a femeii care îmi arătase chipul o clipă, la Pobrata, cu aproape zece ani în urmă, revenind în toate nopțile mele.
Iertați-mă, am întrebat, de cînd este pictura aceasta?
Capela, mi s-a răspuns, a fost zugrăvită în 1428, deci de atunci.
Nu se știe cine a servit de model pictorului? întreb pentru că acest chip îmi amintește extraordinar de mult de chipul Alexandriei, soția unui voievod moldovean și fata lui Ștefan al II-lea.
O, nu e cu putință, mi s-a răspuns, legenda pretinde că ar fi o prințesă de-a noastră, care și-a înșelat bărbatul. Seniorul, soțul ei, a prins însă de veste și a ucis-o, împreună cu copilul pe care îl purta în pîntece.
Ciudat că nimeni nu acoperise chipul pictat, după aceea…

Vassilissa a fost mătușa Alexandriei. De aici, asemănarea? S-o fi ucis Ditrih pentru că purta în pîntece copilul altui bărbat? Și oare ce bărbat va fi fost acela?
Dacă Alexandru a fost fiul Vassilissei, el și soția lui, Alexandria erau veri drepți. Amîndoi fuseseră educați de Damian… De aici, poate, uluitoarea potrivire trupească și spirituală care făcuse ca toți martorii cununiei lor să jure cu lacrimi în ochi că nu se văzuse nicicînd pereche mai frumoasă și mai hărăzită unui sfîrșit de basm?
Dacă Ștefan spunea adevărul, copilul Vassilissei avea o lună la sosirea lui. Ea era plecată de aproape zece luni de la Suceava. Tatăl – ipotetic – ar fi putut fi oricine de la curtea lui Alexandru cel Bun.
Toate acestea, presupunînd că fiul Vassilissei nu a murit, fie atunci, fie mai tîrziu, și Alexandru a fost doar un simplu impostor… N-ar fi mare lucru… ÎÎ măsluirea realității, Damian era maestru…

Că Damian a fost un ascet, nu s-a găsit nimeni să tăgăduiască. Sau poate n-a fost chiar un ascet adevărat, dar e limpede că făcea parte din acea categorie de oameni cărora trupul nu le aduce nici o bucurie. Totuși se pare că a existat o femeie în viața lui, cel puțin așa știa tata, deși nu s-a încumetat niciodată să afirme că între Damian și femeia aceea ar fi fost altceva decît prietenie…
Ea era Rimgaila, sora lui Witold, ducele Lituaniei, și vară dreaptă cu Wladislaw Jagello, regele Poloniei. A fost căsătorită cu Alexandru cel Bun vreme de trei ani. Simplă căsătorie de conveniență, desfăcută pe pretextul înrudirii dintre cei doi soți; aparent, nici un fel de sentiment în jos. Actul despărțirii, atunci cînd l-am citit, mi s-a părut la fel de indiferent și de elegant ca o înmormîntare organizată de un șambelan bun. Alexandru dăruia fostei sale soții cîteva sate împrejurul Siretului. Ea îi dădea binecuvîntarea ei la despărțire.
Și atît. Totuși, mi-a spus tata, venirea Rimgailei, ea însăși a constituit o problemă. Voievodul i-a pus capăt cu înțelepciune. Catolică înfocată, sora lui Witold era ambițioasă, ar fi vrut ca domnul și țara s-o urmeze în religia ei. Cu acest gînd se măritase: era a doua ei căsnicie, și se pare că nici nu a fost împlinită în fapt. Alexandru avea destule femei, prea multe chiar. Rimgaila avea ambiția ei.

Damian a cunoscut-o la Lublau cîțiva ani după ce căsătoria ei cu voievodul fusese desfăcută. Ea venise la acel congres însoțindu-l pe fratele ei. Reprezentantul Moldovei și fosta ei doamnă s-au întîlnit pentru prima oară. Doi cărturari, doi fanatici, doi oameni dăruiți singurătății cu trup și suflet. Și-au vorbit? S-au plăcut? Așa se pare. Convorbirile dintre Wladislaw, Witold și Sigismund al Ungariei au rămas tainice în mare parte. Wladislaw pretindea că-i spunea totul lui Damian, omul țării aliate și al unui voievod înrudit cu regele: dar nu era adevărat. Witold îi spusese mai multe Rimgailei despre dorința lui Sigismund ca Moldova să fie împărțită între poloni și unguri.
Nu avea cum să afle altfel decît prin ea, spunea tata. Ceva a fost, căci în anul următor Rimgaila a venit la Siret, pasămite să-și viziteze moșiile. Nu știu pentru ce, căci pînă atunci primise dările fără atîta osteneală. Tot atunci Damian a mers la Rădăuți, cu nu știu ce treburi în episcopie. Știu sigur că s-au întîlnit pentru că voievodul, aflînd că pleacă la Rădăuți, l-a însărcinat chiar să-i prezinte omagiile lui fostei sale soții.
Aceasta s-a întîmplat în toamna lui 1427. Spre uimirea noastră Rimgaila chiar a rămas la Siret, în acel loc sălbatic pentru o femeie care trăise la patru curți. Damian se mai ducea la Rădăuți, cînd și cînd. Rimgaila a murit în 1428, pricina nu o cunosc. Ciudățenia este că, fără să știu în momentul acela cine o moștenise, satele ei le-am regăsit mai tîrziu cînd, cuprins de bănuieli, am cercetat

averea lui Alexandru. Ce-i drept însă, cuprindea și moștenirea mamei lui oficiale, Vassilissa. Toate acestea ar fi putut fi însă răscumpărate de Damian într-un chip sau altul, firește.
De un lucru sînt sigur însă: planurile lui pentru Unirea Bisericilor au luat atunci ființă, cînd ea a încercats ă-l convertească.

Cu toate acestea, tata credea că Damian fusese tatăl lui Alexandru. Astfel credea și Omnebonum, și cercetarea sa înverșunată cu privire la împrejurările morții mitropolitului avusese în vedere tocmai aceasta: era un paricid sau o crimă obișnuită? Era fiul lui. De asta alergase Damian în întîmpinarea paricidului fără să țină seama de vreun sfat.
Cînd îi oferise și propria sa moarte, după ce-i dăduse viața și tronul, creația fusese împlinită, atinsese perfecțiunea. Astfel credea Omnebonum. Dar e o nebunie.

Nu l-a ucis Alexandru, spunea părintele Ioasaf, cum să-l fi ucis Alexandru? Băiatul îl venera! Era ca un Dumnezeu pentru el!
Nu-l venera, spunea diacul Ilie Stravici, îl iubea... Din iubire poți omorî cu mare ușurință. Gelozia e nebunia sfîntă a bărbatului, a bărbatului adevărat.

Ditrih făgăduise stăpînului meu că va înceta orice atac împotriva Moldovei deîndată ce Alexandru va sui pe tron, mai adăuga diacul Ilie Stravici. Și s-a ținut de cuvînt…
Dacă Alexandru era fiul lui, nimic mai logic… Dacă nu…

Dacă Damian a fost totuși tată lui Alexandru, rămîne întrebarea care dintre cele două femei a fost mama lui? Vassilissa, ucisă de soțul ei pentru că-i descoperise necinstea? Rimgaila, moartă la Siret prin preajma nașterii, poate chiar în urma ei? Nu mai era o femeie tînără…
Am fost la Siret pe urmele Rimgailei, am călătorit pe pajiștile și prin pădurile ei, am citit hrisoavele iscălite de mîna ei… Pierise pînă și amintirea numelui Rimgailei. Stăpînul moșiei, logofătul Costea, m-a dus însă la un bătrîn preot care ne-a ascultat zîmbind.
Veniți, ne-a spus. Lăsați caii și veniți după mine.
Și l-am urmat prin miriștea deasă, care colcăia de viața măruntă, adunînd într-un singur zgomot sunetul a mii de vieți abia auzite. Părea să fie însăși forfota pămîntului, nepăsătoare la pașii și la căutarea noastră, învăluindu-ne gleznele în mișcarea ei fără rațiune. Păianjeni, lăcuste, ploșnițe de cîmp, greieri, șoareci cutreierau pajiștea pe mii de cărări neștiute. Iar noi îl urmam pe bătrîn cu pași nedumeriți.
Doamna Rimgaila, povestea el mergînd, a avut un vis al ei. A vrut să înalțe o catedrală aici, la noi, o catedrală catolică în mijlocul acestui cîmp, străjuită de cîțiva stejari. Să bată clopotele ei și oamenii să năvălească din toate zările în pustietatea asta și să umple biserica. Nu erau catolici aici. Dar aveau să se convertească! Adusese preot de la Wilna, și chiar acela plîngea și o implora să renunțe, singura cale să umple catedrala ar fi fost să strămute cîteva sate lituane aici, și asta era cu neputință...
Urcasem între timp o pantă lină, umbrită de stejarii mari, negri. Părintele s-a oprit și ne-a făcut semn să ne întoarcem cu fața înapoi.
Iată, rosti sonor, priviți Catedrala doamnei!
Și am văzut cu groază desenul întunecat, imprecis dar totuși complet, al unor temelii acum șterse de pe fața pămîntului și acoperite de pajiștea pe care călcasem. Conturul negru, uriaș al catedralei delimita miezul ei strălucitor de iarbă, cutreierat fără grabă de lumea viețuitoarelor fără rațiune. Visul Rimgailei, ambiția ei, zăcea la picioarele noastre, concret și totuși lipsit de conținut, ca o

scoică fără carne, o cochilie goală.
Vîntul mi-a uscat lacrimile pe obraz. M-am simțit ca un cerșetor care, privind la un palat, primește un ban de la portar.

Își iubea părintele spiritual, între ei era o iubire mai adîncă decît cea care unește tatăl de fiu, bărbatul de femeie. Alexandru era întruparea viselor lui Damian. Nu numai poporul, ci și el, ca și noi, vedeam în tînărul voievod pe cel care va înălța Moldova ca un turn de apărare al Europei și al lui Hristos. Alexandru, pe de altă parte, știa că fusese plăsmuit de Damian în întregime. Totuși el era tînăr și puternic, iar cel care-l făcuse era bătrîn și firav. Către sfîrșit, fiecare pas îi smulgea mitropolitului un suspin de durere. Atunci Alexandru îl cuprindea de mijloc, sprijinindu-l de umărul lui, și îl purta cu gingășie. Dacă ați fi văzut asta vreodată, nici nu v-ați fi gîndit vreo clipă că băiatul ar fi putut să-l ucidă.
A ajuns la Suceava după o călătorie istovitoare prin frig. S-au certat. Asta a fost de ajuns pentru trupul lui destrămat, pe care numai voința îl ținuse atîta. S-a stins ca o lumînare arsă pînă la capăt.

Ceea ce Tatăl risipește din Sine pentru a da sens lumii, Fiul adună pentru a-și defini Sinele său.

În centrul oglinzii stă imaginea lumii, și pentru toate imaginile ei este un singur spațiu.
Am privit acolo.
Și lumea era o cetate, era un arbore, era o cruce, era o femeie, era o lună, era o cascadă, era o luntre, era o poartă.
Ah, să deschizi poarta aceasta!

6. M~N~STIREA NEAMȚULUI
7 septembrie 1936

-Ce se aude, pentru Dumnezeu?
Paul și doctorul Moscu se întîlniră pe culoar, în dosul ușii închise a lui Nicolau.
-Nu știu, mă duc să văd, sună ca un animal. Nu se întîmplă des, de fapt nu-mi amintesc un asemenea vacarm de cînd sunt! Sper să nu audă...
Misterul se lămuri imediat. Ieșind pe ușa din spate a casei, la al doilea nivel, care dădea în panta abruptă, acoperită de fagi tineri, doctorul aproape că se împiedică de un porc uriaș, rănit, care fugea împleticit. În spatele animalului apăru și proprietarul, un stăean pe care îl cunoștea, cu cuțitul în mînă.
-Pentru Dumnezeu, zise doctorul, consternat, ce faci, măi omule?
Țăranul se opri la vederea lui.
-Ce să fac? L-am scăpat, răspunse, sincer necăjit.
-Dar ce-ți veni să tai porcul acuma?
-Păi, se mărită aia mică a mea, ați uitat?
Doctorul Moscu uitase: dacă știuse vreodată.
-Și acum ce vrei să faci? Cred că s-a auzit pînă în tîrg!
-Ce să-i faci? zise țăranul, am nimerit peste unul care nu se lasă, așa-i cu unii, se luptă, nu vedeți, de parcă n-ar ști că pînă la urmă tot îl ajung! Doar așa, ca să ne facă sînge rău!
Porcul se oprise mai încolo, amîndoi se întoarseră să-l privească.
-Treaba ta ce faci, dar nu mi-l înjughii aici sub ferestre, dl Novac are un oaspete, și așa ai făcut o gălăgie nemaipomenită.
-Și ce să fac, zise țăranul necăjit, să-i pun lațul și să-l duc acasă ?
-Treaba ta, dar să nu-l mai aud. Uite-l, s-a potolit.
Și iarăși se întoarseră amîndoi spre porc.
-Știi ceva? zise doctorul, mai blînd, dacă tot a apucat să scape, eu zic să-l lași pînă la Crăciun.
-Și cu nunta ce fac?
-Te descurci astfel, lasă, că nu e singura ta portiță. Orcium, să nu mai aud nimic !
Intrînd în casă, îl văzu pe Nicolau în cadrul ferestrei deschise, vag ascuns după perdele. Auzise totul, probabil. Și ușa spre culoar era deschisă. Bătu ușor în ea și intră.
-V-au tulburat zgomotele astea, îmi pare rău. Cam atît despre viața pașnică de la țară...
Nicolau scrisese toată după-amiaza în camera lui, răspunse din cadrul ferestrei:
-De ce? Iată-mă întors în țara profundă din care mă plîngeam că am lipsit atîta vreme.
Afară era liniște, țăranul se ținea de cuvînt.
-Ei, nu facem asta de obicei decît o dată pe an, spuse doctorul în chip de scuză.
-Arretez de vous excuser, c'etait tout a fait instructif. Și ați salvat și viața porcului, pour une fois on n'a pas lutte pour sa vie pour rien.
Și Nicolau se întoarse către cameră. Halatul negru de mătase cu revere aurii îl făcea să pară un actor dintr-o piesă. Moscu căuta o replică.
-Ce-ați spune să facem un foc în curte în seara asta? N-ați ieșit toată ziua. Vă învelim într-o pătură...Radu face adesea asta...e plăcut.
-Dacă vreți. Credeți că aș putea bea un deget de gin fără să-mi crească glicemia?
-Un deget? Oricum, apreciez că-mi cereți voie.
Nicolau rîse.
-Sunt insuportabil, dar prezența dvs mă face mai cuminte decît am fost vreodată.

-Atunci, dau dispoziție să se aprindă focul? Se întunecă.
-Sigur. termin ce mai am, îmi iau paharul și vin să vă țin companie.
Doctorul Moscu făcu focul cu mîna lui în vatra lui Radu Novac deîndată ce îi aduseră lemnele, cu tot atîta minuție și grijă cum făcea și ceaiul. Nicolau îl văzu pe geam și coborî, așa cum spusese, cu paharul în mînă. În ciuda protestelor lui, Paul îl înveli într-o pătură uriașă.
-Aici ajungi dacă te plîngi de frig ani de zile, zise resemnat.
-Nopțile încep să fie reci.
-Oh, mie mi-e frig și în august. Dar azi nu.
Docotrul pusese un mic brad verde în mijlocul focului. Flăcările îl ajunseră și bradul începu să arunce scîntei.
-Cum ar putea cineva să se simtă rău în casa lui Radu? spunea Nicolau. Imposibil. Totul e de un kitsch așa de perfect, bucătăria, salonul, curtea asta, îmi vine în minte că nu e nimic mai terapeutic decît kitschul, ar trebui brevetat.
Nu avea nici o milă, dar îl făcea să rîdă pe Moscu.
-E cineva la poartă, spuse Paul.
Doctorul rîdea încă, potolit. Trupul său uriaș, cu genunchii proptiți de buturuga din față, se legăna armonios în ritmul acestui rîs blînd, ca un leagăn uitat. Nu dădu în nici un fel atenție băiatului.
-E cineva la poartă, zise Paul. De vreo două minute. Încearcă poarta. Faceți puțină liniște!
Înfășurat în pătură, Nicolau se lăsă pe spătarul șezlongului, încă zîmbind. Auziră atunci vocea aceea, chemînd.
-Domnule doctor Moscu!
-A! făcu bătrînul. Și se săltă anevoie. Știu cine-i. Și porni spre poartă cu pași mari.
-Da? făcu Paul. Cine?
-Călugărul… bibliotecarul, interveni Nicolau, liniștit. Nu-i recunoști vocea?
-Ba da… Dar ce-o fi vrînd, excelență?
-A ieșit să se plimbe și a văzut focul, probabil. Nu te mai agita, Paul, mă obosești.
Doctorul se întorcea, însoțit de fratele Nichifor.
-Mă scuzați că mi-am permis, făcea acesta, înclinîndu-se ușor către Moscu. Ajungînd în fața ministrului, se înclină de două ori, de fiecare dată mai adînc, ca un pendul stricat. Mă scuzați că mi-am permis, repetă.
Nicolau nu-și putu opri un zîmbet.
-Vă rog, vă rog. îmi faceți plăcere, mă bucur c-ați venit. Stați jos…Ați ieșit la plimbare?
-Da, am ieșit puțin… De fapt, ca să fiu cinstit, am venit să vă văd.
Ministrul înclină din cap.
-Vă mulțumesc.
-Și, ca să fiu și mai cinstit…
Nicolau începu să rîdă.
-Da?
-M-ați pus pe gînduri. Am fost ieri la Iași. Azi am venit. Am căutat vreo urmă a Cărții mitropolitului Damian, de care mi-ați spus!
Nicolau se săltă în coate.
-Da. Și ați găsit ceva? întrebă.
Aviditatea întrebării îl surprinse pe Moscu.
-Am găsit, excelență. Puțin, dar am găsit. Am răscolit toată biblioteca Mitropoliei pentru asta!
Călugărul avea ritmul lui și Nicolau, deși nerăbdător, făcea un efort vizibil ca să-l aștepte să intre în subiect. Sesizînd privirea doctorului, se lăsă iarăși pe spate, resemnat.

-Am găsit o singură mențiune, într-o istorie a ereziilor redactată la Muntele Athos. Cartea a existat și a avut chiar titlul menționat de excelența voastră. Dare pare-se că s-ar fi pierdut, sau a fost chiar distrusă, căci sursa mea o menționează după o alta, o lucrare a unui oarecare Teophrast din Nikeia, intitulată – incitant – Damianii Operis Comentarium. Nu e exclus ca aceasta să fie un plagiat… în sfîrșit… Sunt vreo cîteva rînduri, pe care le-am copiat pentru excelența voastră… Atîta tot.
Și, vîrînd mîna în sutană, scoase un sul de hîrtie. Nicolau rămăsese înmărmurit, doctorul fu cel care vorbi, spuse.
-Nu e cam întuneric aici?
-Eu văd binișor, le pot citi eu dacă doriți...Doar să-mi pun ochelarii.
Nicolau nu spunea nimic, tăcerea lui îi miră pe cei doi.
Călugărul desfăcu hîrtia.
-Nu sunt decît fragmente, zise, scuzîndu-se, iată, primul: "Și oamenii, mulțime fără de margini, au tot înmulțit și împărțit Cuvîntul Dintîi – să le ajungă la toți. O mulțime degenerată și îmbătrînită de cuvinte ce și-au uitat sensul și valoarea înlocuiesc Cuvîntul: și atunci Dumnezeu devine surd și mut și nu mai poate comunica cu lumea. Și iată omul singur, captiv al istoriei: căci istoria începea odată cu timpul, iar timpul începe cînd pierdută este urma lui Dumnezeu".
Urmă o pauză.
-Nu prea sună a secolul XV, fără să fiu vreun expert, zise doctorul nedumerit. Excelență?
-Ne-ați citit-o în românește, din ce limbă provine ?
-Greacă nouă, original a fost în elină, deci cuvintele care par contemporane au fost foarte posibil pervertite pe parcurs.
-Și ideea? Mi se pare destul de nouă, la rîndul ei, mai mult un joc de cuvinte, persistă Moscu.
Călugărul părea preocupat.
-Da, încuviință, dar textul are totuși o idee, și o idee destul de originală și de consistentă. Este o altă versiune a păcatului originar.
-Care? întrebă Nicolau, atent.
-Păi… asta cu multiplicarea Cuvîntului… nu?
-Păcatul originar! făcu Moscu. Credeam că e stabilit care e păcatul originar-măcar atît.
-Știu eu? Sunt mai multe idei interesante… Unii gnostici pretindeau că întreaga Creație e un păcat… Dumnezeu-tatăl ar fi de fapt Diavolul, iar Mesia, adevăratul Dumnezeu… Dar asta nu prea sună logic…Așa că alții au făcut pasul în a-l considera pe Mesia drept fiu al Diavolului.
Moscu privi amuzat spre Nicolau-iată deci cum își petrecea ceasurile de meditație fratele Nichifor! Dar Nicolau părea adîncit în sine și nu-l observă.
-Cam despre asta e vorba și aici... spuse Nicolau deodată, îmi aduce aminte de o teorie a doctorului Freud. După el, păcatul originar este asasinarea tatălui de către fiu, pentru a-și putea satisface în voie instinctele sexuale cu mama sa și a prelua conducerea familiei...și în același timp a se elibera de atracția sexuală pe care o exercită tatăl asupra lui.
Ceilalți doi fură complet șocați.
-Asta face acum doctorul Freud? întrebă consternat Moscu. Și cînd te gîndești că primele lui două cărți mi s-au părut chiar interesante.
-Zău, asta mi se pare o aberație, excelență! strigă din toată inima călugărul. Vi se pare ceva adevărat în toate acestea?
Nicolau ridică din umeri.
-Ceva este. Oare nu s-a ridicat Zeus împotriva lui Cronos, și nu și-a ucis fiecare tatăl ca să poată domni în lume?

-Dar Iisus este fiul Tatălui și e trimisul acestuia, murmură Nichifor.
-Nu-i chiar așa. Gîndiți-vă la circumstanțele apariției creștinismului… Primii creștini au fost nevoiți să declare sus și tare sau că n-au venit să schimbe sau să doboare legea lui Moise, ci numai s-o înnoiască… Dacă nu ar fi procedat așa, creștinismul ar fi fost îngropat în față… Cinstit vorbind, Sfînta Treime e un compromis, și chiar unul antiintelectual… Origenes avea dreptate, Arius avea dreptate! Logosul este unul și singur, el a înlocuit Tatăl! Dacă nu ar fi fost circumstanțele istorice, poate că și mitul creștin ar fi debutat cu crima clasică… Pentru că aceasta are caracter de lege universală, o întîlnim atît în Occident, cît și în Orient, ea e legea din care se hrănește viața… care se împotrivește stagnării, confuziei și repetării… care smulge din putreziciunea formei vechi o formă nouă…
-Iertați-mă, care lege, excelență? interveni doctorul Moscu consternat. Paricidul?
Nicolau oftă adînc.
-Da, aceasta, răspunse. întocmai aceasta și nu alta! Iisus l-a înlocuit pe Tatăl Său în scaun, zeii Walhallei au murit… Ce dovadă în plus mai vreți? Prima creație nu este bună! Ea trebuie corectată!
-Pe calea aceasta?
-Natura a dat rareori dovadă de finețe. Trebuie să recunoașteți.
-Ciudată interpretare! exclamă călugărul. Și neplăcută, tare neplăcută! Cum puteți formula o teorie care vă doare așa de tare și pe dv., excelență?
Nicolau ridică din umeri. Dar Moscu era mai ales îngrijorat de altceva.
-De unde reiese din fragmentul nostru una ca asta? întrebă el. Toată această speculație... nu pare să aibă mare legătură.
-Asta e doar introducerea, protestă Nicolau, și luă hîrtia din mîna călugărului. Aruncă o privire rapidă, apoi nu mai adăugă nimic și vru să i-o dea înapoi..
-Citiți și al doilea citat, îl îndemnă călugărul. Zîmbea.
-Da, aveți dreptate. Uitasem de el. E chiar încheierea Cărții de care vorbeam.
-"Timpul va trebui deșertat cu totul", citi Nicolau, îndepărtînd hîrtia de ochi, "ca un pahar băut pînă la fund. Și, cînd toate cărările fi-vor străbătute, și suferințele îndurate, și cuvintele cuvîntate, și trăirile trăite, și gîndurile gîndite, spiritele cugetătoare vor deveni Unul Atotștiutor, Atotputernic, Atotiubitor…
Numai atunci putea-vom discuta despre Facere, despre Apocalips și despre toate. Dar limpede mi-e că nu vom mai discuta despre nimic…"
Vîntul scutură umbrele. Nicolau se lăsă din nou pe spate. Dintr-odată păru sfîrșit.
-Există vreo boală în care oamenii...încep să perceapă timpul? întrebă el.
-Nu cred că vă înțeleg, spuse doctorul.
-Ei, cum să nu? Nu suntem conștienți că respirăm, nu? Numai dacă nu îmi iau medicamentele și fac efort devin conștient de fiecare respirație a mea, și asta mi s-a spus că poartă un nume.
-Dispnee, încuviință medicul.
-Voila. Cred că există ceva asemănător cu timpul... care ar trebui să se petreacă în deplină discreție și tăcere...numai că uneori devine greu, ca respirația unui bolnav...din toate percepțiile cred că asta ne-a pierdut Edenul... am început să trăim timpul...și istoria va lua sfîrșit...cînd vom fi vindecați.
Brusc, doctorul Moscu se uită la ceas..
-E timpul, zise, ușor îngrijorat.
In contextul discuției de pînă atunci, fraza îi sună lui însuși straniu.
-Să vă fac insulina, adăugă pripit.

-E timpul să plec, zise precipitat călugărul, ridicîndu-se. Doamne, cît am mai stat!
Ministrul privi de la unul la altul, apoi se ridică anevoie.
-Dacă mai găsesc ceva, să vă țin la curent?
-Da. Chiar vă rog. Și vă mulțumesc. Pot păstra hîrtia?
-Desigur, am copiat-o pentru dvs.
Moscu era îngrijorat de spusele lui Nicolau. Le găsise ilogice, fără mare legătură cu textul, ca un fel de obsesie.
-Întindeți-vă, excelență. Dați-mi puțin mîna; așa..
Dar pulsul lui Nicolau păstra perfect secretul său! Doctorul oftă și așeză mîna celuilalt înapoi pe pat.
-Cum vă simțiți?
-Nu prea rău. Nu vă uitați la discuția aceasta, vă jur că mi-a făcut chiar bine că m-ați lăsat să vorbesc.
-Da, m-am gîndit eu că e mai bine… priviți în partea cealaltă, vă rog… Gata.
Nicolau își bău ceaiul. Era cuminte ca un copil. Dacă nu i-ar fi verificat somnul măcar o dată pe noapte, doctorul l-ar fi bănuit că mimează. Rămînea un mister cum de sedativele puternice ale lui Enescu nu reușiseră să aducă puțină odihnă acestui om epuizat.
-Noapte bună.
-Noapte bună. Las ușa deschisă, poate aveți nevoie de ceva… știți că sunt aici.
Pe jumătate adormit, ministrul întinse mîna peste pătură. Doctorul strînse foarte ușor degetele firave, temîndu-se parcă să nu le zdrobească. Stinse lampa și ieși în vîrful picioarelor.
Ajuns la el în cameră, se dezbrăcă: își puse halatul și se întinse pe fotoliu, luînd în mînă o carte. Era ultimul roman al lui Radu Novac, care debuta la fel de greu ca și toate celelalte, cu amănunte nesfîrșite, voluptoase descrieri de natură. Era probabil că avea să trăiască o sută de ani… Moscu zîmbi. Nu întîlnise o idee măcar într-o sută de pagini. Doctorul îl înțelesese însă întotdeauna și fu chiar surprins de acest criticism minor pe care nu și-l cunoștea. Recunoscu cu ușurință influența lui Nicolau. El însuși citea cu plăcere, și cu răbdare, întocmai cum scrisese prietenul său, realizînd, deși reușea să privească detașat în același timp, că psihologia lor este comună în mare măsură. Deodată lăsă cartea din mînă, căci i se păruse că aude pași afară. își ținu respirația și, într-adevăr, auzi din nou, distinct, umbletul apăsat al unui om, chiar sub fereastră. Pașii se îndepărtară puțin, apoi reveniră, ca și cum plimbărețul de la această oră tîrzie ar fi așteptat apariția a ceva sau a cuiva. Se opriră brusc, ceva mai încolo de geamul său, probabil chiar lîngă cel al lui Nicolau. Intrigat, doctorul ieși în coridor. Umbra mare a mașinii închidea colțul casei. Îl ocoli: era întuneric, doar lampa din camera lui răspîndea puțină lumină. Mai făcu cîțiva pași, apoi zări scăpărarea unui chibrit care dezvălui o siluetă cunoscută.
-Dv. sunteți, doctore?
-Da, eu sunt. Am auzit pași.
-Am ieșit să fumez o țigară, spuse Paul liniștit.
Mințea. De ce oare? Doctorul zise, mai sec decît intenționa.
-Hai s-o fumezi în cerdac. Suntem chiar sub geamul excelenței sale… Se așezară în fotoliile de nuiele. Tînărul fuma încet: părea să asculte sunetele pădurii. Bătrînul doctor îl privi un timp, apoi spuse, abrupt:
-Îți iei măsurile dumitale de precauție, nu?
-Bineînțeles.
Moscu nu se gîndise pînî atunci că însoțitorii lui Nicolau ar putea fi agenți ai Siguranței.
-E vreun motiv de îngrijorare? insistă.

-Deocamdată, nu. Dar paza bună…
-Mi se pare că dl. Nicolau a avut astăzi o zi excelentă fizic. Nu crezi?
-Fizic? Da. Nu s-a mai simțit așa de bine de luni de zile. Dar psihic?
Doctorul se încordă
-Ți se pare că nu e bine psihic?
-Asta depășește competența mea, doctore. Vă întreb.
-Nu uita că eu îl cunosc de cîteva zile… Singurul meu reper este dispoziția sa și coerența ideilor sale, așa cum rezultă din convorbirile noastre. Ar fi anormal să fie vesel, în situația aceasta, iar de logic, e foarte logic și sclipitor… Dacă este vreo schimbare față de comportamentul său obișnuit, n-am cum s-o depistez! Vezi așa ceva?
-Dacă va fi cazul, am să vă atrag atenția.
Moscu încercă o altă tactică.
-Nici n-am știut că se pune problema vreunei afecțiuni psihice, în afară de oboseală, declară. Ce te face să crezi că ar fi înclinat către așa ceva?
-Nimic. Înțelegeți-mă bine, absolut nimic. Nu mă tem eu că excelența-sa o să înnebunească: mă tem să nu-l înnebunească alții.
-Cine alții?
-Nu știu. Ei, are cine! Mă gîndeam că așa ceva nu-i posibil, dar… sunt procedee subtile în ziua de azi!
-N-ai vrea să fii mai explicit?
-V-am spus: voi fi doar dacă va fi cazul. Nu-mi plac suspiciunile neîntemeiate. Mi-ați spus doar că îl cunoașteți bine pe călugărul bibliotecar.
Doctorul se ridică.
-Fie, cum vrei. Veghează atunci la ce știi tu, băiatul meu, și eu voi veghea la ce-mi revine mie.
Paul încuviință și medicul intră în casă. Prezența tînărului pe terasă îl neliniștea, mai mult decît îl calma. Santinela la poartă evocă nu doar securitatea, ci și potențialul tulburării ei. Oamenii obișnuiți, categorie din care Moscu se mîndrea că aparține, nu și-ar putea permite străji, dar sunt în același timp feriți de amenințări esențiale: odată ce ești împăcat cu el, gîndul că viața sau moartea ta n-ar schimba nimic pe fața lumii este odihnitor, ba chiar aproape plăcut.

7. SACRA DI SAN MICHELE, VAL DI SUSA, Piemont, septembrie 1526

Întinde-te acum (adăugă Walter), întinde-te neostenit, întinde-te negrăbit, lasă să-ți cadă sabia, condeiul, capul, lasă-te cu spatele pe pământ, pătrunde-l sau lasă-te pătruns, desfă zăgazurile ochilor tăi pentru cealaltă parte a oglinzii, pentru reflecția inversă, pentru lumina neagră.

La întoarcerea mea din Persia, l-am însoțit pe voievodul Ștefan la Neamț, unde, în generozitatea și evlavia sa, hotărîse să refacă mormîntul mitropolitului Damian. Deși zorit să aducă la cunoștința mai-marilor săi înțelegerea cu Uzum Hassan, Omnebonum m-a însoțit.
Ceremonia a fost gravă pînă la tristețe și, pentru mine, doliul reînnoit – în cursul absenței mele murise părintele Ioasaf. Am îngenuncheat cu toții, cerînd mila Domnului, încrezători în marea sa bunătate. Cînd m-am ridicat din nou, am auzit în spate-mi glasul – necunoscut – al unui călugăr, pronunțînd în șoaptă repede, cu deznădăjduită sfidare:
Dacă Dumnezeu ar fi fost mai puțin inteligent și mai mult bun, viața noastră ar fi fost mai ușor de îndurat…
Am întors iute capul, căutînd din priviri chipul îndrăznețului care cita din orgolioasa carte, în chiar clipa cînd cu toții imploram iertare pentru autorul ei. Dar toate fețele ce mă înconjurau mi s-au părut, o dată în plus, retrase într-o încăpățînare fără speranță.
Oricum, la vremea aceea ei încă mai știau Cartea, ba chiar și citau din ea… O și aveau, așa credea Omnebonum.

La Judecata de apoi nu se va păstra nici un nume. Nici al unui poet, al unui muzician, nici măcar al unui sfînt. Singure, eliberate, desăvîrșite, Ideile vor străluci în veșnicia lor, spunea Walter, și eu recunoșteam spiritul Cărții.

Dumnezeu nu-mi poate ierta ceea ce eu nu-mi pot ierta eu însumi, spunea Damian. Nu te mai ruga pentru mine, Ioasaf. Eu sunt sortit să mă chinui veșnic…

Și tu credeai asta, zise Omnebonum. De ce? Singur ai spus că ce a făcut a fost pentru binele țării, că după moartea lui Ștefan ajunsese o umbră, și totuși îți spunea că nu fusese altă cale… De ce atunci?
Pentru Cartea Aceea.

Și era în oglindă o sală mare, cu o masă de marmură în centru, lîngă care stătea cufundat în meditație un călugăr. Și cînd m-am apropiat am văzut că masa era acoperită, toată, de cărți de taroc așezate cu fața în jos.
N-ai tu vreo idee, a întrebat el atunci, care e Cartea cea Mare? Se spune că începătorii au noroc.

Cum (am strigat), e cu putință ca un om sfînt să vrea să cîștige?
Ah, nu (îmi răspunse el), nu joc ca să cîștig, ci numai ca să încerc Norocul.

Atunci a ales o carte și a întors-o cu fața în sus. Și era goală, numai un titlu stătea scris pe ea, și titlul acela era:
Despre geneza și esența dumnezeirii
Citeam peste umărul lui și, cînd m-am îndreptat de spate, am auzit vocea Lui, zicînd:

îi spusesem să întoarcă orice carte, numai pe aceea nu!

Și atunci imaginea din oglindă a sărit și am văzut o imagine nouă, atît de oribilî cum numai infernul poate fi. Am văzut cerul ca o pînză întunecată, fluturînd în bătaia vîntului, și gîndul m-a purtat fără voie la acoperămîntul acelor femei din taverne, pe care o simplă ușă trîntită îl făcea să se cutremure, alunecînd și dezvăluind ceea ce este nepotrivit pentru toți să vadă dintr-odată și în același timp. Așa și cîrpa aceasta hidoasă acoperea coasta Infernului, din neglijență parcă și desfrîu, ba uneori flutura ca un stindard nemernic și sfidător, căci diavolul ține să arate sus și tare că nu are nimic de ascuns, și să facă un principiu din aceasta.
Astfel a alunecat, negrăbit și ușor, și eu m-am înălțat pe vîrfuri, crezînd – în naivitatea-mi – că astfel voi cuprinde mai multe cu privirea. O, ce greșeală, cea mai prostească greșeală! Trebuia să-mi închipui – dacă închipuirea-mi ar fi zăbovit vreodată asupra unei asemenea idei – că infernul e cu desăvîrșire lipsit de perspectivă. Fundalurile erau confuze, meschine și păreau zugrăvite de nepricepuți într-o noapte de orgie bahică, precum decorurile vechi de bîlci. Întunecate erau, și pe alocuri străluceau vag, dar altfel privirea nu aluneca pe ele, ci se împiedica mereu, ca de crăpăturile unei fresce vechi.Am trecut de ele, și ceața a prins a se destrăma, dezvăluind în sfîrșit privirii mele ceea ce căutam. De cer atîrna o cheie. Era o cheie uriașă, în unele părți aurie și strălucitoare, dar altfel mîncată de o rugină palidă și indiferentă. Vedeam limpede gaura de jos, cu margini sfîrtecate de lepră sau de vreo boală rușinoasă, iar vîntul suna metalic printr-însa, a goliciune fără rost. Vedeam pintenul crestat, cu piepții tociți de cît trudise la încuietori fără vreo deschidere. Și, mai cu seamă, îl vedeam pe el.
Zăcea cu mijlocul prins în inelul cheii, cu brațele și picioarele desfăcute, atîrnînd neputincios cu capul dat pe spate. Hohote triste îl înconjurau ca o mantie înfricoșată, și vîntul îi umfla în răstimpuri sutana și apoi se potolea brusc, lăsînd-o să se reașeze agale pe trupul chinuit, asemenea unei cortine. De undeva apăru în zbor o pasăre mare, cu aripi pergamentoase, gheare lungi și trup acoperit de solzi pe jumătate putrezi. Se așează pe inelul cheii și sfîșie sutana cu ciocul, o apucă cu ghearele și o destrămă într-o clipită. Lungile fîșii negre coborîră în zbor lin și se agățară de marginile crăpăturii, fluturînd acolo fără noimă. Iar eu am văzut atunci trupul lui și m-am cutremurat de puținătatea sa. Una dintre mîinile firave se ridică, atît de blînd că m-aș fi așteptat la o binecuvîntare, dar recăzu deîndată. Pasărea țipă a triumf, și zbieretul ei sparse cerul, lăsînd o crăpătură prin care sîngele prinse a gîlgîi. Atunci își înfipse ciocul în pieptul victimei sale, îl înfipse și scormoni, apoi ghearele lărgiră rana, scormonind strașnic pînă cînd apucară inima și o smulseră, cu bucăți de venă atîrnînd, și o înghiți.
Dar nu se încheiase. Căci pasărea se întoarse și, cu o diavolească abilitate, lăsă două gheare să alunece în orbite și smulse ochii. îi duse la cioc și înghiți unul, dar, neîndemînatică, îl scăpă pe celălalt. țipă de ciudă, în vreme ce eu m-am trezit înainte pe pajiște, să-l ridic: dar nu era decît un glob de sticlă, care conținea înăuntru o bilă. L-am dus la ureche și l-am clătinat, și atunci am auzit un suspin prelung, vlăguit și, în același timp – Doamne! – plictisit! M-am înfricoșat și i-am dat drumul din mînă.
Am privit iarăși în sus. Trupul devenise translucid, dar parcă se făcuse întreg la loc, iar chipul lui era limpede, pierdut într-o nesfîrșită acceptare. Am auzit pasărea bolborosind de mînie, și apoi vocea Sa, zicînd:
Nici o plăcere n-ai știut gusta cu trupul acesta, nici măcar pe aceea a abținerii!
Atunci pasărea și-a aplecat capul și și-a vîrît ciocul în gura victimei. Și deîndată s-a transformat într-un șarpe negru, lucios, care s-a tîrît înăuntrul trupului. Atunci acesta prinse să se destrame, devenea din ce în ce mai străveziu, un nor de lilieci bezmetici se năpusti și trecu într-o clipă

ascunzîndu-l vederii mele, dar, cînd se depărtară, aproape nimic nu mai rămăsese din trupul mitropolitului; aici un deget, colo un genunchi, dar iute se destrămară și acestea și atunci cheia căzu, inutilă și grea, la picioarele mele.
Ia-o, pentru dumnezeu, spuse vocea lui Walter.
Nu pot, am zis, înfricoșat, cum pot eu purta povara lui?
Ce povară? E o cheie care nu cîntărește nici doi pfunzi și poate să ne folosească cîndva. Hai, culege-o odată, nu mai sta pe gînduri!
M-am aplecat și am luat-o.
A, încă ceva, Walter. Da, mi se pare – dacă am auzit bine – că Satana a mai spus ceva. Habar n-am dacă înainte sau după, e poate produsul fanteziei mele, habar n-am, în sfîrșit, a zis: "Nici măcar mintea ta nu-mi poate fi dragă, pentru că neîncetat l-ai dorit și pe El". Da, cam așa ceva, Walter.

Și iarăși am ajuns în oglindă la masa cu cărțI, numai că acum era goală. Și m-am așezat la ea fără șovăire și am întors pe următoarea.

O lumină dulceagă a năvălit din toate părțile peste mine, și peisajul tot a prins a străluci ca o baie de ulei, neîndoielnic și nerușinat, ca straiele unui măscărici. Iarba era înaltă, îmi mîngîia gleznele. Păsări colorate și pești cu picioare mișunau peste pajiști, și o turmă de inorogi albi trecu în galop lin, fără zgomot și fără țintă. La fel, drumurile fecioarelor cu cosițe împletite, se încrucișau aiurea, ca în somn, printre arbuștii cu fructe uriașe, iar ele pășeau cu toată seriozitatea și cu fețele lor întinse, nemuncite de vreun gînd, asemenea unor somnambule. Apoi am zărit ceea ce căutam.
Era o scoică mare, mai mare decît un om, o scoică neagră, lustruită, cu cercuri care se rînduiau temeinic și în deplină ordine de la centru spre marginile ușor crăpate. Învelișul de carne părea atrăgător și plin de căldură, iar umbrele regulate ale cochiliei ascundeau trupul captiv. Capul lui însă atîrna afară, creștetul ajungea în iarbă, iar gîtul se sprijinea trudnic de marginea îndestul de ascuțită a scoicii. Ținea ochii închiși ca și cum priveliștea sau lumina l-ar fi supărat, căci un tremur ușor al genelor arăta că mitropolitul nu dormea, ci alesese să-și țină pleoapele aplecate. Atunci s-a pornit să bată un vînt dulce, plin de miresme, turmele și fecioarele s-au oprit ca vrăjite și au cătat spre înlături, dar el nu a deschis ochii. Dinspre ceruri s-a pogorît mai întîi o muzică minunată, un cor fermecător și plin de încredere, mîngîietor și tandru ca o învelitoare de catifea. Și eu am privit să văd ce îngeri-copii mai erau aceia cu asemenea neasemuite voci, dar el n-a deschis ochii, ci a plecat puțin capul pe o parte, cît i-o îngăduia deschiderea scoicii și a suspinat.
Și, Dumnezeule! Era același suspin, Walter! (Ce te miră?) Dar absolut același, îți jur. Atunci marginile scoicii s-au apropiat și mai mult scînteind ca oțelul gol, și capul retezat s-a prăbușit în iarbă. Una dintre fecioare –oh, neasemuit de frumoasă! – l-a ridicat în mîinile ei gingașe și i-a sărutat buzele îndelung și cu dulceață, dar pleoapele tremurînde au rămas închise.
Atunci i s-a făcut auzită vocea Lui, zicînd:
Nici o mulțumire n-ai știut gusta cu mintea aceasta, nici măcar pe cea a păcatului!
Dar chipul mîndru nici nu se clintea: buzele amare, pleoapele obosite, totul era neschimbat. Atunci El a adăugat:
Voi alunga voluptatea neîngăduită a nemulțumirii din trupul tău printr-un răsfăț nesfîrșit și monoton.
Marginile scoicii se deschiseră iarăși și ea aștepta, căscată precum gura unei balene. Atunci fecioara a azvîrlit capul înăuntru, și scoica a prins a se tot micșora pînă ai fi putut-o lua în palmă.

Atunci Dumnezeu apăru pe pajiște, grăbit, și, înșfăcînd scoica, o ascunse în veșmîntul său și dispăru.
M-am năpustit în urmărirea lui.

Și era o boltă grosolană și El stătea așezat în ea, cu picioarele tăiate deasupra genunchilor și crucea îndoită puțin peste cap, acolo unde nu mai încăpuse sub boltă.
Și avea mîna dreaptă asemenea unei gheare ridicată pentru binecuvîntare..
Și avea mîna stîngă asemenea unei mănuși zvîrlite peste un zar uriaș.
Și avea urechi scofîlcite, și ochii găuriți, și nasul turtit, și barba smulsă.
Și gura i se schimba a ciudă neputincioasă.
Ce blasfemie, am gîndit – acesta nu poate fi El.
Dar era El.
Și El era numai o statuie, o cioplitură într-o nișă, o piatră murdară bătută de soare într-un zid de biserică.
Și era chiar micuțul Crist dintr-o biserică de la porțile Parisului, unde îngenuncheam atunci cînd pleacam sau veneam din cetatea de pe Sena. Și atunci mi-am amintit deîndată și în toate amănuntele visul pe care-l visasem în noaptea înmormîntării lui Damian.

…Se făcea că pășeam pe un drum, respirînd greu, istovit și încercînd zadarnic să-mi amintesc încotro mă îndrept, cînd m-am simțit dintr-o dată cucerit de o lumină și de o liniște cum nu mai cunoscusem. Și, ridicînd ochii, l-am văzut pe Iisus cum ședea printre nori și căta în jos, la mine. Pe loc m-a năpădit o spaimă îngrozitoare și m-am aruncat în genunchi. Și atunci am auzit vocea Lui, tristă și puțin înăbușită, întrebînd:
Să fie oare adevărat că nu puteți înceta de a vă apropia cu teamă de Mine?
Atunci mi-am împreunat mîinile, tremurînd, și parcă fără voie mi-a venit pe buze o întrebare pe care o crezusem cîndva amarnică. Dar ea s-a desprins din mine aproape cu duioșie:
Să fie oare adevărat, Doamne, că ești unul dintre ai noștri?
Și pierdută a fost atunci lumina aceea minunată, și m-am regăsit așezat în genunchi pe cărarea sălbatică și Domnul ședea pe o piatră de hotar, la doi pași de mine, și mă privea cu blîndețe. Și era singur și adîncit în gînduri, și, de n-aș fi știut că era El, poate aș fi trecut mai departe fără să-l bag în seamă, într-atît de obișnuită și de pămîntească era înfățișarea sa.
Și m-am apropiat atunci fără frică, și l-am întrebat cuprins de durere:
Cum, Doamne, nu ai înviat?
Ce ați făcut ca să mă înviați? întrebă el și eu am început să plîng, căci acum știam că nimeni nu avea cum să ne aducă mîntuirea și ea trebuia să fie în întregime lucrarea puterilor noastre. Iar asta însemna că era tare departe și că nu aveam s-o cîștigăm, poate, niciodată.
Atunci îmi dădusem întîia oară seama cît era de zdruncinată credința mea: nu îmi rămăsese din ea decît voința de a vedea înfăptuit binele. Dar mă gîndesc că, dacă există totuși acea judecată din urmă, atît este de ajuns ca să se pogoare îndurarea Sa și asupra mea, neînvingătorul…

Odată ce aceste ultime cuvinte mi se deșertară în minte, am prins a luneca și lunecam înapoi cu mare repeziciune, micul Crist deveni o pată sclipitoare pe un perete uriaș, apoi am zărit turnul bisericii. Streașina de pe care turturelele își luau speriate zborul, aleea de piatră de la baza zidului, cele trei trepte de la ușă, paracliserul care se răsuci uimit, privind peste umăr, tufele înflorite, piatra uriașă a unui mormînt, mărginită de meri, poarta de nuiele, drumul de căruțe, fîntîna, două căruțe cu fîn care opriră, zguduindu-se, țăranii care strigau și făceau semne, hanul unde

petrecusem o singură noapte, salcia mare de lîngă grajduri, fata care hrănea gîștele și care își aruncă uimită, pe spate, capul frumos, pîrîul, stăvilarul, arborii din marginea pădurii, aerul rece și proaspăt dinspre vîrful copacilor, spinările albastre ale unui stol de rîndunele…
Și atunci am auzit vocea lui Walter strigînd că era destul – aceasta era limita.

7. MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
8 septembrie 1936

-Sunteți gata?
Ministrul se retrase din cadrul ferestrei.
-Da. Mergem?
-Haideți.
Ieșiră. În fața curții staționa un vehicol bizar, la a cărui vedere Nicolau se opri, uimit. Era un fel de trăsurică ușoară, descoperită, ceva mai mică decît o birjă. Fusese spoită cu grijă în alb, iar de sub banchetă se zărea marginea trusei doctorului. Cei doi cai erau tot albi, frumos îngrijiți. Stăteau răbdători în soare.
-Aceasta e șareta dv., cu care vă duceți la bolnavi?
-Da. Nu vă place?
Nicolau rîse din toată inima. Era prima dată cînd Moscu îl auzea rîzînd de-a binelea, și fu uimit de candoarea absolută, străină de orice ironie sau falsitate, din rîsul prea-gravului său interlocutor.
-Îmi aduce aminte de filmele americane, se explică ministrul. Și, într-un comic, dar înduioșător de sincer acces de panică: nu mi-o luați în nume de rău, vă rog!
Moscu zîmbi la rîndul lui.
-Nici prin minte nu-mi trece. Bănuiesc că realizez un oarecare efect idilic, atunci cînd mă urc și eu înăuntru…
-Fără îndoială…
Doctorul își mîngîie, cu gravitatea pe care o investea în toate gesturile comune, barba albă, pedant pieptănată.
-Întrucît vă e greu să mergeți pe jos, iar cu mașina n-are nici un farmec, mi s-a părut vehicolul de plimbare cel mai potrivit.
-Vreți să spuneți că ne vom sui într-însa?
-Întocmai. Vă e frică?
Ministrul rîse din nou.
-Am să-mi adun tot curajul. Paul! Adu-mi pelerina, te rog!
Înfășurat în haina neagră, largă, ministrul părea mai tînăr și, într-un sens, mai inaccesibil. Gulerul ridicat îneca în umbră șanțurile și amărăciunile feței sale, consemnînd esențialul dintr-un decor simplificat, ușor ireal, ca machiajul unui actor.
-Nu mă mai priviți pe furiș, vă rog! Vă dau voie să vă uitați la mine, îi spuse, resemnat, lui Moscu, urcîndu-se în șaretă.
-Nici prin cap nu-mi trece să mă uit, excelență. Vi s-a părut.
Paul sări pe capră, numai în cămașă.
-Stați lîngă excelența sa. Mîn eu caii.
-Dar te pricepi? mai apucă să spună ministrul.
Nici nu apucă să termine și caii se urniră din loc, făcîndu-l pe Moscu să cadă lîngă ministru.
-Mergi pînă la mănăstire și apoi ține firul apei, strigă doctorul după ce-și mai recăpătă puțin suflarea.

Lumina era curată, neechivocă, iar tropotul cailor dădea un ritm pașnic foșnetului monoton al pădurii. Rîul sclipea vag printre pietrele netede, lucioase. Zidurile mănăstirii se scurseră pe lîngă trăsură, strălucitoare și bine închise, ca o scoică. Nicolau se sprijini de spătar și închise ochii.
-Ați avut o idee bună, șopti.
Moscu îl cercetă grăbit cu privirea, căci în vocea ministrului i se păruse că răsună mai puțin satisfacția cît se dezvăluie slăbiciunea. Dar chipul celuilalt era calm, împăcat chiar, așa că bătrînul se simți cuprins de liniște și năpădit chiar de adevărată voioșie. Aplecîndu-se, culese de sub banchetă pălăria înaltă, strîmbă, ridicolă, pe care și-o punea cînd era surprins de ploaie în locuri îndepărtate, și întrebă:
-Cum îmi șade?
Șareta părăsise drumeagul și înainta pe malul iazului, printre arborii rari. Nicolau deschise ochii cu efort și cuprinse într-o privire înfățișarea deghizată a bătrînului, spatele lat al tînărului de pe capră, lacul, pădurea, cerul – într-o unitate trainică și iremediabilă. O clipă privi calm totul, acceptînd, apoi o spaimă îngrozitoare îl desfigură.
-Excelență! Ce s-a întîmplat? strigă doctorul.
La auzul vocii binecunoscute, ministrul își reveni. Redresarea se făcu însă cu prețul unui efort vizibil, rămînînd incompletă și superficială, ca un val care, retrăgîndu-se dintre stînci, își lasă rezidurile prețioase sau neînsemnate prin unghere mai ferite.
-Nimic, zise cu jumătate de voce, mai ales că și Paul întorsese capul. Unde ați găsit pălăria asta caraghioasă?
Doctorul fu dezorientat. Din nou simți că ceva necunoscut îi rămîne ascuns. Era însă ceva trecător și superficial, un fleac supraestimat de prea marea oboseală a ministrului și perceput exagerat, sau cu adevărat era ceva groaznic care îi scăpa, un lucru pînă într-atît de înfiorător încît simpla sa reamintire îl putea zgudui pînă într-atît pe Nicolau? Și un caz, și altul necesitau o investigație atentă: cu cît mai subiective sunt fantomele, cu atît sunt mai de temut.
-Aș face cîțiva pași pe jos pe malul rîului.
-Sigur. Oprește, Paul. Vă însoțesc.
-Ah, dar nu mă îndepărtez, doctore. Iertați-mă, dar…Prefer să fiți singur. cîteva minute. Vreau să mă așez pe o piatră și să… dau cu pietre în apă. Știu eu? Am nevoie de o clipă.
-Bine. Duceți-vă.
Ministrul zîmbi cu recunoștință. După această calmă, înțelegătoare învoire, mai că l-ar fi luat totuși pe doctor cu el. Dar plecă, se îndepărtă cu pasul său greoi, de om suferind, merse cîteva minute prin lunca îngustă, îndepărtînd cu mîna crengile întomnite fără a le observa, tot așa cum nu băgă de seamă, neprivind în urmă, nici că doctorul îl urma la o oarecare distanță. Privea ostenit curgerea limpede a apei, urmă cotul îngust al pîrîului, apoi se așeză direct pe iarbă, sub un pîlc de sălcii, sprijinindu-și mîinile pe genunchi. Obosise, respira greu, dar nici nu se gîndea probabil la aceasta, aproape că nu observa propria sa degradare fizică, sau îi devenise perfect indiferentă, așa cum nu remarca nici frumusețea în pragul descompunerii care-l înconjura, realitatea – o dată în plus – i se părea secundară. Secundară, însă cui? Oftă adînc, lumina era prea puternică, se simțea înstrăinat și noptatic în ziua aceasta obișnuită, frumoasă. Clătină încet din cap, apoi ridică privirea și văzu pe cineva uitîndu-se drept spre el, de pe malul celălalt.
Era o fată de vreo șaisprezece-șaptesprezece ani, deloc frumoasă, dar radiind de naivitate sălbatică și prospețime adevărată, cu părul blond, dar lipsit de strălucire, talie minunat reliefată de brîul lat, dar mîini puternice, lipsite de poezie, de fată de la țară. Cînd ministrul o observă, ea își întoarse privirea fără grabă, căutînd să ghicească din ochi un loc în care ar fi putut trece rîul. Pusese piciorul pe o piatră, dar șovăia. Atunci Nicolau se ridică, făcu doi pași înainte și, salutînd-

o, serios, îi întinse mîna.
Ea nu-i răspunse la salut. îl privi lung, fără suspiciune sau curiozitate, dar cu o oarecare mirare. Apoi degetele ei le prinseră pe cele ale ministrului, le apucară strîns și fără nici o reținere, ca pe un punct de sprijin obișnuit și neîndoielnic, tot brațul ei puternic transmise ceva din hotărîrea ei de a traversa apa aceea și orișice obstacol s-ar fi ivit, de a-și continua drumul, de a-și face treaba simplă pentru care plecase, și la fel de ferm și îndemînatic își sprijinise și celălalt picior de următoarea piatră, pășind apoi lîngă Nicolau. Acela îi eliberă degetele, dar nu-i spuse nimic, se simțea incapabil să pronunțe fie și un singur cuvînt, l-ar fi simțit prăbușindu-se în gol. Ea nu se îndepărtă, îl privea acum altfel, cu capul dat pe spate și gura ușor deschisă, cu o privire intensă, dar – de data aceasta – îngrozitor de bănuitoare, ca și cum ar fi simțit cît de departe erau meleagurile de pe care îi întinsese ei mîna, cîntărindu-l atent, cu o teamă care mai apoi deveni neîncredere, uimire, afecțiune și, în cele din urmă, compasiune. Stătea acolo, aproape de tot, foarte vie și neprefăcută, apoi, dintr-odată, se ridică pe vîrfuri și, continuînd să-l măsoare cu privirea sa de animal curios, îl sărută pe gură.
Era un sărut fugar, aproape simbolic, ușor de tot, ca un adevărat sărut de rămas bun, menit să facă mai ușoară durerea despărțirii. Apoi ea își coborî din nou călcîiele pe pămînt și, fără să-l mai privească, plecă mai departe. Ministrul rămase ametit, neîncrezător, dar în același timp, străfulgerat de bănuiala unei înțelegeri și copleșit de spaimă! O durere îngrozitoare în piept îl paralizează, fruntea îi coborî către pămînt, dar nu se gîndea la asta, nu-l văzu nici pe străinul înalt, zdravăn, care trecuse rîul și îl măsurase cu răceală și circumspecție, salutîndu-l cumpănit și cu ușoară frică, nu-i răspunse la salut și nu privi în urma lui ca să vadă cum o ajunsese din urmă pe tovarășa lui, apucîndu-i mîna, omenesc și posesiv, și cum se îndepărtează amîndoi, fără să arunce o privire în urmă. Respiră din nou abia peste vreun minut, istovit și înspăimîntat, dar și cu oarecare siguranță de sine și satisfacție, și atunci auzi vocea doctorului cerîndu-i să se înapoieze.
Bătrînul văzuse o bună parte din scenă, dar nu înțelesese nimic și păstră o tăcere nedumerită și prudentă. Îl apucă de braț pe Nicolau și se înapoiară. Ajunși acasă, ministrul se declară obosit și se duse în cameră, începînd să răsucească, fără prea mare interes, butoanele aparatului de radio. Bătrînul se duse în bucătărie și ca să-i prepare ceaiurile, cel de zi și cel de noapte, care se dovediseră de o eficacitate peste așteptări.
Ușa de la camera ministrului era întredeschisă: casa liniștită părea că devenise un colț al Europei: voci părînd certărețe din cauza grabei, în franceză, italiană, engleză, germană se intersectau în grabă, fără a avea timpul să se rostească vreuna în întregime, căci acul indicatorului bîntuia scala continuu, căutînd cine știe ce repere îndepărtate. Deodată observă că se făcuse liniște și aproape imediat o muzică adevărată, gravă și atotcuprinzătoare, păru că înalță casa dintr-odată, deschide tavanele și o desface înspre cer, într-o ascensiune triumfală.
Tulburat, doctorul ieși pe culoar. Prin ușa întredeschisă, îl văzu pe ministru așezat la masă, cu mîinile sprijinite de tăblie și ochii închiși. O voce de bas răsună, profundă și conținută în calmul atotștiinței, ca glasul unui preot într-un templu străvechi. Apoi frumusețea deveni necruțătoare, capcană grăbită, neant nesățios: palidul cor al femeilor era prins și zdrobit în cadența puternică, impasibilă: ordinea abstractă, universală, triumfa. îl ajunse, îl cuprinse, și-l însuși: nu mai rămase nimic din el. Patetică, tema reveni, adunînd mereu alte și alte argumente, trecînd dincolo de lacrimi, într-o durere a cerului și a pămîntului care, dezvăluindu-se, se împlinea simultan, ca într-un ritual necruțător.
Vocea crainicului, o voce germană, puse capăt cumplitului miracol și Moscu, aproape fără voia lui, respiră ușurat. Era, probabil, Viena… Nicolau nu se mișcase și doctorul lovi ușor cu degetele în ușă. Îi păru rău cînd îl văzu tresărind.

-Magnific și înfiorător, zise Moscu. Ce-a fost asta?
Ministrul oftă adînc, de parcă s-ar fi despărțit, răspunzînd, de ceva grozav de prețios…
-Mozart, Recviemul.
Medicul pătrunse în cameră.
-Să vă fac acum insulina. E aproape ora de culcare.
Degetele sale mișcau tamponul cu energie, căutînd un loc încă neatins de ac, unde să-l înfigă.
-Ce ați vrut să spuneți cu "magnific și înfiorător"?
-E frumos, dar cam dramatic, nu găsiți ? Să n-avem acces la Dumnezeu decît pe calea suferinței și înfrîngerii?
-Nu mă pricep prea mult, dar nu-i aceasta oare o idee creștină?
-Nu mă pricep nici eu… Se prea poate să fie… împinse acul încet în vas și ministrul nu-și putu stăpîni un suspin… Cred însă că o datorie împlinită este egală cu alta în plan abstract, fie că-i vorba de înfrîngere, sau de victorie…
Ministrul clătină din cap.
-Nu-i același lucru, murmură. Înfrîngerea e mai grea.
-Ei, excelență. Refuz un Dumnezeu care să considere drept supremă virtute golirea paharului suferinței pînă la capăt. De asta sunt ortodox.
Extrase acul.
-Și dumneavoastră? întrebă cu prudență.
-Eu nu refuz și nu accept nimic. Aștept.
-Așteptați?
-Da.
-Ce anume, dacă-mi este permis să întreb?
Nicolau ridică din umeri.
-Îmi asum o atitudine mioritică… Aștept nunta, firește! Sunt dornic să smulg voalul miresei și să privesc în față ceva… etern. Mă tem numai…
Tăcu. Moscu știa că ar fi fost de datoria lui să-l chestioneze mai departe, dar nu putea. Deodată ministrul zîmbi, jucăuș.
-Trăim un timp al farsei și al parodiei. Vă închipuiți "Miorița" sub forma unei parodii?
-Deloc.
-A, respectați lucrurile sfinte? Rău faceți! Cît despre mine…îmi imaginez perfect cum s-ar putea petrece lucrurile și altfel... Dumnezeu face o favoare ciobanului, îi îngăduie să-și păstreze minunata conștiință păstorească, strîns legată de oi, cîini și fluieraș, și-i permite să se reîncarneze imediat în trupul mioarei. Care trăiește mai departe, fericită, la stîna ei dragă, în vreme ce universul, împodobit pentru împlinirea nunții, îl așteaptă pe cel ales pentru adevărata veșnicie. Care nu mai vine.
-Îngrozitor! exclamă Moscu. Dar se simțea ușurat: instinctul îi spunea că ironia aceasta amară era mult mai mult în spiritul obișnuit al lui Nicolau decît obsesiile mistice.
Ministrul îmbrăcase un halat între timp.
-La ce vă gîndiți, doctore?
Foarte repede depășiseră hotarul în care mai putea fi vorba de indiscreție.
Doctorul nici nu clipi la această întrebare. Răspunse firesc, dintr-o dată:
-La dumneavoastră…
Ministrul oftă adînc și îl luă de braț.
-Haideți să ieșim puțin pe terasă. De cîte zile sunt eu aici, doctore?
-Păi, nu știu… n-am numărat.

-Numărați-le acum.
-Vreo nouă… poate zece…
Ministrul se întinse pe un fotoliu. Surîdea.
-Ptiu, vorbesc prostii, excelență! Cinci… poate șase… nu mai știu…
-Dar parcă aș fi dintotdeauna, nu-i așa?
Atît de blînd fusese pusă întrebarea, că doctorul nu putea ocoli răspunsul.
-Da. într-adevăr.
-Vă mulțumesc pentru ziua de azi… și pentru celelalte. Știți, v-am spus lucruri pe care… soției mele nu i le-am spus niciodată… și nici multor persoane care mi-au fost apropiate…
-Da. Îmi închipui.
-Și lumea nu mai există. În afară de noi.
Doctorul tresări, stînjenit.
-Ce… ce vreți să spuneți, excelență?
Balustrada se arcuia, rotundă, separînd terasa de grădina întunecată. Stelele, abia răsărite, sticleau mult mai în spate, ca niște iluzii fără importanță…
Urmă o pauză. Doctorul își închipui chiar că celălalt adormise. Luă o pătură de pe fotoliu și acoperi cu ea trupul relaxat.
-Fiți sincer, șopti dintr-odată ministrul, puteți concepe că există undeva orașe mari, cu oameni strigînd de la ferestre, telefoane sunînd, portiere trîntindu-se, sirenele uzinelor chemînd, lumini multe și sunetul mulțimilor uriașe forfotind? Că la Bruxelles soarta Europei se hotărăște pentru război în timp ce noi ne plîmbăm aici cu șareta?
-Eu n-am trăit niciodată la o asemenea dimensiune...sau scară. Dar dv. da, excelență…
Nicolau zîmbea.
-Credeți? Nu-mi amintesc.
Se întunecase complet. Doctorul nu mai distingea decît conturul chipului pierdut în umbră, o mască impersonală, complet imobilă. Înfricoșat, Moscu întinse mîna, simțind nevoia să tulbure această încremenire, și atinse cu degetele foarte ușor, ca o mîngîiere, fața ministrului. Acesta tresări.
-Ce este?
-Să intrăm în casă. E tîrziu, sunteți obosit.
-Mă simt bine…
Doctorul apucă strîns brațul imobil. îl trase către el, îl apropie de propriul său trup.
-Vă rog, adăugă în șoaptă, dar ferm.
Ministrul se clinti în sfîrșit, înclină ușor capul, se ridică. Se supuse. Doctorul aruncă pătura pe fotoliul alăturat, în vreme ce Nicolau, involuntar aproape, îl luă de braț. Și bătrînul, copleșit de măgulire dar și de spaimă, își dădu seama că propria sa personalitate era una dintre ultimele punți, poate chiar cea din urmă, care mai lega pe marele său bolnav de restul lumii. Pasul său curajos către interior strivi însă această idee, ca pe o temere neîntemeiată.

8. SACRA DI SAN MICHELE, VAL DI SUSA
Piemont, septembrie 1526

Oprește-te (strigă Walter), oprește-te și nu mai căuta, stai locului și lasă țintele tale să se apropie și să se rotească în juru-ți, ca aripile unei mori. Nu întinde mîna după nimic, fie-ți gîndul egal ispitit de toate, nu te clinti.
Și fructul căutării tale îți va cădea la picioare.

Ieri am văzut în prag umbra unui om, și era o umbră uriașă și înfricoșătoare. Și am auzit vocea fratelui Reinhardt cel Negru întrebînd cu nerăbdare:
Cît mai este pînă la Carte, Walter? S-a apropiat de Carte?
Și Walter rîdea.
Iar Reinhardt scrîșnea din dinți.
Papa a întărit edictul împotriva confreriilor, suntem în primejdie aici, la Val di Susa. Găsește cartea odată și să plecăm!
în oglindă, Reinhardt, toate drumurile sunt cercuri. Se încep și se încheie, și fiecare cerc te apropie cu un pas de centru, și poți să vezi ținta cu ochii, dar nu poți tăia drumul, trebuie să umpli toate vechile urme cu pașii tăi cei noi.
Reinhardt însă, care fusese căpitan de mercenari șvițerieni sub trei papi, și ucisese creștini în numele crucii pînă îi ostenise brațul, nu părea prea atras de asemenea argumentație.
Și eu nu pot face nimic, Walter?
Poți. Rămîi cu ceata ta în preajmă, căci oglinda mi-a arătat trei oameni îmbrăcați în cenușiu care vor sta în calea lucrării mele.
Oțelul spadei lui Reinhardt sclipi ca o oglindă mult mai adîncă.

Ei așteaptă ca Eu să găsesc Cartea. Spun drept că aș dori s-o pot face doar ca să zdrobesc prin acele rînduri grațioase și subtile convingerile brutale pe care apucaseră să le clădească.
De altfel, ce înțeleg ei din Carte? Cunoașterea ei provenea din însemnările sporadice ale unora mai bătrîni – sau poate morți de-acum – care o parcurseseră pe vremuri. Cîndva, speranța la care nădăjduia Omnebonum avea să se prefacă într-o drastică și absurdă concluzie, la fel de inutilă și de plină de constrîngeri ca și cele care o precedaseră.
Am fost la o întrunire a lor și mi-a displăcut profund tonul lor dogmatic. Părăsind sala, am fost urmat de acel frate cu barbă, a cărui scurtă intervenție o remarcasem. M-a însoțit ca o umbră, și noaptea chiar s-a culcat la picioarele patului meu, zicînd că astfel sună ordinul Marelui Maestru. Numele său este Teophrast, Teophrast din Paros.

Omnebonum spunea…că era totuși o carte creștină…deși sigur eretică. Erezia are însă cu totul alt sens în Apus decît la noi. Prietenii lui Damian de la mănăstire, ca și dușmanii, nu seseizau asemenea subtilități: ei considerau, mult mai simplu, că el își pierduse credința.
Scrisese acolo nici mai mult nici mai puțin decît că nu că omul a fost creat după chipul și asemănarea Domnului… ci că Dumnezeu se va naște după chipul și asemănarea omului, a ceea ce este spiritualizat pînă la sfințenie în oameni. Din cartea Sfîntă el păstrase doar: “Eu sunt lumina, adevărul și calea”, dar nu “Eu sunt începutul și sfîrșitul”. Pe această cale oamenii puteau ajunge la Dumnezeu, dar Dumnezeu era neputincios să-i ajute altfel decît arătîndu-le drumul, ceea ce făcuse Iisus. Pentru că nu era un Dumnezeu al facerii: Damian scria că e risipă de timp să discuți cine a făcut lumea: toate gîndurile omului trebuie să se îndrepte către devenire, nu să se

cheltuiască în van în dezlegarea unor șarade fără răspuns… Iisus părea în Carte mai degrabă un om luminat de Dumnezeu, și era clar că nu va învia pînă în ziua Judecății.. .
El descria lumea de apoi doar ca un haos nediferențiat de suflete… Doar la urmă, în clipa Judecății, cînd spiritele se vor uni pentru a-l forma pe cel Unic, atunci se va crea adevărata lume de apoi…
Multe dintre aceste idei circulau în Apus, într-o formă mai puțin radicală. Știu însă că atunci cînd Omenbonum mi-a rezumat Cartea pentru prima oară am fost uluit și speriat de îndrăzneala ei. Părea o încercare nebunească, și nu înțelegeam de ce Omnebonum crede că Damian a fost un înțelept și nu doar un nebun.
El trăia într-o lume sîngeroasă și care părea părăsită de Dumnezeu. Lumii acesteia a căutat să-i pună o rînduială și să-i găsească o nădejde. Oare nu aceasta este înțelepciunea? m-a întrebat maestrul meu, ridicînd din umeri...
Aceasta, firește.

Iar altădată l-am întrebat:
De ce s-a amestecat în politică, dacă a fost un înțelept?
Dragă Simion, mi-a răspuns magistrul meu, nu putem lăsa ca să ne orînduiască viața la nesfîrșit cei ce nici a iscăli nu știu bine.
Totuși aceștia o fac cel mai adesea.

Spun drept că poftirea la curte, pe drumul de întoarcere de la Probota, unde fusesem pe urmele Alexandriei, mă înfiorase. Cît de ușor îi era Domnului să curme căutările noastre și să pecetluiască prin tăcere toată istoria Cărții și a autorului ei. Cît de temute erau mîniile lui, și cît de neclar desenul căutării noastre. În ochii unui denunțător puteam părea niște iscoade.
Dar n-a făcut-o, dimpotrivă. Ne-a mărturisit atunci că el însuși fusese hărăzit tronului și educat ca atare tot de mitropolitul mort. Ne-a cerut să nu judecîm pripit pe un om care făcuse și desfăcuse atîtea, în timpuri atît de tulburi. Ne-a adus pe diacul Ilie Stravici să ne lămurească. Nimeni nu ne spusese la mănăstire de acest ultim și tainic secretar al lui Damian, și nici însărcinările lui la Palatul Domnesc nu ne-au fost prea limpezi.
În toate, s-a purtat ca un om iubitor de adevăr, un adevărat principe. A fost una dintre cele mai frumoase clipe pe care le-am petrecut atunci cu Omnebonum, cînd ne-am dat seama că planurile lui Damian nu se curmaseră la moartea lui Alexandru Ciubăr, ci se încheiaseră triumfal prin domnia lui Ștefan, stăpînul meu. Cel mai mult m-a mirat bucuria lui Omnebonum, că doar nu era moldovean. Dar el se bucura că, în sfîrșit, un înțelept reușise să pună ordine în lume. Așa să fi fost însă?

Sultanul Uzum va fi înfrînt dacă va fi lăsat singur, i-a spus voievodul lui Omnebonum în încheierea acelei întrevederi, și la fel voi fi și eu, deși am cea mai bună oaste din Europa… Acum e momentul să pornim Cruciada!
Am încredere în domnia-voastră că-i veți lămuri pe toți de amenințare… Să nu dureze însă aceasta mai mult decît norocul meu!

Norocul său părea însă – și multă vreme avea să mai pară – nesfîrșit, și aceasta era și pricina exuberantei sale evlavii, ce-l făcea să înalțe o biserică întru slava celui ceresc după fiecare din pămînteștile sale victorii. Pe cît se poate gusta fericirea pe pămînt, voievodul meu a fost fericit – atît cît a durat încrederea în steaua sa norocoasă – vreme de aproape treizeci de ani…

Dumnezeule, dar e aproape o viață de om! Atîția au murit fără să-i simtă măcar gustul…
Cincisprezece ani mai tîrziu, după ce colindasem Europa pentru principele meu, întorcîndu-mă doar cu vorbe goale, am avut prilejul să contemplu în esența ei această miraculoasă încredere în sine. Vorbisem pe un ton aproape resemnat pînă atunci, cu momente în care dezamăgirea se aduna mai mult, pătimaș, dar cu reveniri de îndată realiste: turcii erau la gurile Dunării, ce rost mai avea să ne consumăm puterea în elanuri de indignare? Ca mai întotdeauna la primejdie, eram singuri.
L-am văzut atunci pe voievod adunîndu-și puterea: și era ca și cum ai fi aprins un foc cu ajutorul unei oglinzi! La fel s-a oglindit și el în sine însuși, cu spatele întors către vorbirea mea măruntă și inutilă, cu fruntea coborîtă, ca dintr-odată să se întoarcă, năpraznic, către mine și să strige:
Du-te înapoi și spune-le că n-am nevoie de ei! Singur am să tîrăsc Semiluna prin praf, cît ei se vor îmbuiba ca porcii și vor face pe placul muierilor lor, voi călca oștile Porții sub copitele călăreților mei! Voi face din țara Românească bastionul meu și voi porni în Cruciadă eu singur! Să nu-mi mai trimită laude atunci cînd voi fi victorios, ci să se roage lui Dumnezeu să ridic armele numai împotriva păgînilor. Așa să le spui! Pleacă!
O, Dumnezeule, m-am gîndit plecînd, nebunia regilor e atît de diferită de aceea a oamenilor de rînd! Aproape că s-ar cuveni să aibă un alt nume, numai al ei.

În ziua ce păruse dintîi atît de fastă, a întrevederii noastre cu voievodul, aveau însă să se mai petreacă multe. Căci, în aceeași amiază, l-am lăsat pe Omnebonum la Casa Domnească și mergeam către reședința părintelui meu, cînd l-am văzut pe diacul Ilie Stravici, înfășurat în mantie și cu gluga pe cap, înaintînd cu pași feriți pe același drum cu mine și strecurîndu-se în cele din urmă în curtea noastră pe portița dosnică pe care o foloseam și eu, copil, cînd voiam să mă aventurez în uliță. Îl cunoscusem în aceeași dimineață, și-n ciuda amănuntelor prețioase pe care ni le-a dat despre sfîrșitul lui Damian, nu scăpase un cuvînt măcar despre Carte, deși era neîndoielnic că avea cunoștință despre soarta ei.
Cum unele zile sunt prea lungi și instinctul de vînător treaz în orice tînăr, m-am pomenit urmărindu-l pe tainicul personaj. Și eram favorizat, căci eu pășeam prin casa copilăriei mele, iar el printr-un loc aproape străin. Și am găsit o slugă de încredere, un bătrîn ce ținea mult la mine, și l-am întrebat dacă știa ceva de străinul oaspe ce se strecurase prin poarta din spate. Și el mi-a răspuns că diacul dormea de două zile în casa noastră în mare secret și că serile avea îndelungi consfătuiri cu tata, în iatacul lui. Apoi mi-a arătat odaia diacului.
Restul a fost simplu. Am așteptat pînă ce Ilie Stravici a ieșit și s-a îndreptat spre iatacul tatei. Apoi, forțînd broasca cu lama pumnalului, am intrat în odaie.
Mă grăbeam, așa că n-am stat să aleg și am înșfăcat toată traista de piele burdușită cu hîrtii pe care am găsit-o pe masă și m-am furișat afară, tiptil, ca un hoț ce mă aflam. O oră mai tîrziu eram în fața lui Omnebonum, cu prada mea.
De n-aș fi săvîrșit nebunia aceasta, cum ar fi fost viața mea? Ce ar fi fost ea?

Omnebonum a fost speriat, dar și încîntat de îndrăzneala mea. Ne-am apucat să cercetăm acele hîrtii în mare grabă, ca să am răgazul de a le duce înapoi. Nu a trecut mult și am găsit un pergament care părea proaspăt scris. Cît pe ce am fost să-l înlăturăm ca pe celelalte, deîndată ce am văzut că nu are legătură cu obiectul căutării noastre. Nici astăzi nu știu ce l-a făcut pe Omnebonum să întîrzie ochii pe hîrtia aceea, cîtă vreme eu scotoceam mai departe. Apoi am găsit pergamentul acela, pe care fuseseră copiate în mare grabă două fragmente din Cartea pe care n-o citisem, dar pe care le-am recunoscut deîndată. Am chiuit victorios, dar ridicînd privirea am văzut

chipul alb ca varul al lui Omnebonum și țipătul mi-a înghețat în gîtlej. Apoi venețianul mi-a întins hîrtia din mîna sa, grăind:
Ia, citește asta.
…Și era o chemare către fostul voievod Petru Aron, unchiul domnului, într-un loc și o zi anume, să vină să apuce din nou tronul. Și boierii se juruiau acolo că avea să fie fără primejdie, că vor avea ei grijă să curme viața domnului Ștefan pînă atunci.
Și purta sigiliul tatălui meu, spătarul Goian, și alături de dînsul mai semnau boierii Costea Dan, Isaia și pîrcălabul Șendrea.
Astfel a ajuns lucrul lui Damian în mîinile noastre.

Îl vom preveni pe părintele tău să părăsească țara în mare grabă, că a fost descoperită urzeala, dar vom da de știre și voievodului. Nu pot îngădui ca Petru să se întoarcă pe tron -–ar încheia deîndată pace cu turcii! Nu sunt moldovean-dar calea pe care trebuie s-o urmăm e limpede.
Cu toată lovitura ce o primisem – în veci nu mi l-aș fi închipuit trădător pe bătrînul meu tată – am înțeles că dreptatea era de partea lui Omnebonum. Clipa aceea a pecetluit alianța noastră, ce avea să rămînă de nedesfăcut pînă la moartea lui.

N-am apucat să facem însă nimic din ceea ce hotărîsem. De-abia am reușit să-i dau lui Omnebonum fragmentul din Carte, pe care l-a citit în grabă. Simțeam amîndoi că acum era de mai mare însemnătate să salvăm opera în fapt a mitropolitului, decît acele cîteva cuvinte.
Poate aceasta a rămas cea mai dureroasă amintire a mea: zăngănitul armelor în curte, tropotul ostașilor Domniei pe scări, chipul crîncen al tatălui meu, năvălind în odaia în care ne aflam, lovitura pe care mi-a dat-o peste față, doborîndu-mă la pămînt plin de sînge, graba în care lucrurile lui Omnebonum fură azvîrlite în două căruțe cu coviltir, porunca de a părăsi neîntîrziat țara…
Iar eu am avut de ales între a merge la temniță sau a-l însoți în Persia.

Omnebonum nu spusese nici un cuvînjt în acele clipe îngrozitoare. Se mulțumise să privească cum tata își luase înapoi hîrtia blestemată, apoi îngenunchiase lîngă mine și îmi ștergea sîngele de pe chip, tăcut. I-am îndepărtat mîna și l-am blestemat pe tata. N-am uitat niciodată privirea pe care mi-a aruncat-o atunci sărmanul meu părinte. Dar la ce bun? Nu era sortit să ne înțelegem în clipa aceea.
Drumul pînă la Nistru, sub pază, a fost cea mai tăcută și înfricoșată călătorie din viața mea. Totul fusese zadarnic, crimele lui Damian, norocul lui Ștefan, nădejdea lui Omnebonum într-o cruciadă, iar eu mă vedeam alungat ca un tîlhar din țara mea, de către propriul meu tată! De-abia după ce am trecut hotarul ne-a ajuns din urmă un călăreț din Moldova cu o misivă pecetluită cu sigiliul domnesc. Am citit-o cu mare nedumerire întîi, cu ușurare pe urmî.

“Iubite signore (scria voievodul meu),
Providența a vrut ca acele căutări ale domniei-tale să se încrucișeze cu o încercare a Statului Nostru dintre cele mai tainice și primejdioase. Domnia-ta cunoaște gîndurile mele privind viitorul unei Alianțe împotriva Semilunei. Dar pentru asemenea lucrare se cuvenea ca tronul Moldovei să fie neclintit ca stînca, ca eu să pot folosi nestingherit puterile poporului și ale țării mele. Or, pe coroana Mușatinilor mai dăinuia încă pata de sînge zămislită de ucigașul Petru Aron cînd a răpus mișelește pe fratele său și tatăl meu, Bogdan al III-lea. Am șters sîngele cu sînge și acum stau netulburat pe scaunul meu și sunt gata să trec la înfăptuirea a ceea ce am hotărît. Fratricidul a fost

ademenit în țară prin acea scrisoare cetită de domnia ta: fusese întocmită de mine, împreună cu credincioșii mei boieri. S-a lăsat cu mare ușurință prins în plasa pe care i-o întinsesem și astfel am putut răzbuna moartea tatălui meu și mi-am slobozit mîinile pentru următoarele întreprinderi.
Domnia-ta, ca om politic, nu se poate să nu înțelegi că eu nu am mai putut să-ți îngădui prezența pe pămîntul meu, unde cu atîta ușurință (chiar fără voie) ai fi putut dezvălui taina noastră. Firește însă că felul în care a trebuit să părăsești țara a fost un act de încălcare a ospitalității, pentru care smerit te implor să mă ierți și te asigur că te voi despăgubi cu primul prilej ce se va ivi. Spune-i tînărului Simion că părintele lui îl binecuvîntează și nădăjduiește că va ajunge, alături de domnia ta, un bărbat adevărat. Aceasta e și speranța mea; în stîngăcia acestui flăcău nu a lipsit curajul și nici credința față de tron. Cum doresc și eu să am un om de-al meu care să asculte planurile sultanului Uzum, îl consider pe tînărul însoțitor neprevăzut al domniei tale ca pe un sol tainic de-al meu și îi poruncesc deci să continue călătoria alături de domnia-ta. Și, de va face față așa cum se cuvine, îi voi încredința la întoarcere o misiune de seamă.
Rugînd-o încă o dată pe domnia-ta să mă înțeleagă și să-mi păstreze sentimentele binevoitoare de pînă acum, îți urez izbîndă deplină în încercarea grea care te așteaptă. Fie aceasta spre binele nostru, al tuturor, și al poporului nostru creștin.
Ștefan,
Prin mila lui Dumnezeu,
Principe al țării Moldovei.

8. MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
9 septembrie 1936

-Nu vă este frig, excelență?
-Nu; mi-e foarte bine.
Plouase toată noaptea și toată dimineața și acum vîntul alerga norii deasupra mănăstirii. Înfășurat în pături, Nicolau scria pe balcon.
-Dacă nu vă e frig, veniți și stați aici cu mine, doctore… Ce mai citiți? Ultimul roman al lui Radu?
-Da, încă nu l-am încheiat.
-Ce-ați făcut în sat?
-Am examinat o femeie care trebuie să nască în curînd. O să avem ceva bucluc, pare-mi-se! Dar o s-o scoatem noi la capăt! Ce să facem?
Ministrul îl privea surîzînd. Bătrînul făcu ochii mari.
-Ce este, excelență?
-Nimic. Mă simt în siguranță lîngă dv., atîta tot.
La acest cuvînt, bătrînul se încălzi subit.. Cînd Enescu îi vorbise prima dată, fusese ca și cum o mînă nevăzută – totuși implacabilă – îl atinsese cu vîrful unei săbii pe umăr pe el, om de rînd, investindu-l. De atunci se întrebase într-una dacă fusese la înălțimea acelei investituri. Confirmarea era amețitoare, mai ales la un om echilibrat, cu atît de puține iluzii ca el. Un bătrîn uitat de Dumnezeu într-un sat moldav… Dar cine înțelege la tinerețe ceva din codul onoarei celei mari, grea de profunzime, străină de spectaculozitate? Tinerii nu sunt buni decît să moară pentru victorie; degustarea ei este însă apanajul maturității. Deodată băgă mîna în buzunar și scoase un obiect mic, întinzîndu-l lui Nicolau.
-Cît pe ce să uit. Mi-a plăcut asta și am luat-o ca să v-o aduc.
-Ce-i asta? întrebă Nicolau. O scoică? Și o luă, tremurînd.
-Nu știu. Pare să fie o scoică, nu-i așa. Neagră, lustruită, se văd și cercurile, nu?… dar e tare și grea ca o piatră…
-Dar unde ați găsit-o?
-În curte la oamenii de care vă ziceam… au o curte plină de pietre, a fost pesemne albia unui rîu pe vremuri… Mi-a plăcut și m-am gîndit să v-o aduc…
-Mulțumesc. E odihnitor gîndul că pînă și aici a fost o mare, nu-i așa? Mai veche decît mănăstirea asta străveche, mai veche decît ideea de Dumnezeu…
Nicolau păru că amețește ușor, rostind acestea, și doctorul brusc interveni, spuse altceva:
-Ce mai scrieți? Memoriile?
-Nu… Scriu cîteva rînduri agentului meu bancar, în Anglia… Am să trimit șoferul la Tg.Neamț să transmită scrisoarea…
-Scrieți liniștit. Merg să mă schimb și vin lîngă dumneavoastră.
Nicolau încuviință și se reapucă să scrie, apoi închise misiva și o lipi, apăsînd muchia ambelor mîini pe marginile ușor înfiorate la atingerea cleiului. În mișcările lui era o anumită ostentație, o ostentație orgolioasă și în fond destul de disperată, care trezi curiozitatea doctorului Moscu, reîntors în cerdac.
-Bucătarul dumneavoastră întreabă dacă poate merge și el, nu știu ce cumpărături vrea să facă…
-N-are decît.
Urmăriră cu privirea amîndoi mașina care ieșea pe poartă.

-Nu v-ar tenta să plecați și dumneavoastră, excelență?
-Nu. Slavă Domnului, neodihna mea congenitală, care mă mîna de colo-colo, pare să se fi potolit.
Paul închisese poata în urma mașinii. Deodată veni sub cerdac.
-Aveți oaspeți, anunță privind înspre drum. S-au salutat cu farurile. Ar trebui să coborîți, excelență…
Nicolau se făcu palid, o clipă privi în jur, căutînd parcă o scăpare, apoi se ridică brusc și păși pe scară. Mașina străină oprise deja în fața porții și un om scund, elegant sărise din ea, făcînd un semn vesel cu mîna. Ministrul dădu exasperat din cap în fața acestei exuberanțe, în vreme ce Moscu se căznea să-și reamintească numele corespunzător acestui chip… Între timp, cei doi se salutaseră, cu oarecare stînjeneală, oaspetele urcă sprinten treptele și pătrunse cu Nicolau în casă, fără ca ministrul să se fi oferit să facă vreo prezentare, iar însoțitorul său să fi răspuns la salutul lui Paul. Abia privind ușa închisă în spatele lor, Moscu se simți ca izbit de strașnica reamintire a identității neașteptatului oaspete: era primul ministru.
După ce închise ușa, Nicolau făcu un semn vizitatorului său să ia loc. Acesta era un bărbat scund, cu umerii lați, îmbrăcat într-un costum impecabil de flanel. Purta monoclu și se putea lesne bănui că întreaga sa ținută obișnuită era o demonstrație de degajare, siguranță de sine și încredere în posibilitățile sale. Acum însă era ușor stînjenit, părea dornic să năvălească în miezul subiectului care îl adusese pînă acolo – cale destul de lungă – să tranșeze chestiunea dintr-o singură lovitură, plasată la locul și cu elanul potrivit, ca să-și poată recompune mai ușor înfățișarea complezentă și ușor distantă de om mulțumit de sine. Tocmai deschisese gura să spună ceva, luîndu-și un avînt considerabil și perfect vizibil, cînd Nicolau, fără nici un fel de considerație, îl întrebă sec, brutal, preocupat:
-Cum m-ai găsit?
Întrerupt fiind chiar de la rădăcină asaltul discursului său, celălalt înghiți în sec, nedumerit și puțin neliniștit. Ceva era limpede, se prezenta altfel decît se așteptase. Încercă un zîmbet:
-Ei, haide, Gabriel! Doar nu-ți închipuiai că nici noi nu vom afla. Și așa, consider că a fost un gest prea puțin elegant, deloc caracteristic ție, absurd și săvîrșit probabil sub impulsul unei dezamăgiri firești – pe scurt, perfect scuzabil, faptul că te-ai ascuns de toată lumea, că ai făcut un secret aproape perfect din acest neașteptat refugiu!
Și, avînd senzația că își reabilitase măcar parțial demnitatea zdruncinată anterior, se așeză, fără să fie invitat, pe un fotoliu... Ministrul însă rămase în picioare, cu chipul încremenit, cu privirea în continuare cumplit de rece, străină de orice recunoaștere sau îngăduință, cu mîna sprijinită de spătarul unui scaun. Urmară cîteva clipe de tăcere crispată.
-Ce vrei? întrebă Nicolau în cele din urmă.
-Cum vorbești, Gabriel, exclamă celălalt, pălind. De parcă am devenit inamici, de parcă noi – eu personal, care am făcut tot ce am putut ca să împiedic – am fi vinovați de catastrofa asta, și n-am fi chiar principalele victime – care au îndurat umilința aceasta, oprobiul – nedrept – al celor neinițiați – și apoi efortul de a suplini imensa ta absență! Știu, te așteptai – era probabil firesc, tout à fait naturel, ca să demisionăm cu toții, să ne retragem după această injustă dovadă de neîncredere, ce serait peut-être opportun, mais pas du tout sage, n'est ce pas? Firește, aceasta fusese intenția noastră, dorința intimă a mea și a tuturor celor din partid, notre orgueil politique avait été grièvement blessé, comme tu le sais, ți apoi, ce sens ar mai fi avut să rămînem cînd întreaga noastră orientare în politica externă fusese astfel contestată? Et puis, on s'attendait à ce que le roi nous le demande… S'il avait procédé ainsi, il nous aurait attribué l'entière responsabilité et culpabilité, et, tu dois admettre que tout ça aurait été bien absurde – car c'était pas nous qui t'avions poussé à cet entretien avec les Russes – et, en plus, ce n'était pas nous qui

pouvions prévoir que les Allemands ne vont pas supporter encore une fois tes démarches. Eh bien, le roi a été raisonnable –et, après le premier instant de colère, j'ai compris qu'il avait toujours été ainsi… Poți foarte bine părea nedrept, aspru chiar, oricît de rezonabil ai proceda în fapt, aparențele pot căpăta uneori acest aer paradoxal, et si on n'a pas le temps de s'expliquer, tu dois admettre qu'on peut être mal jugé, et je crois que – pendant notre dernière discussion, nous avons commis une injustice envers le roi, en établissant qu'il avait montré un manque de courage presque grotesque…

Je ne le crois plus, maintenant, le roi a eu l'amabilité de s'expliquer devant moi, de s'excuser presque… et c'est pour ça que j'ai renoncé à la démission… Tu vois, mon cher ami, le roi n'est pas un homme quelconque, il a un sens de la responsabilité absolument grandiose, presque mystique, pour lui, l'expression rituelle "représentant de Dieu sur la terre" a repris son sens initial, un sens grave, religieux, absolu… Une preuve de naïveté, tu pourrais penser et il me semble même que tu le penses… Si, de la naïveté, de l'orgueil peut-être, il est un homme ambitieux, un dictateur, et j'ai peur qu'un jour il ne devienne un tyran… Mais je te le dis, Gabriel, et j'en suis convaincu, de nos jours, l'essentiel c'est la responsabilité, et la vraie responsabilité n'est pas divisée, elle ne peut appartenir qu'à un seul; toi, tu dois l'admettre, tu as toujours été le vrai maître de notre politique extérieure, tu as dicté absolument toi-même, tu as pris l'entière responsabilité… Bien sûr, il n'y a personne pour la contester, ta politique – care era firește, în asentimentul partidului, care era cea mai potrivită, mai democratică, mai tradițională din punct de vedere romînesc – a fost cea mai nimerită un număr de ani, teoretic ea este și acum valabilă, poate n-ar fi trebuit să renunțăm atît de ușor la ea, fără prea multe sacrificii – dar poate totuși că a fost mai bine, mai chibzuit și mai oportun, s-a luat această decizie înainte de a suferi vreo pierdere ireversibilă, de a ne înfunda în vreo situație sans avoir la possibilité de s'en tirer après – și, firește că pe plan abstract, etic, am pierdut imens, am pierdut din punct de vedere moral, dar practic ne-am pus într-un fel de adăpost, regele a dat dovadă, cum îți spuneam, de un simț al responsabilității mergînd pînă la sacrificiu, a acceptat ca tot blamul îndepărtării tale și renunțării la politica ta – evident, cea mai nimerită – să-i fie atribuit lui, parțial și pentru că el se consideră deasupra oricărui fel de morală sau judecată, în orgoliul său regesc – dar asta nu-i tocmai rău, lovitura pe care ne-a dat-o astăzi ne scutește poate de una mai gravă în viitor, care ne-ar fi costat pe noi mai puțină umilință, dar ar fi fost un eșec mult mai grav pentru stat – vreau să spun că și-a luat el răspunderea oportunismului, nouă ne-ar fi fost imposibil să ne apropiem de germani, și – la naiba, oricît de neplăcut ne-ar fi, trebuie să recunoaștem, ei joacă tare, ils auront de la chance parce qu'ils oseront plus que les autres – nu ne putem permite să fim atît de categoric de o singură parte, pentru că – oricît de impecabilă ar fi conduita noastră politică, riscul e imens, depindem prea mult de aliații noștri care – tu singur ai spus-o – sunt departe de a-și apăra pozițiile cu fermitatea necesară – asta-i. Așa că, dintr-un anumit punct de vedere, regele a făcut bine, ne-a scutit de responsabilitatea unui eșec viitor care nici măcar n-ar fi fost din vina noastră. Dar, cum prea bine știi și tu, în meseria noastră poți fi perfect privat de succes – sans avoir rien à te reprocher – ți cred că asta ne-ar fi așteptat și pe noi, mai devreme sau mai tîrziu. Ce rămîne inadmisibil este felul brutal, aproape teatral, în care regele s-a dezis de politica noastră tradițională, și aici, cred, există motivații mult mai umane ale fenomenului, explicații care nu mai au nimic de-a face cu politica și unde nu mai încap nici un fel de scuze... E o chestiune de psihologie pură, regele e o personalitate, tu de asemeni, et il n'y avait plus de place pour deux! Il a voulu montrer non seulement que son jugement était supérieur au tien, mais aussi qu'il était le maître ici. Et ça montre que – même si, aujourd'hui, il a raisonné mieux que nous – cet homme est un vrai despote, et il va se manifester ainsi, dans la totalité de son goût pour la tyrannie, et

pour l'autorité absolue, dès qu'il aura une occasion favorable. Et c'est ça, l'explication que je suis venu t'offrir. Pourrais-je laisser cet homme dangereux consolider sa position, faire un deuxième pas important vers le despotisme, la dictature, après le premier qui fut de renoncer à tes services – qui était quand-même, comme je viens de te le dire, un geste partiellement justifié, tu comprends – le laisser nous compromettre ainsi devant l'Europe, constituer un gouvernement sans aucun vrai pouvoir qui soit fondé sur la tradition et la majorité – et même sur le bon sens de la nation – un gouvernement qui n'aurait constitué que son tremplin vers le pouvoir absolu? Pourquoi rendre ainsi un service, un vrai service à un homme qui nous a tant humilié, pourquoi faillir dans – peut-être – ma dernière mission importante? La tentation de jouer orgueilleusement était terrible, ce serait une vraie tentation pour moi de démissioner, et de garder ainsi l'estime de tout le monde! Mais pourrions-nous nous dissocier ainsi de toutes les conséquences qui résulteront sans doute de ce changement, tourner le dos au pouvoir au moment où il est plus que jamais besoin de notre présence? La manière don't le roi a traité l'affaire a été inconcevable et je lui ai dit ça, je l'ai même moralisé, tant j'étais furieux, et il s'est excusé d'une manière bien satisfaisante, et j'ai le mandat de te transmettre son regret et ses excuses – et crois que, par ça, j'ai résolu une question essentielle, en le faisant payer l'humiliation que nous avons subie de sa part, et je t'assure qu'il l'a vraiment payée. J'aurais pu te dire tout ça plus tôt, et je t'ai écrit à Paris, mais j'ai fini par comprendre – ton délai en me répondant était bien significatif – qu'il s'était passé quelque chose d'étrange et d'inattendu. C'était pas ton genre, de répondre avec un tel retard – même si je soupposais que tu étais déçu de notre conduite. Puis j'ai appris que tu étais ici – j'ai appris, mais je n'ai pas compris, j'ose le dire! C'est pour ça que je suis venu te voir, pour t'expliquer ce que je t'avais écrit, et pour entendre de toi une meilleure explication de ton choix de te réfugier ici, quand tu pourrais nous être encore très utile à l'étranger – où tu es, d'ailleurs, vraiment attendu, tu le sais? Iartă-ne ceea ce nu ne vine nouă însine decît cu greutate să iertăm – pentru partid și pentru țară, nu era altă cale. Știam că vei înțelege dacă-ți voi expune lucrurile în această nuanță nouă, care mi s-a înfățișat abia după ultima noastră întîlnire, și voiam să aud din gura ta asigurarea că ai înțeles și poate promisiunea că – după o odihnă care se impunea – ai să-ți reiei lucrul pentru pace, servindu-ne în chip neoficial atît pe noi, cît și Liga, pe care – oricît ar părea de depășită de evenimente în clipa de față, nu cred că ai avea inimă s-o abandonezi. Ce spui?
Vorbise într-un suflet, fără nici un fel de pauză, cu un fel de ușurință profesională, dar în același timp cu o grabă anxioasă ceva mai deosebită, cu privirea cutreierînd prin toate colțurile camerei și oprindu-se numai fugar pe chipul interlocutorului. Respirase grăbit, superficial și neauzit tot timpul monologului, și din cauza aceasta, odată cu ultima replică, o respirație adîncă îi umfla pieptul. După ultima sa întrebare, aruncată cu nerăbdarea unui alpinist care a ajuns lîngă culme și-și azvîrle cel din urmă cîrlig, impuse privirii sale să se fixeze pe chipul lui Nicolau, și-i aștepă, nerăbdător dar plin de bunăvoință, răspunsul. Și Nicolau într-adevăr răspunse: fără să se miște din poziția sa incomodă, defensivă, întrebă:
-Asta-i tot?
Celălalt tresări vizibil la această întrebare, și tocmai căuta un răspuns, cînd se auzi o bătaie discretă la ușă. Nicolau se duse să deschidă, și în deschizătură apăru Paul, purtînd în mîini o tavă cu tot ce se cuvenea pentru ceai. Ministrul, care vedea astfel îndepărtîndu-se sfîrșitul întrevederii pe care ar fi preferat să o curme cît mai curînd cu putință, nu-și putu înfrînge o ezitare și-l privi pe Paul în față cîteva secunde, înainte de a se hotărî să se dea la o parte din ușă și să elibereze trecerea. Primul ministru surîse relaxat, cînd văzu aceasta îndeplinindu-se și se așeză mai bine în fotoliu, punînd picior peste picior. Obosit, Nicolau renunță la atitudinea sa rigidă și se așeză în fața lui, la masă, sprijinindu-și capul în palma mîinii stîngi.

-Trebuie să-ți spun, reluă primul ministru, cu vocea sa curtenitoare, plăcută, imediat după ce Paul ieșise, că arăți nefiresc de încordat și de abătut pentru un om care se bucură în sfîrșit de odihnă binemeritată, și de ocazia de a face ceea ce s-ar fi cuvenit de mult, adică: să-ți îngrijești sănătatea.
Nicolau ridică din umeri. Apoi spuse:
-Servește-te, și scuză-mă dacă nu am dat dovadă de prea multă sociabilitate. Recunosc că vizita ta m-a surprins și m-a descumpănit oarecum, și am încercat o dezamăgire firească văzînd cît de ușor am fost… deconspirat.
-Nu se putea altfel, era o idee absurdă, zise primul ministru, apoi adăugă cu îngrijorare:
-Să înțeleg prin aceasta că nu-mi porți nici un fel de pică pentru că n-am demisionat?
-Ce nediplomatică exprimare, surîse Nicolau.
-S-ar fi cuvenit să spun: ești indispus în vreun fel cu privire la atitudinea avută de mine în toată această chestiune?
-Răspunsul variază, vezi, ai făcut bine – sau poate rău – că m-ai întrebat de două ori, și în două feluri. Nu-ți port pică în nici un fel pentru că n-ați demisionat, dar atitudinea voastră generală mă indispune mai mult decît pot spune, și asta din rațiuni absolut evidente…
-în ciuda celor spuse de mine astăzi?
-în ciuda… cuvintelor tale.
Primul ministru se opri, cu ceainicul într-o mînă și cu cana în cealaltă și-l privi, alarmat, pe interlocutorul său.
-Cuvinte? Zise el. înțeleg că ți se pare puțin? Nu e adevărat că erau tot cuvinte acele telegrame pe care le-am schimbat între noi în atîția ani de prietenie și colaborare, din care s-ar putea edita volume întregi – și din care reiese o asemenea armonie și perfectă înțelegere – îndrăznesc a spune – mai profundă decît într-o corespondență amoroasă?
-Da, și mai înainte spuneai că am procedat autocratic în politica noastră externă, cînd eu întotdeauna ți-am cerut acordul…
-Stai, nu-i chiar așa! A fost deplină armonie între noi, dar inițiativele au fost mereu ale tale… Spune-mi însă, ce te indispune? Că am păstrat puterea?
-Nu, nici gînd. Voi sunteți oameni de partid, ai unui partid momentan și, ca atare, înțeleg că nu vă puteți despărți decît cu mare greutate de "putere", cum zici tu, deși – la drept vorbind – nu mi-e prea clar la ce vă slujește ea în momentul de față. Dar asta nu contează, e probabil normal ca voi să vă cramponați de moment, și…
-Scuză-mă că te întrerup, Gabriel, dar e a doua oară cînd pronunți cuvîntul "moment" și "momentan"; mi se pare c-ai spus adineauri, ceea ce ne-a surprins, întrucît vorbești de unul dintre cele două partide de tradiție ale țării și cuvîntul "momentan" e cel puțin surprinzător! Ce vrei să spui cu asta, mă rog?
Nicolau tăcu un moment.
-Nu știu exact cum mi-a venit cuvîntul acesta pe buze, mărturisi el, dar acum, dacă stau bine să mă gîndesc, cred că mi-a fost sugerat, subconștient, de ideea că un partid e totuși ceva trecător, mai cu seamă pe continent, are și un program trecător, cel puțin – repet – în Europa continentală, englezii nu-i putem lua în considerare – programele fiecăruia sunt realiste sută la sută, inspirate direct din realitatea imediată, vizează aspecte pur momentane, nu reușesc – fie și în chip mai vag – să-și schițeze o orientare mai abstractă, o idee directoare mai cuprinzătoare și se mulțumesc să satisfacă interesele prezentului. Nu vreau să spun cu asta că cei de stînga ar fi mai buni ca voi, și ei tot asta urmăresc, să satisfacă interesele unei facțiuni, și prin asta sunt la fel de trecători. Nimeni nu încearcă să înțeleagă situația în ansamblu, să facă o anamneză riguroasă, ca un medic conștiincios care caută să afle de la pacientul său și ce a suferit pe cînd era în uterul mamei.

Ambițiile și procedeele voastre se raportează la perioade prea mici de timp din istoria unei națiuni – infime, de fapt, și de asta, cred, tot ce se referă la voi poate căpăta epitetul de "momentan", partid, intenții, programe, în sfîrșit…
Celălalt cugetă.
-Înțeleg oarecum ce vrei să spui, zise el. E un lucru cunoscut, dacă un partid are puterea mai mult timp, poate realiza infinit mai mult, de asta am făcu noi Unirea, și atîtea altele, și din cauza asta francezii sunt într-un impas atît de penibil… Dar dacă vrei să generalizezi, să afirmi că un partid, pentru că nu poate fi perfect impersonal, nu merită decît epitetul acesta "momentan", nu pot fi de acord, politica în sine este – mă menținîn domeniul comparațiilor medicale – o terapie a unei afecțiuni momentane, și în același timp, o conservare a ceea ce funcționează bine în prezent. A fi capabil să privești lucrurile abstract și tot impersonal, cum spui tu, să apreciezi situațiile pentru o durată mai mare de vreo două generații, asta nu mai e politică, e mistică, dragul meu. Nu putem cuprinde atît de mult, nu e omenesc.
-Dar nu-l apreciai pe rege întocmai pentru asta? Că e oarecum în afara istoriei, și nu înlăuntrul ei?
-Îl apreciez pentru că, în momentul acesta, m-a scutit pe mine de o schimbare de politică ce m-ar fi discreditat. Vreau să mă asigur însă că nu va mai avea ocazia de a-și exercita în felul acesta puterea și în momentele viitoare.
-Mă întreb de ce, dacă oricum ai acceptat ideea că politica lui e cea mai potrivită? ții atît de mult s-o practicați voi în locul lui?
Primul ministru oftă încet.
-Și ce-ai fi vrut să facem?
-Să rezistați – să reziști, mai cu seamă, cînd ți s-a cerut demisia mea. Nu să demisionezi, după ce s-a renunțat total la principiile pentru care am luptat o viață. Nu mai avea oricum importanță… Dacă nu și-ar fi urmărit fiecare interesul lui îngust, dacă între toate partidele ar fi existat o unitate de vederi privind oportunitatea tratatului cu rușii -–pentru noi și pentru Europa – lucrurile ar fi arătat altfel. Dar nici măcar voi nu ați fost convinși de necesitatea acestei înțelegeri, vă este prea frică de revoluție, nu vă dați seama că ce se întîmplî dincolo e tot revoluție și că deocamdatî cel puțin doar cu ajutorul uneia o poți înfrînge pe cealaltă. Argumentarea dreptului și judecății momentane, de care vorbești – i-a îngăduit și i-a născut pe aceștia. Și asta a fost peste tot vina unor oameni ca tine, la fel de neglijenți, de lipsiți de clarviziune și de curaj, ei i-au tolerat pînă acum, o întreagă lume dispusă să accepte că numai succesul contează. Așa că nu puteți în nici un caz pleda pentru nevinovăție, nici vorbă să fiți nevinovați, oameni ca voi au omis să menționeze Moldova în tratatul de la Buda, și asta nu se poate ierta…
-Dragul meu, despre ce vorbești?
Nicolau se schimbă la față, apoi zîmbi silit.
-M-ai obligat să discutăm, ceea ce aș fi preferat să evit, murmură.
-Dar ce-ai vrut să spui?
-Nimic. Passons.
Primul ministru își abandonase ceaiul. Aceeași senzație de stînjeneală se strecurase în atitudinea sa, ca atunci cînd venise.
-Să înțeleg că nu ești dispus să te reconciliezi cu noi? Te putem delega oriunde în străinătate, știi bine. Să te fi hotărît să te retragi pentru totdeauna?
-Pentru totdeauna, murmură Nicolau, visător. Da, astfel am hotărît să mă retrag pentru totdeauna și sper că voi putea să-mi duc această hotărîre la îndeplinire. Ce cuvînt, "totdeauna" je trouve tant de plaisir en le prononçant, c'est presque une volupté; non, c'est vraiment une volupté, et moi, un esprit modéré et même ironique, je m'en tire et je sais maintenant, j'ose même l'affirmer:

l'éternité, ça existe vraiment, c'est peut-être heureux que nous ne nous en souvenions pas tous les jours, mais c'est aussi heureux qu'on puisse quelquefois nous apercevoir de son existence – bien sûr, dans un état d'exaltation – cet état approximatif où je suis maintenant – mais c'est une exaltation naturelle, incomparable avec celle donnée par l'alcool ou par une drogue quelconque, une exaltation froide, si je peux m'exprimer ainsi, căci a contempla adevărul este urmarea lucidității și totodată premerge entuziasmului – și astfel se obține exaltarea rece de care vorbeam, sentiment de care recunosc că m-am lăsat posedat în întregime, ascultînd bietele tale cuvinte, atît de explicative! Asta-i tot, nu sunt în nici un fel capabil să vă port pică, pentru că v-am uitat de mult, complètement oubliés, je me suis retrouvé seul avec l'essentiel, et, pour garder ça, je serais capable de risquer tout, même la mort! Car cette éternité, je la cherche depuis plus de cinq siècles – et je serais fou d'y renoncer, quand je n'ai aucun espoir de succès dans ce monde et auprès de gens comme vous. C'est ça.
Primul ministru rămase înmărmurit în cursul acestui delir rapid, la un moment dat își împreună mîinile, părînd copleșit, urmărindu-l pe celălalt, dar cînd sfîrși cu un fel de teamă, ca nu cumva discursul său să se transforme într-o criză fără ieșire. Apoi șopti, fără convingere:
-Ce vrei să spui? Ai devenit credincios, sau ce?
-Credincios? Mon Dieu, tu n'as rien compris – c'était d'ailleurs parfaitement naturel… La foi, je l'ai toujours eue, mais j'ai refusé à me soumettre à d'absurdes rituels ortodoxes, car toutes les religions m'ont paru aussi naïves et sans espoir – mais je n'ai jamais perdu la mienne – car mon inconscient connaissait le Livre du métropolite mort et le faisait résonner dans ma tête.
-Quel livre, mon cher? De quoi parles-tu?
-Oh, le livre du métropolite mort, tu ne l'as pas connu. Moi aussi, je ne l'ai pas connu, même si quelquefois, j'ai eu l'impression de le connaître depuis toujours. Une illusion, bien sûr, même si, dans un sens, je le connais peut-être depuis cinq siècles, à peu près; et j'arrive à penser que c'est suffisant pour gagner le repos, ce repos"pour toujours", dont tu parlais, il y a un moment.
Nicolau aproape că tremura vorbind, își sprijini fruntea în mîini la început, apoi ridică capul și-l privi pe celălalt, intens, pătrunzător, dar într-o oarecare măsură și absent. Primul ministru îl privea stupefiat.
-Mais qu'as tu? Je ne t'ai jamais vu dans un état pareil.
Se ridicase în picioare și se apropie de Nicolau. Acesta continua să nu-l vadă, privea în gol, cu aceeași expresie înghețată într-o iluminare stranie, surîzînd pentru sine, cu oarecare tristețe, dar și cu o absolută siguranță. Celălalt înregistră toate acestea și, cu o blîndețe în care se amesteca și o oarecare teamă, îl atinse ușor pe umăr.
-Qu'est ce qui c'est passé avec toi? Tu m'inquiètes vraiment… și, cum Nicolau nu se mișca, celălalt bîigui, în continuare. -Est-ce possible qu'il soit vrai? Cette histoie des docteurs, c'est ça? Je refuse à le croire!
Nicolau însă își revenise.
-Va-t-en, șopti, trezindu-se, tu n'as rien à faire ici, toi et tes pauvres mots. Je te remercie pour l'intérêt mais nous n'avons plus rien en commun, va-t-en!
Și, cum celălalt, uluit, nu se mișca din loc:
-Tu ne comprends pas? Ce monde que nous avait contenu tous les deux m'a perdu, pour toujours, je l'espère, j'appartiens déjà à un autre. Soit sage et va-t-en, si tu veux garder ta paix, c'est pas pour toi, cette histoire, tu n'est qu'un pauvre politicien réaliste…Va-t-en, je te dis!
Primul ministru mai stătu o clipă în loc, împietrit, apoi se întoarse brusc și părăsi grăbit încăperea. Deschizînd ușa, aproape că se lovi de doctorul Moscu, care, destul de palid și el, venea cu o sticlă de coniac și două pahare pe o tavă. Musafirul închisese ușa în spatele său, și îl privi aiurit pe

Moscu, care încremenise cu fragilul său edificiu în mînă. O clipă domni o tăcere consternată și de o parte, și de alta, apoi primul ministru vorbi, cu glas tremurător, mîniat:
-Dvs. sunteți medicul? In loc să faceți pe majordomul, ar trebui să vă ocupați de Gabriel !
-Ce vreți să spuneți? Îi e rău?
-Rău? Și-a pierdut mințile!
Moscu nu se simți atît de surpris cum ar fi crezut. In orice caz, loialitatea față de Nicolau îl făcu să afirme:
-Nu știu despre ce vorbiți.
Primul ministru îl privi, apoi dădu aproape imperceptibil din cap, se răsuci pe călcîie și se năpusti afară. O clipă mai tîrziu se auzi zgomotul motorului, împleticindu-se într-un fel de sughiț sonor, înainte de a se îndepărta.
Rîmas singur, Moscu își adunî toate resursele de curaj pentru a intra și a-l privi în față pe Nicolau. Ce era acel ceva care reușise să-l înspăimînte pe individul sigur de sine de mai înainte? Moscu realiza că se iluzionase: ceva continua să se petreacă cu pacientul său; iată, un om care-l cunoștea bine a fost atît de surprins de schimbarea petrecută cu el, încît a dat bir cu fugiții. Și, purtînd în continuare tava cu paharele de coniac, împinse ușa și pătrunse în salon. Nicolau rămăsese așezat pe canapea, în aceeași poziție ca înainte de plecarea neașteptatului său oaspete, cufundat în gînduri, dar deloc absent, căci la intrarea doctorului ridică ochii și-l privi.
-Ciudată zi, spuse doctorul. Oaspetele dv. a fost cel puțin zguduit de vizita asta… Mi-a adresat cîteva cuvinte, cel puțin uluitoare, s-ar putea zice…
-Cuvinte! spuse ministrul, obosit. Adineauri mi-am permis să tratez de sus – poate nu-i cel mai potrivit termen, dar oricum – detașat, ceea ce este în fond o cruzime față de un om cu care am stat alături timp de vreo zece ani, l-am privit de sus și l-am făcut să se înspăimînte de goliciunea propriilor lui cuvinte, m-am tras deoparte și l-am privit ca și cum eu aș fi în posesia esențialului, iar el ar pluti în gol fără nici un suport, și i-am aruncat în față certitudinea mea, folosind însă tot cîteva cuvinte, astfel că replicile noastre ar fi putut fi schimbate între ele, nu există contradicții adevărate în cadrul nici unei discuții, cuvintele pot servi egal oricărei demonstrații, iar faptul că, într-un sens, mi-am permis să-l contrazic, mă face să mă îndoiesc de mine însumi, ar fi trebuit să tac pur și simplu, căci era evident că adevărul meu transcende oricărui tip de cuvinte, că n-are nimic în comun cu discuția noastră și cu cuvintele pe care le foloseam – și, din cauza aceasta, el m-a crezut nebun. Dar asta nu contează, am urmărit oricum să-l îngrozesc și să-l alung, ce contează este că, o dată coborît în lumea cuvintelor, eu însumi mă întreb dacă certitudinea și speranța mea nu sunt cumva de domeniul patologicului, și, ca atare, iată-mă cu instinctul de conservare reînnoit, cuprins de teamă, stăpînit de teroare!
-Excelență…
-Nu-mi mai spuneți astfel. Nu mai reprezint pe nimeni și nimic.
Moscu suspină. Se așezase lîngă Nicolau.
-Ce i-ați răspuns la acele cuvinte “uluitoare” pe care vi le-a adresat?
-Ați auzit de aici? întrebă Moscu.
-Da, normal. Vă mulțumesc, doctore. Dar de ce ați intrat atît de greu? L-ați condus pînă la mașină?
-Nu. Mi-a fost teamă să intru.
-Oh, Dumnezeule!
Nicolau își sprijini fruntea în palme. Doctorul murmură:
-Dezolarea nu servește la nimic. Nu sunteți în întregime sincer cu mine – poate că vă temeți că n-am să reușesc să vă înțeleg, ceea ce-i posibil – dar, oricum, vreau cu toată sinceritatea să vă ajut!

într-un moment de disperare mi-ați cerut-o cu insistență: de atunci încoace apelul mi s-a părut pripit și fără motivație, ca acum… să vă văd la fel de răscolit ca atunci… Cum să vă ajut, dacă într-o clipă vă dați cu totul în mîinile mele, apoi renunțați la asta și nu mai exteriorizați nimic?
Ministrul oftă și se ridică în picioare.
-Aveți dreptate, murmură. Ascultați…
Dar medicul nu mai auzi niciodată confesiunea neverosimilă, căci ceva la fel de incredibil se petrecu. Cineva bătu la ușa sufrageriei și, la auzul unui "Intră" superficial rostit de Moscu, o deschise. în cameră pătrunseră trei străini, trei bărbați în jur de treizeci de ani, în costume ieftine gri, cam șifonate…
-Bună ziua. Ne scuzați că dăm buzna.
-Cine sunteți dv.? De ce n-ați sunat la ușa de afară?
-Am sunat, dar n-a răspuns nimeni. Ușa de la hol era deschisă și am intrat. Și, adresîndu-se dintr-o dată exclusiv lui Nicolau: Să trăiți, excelența voastră. Trebuie să ne însoțiți în oraș, peste un ceas o să primiți un telefon important, am primit aviz.
-Telefon? Eu? zise Nicolau, uluit. Cred că ați greșit adresa. Și nici vorbă de "excelența voastră". E o neînțelegere, căutați probabil pe altcineva.
-Nu, excelență, pe dv. Siguranța ne-a informat că sunteți aici. La ora 8 veți primi un telefon important din străinătate. Vă rugăm să ne însoțiți pînă în oraș.
Confuz, doctorul Moscu se duse pînă la fereastră. Paul și Nae, care tăiau lemne chiar la buza pădurii, erau mult în spate și nu se zăreau. Nicolau însă înțelesese, chipul său palid deveni aproape rigid, o superioritate stranie însufleți privirea sa stinsă atunci cînd răspunse:
-Nu era nevoie să veniți trei oameni pentru asta. Am mașina mea.
-Dar momentan lipsește, excelență, garajul e deschis și e gol. Trebuie să veniți cu noi ca să ajungeți la timp. Tot noi vă vom aduce înapoi după aceea.
Ministrul păru obosit dintr-odată.
-Fie. Să mergem, atunci, spuse el.
-Vă însoțesc, interveni medicul.
-Ne scuzați, dar nu avem încă un loc în mașină.
-Atunci nu sunt de acord să plecați. Sunteți bolnav, și apoi… ce convorbire interesantă mai așteptați? Doar nu mai sunteți ministru!
Ministrul observă că unul din cei trei pusese mîna în buzunar, și îi spuse lui Moscu:
-Nu vă faceți griji, am să mă întorc la vreme. Să mergem, domnilor!
Moscu îngălbeni. Începuse să înțeleagă, la rîndul lui.
-Nu vă duceți, excelență! în cinci minute se întoarce și șoferul dv. Și veți merge cu el. N-are nici un rost!
Cel mai aproape de ușă puse mîna pe brațul lui Nicolau. Acesta îl privi în față pe Moscu, apoi ieși pe ușă.
-Nu vă îngrijorați, la ora nouă l-am adus înapoi, zise ultimul. Nici o grijă!
Stătea în ușă, blocîndu-i doctorului ieșirea. Bătrînul pălise.
-Neapărat, zise, cu voce sugrumată. De fapt, nu-i nevoie, am să trimit mașina imediat după dv.
-Sigur, zise celălalt, aproape cu solicitudine, trimiteți.
Apoi ieși. Moscu îl urmă pînă în cerdac. Celălalt coborî treptele repede, și se cățără în mașina mare, neagră, care porni imediat și dădu colțul casei. Nicolau fu urcat în spate, la mijloc. Bătrînul privi o clipă în urma lor, ca prostit, apoi se năpusti în camera din față, care avea ferestrele înspre drum. Ajunse tocmai la timp să vadî mașina ieșind din curte.
Vru să țipe, dar nu putu. I se tăiară picioarele, și ochii i se umplură de lacrimi. Totul se dovedise

prea subtil, boala și terapia, viața pusese punct într-un chip brutal, absurd, definitiv. Dintr-o dată își regăsi puterile și se repezi pe cărarea din spatele casei, strigînd după Paul. Băiatul nu răspundea. Abia după cîteva minute îl găsi stînd pe stiva de lemne, citind. Omul de serviciu al lui Novac fuma așezat pe un buștean: se retrîseseră mai departe de casă, ca zgomotul toporului sî nu tulbure pe oaspeți. Bătrînul doctor făcuse aproape o criză nervoasă din cauza panicii. Cînd îl văzu, Paul sări în picioare.
-Ce este? Ce s-a întîmplat?
-L-au luat cu ei, bolborosi bătrînul, îngrozit. Repede, poate mai putem face ceva!
Paul înmărmuri.
-L-au luat cu ei! Cine? Primul ministru?
Bătrînul îl apucase de mînă și-l trăgea către casă. Ca într-un coșmar, îl văzu pe Nae apucînd topotrul de tăiat lemne și năpustindu-se după ei.
-Nu, nu primul ministru! Primul ministru plecase… ziceau că trebuie să meargă cu ei în oraș… legionarii… Nu eram decît noi acasă… N-am vrut să-l las, dar el s-a urcat în mașină… zicînd că se duce și se întoarce… unde ați fost? L-ați lăsat fără nici o apărare! O! Doamne!
-Nu mi-am închipuit… că primul ministru o să stea numai jumătate de oră! La naiba! N-avem nici mașină să-i urmărim! blestemă Paul. Nae! Trage o fugă la domnul doctor acasă și adu trăsura!
Bătrînul își frîngea mîinile, tremurînd. Deodată auziră poarta și un om cu un felinar de căruță în mînă veni către ei. La început medicul nu-l recunoscu, apoi acela începu să vorbească și văzu că era călugărul Daniil.
-Pe drumul de căruță care duce la cetate, spunea acela, dar nici unul dintre ceilalți trei nu părea să înțeleagă. La vreun sfert de ceas de drum… Nu e nici măcar rănit, numai leșinat. Mergeți să-l luați, se întunecă, e frig, el zace pe jos… Luați o pătură, faceți o targă…
-Dar legionarii…
-Nu mai sunt legionari.
-Dar poate se întorc…
-Nu se mai întorc… Grăbiți-vă. Nu pot merge cu voi, mai am treabă.
Atunci auziră zgomotul mașinii care se înapoia de la Tg.Neamț.
-Nu intra în curte! întoarce! strigă Paul șoferului. Haideți, doctore! Călugărul dispăruse.
-Ce s-a întîmplat? întrebă șoferul.
-Mergeți înainte și la dreapta, zise bătrînul.
-Știți dv. drumul de care zice?
-Da, Paul, îl știu.
-Pricepeți ceva?
-Nu. Și nici nu vreau decît să-l găsesc viu, atît!
-Unde ați întîrziat atîta?
-Am avut o pană. Dar ce s-a întîmplat? Legionarii?
-Poate ne trimite aiurea…
-Nu cred.
Mașina înainta anevoie pe drumul de pămînt. Farurile băteau bezmetic.
-Uite-l! strigă doctorul.
Era, într-adevăr, un trup întins la marginea drumului. Nu căzut, ci era așezat cu grijă pe un morman de frunze… Moscu îngenunchie și ridică, îngrijorat, capul ministrului, în vreme ce Paul lumina în jur cu lanterna.
-Unde-or fi ăștia? Ce s-a întîmplat?

-Luminează aici și lasă prostiile! Nu… nu pare să fie nici o rană… pulsul e slab, dar regulat… respirația nu pare acidotică… să-l ducem acasă!
Urcară în mașină trupul inert. Bătrînul îl culcă pe genunchii lui.
-Pielea nu e prea uscată… Să ne ajute Dumnezeu!
-Nu pot să înțeleg, murmură Paul. îl iau, îl lovesc în cap ca să-l amețească și apoi îl culcă frumos pe un morman de frunze și ne trimit vorbă? Lui Duca i-au descărcat tot revolverul în ceafă într-o clipă! Sunt sigur că n-au vrut decît să ajungă în primul loc ferit ca să-l termine cu totul!
-Da… probabil că ai dreptate… murmură doctorul. Ce mai contează însă acum? S-a petrecut o minune!
Mașina intră în curte.
-Apă fierbinte și niște prosoape, porunci doctorul. întindeți-l pe pat… Să-l dezbrăcăm… așa…
-Aveți mîinile pline de sînge, zise Paul.
Aprinsese lampa. Bătrînul se sperie.
-Doamne! O fi rănit totuși? Să-l dezbrăcăm!
Spatele hainei ministrului era plin de sînge, dar cămașa era neatinsă, iar pe trup nu era nici urmă de rană. Deîndată, medicul se gîndi la o hemoragie patologică: dar pe piele nu era nici urmă de sînge. Paul privea toate acestea încremenit. Doctorul se porni să fricționeze trupul ministrului cu un prosop fierbinte. Nicolau se trezi puțin și gemu.
-Nu mai rămîne decît o explicație: iarba era plină de sînge, zise Paul. Și se întoarse spre șofer.
-Ține, ia revolverul meu. Închideți ușile bine. Mă duc înapoi pînă acolo.
Pleoapele lui Nicolau tremurau. Deschise ochii și privi rătăcit în jur. Apoi îl văzu pe Moscu și surîse slab.
-Sunteți în siguranță, zise bătrînul, aproape plîngînd. De data asta am să vă dau un sedativ. Prin ce-ați trecut, Doamne ferește! Cum vă simțiți?
-Mi-e foarte frig...ce s-a întîmplat?
-Nu vă amintiți?
-Nu...trebuie să fi leșinat imediat ce am coborît din casă...
-Mai bine așa. Beți asta.
Doctorul îl ajută să bea ceaiul fierbinte. în care turnase un somnifer. Înveli bine trupul vlăguit, care tremura tare. Nicolau era la capătul puterilor, adormi imediat. Se auzea sunetul obloanelor zăvorîte de Nae, de parcă se pregăteau de un asediu. Acum, cînd totul se terminase, mîinile lui Moscu începuseră să tremure. Un sunet puternic și totuși îndepărtat îi mîngîie auzul: începuse să plouă torențial. Ud leoarcă, Paul apăru în ușă.
-N-am mai ajuns. Plouă teribil! O să șteargă toate urmele!
Bătrînului nu-i prea păsa de asta.
-Prin ce-am trecut! repetă el încet. Părea că nu-și poate reveni din șoc.
-Cum se simte excelența-sa?
-Amețit. L-am adormit acuma… Cu cît conștientizează mai puțin ceea ce s-a petrecut, cu atît mai bine… De altfel, el a înțeles înaintea mea despre ce era vorba…Mie mi s-a părut ciudată povestea cu apelul din străinătate… și totuși plauzibilă… El însă… s-a îndreptat de spate… și a spus liniștit: "Să mergem!" Doamne! Parcă nu-i pasă dacă trăiește sau dacă moare!
-Da… asta acum, zise Paul încet. După moartea lui Duca nu a venit în țară un an de zile, de frică… Garda de Fier anunțase că l-a condamnat la moarte. Acum însă e altfel. Mult schimbat… în sfîrșit… mai vorbim noi…
Doctorul observă prea puțină bucurie că lucrurile se încheiaseră totuși cu bine pe chipul tînărului. Factorul misterios implicat în salvarea ministrului îi alungase orice urmă de recunoștință la adresa

sorții, și părea mai curînd cuprins de o ciudă neîncrezătoare, care-l măcina aprig, la fel de intens ca o suferință de natură mai nobilă, și-l făcea, atît de tînăr și deschis sufletește cum părea, să se transforme într-un om ascuns și rece, consumat de o suspiciune cu atît mai teribilă cu cît se regăsea tot mai dezorientată în căutarea unui obiect real.

9. SACRA DI SAN MICHELE, VAL DI SUSA
Piemont, 1526

îndepărtează-te și astfel te vei apropia (strigă Walter), lasă greutatea să-ți devină grea, afundă-te în adîncimea ta ca o luntre care se umple de apă, coboară sub suprafața alunecoasă, trage adîncul în piept, ca pe un aer prea greu.
Pleacă, strigă Walter, în sfîrșit pleacă, astfel vei face urmele pe care să te întorci. E singura cale.

Despre Alexandria știam tare puțin. Că era zveltă, și cunoștea grecește, și avea vorba dreaptă și cumpănită, nu se ținea deoparte, sfioasă sau chicotind pe negîndite, ca o păsărică fără minte, ci avea umbletul drept și adîncit de prințesă antică. Toate, însușiri menite a face mai grea viața unei femei în timpurile noastre.
Damian o crescuse, poate cu gînd ascuns… Rar facere a sa care să nu-și fi purtat în pîntece prefacerea din timpuri îndepărtate… Ea îl iubea mai mult decît pe adevăratul său tată, sălbaticul Ștefan… Poate pentru că nu avea cui vorbi altuia… Deseori erau văzuți împreună, bătrînul ierarh sprijinindu-se de brațul copilei hotărîte, și deseori, sub cuvînt că se spovedește, ea întîrzia cu ceasurile în odaia lui din Palatul Domnesc.
Tare ciudată pereche, drept să spun.

Pe Alexandria am văzut-o cînd ea a ales să se arate nouă, să-și dezgolească o clipă chipul de care toate gîndurile stăteau încleștate și nu mai voiau să-și dea drumul. Atunci am contemplat o față care nu mai era decît masca unui spirit închegat perfect, fără speranță. Totul era atît de limpede pentru ea, încît ne-am dat seama de îndată că nici un fel de dialog nu-și mai avea sensul.
În urmă cu douăzeci de ani ea nu avusese cu cine vorbi. Atunci acționase.
Firește, pe lîngă acțiunea ei nici un cuvînt nu mai avea greutate. Nu a mai îngăduit adăugarea nici unuia.

Oh, nu era frumoasă (spunea tata), vorbea întocmai ca un bărbat…

Alexandria s-a măritat cu Alexandru Ciubăr la îndemnul lui Damian. Au trăit împreună ca soț și soție vreme de șapte luni. Au fost Domnul și Doamna Moldovei vreme de două… Apoi ea l-a otrăvit…

Mai trăiește pe undeva, întreba Omnebonum, această femeie, fată și soție de domn, care și-a văzut ucis tatăl, care și-a otrăvit soțul?
Nebună (strigau cu toții), un bărbat desăvîrșit avea, și l-a ucis de două ori, o dată cînd l-a otrăvit, și o dată cînd i-a lepădat plodul, os de Mușatin, nepot al lui Alexandru cel Bun. (Era să moară și ea atunci, zăcea însîngerată și pielea subțire i se destrăma la atingere, dar dinții îi erau încleștați și ochii ei aveau acea căutare blestemată, însemnul nebuniei).
E drept, aflase că bărbatul ei îi ucisese amîndoi părinții, pe cel trupesc și pe cel spiritual. I-a vorbit. El nu a negat, i-a vorbit poate ușuratic, poate înțelept, i-a spus: cine e acela care s-ar da în lături atunci cînd e vorba de fericirea unei țări, de pacea și trăinicia unui stat? Ce reprezintă o viață de om pe lîngă acestea?
Ea l-a ascultat cu ochii neatinși.
Ce femeie s-a încumetat vreodată să-și judece bărbatul și să-l condamne? Ce om a supus ceea ce-i aparținea judecății obiective a lumii? Cine s-a încumetat să-l vadă vreodată pe om prin ochii lui

Dumnezeu, să judece ca și cum nu ar avea nimic de pierdut sau de cîștigat, transformînd o singură clipă în instanța supremă a lumii?
Cine s-ar încumeta să fie vreodată atît de lipsit de prevedere pentru viitor, să gîndească un azi așa de complet că nu mai îngăduie nici un mîine?
Numai un nebun.
Dacă mi-ar da cineva acum o bucată de hîrtie și un cărbune, nu aș putea schița chipul Alexandriei. îl țin minte așa cum îți amintești cîteva cuvinte pe care le-ai citit – ele îți răsună limpede în minte, deși ai uitat de mult nuanța pergamentului și forma literelor.
O visez adesea – pe ea mai puțin, Nebunia ei mai mult… Adesea îmi vorbește. întotdeauna cu același glas, glasul Nebuniei ei. Un glas spart, fără intonație, o voce nesfîrșită.

Cînd tată-meu ne-a spus povestea celor douăzeci și cinci de ani dintre Alexandru cel Bun și Ștefan cel Sfînt, enumerînd cu rece limpezime și memorie neștirbită toate crimele acelea, precizînd liniștit la toate cele la care luase parte: "Dar nici n-am fi putut face altfel", Omnebonum mi-a spus: "Logica cere sînge, atunci cînd omul caută să trăiască sub semnul ei".
Mă gîndesc acuma: e cu putință ca intuiția acelei femei să fi fost mai bună decît raționamentul atîtor bărbați? Totuși, cum se putea pune capăt acestui lanț de crime logice altfel decît prin una cu desăvîrșire absurdă?
Copila de șaptesprezece ani nu avusese cum știi mare lucru despre aceasta. Nebunia ei însă, da. Acționase cu mare precizie..

Există o formă superioară a nebuniei, o nebunie organizată. Iată către ce trebuie să tindem.

E moartă, ziceau unii. Pierdută, adăugau alții. Trecuseră aproape treizeci de ani de la moartea lui Damian și a lui Alexandru Ciubăr... Cui îi mai păsa de această femeie bătrînă, nebună, ucigașă?
Pe cînd ieșeam, însoțindu-l pe Omnebonum, din Palatul Domnesc, mi-a arătat o slujnică bătrînă, cu chip ofilit, care lustruia spătarul unui jilț, zicînd:
Dacă mai trăiește, trebuie să fie asemenea femeii acesteia.
Ne-am apropiat de ea și am privit-o. S-a speriat, firește.

Era o femeie înțeleaptă, atît a spus părintele Ioasaf, una dintre acelea care se sustrag legii lui Dumnezeu.

Văzînd femei la cîrma unor state în Apus, m-am gîndit după aceea cît de potrivită ar fi fost Alexandria ca să domnească. În fond, Damian o crescuse ca și pe Alexandru, soțul ei, ca și Ștefan, voievodul meu. La toți săpase în suflet prăpastia măreției, pe care se trudiseră apoi s-o umple cu fapte...
Dar legea noastră nu îngăduia…
Totuși, ce satisfacție trebuie să fi avut mitropolitul, unind pe cei doi! Dîndu-le tronul pentru că-l meritau, ca într-un basm în care totul se termină cu bine!
E drept, pentru asta jertfise pe Ștefan, pe fiul lui și pe Roman… Jertfă pe care Alexandria o anulase cu seninătate.
Ah, femeile! Viețuitoarele acestea stranii, grotești, ascunse, dependente, 'îngrozite, devotate, răsfățate…
Atît de neobservate… Atît de observate!

Am disprețuit femeia, pentru că este un animal care nu știe a fi singur.
Ce știu eu din femeie? Am zăcut bolnav la Praga mai mult de o lună, timp în care m-a îngrijit nevasta hangiului. Era o femeie uriașă: cînd se apleca deasupra mea, sînii ei mi se lăsau apăsător pe pîntece, și cînd se ridica, se desprindeau cu greu, ca un cal bătrîn de pămînt…
Mîna ei mă întorcea pe o parte și pe alta ca pe o bucată de aluat. Palma ei frămînta fesele mele ca și cum ar fi vrut să mă plămădească din nou. Părul ei mă înmormînta ca sub o dună în care percepeam fiecare fir în parte. Coapsele ei mă aspirau și mă expulzau ca pe o fărîmă de aer în gîtlejul unei fiare. Respirația ei mă culca și mă sălta ca pe un fir de iarbă într-o furtună.
Era un animal mitologic

N-am auzit să fi murit, deci trăiește, grăise tătîne-meu cu nepăsare, mîngîindu-și cîinele. Trebuie să zacă prin vreo mănăstire, pe undeva.
A, nu, la curte în nici un caz. N-am mai văzut-o de atunci…
Și adăuga senin, el, care scosese ochii unui voievod:
Cum era să ținem asemenea păcătoasă sub ochii noștri?

Cînd am ajuns la Probota, ploua adînc și nesfîrșit, o ploaie fără anotimp. Caii erau uzi, șeile scîrțîiau, teaca sabiei lui Omnebonum era plină de apă. A vărsat-o.
Firește, s-au codit mult pînă să ne lase să pătrundem. Dar eram însărcinați ai domniei. Am lăsat caii în pridvor și am fost conduși la un popă zburlit, murdar și – bănui – bețiv, care s-a holbat la noi din adîncul ochilor săi chiori. Dintru început ne-a zis că la Probota nu fusese nicicînd vreo Alexandria, dar nu cred că pricepuse pe cine căutam. Ne-a oferit adăpost peste noapte, fără măcar să asculte pe Omnebonum, care insista, disperat, invocînd numele voievodului Ștefan cel înscăunat, al voievodului Ștefan cel răposat, al tuturor voievozilor pe nume Alexandru ce domnise cîndva în Moldova, al lui Alexandru cel Mare și al Domnului, Cel Mai Mare; nu ceream mult, nici nu voiam nimic, simplu gest de caritate creștină la adresa unei femei nebune, decăzută dintr-un rang atît de înalt – oare Dumnezeu nu i-a chemat la el printre primii pe cei rătăciți cu duhul, pentru a le încredința tronul său?
La cuvîntul "rătăcită", pentru întîia oară, bătrînul părea a se trezi, ne privi pentru întîia oară în față, așa cum stătea cu cheile în mînă, apoi se întoarse către sora care-l slujea.
Cheam-o pe maica Vassilissa, zise.
De cum a pășit pe ușă, Nebunia Vassilissei, stăpîna acelui trup mărunt și îmbătrînit care se tîra cu sfială de șarpe, s-a pornit să vorbească. Am uitat mai toate cuvintele ei, erau tare greu de ținut minte, că prea nu aveau sens, și eu mă poticneam de zor, încercînd să-i tălmăcesc lui Omnebonum cuvintele ei fără șir. în cele din urmă ea a tăcut și venețianul a întrebat-o în latinește de numele ei. Dar ea tăcea cu ochii mici. Atunci am întrebat-o eu în limba pămîntului și ea mi-a răspuns: "Vassilissa, și să-mi dați o gură de vin cînd o fi să plecați".
"Alexandria", spuse sonor Omnebonum, de data aceasta în grecește. "L-am cunoscut bine pe soțul tău la Veneția, trebuie să-ți fi povestit despre mine, sunt Paul Omnebonum."
Oricît ar fi căscat ea ochii, îi rămîneau tot mici. Genele care se zbăteau de nedumerire dădeau senzația a doi gîndăcei cu labele în sus, căznindu-se să se întoarcă pe față. Apoi se porni din senin să cînte, și Omnebonum îmi zise:
"Nu e ea. Limbile acestea pe care le știa bine, ar fi trezit o lumină, cît de firavă, pe chipul ei. Ai văzut că limba voastră a priceput-o imediat și chiar ți-a răspuns." M-am întrebat de ce trimisese părintele pe femeia aceasta; mai tîrziu, cînd m-am gîndit la asta, un singur răspuns mi-a venit în minte: acest om de rînd nu era capabil de diferențiere, el nu vedea oamenii, ci numai Nebunia lor.

Ploua și a doua zi la Probota, se desferecaseră parcă zăgazurile cerului. Masa din cerdac se aburise de atîta ploaie, și am scris cu degetul primele patru litere ale numelui femeii necunoscute, și care avea să rămînă veșnic o necunoscută pentru noi:

ALEX

Omnebonum s-a apropiat, și am șters cu mîna. Venea să-mi spună că unul dintre cai șchiopăta rău de tot, se lovise la o copită, și că trebuia să plecăm cu droașca preotului. M-am bucurat. Avea să ne ude mai puțin. Ne-am aburcat cu greutate într-o droașcă prăpădită. Unul din argații popei stătea pe capră, iar un altul se cocoțase la spate, numai Dumnezeu știe pentru ce. Lemnul scîrțîi jalnic cînd ne-am așezat pe băncile umede. "De ce nu pornim?" am întrebat. "Mai trebuie să aducă și calul meu, să-l lege la spate", îmi dădu lămuriri Omnebonum. Și, într-adevăr, l-am auzit călcînd prin bălți și apoi vorba argaților la spatele nostru.
-Ei, ce mai e? am rostit nerăbdător.
Chiar pe cînd spuneam aceasta, am văzut o siluetă înaltă în dreptul unei ferestre, chiar alături, subțire și învești mîntată în negru, cu chipul acoperit, și deodată o mînă îngustă, foarte albă, cu pielea aspră, se întinse către noi cu degetele în jos și am văzut, strălucind ca printr-o învelitoare de rouă, sigiliul cu bour. Am rămas încremenit, în vreme ce Omnebonum se repezea să sărute această mînă.
Apoi Alexandria și-o trase înapoi. Trăsura se urni, am auzit strigătul lui Omnebonum care căuta să deschidă ușa închisă pe dinafară, și, limpede în ceață, chipul ei – o singură clipă, cu vălul alunecînd.
Căruța porni în galop, iar Omnebonum se prăbuși pe bancă. Ploaia învăluia dezamăgirea noastră, cu decență absolută.

în prima stație de poștă ne-am continuat drumul călare. Firește, Omnebonum urma să se reîntoarcă, dar vizitiul ne-a transmis lămurit că, de facem cale întoarsă, nici urmă n-aveam să mai găsim dintr-aceea pe care o zărisem. Am înțeles că aici era o voință mai tare și o durere mai adîncă decît a noastră, și ne-am închinat.

Mîna Alexandriei am revăzut-o într-un vis, întinzîndu-se către mine arcuită și fără capăt, ca un curcubeu. Era un vis îngrozitor de simplu, ca întotdeauna cînd Nebunia e prin apropiere. Eu și mîna ei – deși eu, poate, nu eram tocmai simplu, niciodată nu pusesem un genunchi în pămînt cu atîta gravitate, gestul aparținea evident lui Omnebonum, nici eu nu ținusem vreo mînă omenească într-a mea cu o înțelegere atît de perfectă – de profet, de filosof, de eretic și de criminal – spațiul era în schimb pustiu, de o neverosimilă pustietate, un colț văruit alb – înlăuntrul său, care nu era totuși un interior, ci stăteam singur, un interior de colț alb într-un nesfîrșit interior alb ce putea să fie la fel de bine un nesfîrșit exterior alb – și mîna albă, uscată, nesfîrșită – pielea era atît de pergamentoasă că mi se părea că se desprinde pe alocuri – aplecînd capul spre ea n-am rezistat ispitei și am apucat-o ușor cu dinții, trăgînd cu grijă și curiozitate, foița desprinzîndu-se fără zgomot, fo șnind, subțire și transparentă – sub ea era cealaltă, identică – am mușcat-o pe prima și ea mi s-a destrămat în gură, mi s-a pierdut pe limbă nelăsîndu-mi amintirea nici unui gust – atunci am tras-o și pe a doua, și pe a treia, din ce în ce mai nesățios, mai nerăbdător, mai încrîncenat, mai disperat, mai subțiat, mai consumat…
Și la sfîrșit nu mai eram nici eu, nici ea, și poate nici Visul?

Singură Nebunia, ca un căscat uriaș.

În visele mele, Nebunia Alexandriei îmi spunea:
Diavolul l-a ucis pe Dumnezeu, Eu l-am ucis pe Diavol. Ce altceva aș fi putut face?
Emanciparea aceasta fusese însă mai presus de puterile unei femei. Poate un bărbat ar fi putut trece peste cele două cadavre și să se întoarcă înapoi, în lumea obișnuită. Alexandria rămăsese însă în lumea esențelor. Nici femeie, nici bărbat: devenise o fantomă. Singură, desperecheată, atîrnînd în gol, fără nici un Dumnezeu.

Femeia viselor mele a rămas această nebună, care și-a judecat bărbatul, l-a condamnat și l-a ucis. Îi văd mereu chipul în visele mele, chipul pe care Nebunia ei l-a ferit de bătrînețe, astfel ca vălul alunecînd să dezvăluie celor doi străini fața de femeie tînără a unei bătrîne călugărițe.
Viața ei pămîntească se oprise la data crimei. Asta era ceea ce numea părintele Ioasaf – printre atîtea altele – "îngrozitoare minuni", sau poate "minunate grozăvii", nu mai știu.

Nebunia este de multe feluri. Cea a Alexandriei mă speriase pentru că era atît de omenească-atît de neomenească, vreau să spun. Cînd gîndurile și cuvintele se aliniază cu această rigiditate din viață nu mai rămîne nimic. Am dormit odată peste noapte în Boemia, la un azil de nebuni și la plecare doctorul mi-a dăruit o poveste scrisă de unul dintre ei, un bîăbat care fusese consilier al Împăratului.

La poarta casei mele – spunea povestea-am întîlnit într-o bună zi un nebun.
Priviți, mi-a spus, astăzi cerul e verde, verde ca iarba.
Cum o să fie cerul ca iarba? am strigat mîniat, cerul e albastru, albastru ca cerul.
Și am intrat în casă fără să arunc măcar o privire.
Seara a venit pe la mine un prieten, ca să mă poftească să merg cu el la vînătoare.
închipuiește-ți, i-am spus, astăzi m-a oprit un nebun să-mi spună că cerul e verde…
Ei, spuse el, și ce însemnătate are? Noi toți știm că e albastru, el îl vede verde, el trebuie să se frămînte și nu tu.
A doua zi, cînd am sosit acasă, am văzut în fața porții un vizitiu de-al meu și un grădinar, care priveau cerul.
Nemaipomenit, stăpîne – ziseră ei – privește la cerul acesta verde.
Nebuni blestemați! am strigat furios și m-am năpustit în casă. în cea de a treia zi, întorcîndu-mă acasă, mi-am găsit toți slujitorii în curte.
Ce faceți aici? am tunat, de ce leneviți în loc să puneți osul la treabă?
Vai, stăpîne – răspunseră ei – cine mai poate lucra atunci cînd e martor la o asemenea minune, cerul albastru este verde?
Am pus mîna pe bici și i-am risipit cuprins de mînie.
în cea de a patra zi am venit acasă cuprins de funeste presimțiri. Plouase, și toate bălțile reflectau cu neobrăzare cerul verde. Aceasta mă scotea din minți, deoarece îmi aminteam că înainte, cînd cerul era albastru, nu strălucea pe lespezi cu atîta putere, era mai șters, mai palid, mai cenușiu.
Servitorii mei erau toți pe la treburile lor, doar unul dintre ei mi-a ieșit înainte.
Nu care cumva, am mîrîit încruntat, mă aștepți ca să-mi spui vreun lucru pe care-l știe toată lumea, cum ar fi, spre exemplu, că cerul e verde?
Ei, stăpîne, răspunse el, ce rost ar avea să-ți spun un adevăr atît de la îndemînă? Nu, voiam a-ți zice că prietenul domniei-tale a înnebunit.

într-adevăr, prietenul meu mă aștepta în salon. Privea pe fereastră și nici nu se întoarse la auzul pașilor mei.
Dragul meu, grăi peste umăr, pentru prima dată în viață privesc o asemenea minune: vino și vezi, iarba e albastră, albastră ca cerul.

9. M~N~STIREA NEAMȚULUI
10 septembrie 1936

-Domnule doctor… călugărul acesta… Daniil – are o colibă în pădure?
-Da, din cîte știu eu. Ai dat peste ea, sau ai întrebat pe cineva…
-Am întrebat la mănăstire, l-am căutat de dimineață și mi-au spus că numai iarna doarme în incintă, în rest, în coliba asta…
-Se poate. E aproape de locul unde am fost aseară, ceva mai la dreapta și mai încoace. Te duci pînă acolo?
Paul coborî treptele.
-Da, am să mă duc.
Apoi se răzgîndi și se întoarse cîțiva pași.
-V-a mai spus excelența-sa ceva despre ce s-a întîmplat aseară?
Moscu se enervă.
-Erai de față doar dimineață cînd ne-a spus că a leșinat și s-a trezit acasă… Doar nu-ți închipui că te minte…
-Știu eu? întrebă tînărul, acru.
-Mi se pare jignitor ceea ce spui.
-De ce, dumneavoastră nu v-a spus că ceea ce scrie tot timpul sunt memoriile lui? Și numai asta nu sunt, doar!
-De unde știi?
-Le-am citit ieri, după-amiază.
Bătrînul se simți în primul moment cumplit de indignat. Apoi avu revelația că la mijloc era un adevăr de mare importanță, poate fundamental...
-Cum ai putut face asta? E o mîrșăvie…
-Cînd e vorba de sănătatea unui asemenea om, se mai poate pune problema de indiscreție?
-De ce, ce scrie acolo?
-Uitați-vă, citiți dumneavoastră singur. Manuscrisul e în camera mea. Sunt niște fragmente incoerente în care e vorba de nebunie, de moarte… și de Dumnezeu… niște povești medievale… nu știu dacă sunt istorice sau inventate de el… habar n-am… cu mitropoliți și concilii… mă rog…
-Doamne, Dumnezeule!.
-Mergeți și citiți… doar eu nu sunt doctor… dar nu mi se par însemnările unui om sănătos!
Doctorul se cutremură.
-Bine. Mă duc, spuse înăbușit. El doarme, nu-i așa? Da…E un moment potrivit.
Niciodată nu-și închipuise doctorul că va ajunge și spion! Dar își dădea seama că nu are de ales. Urcă în camera bolnavului și începu să citească însemnările lui Nicolau. La un moment dat coborî să vadă ce face ministrul: acesta zăcea în semiîntuneric, cu ochelarii de mătase neagră pe ochi și părea că doarme. Toată ziua fusese sfîrșit, și picioarele îl chinuiseră mai tare ca de obicei. Medicamentele doctorului îl adormiseră și mai tare. Bătrînul îi luă pulsul fără ca ministrul să-și vină în fire: dormea adînc, și respirația îi era regulată. Liniștit dinspre partea aceasta, bătrînul se înapoie să citească. Nu după mult timp apăru Paul. Era răvășit cu totul.
-L-ai găsit?
-Pe el? Nu, am găsit altceva. Uitați-vă! Și tînărul scoase o hîrtie din buzunar și o puse în fața lui Moscu. Era albă cu totul, doar trei nume stăteau scrise pe ea, astfel:

DAMIAN
metr.Moldaviae
SIMION PAUL

GOIAN OMNEBONUM

-Coliba e pustie… ușa dată de perete… dar, în prag, lespedea asta uriașă de mormînt… șase oameni n-ar fi destul s-o urnească… cu inscripția asta… acoperită de frunze… le-am dat cu mîna la o parte doar ca să mă aflu în treabă… închipuiți-vă!
Moscu încremenise. Auziră pasul cuiva pe culoar, și apoi vocea lui Nae:
-Domnule doctor! Excelența-sa s-a trezit și întreabă de dumneavoastră!
-Da, spune-i că vin imediat. Paul… conduci mașina?
-Bineînțeles.
-Trage o fugă pînă în oraș și telefonează-i doctorului Enescu. Spune-i să fie mîine aici, dacă nu vrea să se întîmple o nenorocire. Dacă nu-l găsești, lasă-i vorbă, dar categorică! Și vino repede înapoi!
Tînărul încuviință. Ieșiră pe culoar. Nae îi informă pe un ton indiferent:
-Nu-și găsește însemnările… sau așa ceva… Memoriile dumnealui…
Ceilalți doi schimbară o privire.
-Du-te, îl îndemnă Moscu pe Paul și, după o ușoară bătaie în ușă, intră în dormitorul ministrului.
Acesta se trezise, dar zăcea în continuare în pat. Aprinsese numai lampa de la căpătîi și, întrucît draperiile erau trase, camera era aproape în întuneric. Bătrînul merse să se așeze pe marginea patului, ca de obicei. Era crispat, pe de o parte dezamăgit, dar și chinuit de un sentiment de vinovăție.
-Cum vă simțiți?
.-Bine. Slăbit, dar… limpede.
-Dați-mi mîna.
Luînd încheietura bolnavului, Moscu evita să-l privească în față, astfel că Nicolau nu observă amărăciunea și dezamăgirea de pe chipul medicului.
-Nu-i ciudat? spuse, încet. Pentru ce mi s-o fi oferit această amînare?
-Despre ce amînare vorbiți?
-Dragă doctore, dacă ar mai fi existat o urmă de bun-simț al destinului, la ora aceasta aș fi fost mort.
Zîmbea. Moscu se înfioră.
-Aceasta îmi amintește de faptul că începuserăți să-mi spuneți ceva ieri, cînd ne-am trezit cu derbedeii aceia… Vă amintiți?
-Nu. Despre ce-i vorba?
Moscu înțelese atunci că momentul de sinceritate trecuse. N-ar fi putut spune de ce, dar Nicolau părea, într-un anumit sens, mult mai sigur pe el decît în ziua precedentă. Văzînd că medicul tace, ministrul întrebă, mai mult ca să se afle în treabă:
-Dar unde este Paul?
-La Tg.Neamț.
-Pentru ce?
-M-am înțeles cu doctorul Enescu să-l chem deîndată ce voi simți că nu mai am controlul

situației. Consider că am ajuns într-un asemenea moment, astfel că am trimis să fie chemat.
-Dar de ce? Nu mă simt rău, mă simt chiar nepermis de bine, după aventura de ieri!
Doctorul îl privi în față, în sfîrșit. Expresia sa dezolată și plină de reproș fu suficientă. Ministrul gemu și, copleșit de rușine, își acoperi fața cu mîinile.
-De ce m-ați mințit?
-Cum aș fi putut să evit? rîspunse Nicolau, cu o voce slabă.
-Cum ați evitat la început, cînd mi-ați cerut ajutorul, cînd încă rezistați obsesiilor. Atunci nu erați deloc sigur că acestea vă fac bine, că trebuie să le acceptați, ba chiar să le ascundeți! Ce s-a întîmplat, de unde această schimbare?
-V-am avertizat cum am putut, șopti Nicolau. Vă aduceți aminte, am parodiat "Miorița", în seara în care am ascultat Recviemul la radio… dacă aș fi folosit ajutorul pe care mi-l oferea medicina, cred c-aș fi fost în postura ciobanului care acceptă acea favoare absurdă a Domnului, întorcînd spatele unicei sale speranțe de împlinire…
Dar Moscu coborîse privirea și nu-l asculta. Ministrul suspină:
-De ce nu mă ascultați? Mai pot încă să vă conving! Știu, am procedat mizerabil ascunzîndu-mă față de dumneavoastră, dar…
-Nu vă mai dați osteneala să comunicați cu mine. E prea tîrziu, nu mai sunteți pacientul meu…
-Cum, mă abandonați?
-Dumneavoastră m-ați abandonat. Domnul doctor Enescu se va ocupa mai departe. Eu nu sunt bun de psihiatru, sunt un om prea încrezător…
Ministrul tăcea, cu totul zdrobit. Orice urmă de spirit sau ironie se șterse și părea din nou deznădăjduit, neputincios și bolnav, ca în dimineața primei vizite la mănăstire. În ciuda resentimentelor sale, Moscu se simți înduioșat.
-Sunt vinovat că v-am citit însemnările fără să vă cer voie… dar mi-am luat răspunderea pentru sănătatea dumneavoastră.
-Dar cum v-am trezit bănuielile…?
-Paul mi-a spus să le citesc.
-Da, Paul… trebuia să presupun…
-A fost cu mult mai vigilent decît mine, care v-am crezut pe cuvînt…
Lui Nicolau îi dădură lacrimile. Tremura. Apucă mîinile doctorului:
-Iertați-mă, vă rog! Iertați-mă!
Suspina repede, istovit, ca în preajma unei crize. Doctorul se înfioră.
-Liniștiți-vă. Să vă fac un sedativ…
-Nu! Nici un sedativ nu mă poate liniști! Spuneți-mi că mă iertați! N-o să mă abandonați, nu-i așa?
-Ce vorbă-i asta, excelență? Cu ce v-am ajutat eu pînă acum?
-M-ați ajutat… m-ați ajutat imens… Să nu mă părăsiți!
-Îmi pare rău, dar… ce pot să fac? Odată ce am ajuns la convingerea că vă fac mai mult rău decît bine?
-De ce? Pentru că am scris o poveste?
-În a cărei realitate credeți neclintit, zise încet bătrînul.
-E adevărat… Și ce dacă? Sunt nebun, fie! Nu fac rău nimănui! Doctorul Allendy scria undeva despre "les mondes imaginaires". Nu-i același lucru ca și cum aș fi dement, chiar dacă e patologic! Nu am dreptul, în fond…
-Nu.
Nicolau îngălbeni. Șopti:

-Vă dați seama ce spuneți?
-N-aveți dreptul. Sunteți o personalitate, un om… exemplar. În lumea noastră sărăcită de exemple, dumneavoastră nu vă puteți abandona fără nici o luptă alienării și morții. Nu, nici într-un caz! Trebuie să luptați!
-Da… înțeleg… sunt condamnat la rațiune, după dv… La o viață fără nici o speranță… Condamnarea la moarte de către Garda de Fier e ușoară pe lîngă aceasta!
-Excelență…
Deodată ministrul se albi la față, vizibil și înfricoșător, ca și cum tot sîngele s-ar fi retras dintr-o dată. Capul îi căzu pe spate și se răsturnă pe perne. Moscu îi desfăcu halatul și îi ascultă inima: bătăile erau neregulate. Își deschise trusa și îI făcu o injecție. Ministrul își reveni puțin și începu să plîngă ca un copil.
-Fie-vă milă de mine! Dumneavoastră sunteți singurul om la care am găsit puțină înțelegere…Nu mi-a mai rămas nimic altceva... Nu mă părăsiți, vă rog!
Violența reacțiilor lui Nicolau îl înfricoșa pe bătrîn. Dacă ar mai fi putut încă să creadă – deși era dificil chiar pentru un optimist ca el – că situația nu e gravă, ar fi fost destul să-l privească în clipa aceea ca să se convingă de contrariul.
-Nu v-aș fi mințit deloc, dacă aș fi putut altfel!
-Vă cred, zise bătrînul, înduioșat.
-N-o să mă părăsiți! Nu se poate să nu vă fie milă de mine!
-N-am să vă părăsesc, am să rămîn cu dumneavoastră, vă jur.
Nicolau îi strîngea mîinile.
-Pînă la capăt? șopti.
Doctorul se sperie.
-Va fi bine, murmură el.
Nicolau suspină adînc.
-A fost bine… alaltăieri seara… cînd stăteam cu dv. pe cerdac… îmi găsisem pacea… iar acum…
Observația era justă. Moscu fu chiar șocat de acest adevăr.
-Spuneți-mi totuși, ce-i cu toată povestea aceasta? Și ce amestec are Daniil? Sau preferați să nu mai vorbim despre asta?
-Dacă trebuie să vorbesc cu cineva, prefer să fiți dumneavoastră acela… Lucian mă va zdrobi mîine…
-Lucian?
-Doctorul Enescu.
-Ce vorbă-i asta?
-Așa va fi, o să vedeți. În vremea în care mă drogam… a fost un timp cînd luam opiu… aveam prea multe de făcut… știam că viața îmi este amenințată în orice moment… în sfîrșit… la un moment dat ajunsesem aproape un infirm… Atunci a intervenit el, în urmă cu doi ani… cu o energie impresionantă… dar… n-am fost în mîinile lui decît un obiect… nici un moment n-a căutat să mă convingă… ci a trecut la dezintoxicare… aproape brutal… Am avut înțelepciunea de a mă supune cu totul… știam că nu am puterea, singur… dar, cît a durat… a fost cumplit!
-Bine, dar a fost eficient, excelență…
-Da, dar acum… cred că e o chestiune mai subtilă…
Așa și era. Doctorul se văzu nevoit să recunoască.
-Dar voi fi și eu aici, îl liniști.
-Nădăjduiesc. Să nu-l lăsați să-mi ia orice urmă de demnitate! Este așa de crîncen… și nu suportă să-i reziste ceva… sau nu suportă să-i rezist eu…

-Stați liniștit. Totuși, eu credeam că vă împăcați bine…
Nicolau tăcea, apoi adăugă:
-Nu vreți să mergem afară, pe terasă? Am zăcut toată ziua în pat… mă îngrozesc la gîndul că va trebui să și dorm…
-Mergem dacă vreți… Dacă vă simțiți în stare...Stați să poruncesc să pună niște pături…
Nu-i prea venea bătrînului să-l miște din loc, după leșinul de mai înainte, dar simțea că recrearea unei atmosfere cît de cît normale poate fi mai binefăcătoare bolnavului decît orice medicament. Paul se întoarse, și îl ajută să-l scoată pe Nicolau afară. Amintirile zilei din urmă erau încă foarte vii, așa că trase fotoliul ministrului în colțul cel mai ferit.
-Ce să vă spun? începu Nicolau, șovăind. Tot ce știu este că m-am așezat să-mi scriu propria mea decepție, să-mi zugrăvesc propriile îndoieli… Dar mă simțeam tîrît în vîrtejul unei alte istorii, ca de un curent nevăzut! Daniil nu a făcut decît să-mi arunce un nume: restul este izvorît din… nu știu din ce! Ca și cum mi-ar fi fost dictat! Eu mă așez să scriu și apoi totul decurge automat, ca și cum aș avea în subconștient întreaga poveste.
-Ce nume v-a aruncat Daniil? Și cînd?
-Cînd am fost cu dumneavoastră la mănăstire… am vrut să aprind o lumînare… vă amintiți? Și atunci el mi-a spus ceva, mi-a spus: "Ați aprins o lumînare pentru sufletul mitropolitului Damian", sau așa ceva.
-Și de atunci nu l-ați mai văzut?
-Nu.
Doctorul nu insistă.
-Bine, dar care este implicarea dumneavoastră în istoria asta?
-Nu știu.
-Dar de ce este atît de important pentru dumneavoastră să o scrieți?
-Cred… că voi fi eliberat cînd o voi încheia.
-Eliberat… de ce anume?
Nicolau surîse forțat.
-De… blestemul acesta al timpului… de eterna reîntoarcere… Sună groaznic în cuvinte… nici n-ar trebui exprimat…
-Veți împlini "Ideea"? Cum ați scris acolo?
- Da… Din toate trupurile omenești care au slujit-o… ea se va degaja, completă…
- Și dumneavoastră? întrebă doctorul, pe care toate abstracțiunile îl îngrijorau.
-Voi găsi pacea…
-Cum?
Ministrul ridică din umeri. Doctorul oftă.
-Mi-ați promis că nu vă mai ascundeți…
-Dar nu știu… Bănuiesc că va fi o altă stare de spirit…
-Iar îmi spuneți jumătate de adevăr, constată doctorul.
-Adevărat…
-Vedeți deci că chestiunea mă depășește.
-Dar nu vă gîndiți, poate, că mă depășește și pe mine? Ah, nu în sens… patologic! Ieri fusesem obligat să arunc o punte peste o dispută între cele două lumi… încercare absurdă… dar eșecul ei m-a înfricoșat… eram gata să mă îndoiesc eu însumi de sănătatea sa mintală… Cum să mă mai îndoiesc însă, cînd am fost salvat în mod miraculos de la moarte? De ce credeți că am fost salvat?
-Dar dumneavoastră?
-Doar este evident… ca să termin manuscrisul… să găsesc Cartea… să închid cercul…

Moscu pălise.
-Abia această convingere a dumneavoastră e de natură să mă îngrijoreze…
-Aveți o explicație mai bună?
-Nu văd de ce explicația trebuie să fie în așa grad fantastică… Vă văd gata să acceptați ceva deosebit de neverosimil, fără să vă fi pus măcar problema unei explicații realiste…
-Ah, vă rog să mă credeți că mi-am pus-o! Dar nici una nu rezistă… Fie, nu mai spun nimic! Văd că e în dezavantajul meu!
Bătrînul își dădu seama că greșise din nou.
-Nu-i nimic, zise cu blîndețe. De altfel… prin ce ați trecut ieri… ar fi zguduit pe orice om, mult mai echilibrat decît dumneavoastră. De ce n-ați refuzat categoric să-i însoțiți, excelență? Cîștigam timp… poate venea Paul… sau altcineva…
-N-am fi cîștigat nimic. Dacă nu ieșeam în clipa aceea, ne-ar fi împușcat pe amîndoi pe loc. Atîta tot. Puseseră mîna pe revolver.
Bătrînul se cutremură.
-Nu știu cum puteți vorbi despre asta.
-Niciodată n-am avut senzația că sunt mai aproape de împlinire decît scriind aceste rînduri. De asta mă tem… de intervenția cuiva… Anxietatea, deprimarea dinainte de a începe să scriu au fost teribile… Dacă mi se va lua această unică speranță – fie ea absurdă – dacă voi fi vindecat, în accepțiunea dumneavoastră, ar însemna să mă prăbușesc din nou în disperarea de la început. N-aș mai putea să îndur…
Medicul tăcea.
-De altfel, adăugă Nicolau, eu pentru toată lumea, sunt mai mult un personaj istoric decît un om în carne și oase…și nu vreau decît să-mi recapăt dreptul la o viață privată, atît, de fapt, doar la o viață, nu un destin, de ce trebuie să lupt pentru asta?
Era al treilea adevăr pe care îl formula Nicolau, și doctorul se simți din nou cuprins de îndoială. Cum era cu putință ca un om de o inteligență atît de subtilă și de activă să fie bolnav psihic? Luciditatea sa din unele momente era surprinzătoare…
Moscu oftă, se ridică și-l strigă pe Nae. Îi porunci încet, scurt, să aducă cina pe cerdac. Apoi se înapoie lîngă Nicolau. Acesta privea înainte, cu desăvîrșire absent. În fiecare clipă de răgaz, gîndirea părea că i se separă de tot restul imediat și total, ca despărțită de un perete nesfîrșit de fum de orice alte orizonturi. Ce era acolo unde se refugia? Lumea spectrală a delirului său? Spre deosebire de lumea reală, aceasta nu părea să-i amenințe viața, dar, ștergînd orice diferență între real și fantastic, avea poate s-o facă de nerecunoscut față de orice moarte. Și, cu afinitatea absurdă pe care o au oamenii față de distincții neînsemnate, doctorul judeca această stare ca fiind mult inferioară unei morți onorabile, căci implica o capitulare la care niciodată omului – și, în primul rînd, medicului – nu îi este îngăduit să consimtă.

II. LABIRINTUL

MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
11 septembrie, la amiază

Luau masa într-o tăcere glacială. Nicolau, renunțînd la orice prefăcătorie, arăta trist și cufundat în sine: răspunsurile sale monosilabice îl îndurerau pe bătrînul doctor. La un moment dat spiritul său avu o ultimă zvîcnire, din păcate părînd spasmodică și sfîșietoare:
-Punem la punct o versiune comună sau ne înfățișăm nepregătiți la vizită? Ce spuneți?
Moscu își simțI obrajii încălzindu-se.
-Eu nu pot spune nimic altceva decît adevărul.
-Firește, firește… I didn't really mean it… N-aveți simțul umorului astăzi…
Și recăzu în indiferența și mutismul de mai înainte. Nu ajunseseră bine la desert, că văzură mașina lui Nicolau venind pe aleea de stejari. Nicolau se înfioră vizibil și se înfășură mai bine în pătură. Moscu îl observa.
-Ce-i cu dumneavoastră? S-ar spune că vă e teamă! Doar e medicul dumneavoastră de atîția ani!
Spre surpriza lor, Enescu coborî din mașină însoțit de un necunoscut, un bărbat zvelt, nepieptănat, cu figură spirituală.
-Doctorul Lupu, prietenul meu, îl introduse Enescu ministrului.
Nicolau îl privi cum ar fi privit un solicitant la minister. Moscu fu șocat de atitudinea sa.
-Sunteți psihiatru, nu?
-Da. Se vede de la poartă?
Ministrul surîse.
-Era o deducție logică, dar nu înfățișarea dumneavoastră m-a condus la ea.

Între timp, Paul așeza masa pentru noii sosiți. Apoi ministrul spuse, cu destulă siguranță în voce:
-Dacă îmi permiteți, m-aș retrage puțin…
Era un gest de delicatețe față de cei trei medici; îl lăsa pe Moscu să prezinte situația celorlalți doi, și bătrînul doctor fu impresionat și derutat de atîta tact. Ministrul se retrase, lăsîndu-și însemnările pe cerdac, căci le răsfoise întreaga dimineață. Făcu aceasta cu deplină naturalețe, dar Moscu, care-l conduse pînă la ușă, îl auzi suspinînd adînc în vreme ce se așeza la pian, și fu copleșit de îngrijorare. Întorcîndu-se pe cerdac, de altfel, îl auzi pe Lupu spunîndu-i lui Enescu:
-Mon cher, așa arată o decompensare? Scuză-mă, dar, neavizat, nu mi-aș fi dat niciodată seama!
-E mai bine decît mă așteptam, admise celălalt, dar o să vedem imediat…
În destule cuvinte, Moscu le relată apoi povestea celor două săptămîni petrecute cu Nicolau.
-Înainte ca să trec eu la lucru, spuse Lupu, cu vocea sa impersonală, aș vrea să mai lămurim o chestiune. Nu-s decît un biet psihiatru și vreau să fiu asigurat că nu umblu după cai verzi pe pereți, cu alte cuvinte, că nu suntem în fața unor cauze organice. Diabetul e bine compensat?
-Răspund de asta, afirmă Moscu.
-Și eu, zise Enescu.
-Excludeți deci o degenerescență mintală?
-Raționamentul și memoria îi sunt intacte, precizează Moscu.
-Deci, după părerea dumneavoastră, cazul este de domeniul psihiatric?
-Da, zise încet Moscu.
-Aveți o rezervă totuși…
-Da, nu mă lămuresc ce-i cu salvarea lui, și cu acest Daniil…
-Salvarea și cu Daniil n-au nici o legătură, întrerupse Enescu, nervos. E absurd să le legăm…
Moscu ridică din umeri.
-Cu această rezervă, vă spun: cazul e de domeniul dumneavoastră.
-Bine, admise Lupu, și deodată zîmbi. Trebuie să recunosc că sunt plăcut surprins ca, în anul 1936, care numai un "an de grație" nu se poate numi, să cad ca din cer peste o poveste cu o personalitate excepțională într-o situație excepțională… totul e ieșit din comun, și eu, care sunt încă detașat, nu ca dumneavoastră, apreciez extrem de mult latura aceasta a cazului...și consider că e un privilegiu că mă aflu aici.
-Ce dracu' vrei să spui? se răsti Enescu.
-Te-aș sfătui să fii mai puțin nervos, prietene. Și să-ți stăpînești panica. Dacă-l lași să o simtă, ne-am dus într-adevăr dracului.
-Sunt nervos pentru că am presimțit de la început că lucrurile vor merge prost…
-Serios? Iată o afirmație prea puțin științifică…
-Da, știu. Dar ăsta-i adevărul…
Enescu se duse înăuntru. Ceilalți doi rămaseră singuri. Lupu răsfoia însemnările ministrului și cîteva note pregătite de Moscu în mijlocul mesei încă acoperite de mere și camembert. Moscu strigă scurt pe Nae care veni să strîngă masa.
-Ce-i cu mistica aceasta? Dumneavoastră, care ați citit integral însemnările, le asemuiți unui delir mistic?
-Nu…
-Deloc?
-Deloc… E exact un proces invers: cum să vă spun? Omul secolului XV a fost, prin excelență, un om religios, nu-i așa?
-Da, presupun că da. Și?
-Ei bine, se vorbește mult în manuscris despre Dumnezeu, dar… nu ca din partea unui om sceptic

al zilelor noastre, care-și regăsește credința, ci ca din partea unui om religios medieval, care și-o pierde încetul cu încetul…
-Foarte interesant. Dar personajul nu este investit cu vreo "misiune"?
-Vă orientați către paranoia? Să zicem că există "o misiune". Dar, în cazul de față, ea a existat și în realitate…
Întocmai. Încep să înțeleg ce face cazul atît de aparte… Ce ciudat! Psihiatria a considerat întotdeauna normalul – aici, unde este mai greu decît oriunde să trasezi limite sau să pronunți definiții – drept convențional. Faptul că majoritatea oamenilor se adaptează cu ideea că vor muri și că – în universul acesta – existența lor n-are nici un fel de semnificație, ne face să nu-i acceptăm drept normali pe cei care nu pot admite asta fără suferință, sau refuză pur și simplu să mai trăiască… Nu că atitudinea lor n-ar fi logică – dar atentează la securitatea existenței celorlalți, cei care își acceptă condiția, fac un compromis obișnuit și continuă să trăiască, întorcînd spatele neantului… Pe de altă parte, am acceptat întotdeauna că în incapacitatea de a-și accepta condiția comună rezidă esența geniului… A judeca un om excepțional după normele noastre convenționale ar fi catastrofal… Cu atît mai delicată este situația de față…Si mai interesantă…
Moscu oftă.
-Da, zise, trăim într-o lume pentru oameni obișnuiți. Dar, reluă, în cazul de față există un indiciu: chiar dacă pacientul nostru a avut întotdeauna o conduită deosebită, de cîteva luni el pare că are o conduită deosebită față de cea care l-a caracterizat toată viața.
-Excelentă distincție. Ei, asta și cu discernămîntul său destul de nesigur – ar pleda pentru un debut de psihoză. Spuneți-mi, ce știți despre personajele de pe lespede? Au existat în realitate?
-Da.
-De unde știți?
-Am citit manuscrisul aseară. Azi-dimineață, după descoperirea lui Paul, am fost la mănăstire și m-am informat. Toate cele trei personaje sunt reale, dar informațiile care există despre ele sunt teribil de sărace… A existat un mitropolit Damian, care a participat la conciliul de la Ferrara, a existat un boier al lui Ștefan cel Mare cu numele de Goian, a existat un venețian numit Paul Omnebonum, care a trecut pe la noi, în drum spre perși… Dar cam la aceasta se mărginesc toate cunoștințele noastre despre ei…
-Ați citit dumneavoastră? sau…
-Nu, m-am bazat pe bibliotecarul și arhivarul mănăstirii, în care am toată încrederea…
Pianul și vocea lui Enescu îi izbiră deodatî. Era o muzică cum Nicolau nu mai cîntase, o muzică de bar, totuși elaborată, în care vocea, uimitor de cultivată, a lui Enescu juca rolul unui instrument care ținea ritmul. Moscu fu uluit de această performanță sui generis, era evident că cei doi nu se distrau așa prima dată împreună. Nicolau trecuse pur și simplu de la adagioul vienez pe care-l cîntase toate zilele din urmă, și care suna ca un recviem bine ritmat, la acest ritm vital și mult mai colorat, care suna ciudat sub mîinile lui și în această casă de țară.
-Jazz, spuse Lupu, ghicindu-I gîndurile. Cîntă binișor, nu-I așa?
-Ați fost colegi de facultate? întrebă bătrînul.
-Da, la Paris… Pe urmă ne-am întîlnit în Elveția: eu mă specializasem în psihiatrie, la Zürich, iar Lucian lucra la Geneva… dimineața, într-o clinică particulară de acolo… iar la amiază ca "le médicin de Gabriel Nicolau"! Asta-i recomandarea cu care s-a întors în țară… și căreia îi datorează faptul că e profesor universitar la 32 de ani…
Nu părea greu să afli tot ceea ce te interesa de la acest psihiatru flecar… Doctorul Moscu tatonă mai departe:

-Sînt surprins ce bine sună, e evident că nu fac asta prima dată.
-Da, sînt un cuplu… De fapt, în devoțiunea sa exagerată de băiat orfan căzut în lumea mare… trudit tare prin școli… mereu cu burse de merit… Lucian a cam amețit cînd a ajuns în preajma domnului Nicolau… lux și oameni celebri… și-a impus prezența ca un fel de infirmier permanent, care îl însoțea inclusiv la recepții… astfel că gurile rele spuneau uneori că ar fi un fiu nelegitim…
Moscu fu uimit cît de puțin surprinzătoare i se păru această confidență. Întoarse privirea ca Lupu să nu-i citească ceva pe față. Psihiatrul trăncăni mai departe:
-Deși faptul că nici unul dintre ei nu are vreo amantă cunoscută a dus și la o altă categorie de interpretări…
Moscu fu jenat, nu numai de conținutul acestor spuse, ci și de tonul superficial al psihiatrului.
-Trebuie să vă previn… dl. Nicolau… a citit Régis și Freud… Este un om mai mult decît cultivat… ba chiar mi-a menționat despre un doctor Allendy… probabil un psihanalist… știți de el?
-Da, cum să nu?
-…care ar fi scris despre "les mondes imaginaires" – asemenea fantezii construite de bolnavi… dar care nu intră în competiție directă cu realitatea… Dumneavoastră ați mai văzut… sau ați mai auzit despre un caz care să semene cu cel de față… domnule doctor?
-Păi nu uitați că eu n-am vorbit încă cu excelența sa…
-Bine, dar… din cîte v-am spus eu… sau domnul Lucian…
-Nu prea, răspunse Lupu, sincer.
Sinceritatea făcu o bună impresie asupra bătrînului. Dar faptul în sine era îngrijorător.
Pianul se potoli. Moscu se ridică încet.
-O să mă duc să văd ce se întîmplă, mă scuzați un moment.
Cînd intră în salon, orice urmă din armonia dinainte dispăruse. Nicolau stătea încă la pian, cu mîinile pe capacul închis, Enescu în picioare, lîngă el, dar tensiunea dădea cuvintelor o greutate insuportabilă. Ministrul întors cu spatele nu-l observă pe Moscu, iar Enescu îl ignoră pur și simplu.
-Dar de ce ai adus un străin?
-E de specialitate, nu ca noi. Răspund de discreția lui ca și de a mea.
Ministrul nu-și putu împiedica un oftat.
-N-ai să mă faci să sufăr mai mult…nu-i așa? întrebă încet.
Ce vreți să spuneți cu asta?
Suni așa de amenințător…dragul meu.
Sînt îngrijorat. N-ați deschis o scrisoare…nu e genul dvs.
Poate e genul meu, un gen pe care l-am descoperit mai recent...
De asta mă temeam. Simțiți că v-ați schimbat?
Si dacă ar fi așa…de ce ar fi asta…o regresie…de ce nu am dreptul…
Să înnebuniți puțin, pentru variație? Să vă comandați o lespede de mormînt cu numele unor personaje medievale pe ea? Cum să nu ? Cînd mă gîndesc ce titluri simpatice vor fi în ziare…
Ministrul se îndoi sub amenințare. Moscu căută privirea lui Enescu, dar în zadar.
-De ce vrei să mă convingi că sunt nebun? Asta crezi că e calea să mă vindeci?
-Nu sunteți nebun… nu ați avut norocul să înnebuniți, cum nu l-ați avut nici pe acela de a fi asasinat!
-Asta-i adevărat, îi scăpă lui Nicolau.
Tînărul atîta aștepta.

-Vedeți! Totul e epuizare… abandon… voință slăbită… vreau să vă văd iarăși cum ați fost… în iulie erați în stare să schimbați singur guvernul… iar acum…
-Nu mă mai interesează toate acestea… murmură Nicolau.
-Nu vă mai interesează? Ce? Politica?
-Da.
-Cum puteți spune așa ceva? Aceasta e viața dumneavoastră!
-Da… după tine nu-mi mai rămînea decît să mor atunci cînd m-au dat afară…
Enescu îI făcu semn lui Moscu să înainteze. Puse mîna energic pe Nicolau, îl ridică de pe scaun.
-Nu mai aveți încredere în mine? Lăsați-vă pe mîna mea, ca de atîtea ori. Sîntem trei medici aici, e cazul să ne ascultați. Cum e cu putință așa ceva, să comandați o piatră de mormînt cu numele din ficțiunea dvs, s-a mers prea departe!
Ministrul vru să spună ceva, întoarse capul, îl văzu pe Moscu, suspină.
-Vrei să mă faci să vorbesc cu prietenul tău… psihiatrul?
-Vreau să renunțați la ficțiunea aceasta… la izolare… la gîndurile morbide…
-Vrei să mă vindeci… cu prețul sufletului meu!
-Ce suflet?
Nicolau rîse încet.
-Așa e… n-am eu nici un fel de suflet… după tine! Fie! Dacă trebuie neapărat să trec prin asta… cheamă-l!
Moscu ieși pe terasă după psihiatru. Acesta fuma, și o clipă ezită înainte de a stinge țigara și de a-l urma înăuntru. Se așeză în fața lui Nicolau: ceilalți doi se traseră mai deoparte, dar în orice caz se desfășurară în jurul bolnavului ca o armată pe flancuri. Nicolau trebuia să întoarcă capul pentru a-l vedea pe Moscu.
-Tocmai spuneam colegilor mei că e un privilegiu pentru mine să vă cunosc, excelență. Sunteți de acord să vă pun cîteva întrebări?
-Vă rog.
-Dumneavoastră considerați că aveți nevoie de asistență psihiatrică?
-Nu.
Enescu tresări vizibil, își reprimă însă o mișcare de protest. Lupu zîmbea.
-N-ați considerat niciodată astfel?
-Ba da, înainte de a veni aici și în primele zile după sosire.
-De ce?
-Sufeream de obsesii insuportabile…
-Vă împiedicau să vă odihniți?
-Da…
-Să lucrați?
-Da…
-Vă mai chinuie aceste obsesii și acum?
-Nu.
-Acum, după părerea dumneavoastră, sunteți un om perfect normal?
-Nu…
-De ce?
-Pentru că sînt calm...am fost foarte bine în zilele din urmă...spre deosebire de zilele “normale” de la București, cînd eram chinuit, pe bună dreptate însă, de o angoasă insuportabilă...
-De ce?
Ministrul zîmbi, chinuit.

-Din cauza evenimentelor…
-Considerați că ați fost nedreptățit?
-Dacă vreți… Dar nu asta mă deranjează…
-Dar ce anume?
-Că eforturile mele de o viață au fost zădărnicite. Că nu am reușit ceea ce mi-am propus…
-Credeți că ați trăit zadarnic?
-Nu, cîtă vreme am făcut tot ce-am putut…
-Dar ați făcut?
-Da.
-Și atunci cine credeți că e responsabil de eșec?
Nicolau rămase mut.
-Nu învinuiți pe nimeni?
Aceeași tăcere.
-Regele? Opoziția? Fasciștii? Evreii?
Ministrul zîmbi, rănit:
-E deosebit de complicat. N-am cum să vă explic, în două cuvinte, cine poartă vina situației politice internaționale actuale.
-Deci nu învinovățiți pe nimeni anume?
-Nu. Prea multă lume contribuie la situația asta…
Pînă atunci, întrebările lui Lupu curseseră iute, una după alta. Acum se opri, evident derutat.
-Considerați că noi vă facem o nedreptate punîndu-vă asemenea întrebări, cînd dumneavoastră sunteți perfect normal? întrebă în cele din urmă.
-Nu. V-am spus că nu mă consider "normal". Dacă aș fi în locul dumneavoastră, aș proceda la fel…
-Vreți să-mi spuneți că ceea ce nu este "normal" la dumneavoastră s-a constituit ca o sursă de echilibru?
-Exact.
-Considerați că povestea pe care ați scris-o s-a întîmplat în realitate?
-Da, din păcate…
-De ce "din păcate"?
-Pentru că-i absurd să cred asta…
-Vă dați seama?
-Da…
-Și continuați să credeți?
-Da.
-De ce?
-Pentru că… am căpătat dovezi în sprijinul acestei absurdități…
-Dovezi? De la cine?
Nicolau tăcu.
-E vorba de călugărul acela?
-…
-Puteți să ne arătați și nouă vreo dovadă?
-…
-Nu vreți să vă explicați?
-Am vrut să spun că am impresia că am căpătat dovezi…
-Oh. Sunteți gata să admiteți că ele se află doar în fantezia dumneavoastră?

Urmă o tăcere. Apoi ministrul zise, încet:
-Da, sunt gata să admit.
-Ce vreți să apărați, de fapt?
Nicolau își sprijini fruntea în palme.
-Aveți tulburări de somn?
-Acum nu. De cînd am venit aici, vreau să spun…
-Dar înainte?
-Grave, cu istoric vechi, interveni Enescu.
-De diabet de cînd suferiți?
-De vreo zece ani…
-Credeți că modul dumneavoastră de viață a favorizat apariția bolii și evoluția ei?
-Nu știu. Se prea poate.
-V-a deranjat foarte tare boala în activitatea dumneavoastră?
-Nu. Am reușit s-o ignor.
-Cînd ați început să vă gîndiți la moarte?
-În ultima vreme.
-Niciodată înainte? în ciuda maladiei?
-N-aveam timp de asta.
-Cum ați aflat de evenimentele pe care le-ați relatat în manuscris?
-Nu știu. Nu-mi dau seama precis…
-Dintr-odată?
-Nu. Treptat – pe măsură ce scriam… îmi venea în minte urmarea…
-Numai în clipele cînd scriați?
-Nu… și în restul timpului… Mă gîndeam la asta… dezbăteam în sinea mea… mai înaintam cu cîte un pas…
-Cînd v-ați așezat, inițial, știați că veți scrie o istorie din secolul XV?
-Nu. M-am așezat să-mi scriu memoriile.
-Și atunci, cum s-a întîmplat?
-Nu știu. Aveam senzația în permanență că gîndurile îmi sunt dirijate către ceva anume.
-Către această poveste?
-Da.
-De cine erau dirijate gîndurile dumneavoastră?
-Nu știu.
-Mai sunt "dirijate" și acum?
-Cred că da.
-Aveți senzația că ați trăit această poveste?
Nicolau tăcu.
-Nu puteți răspunde?
-Nu știu ce să răspund. Da, uneori am această senzație. Dar nu la fel simte și un romancier?
-Vă simțiți, sau nu, implicat în desfășurarea acțiunii?
-Da… mă simt implicat.
-Credeți că a existat într-adevăr vreo carte a mitropolitului Damian?
-Da… cred.
-Ce sperați să găsiți în ea?
-Printre altele, explicația stării paradoxale în care mă aflu…
-O explicație veche de șase sute de ani?

-O teorie… Nu contează vîrsta…
-Credeți că veți muri în curînd?
Ministrul ezită.
-Nu știu.
-Dar nu credeați astfel înainte de a veni aici?
-Ba da…
-Și nu mai credeți?
-Nu.
-Cum priviți viitorul?
Nicolau ridică din umeri.
-Credeți că vă mai rezervă clipe frumoase, satisfacții?
-Ar fi lipsit de realism să cred asta.
-Nu asta v-am întrebat…
-Nu, nu cred.
-Ați citit ziarele în zilele din urmă?
-Nu.
-De ce?
- N-am avut timp.
-Pentru că scrieți?
-Da.
-Vă preocupă mai mult evenimentele pe care le povestiți acolo decît cele reale?
-Da.
-Cîte scrisori ați scris în ultima săptămînă?
-Una…
-Dar cîte scrisori obișnuiați să scrieți pe zi?
-Depinde…
-Mai mult de una?
-O, da…
-Deci evenimentele și oamenii din exterior vă interesează mult mai puțin ca înainte?
-Da.
-Ați avut vreun moment senzația că vedeți aievea oameni sau scene din relatarea dumneavoastră?
-Dacă am avut halucinații, adică?
-Da.
Nicolau ezita.
-Nu, zise, în cele din urmă.
-Precis?
-Nu. Călugărul acela… am avut senzația că mi-a vorbit despre personajele mele…
-Deci ați avut totuși halucinații?
-Nu sunt convins că nu mi-a vorbit în realitate…
Ministrul obosise. Lupu profită:
-Sunteți sigur că nu i-ați vorbit dumneavoastră lui?
-Nu, nu sunt sigur…
-Dumneavoastră i-ați comandat lespedea?
-Care lespede?
-Pe care sunt gravate numele personajelor dumneavoastră. Pe care a găsit-o Paul, dimineață, în pădure…

Nicolau îi privea nedumerit. Apoi lumina unei recunoașteri îi apăru pe chip.
-A, lespedea… zise, greoi. Da, eu.
-Ce aveați intenția să faceți cu ea?
-Să poruncesc să fie pusă în cimitirul mănăstirii…
-De ce i-ați cerut tocmai lui?
Ministrul tăcu.
-Nu știți cum – și cine – v-a eliberat din mîinile legionarilor?
-Nu.
-Nici nu bănuiți? Nici măcar scopul?
-V-a spus doctorul Moscu…
-Spuneți-ne dumneavoastră. Credeți că ați fost eliberat ca să continuați manuscrisul, căutarea cărții…
-Da…
-Ce aveți de gînd să faceți, după ce găsiți cartea? Să faceți public conținutul ei?
-O, nu…
-Dar?
-Pe mine cartea nu mă interesează în sine… Nici nu mă aștept să o găsesc așa… în sens material… căutarea ei este un act spiritual… pentru mine nu contează în sine…
-Dar…
Ministrul își dădea seama cît de ridicol sună cuvintele lui în fața acestor doi tineri eleganți, competenți și siguri de ei înșiși. Se simțea penibil. Privi către Enescu, rugător.
-Răspundeți, îl îndemnă acesta.
-Eu cred… cred că atunci cînd voi găsi cartea voi fi eliberat…
-Acum nu sunteți liber?
-Nu.
-De fapt, veți fi liber să faceți ce?
-Să nu o iau de la capăt.
Lupu era uimit. Ascundea greu acest lucru.
-Bine. Acum vreau să-mi detaliați puțin chestiunea cu "dictatul" manuscrisului. Cine vi-l dictează?
-Nu știu.
-Nici nu bănuiți?
Nicolau schiță un gest enervat.
-Este evident că nu mi-l dictează nimeni. Este numai o senzație…
-Gîndiți-vă la senzația aceasta, închipuiți-vă că v-ați așeza acum să scrieți. Este o senzație vagă?
-Nu.
-Este precisă, nu-i așa?
-Da.
-Auziți o voce distinctă sau vă dictează?
-Asta nu…
-Dar aveți impresia că sunt gînduri care nu vă aparțin? Fiți sincer.
-Da… am această impresie.
-Tot timpul?
-Nu… doar în legătură cu acest subiect…
-Spuneți-mi, aveți perioade din zi – scurte – din care nu vă mai amintiți nimic? Vă uitați la ceas și…

-Absențe? Nu am.
-Spuneți-mi, excelență, de unde îl cunoașteți dumneavoastră pe acest călugăr Daniil?
-Dar nu-l cunosc…
-Totuși ați vorbit cu el, nu? Măxar o dată,,,
-Da...
-Cînd?
-O dată la mănăstire… mi s-a părut că mi-a vorbit el…
-Ce v-a spus?
-Să aprind o lumînare pentru sufletul mitropolitului Damian.
-Și ce s-a mai întîmplat?
-Am leșinat. El mi-a atins pleoapele cu degetele ude…
-Deci atunci v-ați văzut, a fost singura dată ?
-Da.
-Și piatră din pădure? interveni ENESCU.
-Adevărat, uitasem. A trecut pe lîngă casă acum cîteva zile, și atunci am schimbat cîteva cuvinte.
-Fără să-I fi spus nimic doctorului Moscu?
-Așa este…Imi cer scuze….
-Atunci cînd v-a atins în biserică… ați simțit ceva deosebit?
-Atunci? Nu mai știu… Eram confuz.
-Dumneavoastră vă amintiți, doctore Moscu?
-Nu. Dar e posibil să nu fi observat.
-Deci spuneți că n-ați simțit nimic deosebit?
-Ba da…
-Ce?
-Mi-e greu să vă descriu… Ceva străin… Ca o atingere pe dinăuntru!
-Vi s-a părut că omul acela v-a atins… pe dinăuntru?
-Da.
-Că a "pătruns" în dumneavoastră?
Ministrul ezita.
-Nu… e exagerat spus…

-Vă dați seama că discuția noastră este cu desăvîrșire lipsită de sens dacă vă ascundeți față de mine.
-Îmi dau seama, spuse Nicolau, plictisit.
-Vi se pare că sunteți un alt om… față de cel care erați acum șase luni?
-Da. Sunt schimbat.
-Fundamental?
-Poate… Totuși nu…
-Ați avut vreodată senzația că lumea e departe… înstrăinată cu totul de interesul dumneavoastră… că s-au rupt toate punțile între dumneavoastră și restul lumii?
Ministrul îl privi pe Moscu. Acesta stătea tăcut, cu privirea aplecată.
-Da.
-Recent?
-De cîteva zile simt asta…
-V-ați putea acum întoarce în viața publică?
-O, nu!

-Vă simțiți "la capătul puterilor"?
-Da.
-Dacă ați putea să vă luați viața de la capăt… cum ați trăi-o?
-La fel.
-Nu regretați nimic din ce-ați făcut în viață?
-Insuccesul.
-Nu credeți că lumea are nevoie "să o luați de la capăt", excelență?
-Nu.
-De ce?
-Nu servește la nimic.
-Atunci de ce nu v-ați "eliberat" mai devreme?
-Nu suferisem destul.
Moscu tresări la fraza aceasta. Dar Nicolau nu privea spre el.
-Ați obosit?
-Da…
-E gata ceaiul, zise Moscu încet.
-Da, putem continua mai tîrziu.
Enescu se repezi să-l ridice pe ministru. Acesta se sprijini într-adevăr de el, ridicîndu-se. Discuția îl istovise. Privea în gol, evitînd privirile celor trei medici. Se lăsă așezat în fotoliu și acceptă fără un cuvînt ceașca de ceai pe care Paul i-o puse în mînă și pătura cu care doctorul Moscu îi înveli picioarele. Lupu observa toate acestea: privirea lui cercetătoare zgîria conștiința și așa tulburată a bolnavului.
-Am fost surprins de mecanismul subtil al puterii pe care l-ați atribuit personajului dumneavoastră Damian, spuse brusc.
Moscu fu de acest atac frontal și nemilos. Dar Nicolau răspunse încet, calm, aproape ironic:
-Sunteți vreun ambițios ascuns? Vă fascinează puterea?
-Sunt un ambițios declarat!
Nicolau ridică din umeri.
-Cînd eram tînăr… personajul de care mă simțeam cel mai apropiat din istoria diplomației era Père Joseph, un călugăr capucin, "l'éminence grise", mîna dreaptă a cardinalului Richelieu. Acest bărbat, acest călugăr a fost de fapt diplomatul care a influențat schimbările de alianțe și a creat condițiile pentru pacea ce a urmat Războiului de Treizeci de ani. A făcut aceasta străbătînd Europa de mai multe ori, pe jos, în picioarele goale, așa cum cerea regula Ordinului său; vă dați seama cît timp are la dispoziție ca să gîndească un om care se deplasează în felul acesta? Presupun că alterna rugile cu planurile sale diplomatice, care făceau un subtil transfer de substanță în mintea lui…
-Dar dumneavoastră aproape că nu vorbiți de puterea politică, observă Lupu, uimit.
-Poate că nu… Sensul întrebării dumneavoastră era riguros acesta?
-Da, acesta. Ați considerat dintotdeauna puterea în modul acesta… aproape mistic?
Subtil, Lupu transformase discuția într-un interogatoriu. Ministrul însă îl încheie cu eleganță:
-N-am considerat niciodată puterea în mod trivial. Dar pesemne nebunia mea este mult mai veche…
Moscu rîse încet, mai mult pentru destinderea atmosferei. Lupu, luat prin surprindere, începu să rîdă mai tîrziu, un rest de stupefacție dînd prospețime hohotelor sale.
-Ați cîștigat repriza...
Enescu, singurul, nu zîmbise, nu arătase o urmă de surprindere măcar. Doctorului Moscu însă i

se luase o piatră de pe inimă! Poate nu este pierdut, nădăjdui dintr-o dată, poate că eu nu am avut dreptate! Se simțea extraordinar de bucuros că ministrul face această demonstrație a capacității sale de gîndire în fața lui Lupu, încerca bucuria naivă a profesorului cînd lumea confirmă aprecierile asupra elevului său favorit. Era umbrită numai de bănuiala că Lupu întinde capcane peste capcane, încercînd să provoace o incoerență, un delir revelator. Psihiatrul fusese însă redus la tăcere pentru moment. Părea dus pe gînduri, dar privirea sa iscoditoare devenise mai adîncă și se desprinsese momentan de chipul pacientului său. Acesta era însă epuizat.
-Vreți să vă întindeți ?
-Da, dacă se poate.
Îl întinseră pe pat. Bătrînul îl văzu pe Enescu deschizîndu-și cu gesturi hotărîte trusa și îi cedă locul, plin de tact. Tînărul injectă nu numai insulina, ci și o fiolă dintr-un somnifer puternic. Nicolau simți a doua înțepătură.
-Ce mi-ai făcut? întrebă ministrul.
-Ceva să vă liniștiți.
-Eram liniștit înainte de a veni voi aici, murmură Nicolau. Plecați la dumneavoastră acasă, doctore?
-Da, plec.
Ministrul se ridică într-un cot.
-Dar veniți să mă vedeți mîine dimineață, nu? Vă rog!
Bătrînul șovăia. Slăbiciunea lui Nicolau îl convinse.
-Firește că am să vin. Somn ușor!
Abia ieșit bătrînul pe ușă – putea încă să mai audă – Enescu explodă:
-Ce nevoie aveți de el… nu sunt eu aici?
Amețit, Nicolau alunecase pe pernă.
-Nu trebuia să-mi faci altă injecție… ți-am spus că dorm…
-O să dormiți mai adînc…
Îl înveli: toropit, ministrul închise ochii. Medicul părăsi încet camera, lăsînd ușa deschisă; în salon Lupu și Moscu, care nu se îndura să plece încă, vorbeau cu vocea scăzută.
-Domnule doctor Moscu, fiți bun și spuneți servitorului – cum naiba îl cheamă?
-Nae.
-Să-mi facă patul pe canapea, în dormitorul excelenței sale. Trece foarte repede și nemotivat de la o stare la alta: e îngrijorător.
-Da… murmură bătrînul, dar mai îngrijorător este altceva: face din cînd în cînd o tulburare de ritm cardiac, ieri aproape că și-a pierdut cunoștința…
-Da? Cum de nu mi-ați spus pînă acum?
-N-am apucat. Dar trebuie să fim cu grijă, să nu-l solicităm prea mult…
-Da: e slăbit. Nu știți cumva, excelența sa a scris vreo scrisoare în Anglia de cînd a sosit aici.
-Da, așa cred…
-Unui oarecare domn Rupert Sands?
-Da, parcă. Cine este omul acesta? Mi se pare că mi-a spus că e agentul său bancar…
-Da, și din cîte mi-a spus doamna Alice… executorul testamentar…
-Doamne ferește! Să-i fi scris dispoziții… în legătură cu testamentul?
-Așa mă tem.
-Totuși v-a spus că nu crede că va muri curînd.
-Eu nu m-aș lua după asta, interveni Lupu. Disimulează teribil.
-Vă prevenisem… De altfel… aveți vreo bănuială… domnule doctor?

Lupu ridică din umeri.
-Ce pot eu să spun… trebuie să studiez manuscrisul cum trebuie… cu creionul în mînă… Nu vă ascund că sunt cam dezorientat… Pare așa de lucid…
-Da… E ciudat.
-Mîine voi încerca altceva… Niște experimente de asociație verbală ale profesorului Jung… ai fi de acord cu un interogatoriu sub amital, Lucian?
-Da. Nu scoatem nimic de la el așa.
-Cu amital… Sau prin hipnoză… Nu pare prea sugestibil, totuși…
-Dar este, îl asigură Moscu.
-Ar fi cel mai bine… dacă ar fi și el de acord.
-Îl conving eu, asta nu-i o problemă, făcu plictisit Enescu. Și brusc, către Moscu:
-Să vă achit onorariul dumneavoastră.
-Mulțumesc, m-am hotărît între timp să nu accept nici un fel de onorariu pentru acest caz.
-Cum asta, de ce?
-În primul rînd, domnul Nicolau e departe de a fi vindecat. Iar dacă se va vindeca… numai bani n-or să-mi trebuiască! Nu, nu, e în afară de orice discuție.
-Dumneavoastră acceptați onorariul numai de la cazurile încununate de succes? se interesă Lupu.
-Da.
-Trebuie să fie interesant. Bănuiesc că de multe ori sunteți plătit de natură.
-Întocmai.
-Medicină patriarhală, constată psihiatrul, dar fără ironie.
-Mai aveți nevoie de mine? Dacă nu, am să vă spun bună seara.
Plecînd, bătrînul nu rezistă să arunce o privire în dormitorul ministrului. Îi venea mai greu decît se așteptase să-i cedeze răspunderea lui Enescu! Ministrul zăcea nemișcat, respirînd adînc: somnul coborîse peste trupul firav ca o cortină grea în spatele căreia, abia după încheierea spectacolului, începe jocul adevărat, sincer, nesfîrșit.

MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
12 septembrie

Moscu se înapoie destul de devreme, I se păruse neobișnuit să se trezească la el acasă. De la distanță îi văzu pe cei doi medici pe cerdac. Si ei îl văzură pe el.
-… Vine doctorul Moscu…
-Ce-o mai fi vrînd? mîrîi Enescu.
-Comment ça, "ce-o mai fi vrînd"? Drept să-ți spun, mi se pare un doctor excelent! Și un caracter de roman clasic…
- Îl găsesc înapoiat mintal.
-Mie mi se pare un spirit foarte limpede. Lent, dar pătrunzător. Și scandalos de cultivat pentru un om care și-a trăit toate viața în pustietatea asta. De fapt, cum a ajuns aici?
-Habar n-am și nici nu-mi pasă.
-Nu înțeleg de ce-l antipatizezi așa vădit… Sau, poate, bănuiesc: ți-a luat locul în afecțiunea excelenței sale. Dar n-are sens să te consumi. Era logic să se întîmple astfel…
-Ce dracu' tot spui?
-Ce spun? Ei, știu eu ce spun, prietene! Afecțiunea ta este tiranică, solicitantă – într-un cuvînt, virilă. Bătrînul este mai îngăduitor, mai cumpătat… Tu umbli cu arsenalul de medicamente, el – cu mîna goală, de parcă ar fi atotputernic…
-Delirezi?
-Nu, Lucian. Acest om slab, istovit, ajuns la capătul puterilor – într-un rol pasiv, deci – a depășit momentul în care afecțiunea ta agresivă îl mai putea susține… El a regresat afectiv către o perioadă mai arhaică, și a întîlnit ca din întîmplare acest bătrîn puternic, un substitut patern perfect…
-Ce tîmpenii, făcu scîrbit Enescu.
Dar știa că celălalt are dreptate. Îi acorda un mare credit intelectual, de asta îl adusese cu el. Între timp, doctorul Moscu urcase treptele și îi salută scurt.
-Ce face domnul Nicolau? întrebă.
-Doarme, răspunse Enescu, dar Lupu adăugă imediat, sincer:
-Prost.
-Cum asta, de ce?
-Păi, la vreo jumătate de oră după ce ați plecat, s-a trezit țipînd – un coșmar! Jumătate de oră am încercat să-l liniștim, dar era într-un hal… Față de imaginea de homme du monde desăvîrșit de ieri după amiază… azi noapte… plîngea ca un copil.
Moscu se cutremură. Enescu părea exasperat de fiecare cuvînt al prietenului său.
-Cum n-am reușit să-l liniștim cine știe ce, Lucian i-a mai făcut o fiolă de fenobarbital… El plîngea și se ruga să nu-l adormim din nou… Pînă la urmă a adormit… după o oră însă, iarăși! Nu ne mai culcasem, închipuiți-vă – toropit de drog, dar chinuit de o anxietate groaznică – nu reușea să articuleze bine ca să ne spună ce visase – scîncea numai, încet, așa că Lucian i-a făcut a treia fiolă și cu asta basta, nu s-a mai trezit nici cînd i-a injectat insulina!
Bătrînul pălise.
-De ce… nu înțeleg, doctore… nici nu știm încă ce are… ce rost are să-l zdrobiți așa sub puterea drogurilor?
-Eu sunt fixat asupra diagnosticului și a conduitei, răspunse rece Enescu, și vă rog să nu uitați că

eu sunt responsabil în final de sănătatea excelenței-sale.
-Precizarea nu mi se pare necesară. Nu văd ce instanță m-ar putea face mai responsabil decît propria mea conștiință.
-Are dreptate, zise calm Lupu. Nici unul dintre noi nu este mai puțin responsabil decît tine. Iar cu drogurile – ce-i drept – te-ai repezit. Deși, dragă doctore, zău că nu-l puteam liniști altfel! Nu cred că l-ați văzut așa!
-Ba da. Și l-am liniștit.
Lupu ridică din umeri.
-Ei bine, noi n-am izbutit, zise, cu puțină ironie. A, Lucian: te-am rugat ceva. Cheamă-l, te rog, pe infirmier – n-am apucat încă să vorbesc cu el. De ce nu stați jos, doctore.
-Mă duc mai întîi să văd pe excelența-sa.
-Duceți-vă.
Cînd Moscu pătrunse în dormitor, Paul masa picioarele ministrului. Nicolau zăcea culcat cu fața în jos și brațele desfăcute – era limpede că infirmierul îl întorsese așa fără să-l trezească. Bătrînul îl salută pe Paul și luă pulsul celui adormit. Nu spunea nimic, dar Enescu îl privea crispat, așteptînd parcă un atac.
-Ai încheiat, Paul?
-Da, domnule doctor.
-Bine. Să-l întoarcem cu fața în sus. Pe urmă vii puțin să stai de vorbă cu noi.
Enescu singur apucă în brațe trupul inert și-l întoarse. Gesturile lui erau posesive: Paul nu schiță nici un gest să-l ajute. Dar doctorul Moscu îi simți privirea pe față. Oftă.
-Îl veți trezi la prînz, doctore?
-Am să încerc.
-Veți încerca. Și dacă nu veți reuși?
-Îi voi pune o perfuzie.
Moscu așeză foarte ușor mîna pe obrazul celui adormit. Pielea era rece și foarte uscată.
-Da. Să ieșim, spuse.
Sărise momentan peste restul observațiilor sale, și îl urmă tăcut pe Enescu afară. Ceața se risipea și o lumină pașnică îi luase locul.
-E slujbă la mănăstire, sau de ce bat clopotele?
-Firește că e slujbă, răspunse Moscu – doar e duminică dimineață.
-E duminică dimineață? se miră Enescu.
-Da. Nu știați?
-Nu. Nu prea țin eu duminicile…
-Rău faceți, încheie Moscu.
Atitudinea chinuitoare a lui Enescu îl enerva. Îi părea rău de tînărul medic, dar n-avea de gînd să-l lase să continue astfel: încrîncenarea nu putea duce la nimic bun. Cei doi medici mai tineri îl priviră mirațI de tonul prea tranșant. Paul, care intrase între timp, era singurul care părea absent. Chiar mai mult decît Enescu, părea plecat foarte departe de o atitudine omenească – relaxată și îngăduitoare. Era sumbru și încordat. Lupu se întoarse către el, surîzînd. Avea un zîmbet profesional remarcabil de seducător și de onest, care solicita încrederea și se proclama dezinteresat în obținerea ei, în același timp.
-Dragă Paul, zise – îmi permiți să-ți spun pe nume, nu-i așa? – dumneata îmi pari să știi mai mult decît noi toți despre ce se petrece cu domnul ministru… Doctorul Moscu ți-a lăudat devotamentul și vigilența, trezindu-mi dorința de a te întreba personal unele lucruri. Cine știe, poate lămurim mai bine istoria aceasta… Dar stai jos, te rog… Doar ești acasă aici în măsură cu mult mai mare

decît mine…
Era competent și abil, un profesionist desăvîrșit. Moscu înțelegea de ce-l adusese Enescu: nu știa însă dacă gustul pentru extravagant și performanță, vizibil la Lupu, n-avea să-l îndepărteze de soluțiile simple ale rezolvării cazului. Din fericire, Lupu nu era singur… Pentru prima dată avu revelația remarcabilei binefaceri a deosebirilor dintre ei trei: împreună aveau să reușească, poate, să stabilească un echilibru și să-l mențină.
-În primul rînd aș vrea să-mi spui ce știi despre acest călugăr Daniil. A fost el vreodată pe aici? în afara episodului cu legionarii?
-Nu, din cîte știu.
-Domnul Nicolau afirmă că ar fi fost totuși.
-Această afirmație mi se pare… surprinzătoare, avînd în vedere că excelența sa nu a rămas nici o clipă singur…
-Ei, chiar nici o clipă? E vorba de acum patru zile, se pare: domnul doctor era în sat, dimineața, iar dl. Nicolau scria pe cerdac.
-Îmi amintesc perfect.
-Ai stat cu domnul Nicolau?
-Nu tocmai. Am stat în sufragerie și am lăsat ușa deschisă, astfel încît să-l văd tot timpul.
-Domnul Nicolau spune că ar fi vorbit de la gard cu dumnealui. Ce părere ai?
Paul ezită.
-Nu mi se pare cu putință. Nu vedeam gardul, e drept… dar eram la doi metri… aș fi auzit.
-Dar poate ai lipsit o clipă, te-ai dus pînă la baie…
-Este exclus. Domnul doctor a lipsit mai puțin de două ore, și eu nu m-am ridicat niciodată de pe fotoliu. Am citit un roman polițist aproape în întregime…
-Curios, fu singurul comentariu al lui Lupu. Altceva despre acest călugăr știi?
-Am făcut unele investigații…
-Mi-am închipuit.
-Lucrul cel mai uimitor este că nimeni nu știe precis cine-i. Nu-i călugărul acestei mănăstiri: e primit în incintă din cauză că e "un sfînt", dar – de fapt – nimeni nu are habar ce-i cu el. Se pare că a fost la muntele Athos înainte de a veni aici, acum vreo șase luni, și de a se așeza în pădurea asta…
-Cum, se întoarse Lupu către Moscu, individul acesta e aici numai de vreo șase luni?
-Aproximativ.
-Dar asta e foarte important. De ce nu mi-a spus nimeni pînă acum?
-Nu văd ce importanță are, interveni Enescu.
Antagonismele se ascuțeau din nou.
-Nu l-ai mai văzut niciodată înainte de a veni aici?
Ancheta părea mai curînd opera unui ofițer de poliție, decît a unui medic. Moscu și Enescu păreau dezorientați, Paul, în schimb, era calm.
-Nu, niciodată.
-Exista vreo față bisericească ce-l frecventa pe domnul Nicolau la București?
-Nu cred.
Lupu reflecta.
-Bine, zise, în cele din urmă. Spune-ne mai departe. L-ai căutat pe Daniil, deci. Și?
-Am văzut lespedea aceea. Nimic deosebit, mi-am zis… deși… mă întrebam… cum dracu' a ajuns piatra asta uriașă în mijlocul pădurii, că patru bărbați zdraveni nu-s de ajuns s-o ridice de jos?

-Da, da… Ce crezi – am auzit c-ai investigat serios… Cum crezi c-a scăpat domnul Nicolau din mîinile legionarilor?
Tînărul se crispă.
-Nu știu, nu există nici o explicație plauzibilă.
-Ce motiv aveau ca să-l elibereze?
-Dar cine vă spune că l-au eliberat?
-Altfel, cum s-a întîmplat că au dispărut cu totul? L-au lăsat și s-au dus – e singura explicație posibilă. Dacă nu s-ar fi hotărît să-l lase în pace, s-ar fi întors, nu crezi? Dar călugărul v-a spus că nu se mai întorc – deci vorbise cu ei, primise asigurări în sensul acesta, nu?
-Se poate..
-Crezi și tu asta?
-Da, cred.
-Atunci de ce n-ai chemat poliția? De ce n-ai alertat Siguranța să le dea de urmă?
Paul căzuse în cursă.
-Pentru că…
-Știi ce susține domnul Nicolau despre eliberarea sa?
-Nu…
-Că a fost miraculoasă, în scopul de a-și continua manuscrisul. Ai citit manuscrisul, nu?
-M-am uitat prin el, pe furiș, cît am văzut că nu-i vorba de memorii.
-Ei, da. Ce spui?
Tînărul se încruntă.
-Cred că domnul Nicolau are dreptate…
Enescu se schimbă la față.
-Crezi că are dreptate? Cum adică?
-Legionarii nu se mai întorc, pentru că sunt morți. De asta n-am alertat pe nimeni. N-aveau cum să-l elibereze, îl luaseră ca să-l asasineze… Asta era limpede…
-Și cine i-a ucis?
-Nu știu. Oricum, Daniil știa cine. Și cum. Un trunchi mare era doborît de-a latul drumului, ca s1-l blocheze…Și apoi, sîngele de pe cămașa lui!
-Adevărat, uitasem, interveni Moscu. Haina d-lui Nicolau era plină de sînge… dar nu cred să fi fost vreo hemoragie!
-Cămașa era curată, de altfel… și pielea! Numai spatele hainei… ca și cum iarba ar fi fost însîngerată! Pornisem încolo să cercetez… dar s-a pornit o ploaie torențială! Mi-am dat seama că n-avea rost…
-Paul, cum îți imaginezi tu pe oamenii care au făcut treaba asta? Poți să ne spui?
-Păi, știu eu? Ceva ca o societate secretă… sunt mulți… tot ei trebuie să fi cărat piatra în pădure!
-E absurd! strigă Enescu.
-Taci, Lucian. În ce scop să facă ei asta, Paul?
-Nu știu. M-am frămîntat o mulțime… dar nu-mi dau seama!
-În general, am impresia că te-ai consumat mult din cauza aceasta. Nu?
-Da, domnule doctor. Mi-a pierit și somnul!
Lupu privi semnificativ spre Moscu. Acesta încuviință cu un gest.
-Bine, îți mulțumesc. Stai liniștit, vom proceda cum este mai bine…
Paul se ridică și ieși. Moscu se uită la ceas.
-Ar cam fi ora prînzului. Îl trezim?
-Pentru ce să-l treziți? Lăsați-l în pace.

-Nu se poate, spuse Enescu sîcîit, trebuie să urmeze regimul obișnuit. O dezechilibrare îi poate pune în pericol viața… Diabetul e serios…
-Mă rog… treaba voastră.
În dormitor, Moscu nu-și putu împiedica un fior de neliniște la vederea chipului perfect imobil, ca o mască, cu ochii ascunși de ochelarii de mătase neagră. Mai avusese această senzație: era ceva straniu în somnul lui Nicolau. Poate pentru că scăpa complet de sub controlul medicului? Lupu îi sesiză starea.
-Ce este?
-Mă simt îngrijorat cînd îl văd dormind…
-L'angoisse du sommeil de l'autre… murmură psihiatrul. Elle est bien connue… Où est-il quant il dort? Est-ce qu'il sera changé quand il s'éveillera? N'est-ce pas ça?
Pentru prima oară de cînd se cunoscuseră, Moscu îl privi cu respect. Enescu nu le dădea nici o atenție: se așezase pe marginea patului și trecuse o mînă după ceafa celui adormit, ridicîndu-i capul. Dar ministrul nu se trezea și tînărul se văzu nevoit să-i treacă brațele pe sub umeri și să-l ridice cu totul, sprijinindu-l cu pernele. Astfel zdruncinat, Nicolau clipi; capul i se clătină și un oftat îi destinse buzele palide. Enescu trăgea cuverturile în jos cînd trupul bolnavului avu un fel de convulsie bruscă, tresări dintr-odată și groaza îi mobiliză trăsăturile pînă atunci destinse. Ochii îi erau în continuare pe jumătate închiși: dar Moscu observă că mîinile sale se încleștaseră de cutele cuverturii, ca și cum trupul amorțit ar fi fost supus unei torturi de neînchipuit. Făcu un pas către pat. Lupu, cu capul aplecat din pricina concentrării, privea neclintit.
-Iarăși a visat ceva, zise Enescu, și luă mîinile ministrului în ale sale. Dar acesta nu părea să-l vadă.
-Cruță-mă! se rugă deodată.
Moscu făcu al doilea pas. Lupu se aplecase înainte și părea că adulmecă asemenea unui cîine de vînătoare. Enervat și speriat în același timp, Enescu scutură pe bolnav, cu o mișcare bruscă.
-Treziți-vă! Eu sunt!
Nicolau deschisese ochii, dar privirea era oarbă iar mîinile i se zbăteau în cele ale lui Enescu. Brusc Moscu luă o cană cu apă de pe noptieră și o vărsă pe fruntea ministrului. Acesta tresări tare și se trezi. Îl văzu pe Enescu și se cutremură. Apoi dădu cu ochii de doctorul Moscu și deodată începu să plîngă.
-Gata, liniștiți-vă suntem toți aici, nu are ce să vi se întîmple! zise bătrînul. Și, scoțîndu-și batista mare, albă, începu să șteargă fața bolnavului. Dintr-o dată, Lupu fu lîngă eî.
-Excelență… mă auziți? Mă înțelegeți?
-Da…
-Cine este el? întrebă Lupu, arătîndu-l pe Enescu.
-Lucian…
-Dar mai înainte vi s-a părut că nu era Lucian. Nu?
Nicolau se sprijinise de doctorul Moscu. Lacrimile îi conteniseră, dar răsufla adînc, istovit.
-Răspundeți!
-Da…
-Nu-i adevărat că aț I crezut că e Alexandru? Nu e așa că vă temeați că o să vă omoare?
Ministrul își acoperi fața cu mîinile.
-Răspundeți!
-Așa este… iertați-mă…
-N-aveți de ce să vă cereți iertare. Gata, liniștiți-vă, interveni Moscu. Erați încă adormit…
Enescu rămăsese înmărmurit, neîncrezător.

-Vezi, îi zise în treacăt Lupu, pare el bine, dar în subconștient… Structura e formată.
Moscu auzi aceste cuvinte care nu-i erau adresate și se supără la gîndul că fuseseră poate auzite și de Nicolau. Martor al întregii scene, Paul luă halatul ministrului și i-l puse pe umeri. Ajutat de Moscu, acesta se ridică anevoie: cutele purpurii alunecară în jurul lui și cu toții contemplară, înfiorați, silueta desăvîrșit de anacronică a acestui mare demnitar. Apoi Moscu îl luă de braț și trecură în sufragerie.

MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
12 septembrie 1936, seara

În toată casa se făcuse focul; aproape gol, toropit, ministrul zăcea pe pat cu fața în jos: Paul îl masa în tăcere. La intrarea celor trei medici, îl acoperi pe bolnav și-l ajută să se ridice. Nicolau se sprijini pe perne și aștepta, înfiorîndu-se. Lupu nu se grăbea: tăie o fiolă, calm. Ministrul zîmbi către Moscu.
-Dacă aceasta e agonia mea, zise încet, cred că am fost cel mai asistat om din lume!
-Oh, excelență. Încercăm să facem să nu fie.
Nicolau zîmbi, atît de trist că Enescu interveni.
-Ce se întîmplă? întrebă.
-Nimic important, Lucian.
-Putem trece la treabă?
-La treabă. Adică să mă drogați să vedeți dacă ascund ceva. Da, putem trece, dacă ții.
Moscu oftă, văzînd cu cîtă greutate se supunea Nicolau. Enescu părea însă mai curînd interesat de rezultat, aproape că nu dădu atenție cuvintelor lui Nicolau, cum nu iei în seamă protestele unui copil răsfățat. Luă seringa din mîna lui Lupu și injectă lent jumătatea de fiolă pe care psihiatrul o aspirase în seringă. Nicolau rămase neclintit în cursul acestei operații; se știa supravegheat. O clipă însă, cît tînărul se aplecă să dezlege garoul, aruncă o privire către Moscu: expresia sa înfricoșată, de om hăituit îl înspăimîntă pe bătrîn.
-În cîteva clipe vă veți simți mai destins și veți vorbi mai ușor. Nu v-am făcut un drog, si mai curînd un stimulent, începu Lupu, cu tact. Puteți să vă întindeți mai comod. Așa. Trebuie să vă spun cît am fost de uimit de calitățile literare ale manuscrisului dvs, excelență. Pentru un om obișnuit cu un stil oficial și la obiect… manuscrisul dumneavoastră e o operă mai mult decît interesantă…
Urmă o pauză. Apoi Nicolau zise:
-Nu știam că psihiatrii sînt calificați să facă și judecăți literare…
Lupu zîmbi. Moscu se relaxă puțin.
-Spuneți-mi excelență, ce se mai întîmplă astăzi cu Ordinul? Mai există el?
-Nu știu… dar presupun că da… trebuie să existe…
-De ce "trebuie"?
-Cine altcineva să mă fi salvat de la moarte? murmură Nicolau, și tonul său era parte jucăuș, parte visător. O clipă, Lupu avu chiar senzația că celălalt își bate joc de el. Enescu interveni brusc:
-Cine, acei agenți străini care v-au mai salvat o dată, la Roma! Pe care nu-i cunoașteți și nu i-ați cunoscut nici atunci…
-Posibil… murmură Nicolau. Adevărat… Dar… să mă supravegheze aici tocmai… la capătul lumii… și acum, cînd am ajuns un nimeni… nu-i cam imposibil?
-Oricît de imposibil ar fi… nu-i mai probabil să fie vreun serviciu secret străin… care vrea să vă păstreze ca o armă împotriva fascismului… scontînd pe o împuternicire viitoare a dumneavoastră… decît Loja sau ce naiba e?
Nicolau oftă adînc. Închisese aproape ochii.
-E adevărat, murmură.
Lupu era agasat de intervenția lui Enescu. Îi făcu semn să tacă.
-Dumneavoastră cunoașteți… sau ați cunoscut pe cineva din Ordin, excelență?
-Nu… nu știu…

-Nu știți? Daniil nu face parte din Ordin?
-Știu eu? S-ar putea…
-V-a vorbit el vreodată despre Ordin?
-Nu… cînd s-o fi făcut?
-Vom proceda astfel, zise Lupu, cu răbdare. Eu am să vă spun un nume și dumneavoastră îmi veți spune ce evocă. M-ați înțeles? Da?
Nicolau aprobă din cap. Alunecase cu totul pe perne și închisese ochii.
-Sacra di San Michele.
Ministrul tăcea.
-O vedeți? Gîndiți-vă la ea…
-O văd…
-Descrieți-o.
-Este… foarte sus… pe o stîncă… un drum în serpentină urcă pînă la ea…
-O șosea?
-Nu… e mai mult o cărare…
-Și ea cum arată?
-Ca o cetate… are patru turnuri.
-Unde este atelierul de oglinzi al lui Walter?
Spre surpriza lor, Nicolau răspunse spontan și foarte ușor.
-În turnul dinspre nord…
-Descrieți-mi atelierul…
-Sunt două încăperi… una foarte mare… atelierul propriu-zis… și una mică, în colț… unde este doar un scaun și o masă…
-Ce este în încăperea mică?
-Nu știu…
-Gîndiți-vă…
-Presupun că aici… aici scrie Simion…
-Simion scrie, deci? Ce anume?
-Amintirile lui despre Carte… cred… Ce altceva ar putea scrie?
-Presupuneți, nu știți sigur?
-Nu știu sigur… De unde să știu?
-Dar dumneavoastră sunteți sau nu acolo, excelență?
Urmă o pauză.
-Gîndiți-vă, insistă Lupu. în curte, la poartă, pe drum, undeva, nu sunteți și dumneavoastră?
-Ba da… Parcă da…
-Singur?
-Nu, sunt cu Roger Arnaud…
Lupu privi spre Enescu. Acesta aprobă energic din cap.
-Fostul ambasador al Franței la Roma, zise, în șoaptă.
-Ați fost cu domnul Arnaud să vizitați mănăstirea?
-Da… acum îmi amintesc că da…
-Cîți ani să fie de atunci, excelență?
-Mai mult de cincisprezece…
-Ați vizitat și turnul?
-Da…
-Era un atelier de oglinzi într-unul din turnuri?

-Cred că era… Da, parcă era…
Lupu răsuflă adînc.
-Pe care l-ați vizitat cu domnul Arnaud?
-Da…
-Acum cincisprezece ani?
-Da…
-Pare deci probabil că de atunci cunoașteți topografia mănăstirii și a locului…
-Da… așa se pare…
-Dar ideile Cărții dumneavoastră nu le-ați mai întîlnit niciodată, excelență? într-o formă cît de cît apropiată?
-Nu știu… nu cred…
-Ei, gîndiți-vă! Gîndiți-vă bine! Dumneavoastră ați citit și ați umblat mult… Să nu fi întîlnit nicăieri, în formă embrionară, aceste idei cu absolvirea de timp prin devenire, cu formarea unui Dumnezeu prin reunirea întregii spiritualități?
-Nu-mi amintesc…
-Într-o carte de teologie? Un filosof mistic? Poate v-a vorbit cineva, vreun om al bisericii? Gîndiți-vă…
-Acum că îmi spuneți… parcă mi-ar fi vorbit totuși cineva…
-Bravo! Un om al bisericii?
-Stați puțin…
Nicolau răsuflă adînc, istovit.
-La Geneva… un preot iezuit… îmi cerea ajutor pentru populația etiopiană… un misionar…
-Vă amintiți numele lui?
-Numele? Nu… Nu… Dar îi țin minte chipul… Un chip inteligent… spiritualizat… un bărbat slab, cu o frunte înaltă… francez, mi se pare..
-Da? Și ce v-a spus acel călugăr?
-El vorbea despre… această reunire finală a spiritului… da… ținea parcă un fel de discurs într-un salon… acum îmi amintesc…
-Vorbea doar? Nu ați văzut nimic scris de el?
-Nu… era ceva… a fost o discuție… teoria lui era relativ eretică… Ordinul nu ar fi fost de acord să o publice…
-Dar o scrisese?
-Nu… nu cred nici că o scrisese… de altfel, erau doar cîteva idei…
-Deci de acolo a încolțit în dumneavoastră ideea Cărții…
Ministrul suspină.
-Da… poate…
Lupu încuviință din cap.
-Unde ați auzit prima oară de mitropolitul Damian?
-Nu știu…
-Gîndiți-vă…
-Aici…
-Dar dumneavoastră ați început să scrieți de la București. Trebuie deci să fi auzit mai dinainte... Nu?
-Da…
-Ei, de unde ați auzit? Sau ați citit pe undeva?
-Cred mai curînd… citeam o istorie a acestor concilii de împăcare…

-Ei, cînd asta?
-În primăvară… înainte de Montreux… nu mai știu cine mi-o dăduse s-o citesc…
-În primăvară? Iar cu iezuitul acela cînd v-ați întîlnit?
-Cu iezuitul? Am impresia că n-a fost la Geneva… ba da, totuși… sau la Montreux? Tot anul acesta… nu știu precis data…
-Și uitaseți acest episod?
-Da… nu i-am dat importanță…
-Ați obosit, nu? Ne oprim. Ajunge pentru azi.
-Sunteți mulțumit, nu-i așa? întrebă cu ironie aproape dureroasă Nicolau, după o scurtă pauză.
-Sunt mulțumit, excelență. Dumneavoastră nu sunteți? Mi se pare din ce în ce mai limpede că nu sunteți propriu-zis bolnav… iată desfăcute elementele ficțiunii dumneavoastră! Nu-i de mirare că le-ați adunat cînd ați fost la restriște…
-Da… da… nimiciți-mi speranțele! Cînd o veți lua și pe ultima… cînd o să mă convingeți… voi înnebuni de durere! Și atunci veți avea satisfacția că m-a distrus o durere reală, și nu o nădejde închipuită!
Lupu era uluit.
-Doar nu vă simțiți mai rău acum, decît înainte de discuția noastră?
Ministrul surîse cu amărăciune. Buzele îi tremurau. Era în pragul uneia dintre crizele sale de depresiune, cu care Moscu se obișnuise de acum. îl urmărea cu atenție, dîndu-și seama ce puteri supraomenești îi trebuiseră bolnavului ca să dea dovadă de atîta stăpînire de sine. Interveni.
-Vă sculați pentru cină?
-Da… Vreau să mă scol…Numai ca să merg la baie însă…
Cînd Enescu îl ajută să se ridice, ministrul fu părăsit de stăpînirea de sine pe care Moscu tocmai o observa. îi dădură lacrimile.
-Ce este? ce s-a întîmplat? îl întrebă speriat tînărul.
-Ah… de ce nu mă lăsați în pace? Vă rog! Orice om are dreptul să-și sfîrșească zilele în liniște!
-Ce spuneți? se răsti Enescu. Vă dați seama ce spuneți?
-Da, da… Vreau să fiu lăsat în pace! Nu mai pot să îndur!
-Să vă lăsăm pradă bolii? Dacă vreți asta… atunci…
-Atunci sunt nebun! Dar lăsați-mă așa, nebun cum sunt!
-Știți cum se procedează cu bolnavii psihici care nu cooperează: se apelează la familie. Mîine dimineață telegrafiez doamnei Alice.
Amenințarea din urmă fusese rostită cu atîta răceală, că bătrînul se cutremură. Iar ministrul își acoperi fața cu mîinile.
-Cum îndrăzniți să-i vorbiți în felul acesta? zise Moscu, pierzîndu-și cumpătul.
-Nu-i vreau decît binele!
-Da, șopti Nicolau, ești gata să mă sacrifici pe altarul sănătății publice… convenționale!
Medicul fu cumplit de rănit de această observație, a cărei justețe era frapantă. Se întoarse cu spatele la ceilalți, pentru prima dată părînd depășit de situație. Lupu surîse cu maliționzitate.
-Cît despre dumneavoastră, docteur, adaugă Nicolau, cu vocea stinsă, dar nu mai puțin mușcătoare din cauza slăbiciunii, regret că nu voi mai fi în viață la data cînd vă veți publica magnifica operă: "Agonia și moartea lui Gabriel Nicolau", în care veți înfățișa lucrurile perfect logic, iar sfîrșitul meu, fiind singurul ilogism, va trece pe planul al doilea…
De unde mai găsea resurse pentru această ironie și autoironie plină de cruzime? Doctorul Moscu plecă spre casă aproape fără să mai vorbească cu ceilalțI, îndoit de grijă și neliniște. Căci își dăduse seama, în cursul serii, că nu mai privea de mult boala lui Gabriel Nicolau ca pe un caz

obișnuit, ci ca pe o bătălie sinistră, complexă, ale cărei sensuri păreau, cu fiecare clipă care trecea, tot mai greu de descifrat. Era dificil de delimitat cu precizie în care parte se afla nebunia malignă – care îmbrăcase o formă atît de calmă, pătrunsă de pace și adevărată speranță – și în care parte, apărarea fastă, căutînd să mențină integritatea rațiunii, dar însoțită, paradoxal, de atîta suferință – și la care Enescu se arăta atît de hotărît să contribuie. Era cu putință ca nebunia să-i fi lăsat lui Nicolau puterea gîndirii și farmecul personalității, pe care terapia să fie nevoită să le desființeze pentru a o îngenunchia? Era o mare doză de paradoxal în toate acestea, care impregna contextul și așa confuz al maladiei: o haotică și stranie încleștare între forțe greu de definit, care se fereau să-și limpezească țelurile și să-și înalțe flamurile. Iar bătrînul doctor, dezorientat, se afla în mijlocul lor, cu bunăvoința întreagă și inutilă, neștiind în serviciul cui s-ar fi cuvenit să se înroleze.

MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
13 septembrie

Lupu își fuma pipa de unul singur pe cerdac. La vederea expresiei lui mulțumite de sine Moscu se înfioră fără să vrea.
-Bună dimineața. Ce face doctorul Enescu?
-Ultima oară cînd l-am văzut nu reușea să-și trezească pacientul, zise Lupu sardonic. La dozele pe care le-a băgat în el ar fi și de mirare.
-Și dvs sînteți de acord?
-În general sînt pentru terapia prin somn, mai ales de cînd avem și medicamente adecvate. În cazul de față, nu știu ce să spun.
-Haideți să intrăm și noi.
-Zău, nu văd cui servește, dragă doctore… în sfîrșit… dacă țineți…
Ministrul zăcea sprijinit de perne. Privirea îi era opacă, pleoapele umflate, buzele deshidratate. Chipul îi era inexpresiv ca al unei măști. Complet obnubilat, se supunea, docil, lui Enescu, care, tenace și îndemînatic, îl ajuta să bea ca pe un copil. Nici nu înregistră că mai intrase cineva în cameră. Bătrînul doctor nu putu suporta priveliștea: vederea neputinței lui Nicolau, care nu mai era stăpîn asupra sa în nici un fel, îi amintea de promisiunea pe care n-o putuse respecta. Lupu își dădu seama:
-N-ați prea avut de-a face cu patologia psihiatrică?
-Ba da. Nu cu tratamente însă. Le-am trimis la dumneavoastră, la ospiciu.
-Da, ați lăsat treaba murdară în grija noastră. Sunteți supărat că-l vedeți așa, fără putere și fără demnitate. Vă cred. Dar el nu-i conștient, iar noi n-avem altă cale. Gîndiți-vă la asta.
-Ce spuneți, doctore? Sub terapia dumneavoastră de șoc i-au revenit obsesiile… Cînd două nopți la rînd, puternic sedat, un om se trezește țipînd… e limpede că tratamentul nu are eficacitate… ba chiar dăunează… nu-l vedeți, și în stare de veghe… ce anxietate!
-Bine, dar… cum l-am putea echilibra – altfel decît farmacologic?
-Înainte de sosirea dumneavoastră eu nu am întrebuințat nici un fel de medicație, numai o psihoterapie discretă, și nu a avut nici un fel de coșmar, au dispărut toate obsesiile, a fost perfect calm, uneori bine dispus.
-De ce, credeți dumneavoastră?
-Pentru că scria. Cred că ar trebui lăsat să continue manuscrisul. Singur v-a spus-o, și ați văzut că e destul de lucid: e o sursă de echilibru pentru el.
Enescu terminase. Tamponă cu un șervet buzele ministrului și coborî din nou pernele.
-Să continue manuscrisul? Să-l lăsăm să se cufunde în propria sa ficțiune pînă își va pierde definitiv simțul realității?
-Nu m-am gîndit la asta, mărturisi Lupu, calm. Există, deci, o urmare? Mi s-a părut un fel de încheiere…
-Sunt convins că nu a încheiat.
-Mă tem să nu pierdem tot ce am cîștigat dacă-l lăsăm să continue, reluă Lupu. Se adresa exclusiv lui Moscu.
-Dar ce-am cîștigat, după părerea dumneavoastră?
-Singur a spus, e absurd să creadă că această istorie e reală. Am cîștigat faptul că se gîndește la manuscris ca la ceva… cum să spun?-a început să se îndoiască.

-Se îndoia de la început.
-Sunteți convins?
-Și, de altfel, cîți bolnavi ați văzut dumneavoastră să se îndoiască de un delir sistematizat?
Lupu se încovoie, atins.
-Nici unul, ce-i drept. întîi vine convingerea, certitudinea absolută, și abia după aceea delirul…
-Exact.
-Nu mai rămîne să afirmați decît că e deplin sănătos, spuse Enescu.
-Mă întreb numai dacă se îndoiește de adevăr… sau vrea să ascundă altceva, continuă Lupu, frămîntat. A fost exagerat de concesiv pentru un bolnav psihic!
-Întocmai! E prea rezonabil, ceea ce face ca întreaga chestiune să nu pară tocmai…
-Curată, completă Lupu.
-Întocmai, întări Moscu, ușurat.
-Dacă el este convins că există o întreagă societate din umbră – Daniil, salvatorii etc. – poate că-și declară îndoiala ca să ne împiedice să ne îndreptăm cercetările în acea direcție… Ascultă, Lucian, din cîte știi tu, el întîlnea – înainte de a veni aici – vreun preot, călugăr, în sfîrșit, orice mistic dintr-ăsta dubios?
-Nu. Adică, nu pot ști precis, dar nu cred. Cu iezuitul acela trebuie să fi fost vreo întîmplare…
Vorbeau încet și vocile lor scăzute se constituiau într-un cor sacadat, inutil. Moscu privi către trupul inert, întins fără cunoștință între perne, și deodată vorbăria aceasta i se păru insuportabilă.
-Oricum, nu vă mai pot permite să continuați astfel, zise abrupt către Enescu. Nu este un dement, un bolnav care și-a pierdut… cum se numește…
-L'autoconduction… murmură Lupu.
-Așa că nu aveți dreptul să-l supuneți unui tratament cu care el nu este de acord.
Tonul lui Moscu era atît de hotărît, încît Enescu schimbă tactica.
-Propun să facem un consult în trei, pe baza tuturor datelor pe care le-am obținut.
Moscu își dădu seama că celălalt intenționa să-l izoleze în minoritate. Dar nu avea de ales.
-Sunt de acord, zise, ca să cîștige timp.
-Eu nu sunt gata, zise Lupu.
-Nu termini pînă diseară?
-Ba da.
-Bine atunci, pe mai tîrziu. Să fixăm o conduită terapeutică…
-Să ieșitm, domnilor… zise Lupu, calm, nu are rost să mai stăm aici…
Bătrînul se îndreptă spre ieșire, dar fu oprit de Nae.
-N-am îndrăznit să bat la ușă… a trecut pe aici domnul bibliotecar, părintele Nichifor…
-Zău? făcu bătrînul, fără mare interes. Ce voia?
-Să vorbească cu excelența-sa. I-am zis că nu-i cu putință.
-Bine-ai făcut.
-A lăsat plicul ăsta. Și-l întinse.
Surprins, Moscu luă în mînă plicul subțire, greu. Îl pipăi: înăuntru era o cheie. Gîndurile i se aburiră: își simți inima bătînd.
-Bine, mulțumesc.
Servitorul plecă. Bătrînul mai stătu o clipă, nehotărît, apoi cercetă plicul: nu era lipit. Îl deschise. înăuntru era o coală de hîrtie scrisă în grabă, probabil la poartă, și o cheie mare, un model vechi. Fără să mai ezite, bătrînul despături coala și citi:

Monastirea Neamțului

9 sept.
Excelență
Conversația cu dumneavoastră mi-a deșteptat interesul cu privire la acel personaj ciudat, în parte uitat, în parte contestat, care a fost Damian, cel de-al treilea Mitropolit al Moldovei. Soarta călăuzindu-mi pașii sub un pretext neînsemnat, la Iași, către sfîrșitul săptămînii din urmă, am cercetat cu grijă și minuție în biblioteca Mitropoliei, și în bibliotecile particulare ale cîtorva ierarhi, felurite indicații mărunte călăuzindu-mi pașii pe urmele lucrării dascălului Teophrast de la Paros, din care v-am citat. Lucrarea însă pare a fi definitiv pierdută, cum pierdută este fără urmă de îndoială și versiunea originală din "Despre originea…" Dar într-o istorie mai veche a ereziilor, redactată la Muntele Athos, se pomenește de un frate Agaphon din Nikeia, care ar fi plagiat integral lucrarea lui Teophrast, sub un titlu anost. Dumnezeu a făcut ca – cel mai probabil – unica versiune a acestei lucrări să fie primită în dar de la Muntele Athos de un înalt ierarh, al cărui nume n-are rost să-l pomenesc, cu atît mai mult cu cît a avut nemăsurata bunăvoință de a-mi împrumuta această carte.
Lucrarea este o relatare trunchiată, prost interpretată, dar limpede redactată, a operei lui Damian, comentariile sale – poate copiate după Teophrast, nu știu – fiind subțiri și de prisos. Cred că aceasta v-ar satisface în mare măsură, altă formă a cărții cu pricina nefiind cu siguranță în prezent.
Am trecut pe le rezidența excelenței voastre cu intenția de a vă lăsa această lucrare, dar valetul m-a informat că sunteți bolnav și nu puteți vedea pe nimeni, veste care m-a întristat adînc. Chibzuind că în această stare nu aveți nicicum putința de a citi, am păstrat provizoriu lucrarea în chilia mea. Voi fi plecat în primele zile ale săptămînii viitoare la Putna, dar cartea este pe masă în chilia mea, care se află în aripa stîngă și poartă numărul 12. Alăturat vă încredințez cheia: dacă vă veți simți mai bine pînă atunci, puteți trimite un om să o ia. Mă voi ruga Domnului pentru sănătatea excelenței voastre și călăuzirea țărișoarei noastre pe drumul cuvenit.
Cu cele mai bune urări de îndreptare,
Nichifor

Bătrînul se sprijinise de perete, citind această misivă; Enescu trecuse prin stînga lui, aruncîndu-i o privire mirată, și ieșise în cerdac. O vreme mai stătu dus pe gînduri, frămîntînd în mîini plicul, apoi lăsa scrisoarea să alunece înapoi și, fără să mai ezite, pătrunse în dormitorul ministrului, puse plicul în mapa de scris de pe masă și ieși liniștit. Nu înțelesese prea bine ce se petrecuse și nici nu avea pretenția! Experiența îl învățase că atît în împrejurările cele mai simple, cît și în cele complicate, propria cale era cea mai cu trebuință de deslușit.
Plecă cu convingerea că făcuse ceea ce trebuia și își ridică pălăria, din drum, către ceilalți doi.

MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI,
13 septembrie 1936, după-amiază

-Domnilor… bună ziua.
Moscu răspunse mecanic, iar Enescu se mulțumi să-l măsoare dezaprobator. Psihiatrul își schimbase cămașa, își pusese haină, cravată, avea în mînă o mapă cu hîrtii – propriile sale însemnări și manuscrisul lui Nicolau – și părea pregătit ca pentru o ocazie deosebită, în chip festiv și în același timp riguros.
-Te crezi la Societatea Regală de Psihiatrie? se interesă Enescu.
-Îmi place să caut ordinea în momentele de confuzie. Te deranjează? răspunse celălalt.
-Stai jos și bea o cafea cu noi. Te așteptăm de o jumătate de oră. Faptul că ai folosit cuvîntul "confuz" ca să califici situația de față e edificator pentru întîrzierea ta.
-N-am chef să greșesc numai ca să ajung la un rezultat. Pînă la urmă vom reveni la părerea ta: să fixăm o conduită terapeutică fără să ne limităm la un anume diagnostic.
Moscu se schimbă la față.
-Vreți să spuneți că n-aveți diagnostic? Și costumul, mapa, întîrzierea îi apărură dintr-odată ca o farsă de prost gust.
-Am să vă prezint situația așa cum este ea în clipa actuală, fără să mă hazardez în a lansa o singură posibilitate și a o susține empiric. Așa că te scutesc să-ți aperi diagnosticul, se întoarse către Enescu. Am să ți-l justific eu – și am să-l infirm în egală măsură. Dar, înainte de a începe, cum se simte excelența sa?
-Bine. A luat masa de prînz, i-am făcut insulina…
-L-ai sedat din nou?
-Nu. Doza de azi-noapte e departe de a se fi eliminat…
-Bine. Domnilor, țin să vă amintesc înțelegerea noastră. Nu ne ridicăm de aici pînă nu ajungem la o unitate de vederi.
-De acord, zise Enescu, iar Moscu dădu, aproape imperceptibil, din cap, în semn de aprobare.. atunci Lupu își scoase însemnările din mapă, aruncă o privire grăbită asupra lor și începu:
-Deci, cum se prezintă și în ce constă cazul nostru? Avem un bărbat în vîrstă de 56 de ani, un bărbat ilustru, precizarea se impune cu deosebire, căci contactul medicului cu o personalitate atît de remarcabilă nu poate rămîne la fel de sobru și de indiferent ca în cazul unor pacienți obișnuiți, căci noi – toți trei – am receptat în felul nostru aparte, subiectiv, implicațiile care rezultă din îmbolnăvirea psihică a acestui om celebru și asta ne-a marcat evident în conduita față de el: tu, Lucian, care l-ai cunoscut la apogeul gloriei și capacității sale, ai reacționat cu mînie, revoltă, duritate la amenințarea ca o minte atît de luminată să fie întunecată de demență; dumneavoastră, doctore, la rîndul dumneavoastră, ați fost impresionat de altruismul său neobișnuit și luciditatea sa amară, fascinat de ideea că omul din fața dumneavoastră era CINEVA; și atunci ați dat dovadă de prea mare îngăduință, considerînd că unui om deosebit îi pot fi permise gînduri deosebite și, astfel, ați privit cum boala progresa în chip neîndoielnic, îndoindu-vă că ar fi totuși vorba de o boală; eu însumi, derutat de un interogatoriu în care primisem răspunsuri ce constituiau contraargumente majore la orice diagnostic aș fi tentat să formulez: am fost exagerat de atras de o explicație neortodoxă, parapsihologică. Acestea constituie erorile noastre majore, toată conduita noastră se înfățișează, pînă în clipa de față, ca o succesiune neîndoielnică de erori, pentru că nici unul n-a reușit să uite că nu are în față un om oarecare, care se poate îmbolnăvi ca orice om,

confundînd iluzia cu realitatea, și am acordat o importanță exagerată justificărilor iluziilor sale.
Reiau. Care este terenul pe care s-a grevat maladia? Avem de a face cu un bolnav cronic, un om care a dus o viață extenuantă, desfășurînd o activitate căreia i-a sacrificat toate celelalte sectoare ale existenței sale – o activitate care s-a confundat complet cu viața sa personală, constituindu-se într-o sursă de permanentă tracasare și anxietate. Ei, și pe acest fond cade îndepărtarea sa, brutală și absurdă: dintr-odată rămîne fără nimic, inclusiv fără speranță. Căci el știe că renunțarea la politica sa va fi dezastruoasă, și este obligat să anticipeze un viitor sumbru, pe care nu-l mai poate influența în nici un fel. Pe seama cui să pună această catastrofă? Nu se poate autoînvinovăți, deoarece este conștient de conduita sa ireproșabilă. În chip surprinzător – și asta dovedește de acum nu numai inteligență, ci adevărată înțelepciune – nu acuză factorii finali, imediați, ai declanșării crizei, ci are puterea și luciditatea de a privi răul pînă la cele mai îndepărtate origini ale sale, dîndu-și seama că responsabilitatea este o povară complexă, purtată de prea mulți factori ca să mai poată fi incriminat vreunul. într-o lume reală, în care totul se înlănțuie într-o cazuistică subtilă, meritul, vina, speranța sunt prea rarefiate pentru ca acest om, care și-a pierdut suportul esențial al existenței, să mai poată găsi vreun sprijin într-una din ele. Realitatea l-a frustrat înfiorător, fără ca el să poată răspunde în mod la fel de real, de violent, de compensator. Vreau deci să subliniez – și cred că am demonstrat îndeajuns – că, indiferent de entitatea patologică cu care avem de a face, este vorba de un proces REACTIV.
-Asta-i adevărat, îi scăpă lui Enescu.
-Suntem deci de acord. În privința debutului maladiei, lucrurile sunt mai puțin limpezi: tulburările de somn și apetit s-au agravat în ultimul an, anorexia urmată de pierderea – impresionantă – în greutate durează de circa șase luni; obsesiile, senzația de "blocare" a gîndirii, tulburările – minore – de afect, adică tendința de a se izola, neîncrederea în cei din jur. Indiferența durează de circa 4-6 luni. Debutul este insidios, acutizarea se produce însă brusc, după ziua crucială de 29 august, cînd obsesiilor de pînă atunci li se adaugă o convingere solipsistă: bolnavul afirmă că va veni să moară într-un loc ce îi era total necunoscut pînă atunci. În ceea ce privește fixarea atît de precisă a locului, sunt convins că a existat în mediul bolnavului un factor sugestiv deosebit de puternic: într-o lectură, poate o conversație, corespondență etc. Dar nu am cum să-l identific de aici.
Mergem mai departe. La sosire, bolnavul este anxios, se teme "că-și pierde mințile", orice percepție mai neobișnuită o suspectează ca avînd un caracter halucinatoriu, îi e frică să doarmă pentru că obsesiile îl urmăresc cu deosebire în somn etc. Dar, de a doua zi, toate aceste simptome dispar, starea generală se ameliorează spectaculos. De aici încolo, bolnavul se va ascunde de medic și, avînd senzația că întreaga sa gîndire este "controlată" din exterior, "dirijată", începe să elaboreze o lucrare cu caracter confabulatoriu, care are senzația că-i este "dictată" și în a cărei realitate crede cu convingere, încît comandă o lespede de mormînt pentru eroii săi imaginari. După episodul violent, fiind salvat în chip aparent inexplicabil de la o moarte sigură, bolnavul adaugă convingerilor sale solipsiste pe aceea că a fost cruțat ca să încheie manuscrisul, ca să-și împlinească "misiunea". La venirea noastră, deci cînd se profilează amenințarea că va fi împiedicat s-o împlinească, anxietatea și obsesiile revin cu violență și cedează numai la doze-masive, după cum am fost nevoiți să constatăm cu toții.
Cam acesta ar fi istoricul bolii. înainte de a trece mai departe, aș vrea să analizez puțin manuscrisul. Dacă bolnavul nu ar fi convins de realitatea faptelor și situațiilor descrise acolo, lucrarea ar putea fi considerată drept o operă pur literară. Este perfect coerentă și nu prezintă propriu-zis idei delirante; scrierea, raționamentele sunt elegante, spontane, logic asociate, cu accente eseistice, vădind o bună cunoaștere a epocii – foarte îndepărtate – în care se desfășoară acțiunea. Deci, tendința de a o considera drept un act de literatură, o nuvelă creată de un

intelectual rafinat ca un proces de relaxare într-o vacanță, este imensă și am descoperit cu foarte mare greutate cîteva argumente împotriva ei.
Primul contraargument se leagă de personajele manuscrisului. Indiscutabil, cele trei personaje sunt naratorul – Simion Goian, magistrul său, Paul Omnebonum și răposatul mitropolit Damian, care este omniprezent și pare a fi caracterul central al lucrării. Care este legătura dintre aceste trei personaje? Damian, personalitatea cea mai complexî, este PRIMUL în ordine cronologică. El reușește să convertească pe tînărul Omnebonum, să transmită acestuia misiunea sa, să-i transforme existența într-o repetiție, la scară diferită, a destinului său. Același lucru se va întîmpla în relația Omnebonum-Simion, misiunea va fi transmisă mai departe, într-un mod subtil și aproape accidental. Numai de accidental nu poate fi vorba, căci aici cred că putem identifica, fără urmă de greșeală, caracterele unei GîNDIRI MAGICE.
Care este locul adevăratului autor, între aceste trei personaje? Tentația cea mai la îndemînă este de a-l identifica cu aparentul său alter-ego, Simion, naratorul întregii istorii. Trebuie să vă mărturisesc că am cîntărit această posibilitate cu grijă și nu m-am grăbit s-o înlătur doar pentru că era cea mai evidentă. Totuși, în urma raționamentului, o alta mi s-a impus, devenind o certitudine: bolnavul se identifică cu toate cele trei personaje, toate sunt versiuni ale eului său, mai mult sau mai puțin idealizate, pe care procesul său de gîndire magică le-a spațializat în timp, constituind UN LANȚ prin care "minunea" a ajuns pînă la el; pe scurt: avem de-a face, aproape indiscutabil, cu un proces de multiplicare a personalității.
Moscu încuviință, aproape fără voia lui. Lupu zîmbi:
-Al doilea element interesant care rezultă la analiza manuscrisului mi-a fost de la început semnalat de doctorul Moscu. în relatarea obsesiilor și în scrierea lucrării, bolnavul folosește un vocabular relativ diferit de vocabularul său curent, abundînd în neologisme, fapt firesc la un om care a avut ocazia să vorbească mai mult franceză și engleză în viața sa. Folosește, de asemenea, un stil diferit de cel în care vorbește de obicei și în care și-a redactat operele politice, printre care "Strategia diplomației" – lucrarea sa capitală.
Dar ce este cel mai bizar – trebuie să admiteți – este forma în care este concepută această lucrare. Vă spun drept că sunt pasaje care m-au uimit: introducerile în special. Ce sunt aceste mostre de incoerență plasate cu atîta grijă? Ce sens pot avea aceste fragmente, care nu pot purta epitetul de "lirice" într-un text altminteri atît de deslușit? Cunoașteți spiritul domnului Nicolau: este limpede, cartezian, fără atracție pentru paradoxuri și enigme. Atunci?
Domnii mei, am ajuns la o concluzie pe care vă voi prezenta-o ca pe o simplă ipoteză. Intuiția îmi spune că acesta este adevărul: nu am însă, firește, destule argumente pentru a o susține. La drept vorbind, nici nu am cum să am, fiind vorba despre o chestiune atît de abstractă! În sfîrșit… părerea mea este că acestea sunt pasajele rituale ale textului. Cînd spun ritual, mă gîndesc la ansamblul de cuvinte care se folosesc într-o încercare de hipnoză, spre exemplu. Repetiția, paradoxul etc. sunt deseori folosite ca procedee sugestive. Tocmai aceasta, cred eu, reprezintă și pasajele incriminate: sunt procedee de sugestie -de autosugestie, dacă vreți – care preced fiecare etapă a producției delirante. Bolnavul a scris ca și "sub hipnoză"; sugestionîndu-se, el a depășit cenzura puternică, controlul său rațional altfel bun și astfel a scris manuscrirul, din materialul neorganizat oferit de inconștientul său. Povestea scrisă este evident coordonată, în desfășurarea ei, de inconștientul bolnavului: altfel nu se explică dezorganizarea temporală, repetiția unor pasaje etc. Dacă citiți cu atenție textul, veți vedea că fiecare fragment este legat printr-o asociație oarecare de următorul. De multe ori logica acestor asociații este greu de urmărit, și cel mai adesea este "patologică", aparține aceleiași "gîndiri magice". Să mă refer la primele pagini chiar: evocarea morților lui Damian și Omnebonum, proclamarea eșecului "cruciadei" etc. Deci primele

bucăți au o logică față de ceea ce știm că urmează în povestire, deși nu e niciodată logic să începi cu moartea eroilor: după moartea acestora însă apare, fără nici o explicație, relatarea morții tatălui naratorului, personaj de planul doi și a cărui moarte nu are însemnătate în contextul general. Pasajul este însă indispensabil într-o logică "magică" în care asociația este, cel mai adesea, "statică". Legătura este moartea însăși. Fiind moartea tatălui – natural – cea care a marcat cel mai profund cugetul naratorului, alături de cea a idolilor săi, este relatată și ea, deși nu are legătură cu restul povestirii. Mecanismul este identic cu cel care apare în vise, cînd două-trei personaje fără legătură apar într-un vis doar pentru că au o "trăsătură comună". Logica aceasta leagă majoritatea fragmentelor din manuscris între ele.
Cît privește caracterul confabulator al manuscrisului, lucrurile sunt mai complicate. Firește, pornind de la cîteva elemente reale, avem o poveste întreagă. Fapt în sprijinul bolii, dar deopotrivă de valabil și într-o lucrare literară! Interpretările sunt aproape mai numeroase ca faptele, ceea ce pledează iarăși pentru "une folie raisonnante". îmi permit o paranteză, domnilor: nu ați remarcat la acest om o hipertrofie a gîndirii abstracte în raport cu celelalte? Hipertrofie – de altfel – constituțională, dar care dă confabulațiilor sale un caracter cu totul specific. Un yogin sau un sfînt n-ar vorbi cu mai puțină convingere și cu mai puține argumente, poate, despre eliberare sau despre mîntuire! Un yogin sau un sfînt n-ar fi, de altfel, mai puțin patologic decît pacientul nostru! Erosul s-a convertit în Thanatos, instinctul morții îl domină și îl stăpînește pe autor. Cîte fapte de viață întîlnim în gîndurile sale? Oare nu e vorba de moarte și iarăși de moarte? de la crimă la nebunie, mereu același lucru! Singura apariție feminină este o femeie nebună, care se substituie lui Dumnezeu printr-un act justițiar absolut. Damian, eroul principal, este un om bolnav. Autorul are conștiința acestei boli a personajului său, așa cum o are și pe aceea a bolii sale! El nu este aici în întregime nebun, nici în întregime sănătos, nu are ce căuta nici în infern, și nici în paradis… Dar divaghez.
Domnilor, nu fiți revoltați dacă vă voi spune că absența vieții sexuale la bolnavul nostru nu este o întîmplare… Libido-ul său este canalizat de dorința autoanihilării. Îndrăznesc să afirm că această tendință este poate veche, s-a actualizat în prezent, dar nu este reactivă, ca depresia sau anxietatea sa.
Iarăși o să mă scuzați, dar trebuie să remarc numeroasele sugestii homosexuale din manuscris. Taci, lasă-mă să vorbesc, Lucian! Relația Alexandru-Damian, cel puțin, atît de sumar cum e reprodusă, materializează o tendință profundă a bolnavului. Homosexualitatea este strîns legată de sadomasochism. Scena morții lui Damian – presupusă – e limpede! Insinuarea tată-fiu adîncește și mai mult problema. Aceasta ar fi aproape o versiune a păcatului originar, după profesorul Freud!
-Asta și este, zise doctorul Moscu.
-Da? De unde știți?
-El l-a citat pe Freud într-o seară, în acest sens chiar.
-Zău? Omul ăsta e formidabil!
-Continuați.
-Da… Nu mi-o luați în nume de rău, dar acest bărbat e un homosexual latent și un masochist latent. Nu încape nici o discuție!
Ceilalți doi se schimbaseră la față. Lupu zîmbea.
-Mare lucru nu mai pot spune despre manuscris, acum… Lucian a fost șocat de versiunile infernului și paradisului… Cinstit să fiu, acestea mi se par paginile cele mai "normale". Oricum, sunt cel mai mult "Gabriel Nicolau"! Religia e acolo o aparență, ironia e profundă și intelectuală, detașarea – remarcabilă, impresia mea e că inspirația este din unele opere plastice medievale. Nu-

mi vine acum în minte care… Dimpotrivă, restul "misticii" este patologic, la un om ironic, necredincios, rațional! Înainte de a da unele exemple, cred că este momentul să discutăm ceea ce dă un caracter atît de aparte cazului: amestecul unor persoane din exterior în declanșarea și evoluția bolii. Aici este zona cea mai incertă a raționamentului nostru, informațiile pe care le posedăm sunt nesigure și incomplete, și încercarea de a le interpreta este cel puțin hazardantă.
Există în primul rînd acest misterios călugăr Daniil – despre care nu știm nimic, care a intrat în pămînt de la episodul cu salvarea, și despre care nimeni nu pare să știe mai mult decît noi. Daniil se pare că a avut două scurte conversații cu bolnavul, conversații la care, din păcate, nu a asistat absolut nimeni, și despre care nu posedăm decît datele – cu totul contradictorii – furnizate de către pacientul nostru. Pe de altă parte, Lucian, care l-a zărit pe acest călugăr, a fost de la prima vedere impresionat negativ de aerul său de fanatic cu mințile rătăcite – și e logic că un om care, în vremea noastră, alege să ducă o existență sălbatică și asocială, nu poate fi psihic normal. Cu precizie nu vom putea niciodată ști care din ei l-a influențat, l-a sugestionat pe celălalt. Dar cel mai plauzibil este să presupunem următoarele: bolnavul nostru este cel care "se spovedește", fie și numai parțial, călugărului – iar acesta, o minte de asemeni dezorganizată și, în plus, eminamente mistică, îl încurajează să continue, îl întărește în "misiunea" sa, merge pînă acolo cu convingerea încît cioplește piatra aceea. în plus, este destul de probabil că accentele mistice ale povestirii sunt rodul influenței sale. Procesul este cunoscut în patologie, "folie à deux", nebunia împărtășită, "paranoid shared disorder". De multe ori, paranoicii reușesc să convingă pe cineva din familie, sau cîte un prieten apropiat, de justețea delirului lor revendicativ…
-Dar noi n-am stabilit că ar fi vorba de paranoia. Personal n-aș prea crede, interveni Enescu.
-Evident, evident. Nu-i momentul să trecem la diagnosticul diferențial… Cred însă – deși nu am mai întîlnit nici un alt caz – că mecanismul care acționează în paranoia, făcînd ca "nebunia" să fie împărtășită și de o altă persoană apropiată, poate fi acționat foarte bine și aici.
-În paranoia, bolnavul predică, încearcă în permanență să convertească pe cei din jur, așa că iradierea asta e explicabilă. Dar aici "delirul" a fost disimulat în permanență, se împotrivi Enescu.
-Față de medic. Dar nu cred că și față de Daniil. Singur și-a mărturisit dorința, ulterior negată, de a se "spovedi". Și apoi… piatra! Nu, indiscutabil, călugărul i-a fost confident, un confident foarte receptiv, care s-a lăsat convertit și a investit apoi întreaga sa energie fanatică în încurajarea bolnavului…
-Trebuie să admit că ai raționat frumos, recunoscu Enescu.
-E adevărat, dar lucrurile ar putea foarte bine să nu stea cîtuși de puțin așa, se împotrivi Moscu.
-E adevărat. Totul ar putea fi întors radical cu 180 de grade. Călugărul să fie cel care a inspirat întregul manuscris. Paul nu crede într-o a doua întîlnire. Dacă aceasta nici n-a avut loc? Dacă fanaticul acesta are puteri psihice ieșite din comun, și acționează prin telepatie asupra minții ministrului, dictîndu-i efectiv manuscrisul? La început, domnul Nicolau a luat asupra sa, după o ezitare, răspunderea numelor înscrise pe lespede; ulterior, a părut cîteva clipe că nici nu știe de existența ei. Aceasta ar explica diferența de vocabular și de stil, pe care am semnalat-o. Nu vă ascund că a fost prima mea ipoteză, dar împotriva ei, în afară de improbabilitatea ce îi conferă aproape un caracter fantastic, stau și alte elemente. Primo: diferența de vocabular este evidentă, fără să fie însă și perfectă, cum s-ar fi întîmplat dacă el ar fi fost transmis telepatic sau introdus prin sugestie, în stare de hipnoză. În locurile cele mai neașteptate, apar neologisme și exprimări moderne, curente în vocabularul lui Nicolau: astfel, am întîlnit în text cuvinte precum "calitate", "valoare", "șanse" etc., culminînd cu "strategia diplomației", expresie care valorează aproape cît o semnătură! Este ca și cum autorul și-ar fi modelat limbajul pentru a nu distona din cale afară cu cadrul povestirii, dar și-ar fi permis excepții peste tot unde absența vocabularului modern ar fi

impietat asupra mesajului, căci este evident că interesul său s-a îndreptat către reliefarea unor idei general valabile, și nu sublinierea de o autenticitate îndoielnică a culorii locale, cum ar fi procedat un romancier conștiincios. Secundo: boala a debutat înainte ca ministrul să-l întîlnească pe acest Daniil. Terțio: observația cu privire la personalitatea multiplă nu și-ar mai avea sens, cîtă vreme bolnavul ar fi doar purtătorul și nu autorul poveștii. Or, e o observație bine fundamentată, la care nu-mi vine să renunț cu ușurință. Ce părere aveți?
-Tot ce ați spus este deosebit de just.
-Mda. Există totuși ceva care se alătură ipotezei ca Daniil să fie inspiratorul manuscrisului – iar ministrul, pe un fond psihic labil, ale cărui cauze le-am descris mai înainte, doar medium-ul său (doctorul Moscu ne spune că e extrem de sugestibil), victima sa. Acest ceva este Paul, pe care nu reușesc să-l încadrez în nici un fel în eșafodajul ridicat cu atîta trudă. Paul crede și el că salvarea a fost legată de manuscris, îl bănuie de mult pe Daniil ca fiind inspiratorul lui și mai are vreo două convingeri fantastice pe care nu le mai menționez aici. De cînd stăpînul lui a început să redacteze manuscrisul, tînărul s-a purtat ca un posedat, spărgînd lemne de dimineață pînă seara și acționînd ca un veritabil cîine de pază care latră la fantome. Am dreptate, doctore?
-E adevărul adevărat.
Ei, ce-i cu Paul? "Folie à trois"? E rarisimă, și apoi, cine să fi încercat convertirea lui? Domnul Nicolau? În nici un caz. Daniil? Puțin probabil. Să se fi convins singur, prin citirea manuscrisului și apoi salvarea spectaculoasă, pe care nu și-a putut-o explica? Nu știu, și îmi vine foarte greu să mă pronunț în această chestiune.
Dă-l dracului pe Paul, e un dobitoc superstițios, mîrîi Enescu.
Am să-l dau dracului cu certitudine, Lucian, pentru că, fie "salvarea miraculoasă", fie "une folie à trois", ele sunt deopotrivă de inacceptabile pentru mine și, dacă l-aș lua în seamă pe Paul, nu mi-ar rămîne decît să desfac brațele a neputință și uluire. Așa că am să-l elimin complet din raționament – deși, cu asta, vă atrag atenția, am făcut un compromis foarte serios.
N-avem ce face, murmură Moscu.
Fie. Atunci cred că mă pot ocupa în voie de diagnostic. Dacă aș fi discutat cu bolnavul pe 28 august, fără nici o urmă de îndoială că aș fi diagnosticat o nevroză obsesivă pentru care pledau multe elemente. Totuși, un coleg de-al meu a diagnosticat cazul și singurul diagnostic la care s-a hazardat a fost acela de "astenie gravă". După 29, tabloul, din păcate, se complică, iar după începerea redactării manuscrisului se schimbă total. Nu mai poate fi vorba de o nevroză obsesională, deoarece obsesiile și anxietatea satelită lor dispar fără urmă, iar bolnavul își PIERDE PARȚIAL DISCERNăMîNTUL. Nu mai crede că este bolnav, crede în realitatea propriei sale ficțiuni, cu o convingere mergînd pînă la solipsism. Suferă un evident proces de derealizare, pierde contactul cu lumea concretă. Funcțiile sale psihice luate separat sunt însă integre. Discernămîntul fiind parțial pierdut, afectivitatea prea puțin influențată, personalitatea și conduita nemodificate, se pare că ne confruntăm cu un așa-zis delir cronic. Întrebarea este: cu care dintre ele?
Lucian crede într-o schizofrenie paranoidă, pentru care, într-adevăr, pledează cîteva elemente: debutul insidios, caracterul evolutiv al bolii, cu o vagă tendință de cronicizare, deteriorarea evidentă a psihicului față de acum un an – s-o spunem. Extrem de importante sunt declarațiile bolnavului privind "blocarea" gîndirii sale și, mai ales, convingerea că gîndirea sa este controlată din exterior, transmisă prin telepatie. Contraargumentele sunt însă majore pentru acest diagnostic. În primul rînd, vîrsta. Schizofrenia debutează excepțional la vîrsta asta. Ce avem noi? Personalitate nemodificată, conduită perfectă, ideație bună, peercepție normală, afectivitate prea puțin alterată, discernămînt pierdut, numai parțial… limbajul nealaterat: nu, nu poate fi

schizofrenie.
-Singur ai spus că boala e "în evoluție". Personal cred că suntem la debutul unei schizofrenii …
-Nu ține. Boala evoluează de vreo șase luni și nu avem de ce să presupunem că va merge mai rău. Deja ar fi cazul să se constate o stabilizare. Șase luni e mult. Fiindcă tot suntem aici, să luăm în discuție și paranoia, pentru care ar pleda conservarea tuturor funcțiilor psihice, buna conduită și "la folie à deux" de care am vorbit. Dar eu personal sunt convins că nu avem de-a face cu paranoia: bolnavul nu este, de la natură, un caracter egoist, orgolios. "Delirul" nu prezintă semnele tipice de megalomanie, nu există atitudine persecutat-persecutor, nici cît ar fi normal, avînd în vedere îndepărtarea sa de la putere cu concursul evident al unor personaje cunoscute. Totuși cred că avem de-a face cu o psihoză patologică sistematizată, cum a numit-o profesorul Dupré, așa-zisul "delir sistematizat progresiv", cum a numit-o Guiraud în 1922- afecțiune rară, contestată, încadrată uneori în schizofrenie, alteori în paranoia, către care poate, de altfel, evolua la un moment dat. Caracterul progresiv al delirului, integritatea inteligenței și activității în afara construcției delirante, constanța delirului, convingerea solipsistă, toate acestea – și toate contraargumentele pentru celelalte maladii – pledează pentru acest diagnostic, care – vă mărturisesc – mi se pare, de departe, cel mai probabil. Cu rezerva pe care am menționat-o: Daniil și Paul, mai ales acesta din urmă, cam acesta ar fi diagnosticul pe care pot să vi-l propun, pe baza datelor pe care le posedăm în prezent: parafrenie confabulantă, la folie raisonnante.
Își luă ceașca de pe masă, începînd să-și soarbă cafeaua.
-Vă invit acum să faceți toate observațiile pe care le veți socoti de cuviință și să propuneți conduita pe care o considerați necesară. Și se întinse peste masă ca să ia un biscuit.
-Eu nu mai am mare lucru de spus, murmură Enescu. Eu îmi mențin diagnosticul. Văd o singură conduită posibilă: continuarea "curei de somn", cu doze destul de mari, dacă trebuie. Numai așa vom putea evita dezintegrarea a ceea ce a mai rămas din gîndirea sa și vom îndepărta, încetul cu încetul, și delirul. În plus, ar trebui luat de aici, chiar împotriva dorinței sale, dacă este cazul. Trebuie să-l scoatem din mediu, dacă vrem să sperăm la mai bine. Dacă rămîne aici, vă mărturisesc că eu, personal, anticipez un prognostic destul de sumbru.
Enescu tăcu și Lupu, cu gura plină, îi făcu semn doctorului Moscu să continue. Acesta tocmai își imagina ce însemna "împotriva voinței sale", și se gîndea, îndurerat, că încă o dată lucrurile vor evolua fără să le poată influența. Dar poate că era mai bine așa: reflectase între timp la vorbele lui Lupu privind "treaba murdară", pe care o lăsase întotdeauna pe seama altora și, cu obișnuita lui obiectivitate, recunoștea că celălalt avusese oarecum dreptate în această chestiune. Toate aceste gînduri, de altfel, nu făcuseră decît să-l întărească în convingerea că nu era bun de psihiatru. Nici vorbă să poată atinge vreodată acest amestec de perversitate și putere analitică pe care Lupu îl stăpînea atît de bine!
-Eu mă asociez diagnosticului dumneavoastră, doctore. Cred că, într-adevăr, "delirul sistematizat progresiv" al lui Guiraud se aseamănă destul de bine cu entitatea patologică cu care ne confruntăm noi. Dacă e vorba de ceva patologic, nu poate fi decît asta. Dacă nu, înseamnă că chestiunea ne depășește – și nu cred că-i momentul de a admite una ca asta. Cît privește conduita, sunt convins că bolnavul, transportat în altă parte, ar înregistra aceeași înrăutățire evidentă ca cea petrecută după descoperirea manuscrisului și sosirea dumneavoastră. Cred că acest lucru, ca și sedarea excesivă, ca și interzicerea de a continua să scrie, ar duce la o deteriorare rapidă a funcțiilor sale psihice încă integre, ar fi o agresiune nejustificată. În plus, nu cred că AVEM DREPTUL de a-i interzice să scrie, în fapt, de a-l împiedica dacă încearcă, sau să-l transportăm cu forța în altă parte… Mi se pare monstruos… După părerea mea, trebuie lăsat să continue, dar pe față, cu acordul nostru, textul să-i fie studiat permanent și să-l discutăm cu el cum l-am

discutat între noi; sunt convins că, dacă-i arătăm încredere, dacă-l solicităm să colaboreze cu noi pentru propria sa vindecare, vom cîștiga mult mai mult. Are bune momente de luciditate și îndoială pe care trebuie să le speculăm. Și, în plus, trebuie supravegheat în permanență, obligat la dialog continuu. Recunosc, supravegherea mea, pînă în prezent, a fost absolut defectuoasă…
Doctorul Moscu tăcu, de parcă această autoacuzare finală i-ar fi luat puterea de a continua și privi obosit, peste marginea cerdacului, la trandafirii întîrziați de lîngă poartă. Ca și Enescu, bănuia care va fi părerea psihiatrului și, la gîndul de a continua lupta, se simțea deja epuizat.
-Trebuie să vă spun, zicea Lupu, că mi-a venit mai greu decît credeam să iau o hotărîre. Sub "tratamentul" pe care doctorul Moscu îl recomandă și acum, pacientul a dezvoltat acest produs al imaginației sale delirante în voie, și i s-a zdruncinat discernămîntul într-o măsură considerabilă – poate influențat și de Daniil, pe care vom avea grijă să nu-l mai întîlnească. Sub tratamentul tău, Lucian, a început să nu mai mănînce, a pierdut paisprezece kilograme, și-a întărit obsesiile morbide și a căpătat primele semne de solipsism. În urma intervenției noastre comune, am văzut primele adevărate tulburări de personalitate și de conduită: un caracter sincer și demn trecînd la disimulări dezonorante, umilindu-se și cerșind să fie lăsat în pace, tremurînd și plîngînd, cu obsesiile, anxietatea, melancolia reînnoite. Sunt dezolat dacă v-am atins mîndria dumneavoastră profesională, domnilor, dar acesta este adevărul. Sunt convins că aici doctorul Moscu are dreptate: a-l trata pe acest om ca pe un obiect, cu o totală desconsiderare, călcîndu-i în picioare voința, i-ar agrava starea; nu-i mai puțin adevărat că avem dreptul de a hotărî în locul lui, omul acesta e bolnav psihic în mod INDISCUTABIL, așa că acest argument, care dumneavoastră vi se pare decisiv, nici nu poate intra în discuție. Mă alătur și părerii lui Lucian că locul acesta nu s-a dovedit prea fast, dar, pe de altă parte, dacă nu-l aduceai aici, poate că starea lui ar fi fost mult mai gravă la ora asta. Simple supoziții, firește!
Oricum, concluzia la care am ajuns, după ce, vă rog să mă credeți, am cîntărit lucrurile cu toată responsabilitatea de care sunt în stare, este că TREBUIE Să-I PERMITEM Să CONTINUE MANUSCRISUL, fapt care va îndepărta obsesiile și va consuma energia psihică vicios mobilizată MAI BINE DECîT ORICE DROG. Pentru menținerea unei stări afective normale și combaterea anxietății, cred că ar ajunge o psihoterapie moderată: doctorul Moscu a avut succese pe această cale și nu văd de ce nu am avea și noi. Insist asupra discutării propriei sale afecțiuni cu el, ca și cum ar fi în întregime rezonabil și, de asemenea, asupra persuasiunii sale treptate de a abandona acest loc și a pleca în străinătate. Voi încerca, dacă mai face vreo criză de anxietate, să-l calmez prin hipnoză… Trebuie însă supravegheat PERMANENT, nu ca pînă acum, și trebuie întreprins cît mai mult pentru a-i abate gîndurile de la propria sa situație: o plimbare cu mașina, o partidă de pescuit, în sfîrșit, ce se poate întreprinde prin locul acesta, pînă va fi convins să-l părăsească. Asta e părerea mea.
Tăcerea se prăbuși peste stupefierea celorlalți doi ca o cortină asupra unui spectacol ratat. Moscu se simțea cuprins de groază: își dădea seama că ar fi vrut să nu aibă ce-și reproșa, dar nici să-și ia răspunderea. Fusese tot timpul convins că Lupu va fi de partea lui Enescu și, de aceea, atunci cînd își exprimase propria sa părere, făcuse un compromis între ceea ce credea că e bine și ceea ce credea că e cinstit. Sacrificase mult din "bine" pentru "cinstit", știind că nu erau speranțe ca părerea lui să triumfe. Și acum, iată că Lupu îi dădea dreptate. Fără să mai adauge vreun cuvînt, se ridică și intră în casă. Pe cerdac, Enescu rămăsese înmărmurit, privind în gol.
Cînd deschise ușa de la hol, aproape că-l lovi pe Paul, care stătea în spatele ei, încordat:
-Pot să vă întreb la ce hotărîre ați ajuns, domnule doctor?
-Ai tot dreptul. Am hotărît să-l lăsăm să continue.
Și intră în camera lui Nicolau. Numai parțial treaz, Nicolau zăcea pe jumătate dezgolit. Îl privi,

tremurînd vizibil:
-Mi-a spus Paul… că ați vorbit… cu toții… Ați hotărît ce faceți cu mine?
-Da. Nu veți mai fi drogat. Dacă doriți să scrieți în continuare, scrieți… Dar cu condiția să nu vă mai ascundeți.
-Ați făcut asta pentru mine? Simt că vă datorez…
-Vă promisesem. Eu îmi țin cuvîntul…
-Adevărat… eu v-am mințit… dar n-am să vă mai mint de acum încolo!
-Bine. Cum ați dormit?
-Nu știu… Cînd mă trezesc, am impresia că am avut coșmaruri tot timpul… Trebuie neapărat să vă duceți acasă noaptea?
-Nu…
-Am suferit cumplit ieri și alaltăieri noaptea… chiar cu doi doctori lîngă mine… Iar la noapte, iarăși… mi-e groază să mă gîndesc…
Moscu uită de Lupu într-o clipă. Luă mîna care tremura.
-La noapte voi sta aici, cu dumneavoastră, în locul doctorului Enescu. Gata cu coșmarurile!
-Credeți?
-Vă jur!
Enescu fu șocat cînd auzi acest angajament. Dar Lupu interveni:
-E într-adevăr foarte sugestibil la intervențiile dumneavoastră, doctore. E o idee bună.
-Care e diagnosticul meu, cher docteur? întrebă ministrul, pe tonul unui copil răsfățat. Je suis impatient de l'apprendre!
-Fiți cumine, îl admonestă Moscu, indignat.
-Bine. Nu-mi spuneți!
-Vous êtes bien charmant, quelques fois, observă Lupu, privind cu atenție pe Nicolau. Vous avez vos techniques de séduction…
Nicolau surîse. Noaptea îl înconjura din toate părțile cu amenințarea nebuniei, iar el se agăța de ironie ca de ultima sa salvare. Moscu trase un fotoliu lîngă pat, se așeză și luă mîna bolnavului.
-Aveți de gînd să stați așa toată noaptea? întrebă Lupu, uluit.
-Exact.
-Nu-i nevoie… simt că am să adorm repede și n-am să visez nimic… șopti ministrul. Culcați-vă pe canapea!
-Nu-mi spuneți mie ce să fac. Gata, culcarea!
-Un dernier commentaire, docteur, je vous prie! Près de mon lit… en tenant ma main… vous n'avez rien à dire?
Lupu îl privi înmărmurit. Apoi se ridică să plece.
-Je crois qu'un mois de sommeil ne pourrait guérir votre esprit!
Nicolau izbucni în rîs. Era un rîs cu totul surprinzător, care îi scutura tot trupul istovit, o descărcare subtilă a veseliei sale ironice – rod al atîtor înfrîngeri și dezamăgiri, al umorului sinistru care caracteriza spiritul său. Era poate și o compensație pentru chinurile sale din ultimele zile? Sau, poate, tocmai explozia de ilaritate diavolească ce încheie delirul unui nebun?

MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
14 septembrie 1936

-Sunteți deci de acord să-i pun o perfuzie.
-Da, e cel mai bine. Nu facem față altfel.
De altfel, aprobarea pe care o ceruse Enescu era pur formală. Paul pregătise deja, la ordinul său, cele de cuviință. Ministrul zăcea amorțit pe perne: respirația îi devenise un gîfîit rapid dar ușor, ca fîlfîitul din aripi al unei păsări firave. Toate celelalte suferințe trecuseră pe planul al doilea: privirea sa stinsă îl înfricoșase pe Moscu, de cînd îl trezise dimineață. Tînărul medic fu cel care străpunse brațul bolnavului și fixă tubul. Apoi înveli bine trupul care tremura și părea zguduit din cînd în cînd de convulsii ușoare. Îi atrase atenția lui Moscu asupra lor.
-Am văzut, făcu bătrînul încet.
-Nu mai controlăm bine glicemia. Oare n-ar trebui să-l ducem totuși într-un spital?
Nicolau auzi această frază din urmă.
-Nu! Nu vreau să-mi sfîrșesc zilele într-un spital! Încetează, Lucian! Și apoi, ce mi-ar face acolo mai mult decît poți face tu!
-Bine, dar…
-Lasă-mă aici! Dacă îmi pierd cunoștința, să nu mă urci în mașină să mă duci undeva, dacă nu vrei să te blestem cu ultima suflare!
Dar seara Nicolau se simțea mai bine: respirația îi devenise normală. Rugă să fie scos în cerdac. Atunci îl văzu prima oară în ziua aceea pe Lupu.
-Bonjour, docteur… Excusez-moi pour les mots que j'ai prononcés hier… Je suis encore capable de gratitude…
-Ce sont vos premiers mots adressés à moi qui m'inquiètent bien, răspunse Lupu, zîmbind. Qu'avez-vous?
-M-am gîndit că mor azi, și mi-a fost frică să nu se întîmple asta fără să fi auzit o vorbă cît de cît politicoasă de la mine…
-Restez vous-même. Vous savez bien que vous êtes charmant seulement de cette manière.
Ministrul zîmbi. Moscu era șocat cît de des flutura el cuvîntul "moarte". Era poate înt-un sens contrar celui aparent, avea noțiunea simplă puterea de a alunga frica? Enescu observase, firește, și el, și era mai întunecat ca oricînd.
-Je voudrais rester avec Lucian un instant. Si vous me pardonnerez…
Ceilalți doi se retraseră. Enescu rămase în picioare.
-Vino lîngă mine…
Tînărul se așeză.
-Ce-i cu tine? întrebă ministrul, direct. Arăți îngrozitor. Ce ai? Ce vrei? Tremur cînd mă uit la tine. Nu comunici cu mine – numai cauți să mă supui… Spune-mi, ce-i cu tine, dragul meu? Mă obișnuisem cu ideea că ți-am fost ca un fel de părinte, în ultimii zece ani… că exista între noi o intimitate firească… o apropiere adevărată… dar de cînd ai venit aici ai avut față de mine o atitudine neomenească! Te-ai purtat de parcă… altcineva ar fi înlocuit imaginea omului pe care îl știai… și te-ai străduit cît ai putut să distrugi această nouă imagine… Sunt tot eu, Lucian! Nu mă urăști, nu-i așa?
-Eu? Să vă urăsc?
-Atunci spune-mi pentru ce ești atît de mînios.

-Sunt indispus… pentru că v-aș vrea acolo unde puteți încă face multe… gîndindu-vă la căile practice care pot scoate Europa din impas… nu retras în singurătatea asta… elaborînd povești fantastice și inutile despre niște oameni morți demult! De altfel, nu vă fac nici o vină…
-Ba da, îmi faci. Tocmai aici ai o atitudine contradictorie și care mă sperie. Pe de o parte te porți ca și cum aș fi inconștient, bolnav, lipsit de luciditate… iar pe de altă parte… ești pornit împotriva mea, ca și cum eu aș putea alege și lupta! Dacă sunt bolnav, înseamnă că nu pot să discern, și atunci ce sens are să-mi porți pică? Crezi că sunt realmente… nebun… sau mă complac în această situație, fiind deci perfect sănătos? Hotărăște-te… poartă-te în consecință! Nu mă mai chinui… și nu te mai chinui nici tu! Asta-i…
Fără voia lui, Enescu zîmbi.
-Dumnezeule… iar ați înțeles lucrurile… și le-ați înfățișat… mai limpede decît eu însumi! Erați mai bun de psihiatru decît amicul meu Lupu… care a absolvit cu Magna cum laude "le collège"… totuți… Nu vă ascund că am fost încîntat cînd l-ați lovit aseară…
-Știam că ai să te bucuri… Dar nu schimba vorba…
Enescu ezită un moment… apoi se hotărî.
-Excelență… de ce nu plecați în străinătate? V-am trimis toate apelurile sosite pe adresa dumneavoastră. Nici nu le-ați deschis… Puteți să vă continuați munca fără a fi reprezentantul Rom`niei… Există mai multe posibilități… știți bine… dar nu le-ați considerat nici măcar pentru o clipă… De ce?
Să mă expatriez? Să lucrez pentru englezi… pentru francezi? Ar fi absurd… Să lucrez neoficial pentru aceeași cauză… apelînd la relațiile mele? Imposibil – nimeni nu face concesii unui om sau unui țel care nu se sprijină pe nimic… care nu are puterea în spate! Îți faci iluzii cînd spui că mai pot realiza ceva, efectiv… Tot ce spui tu… sunt surogate, mi-aș crea impresia că sunt util… dar n-aș rezolva nimic… decît că mi-aș ocupa tot timpul și m-aș minți pe mine însumi… Dragul meu băiat… împacă-te cu ideea că epoca mea s-a terminat… acceptă schimbarea asta… cum am sfîrșit prin a o accepta și eu… Eu nu mai reprezint pe nimeni… și nimic! Nici pacea, nici altceva…O parte din mînia ta… se datorează ideii că eu mă sustrag, într-un fel sau altul… de la obligațiile mele… Nu mai am obligații față de nimeni, afară de propria mea persoană! Pacea pe care am căutat să o obțin pentru toată lumea… încerc să o capăt pentru mine. Mi-ai fost aproape, cel mai aproape, dar sînt lucruri…pe care fiecare om le face singur. E momentul să ne eliberăm unul pe altul.
Nu înțeleg despre ce Dumnezeu vorbițI, articulă Enescu, crispat.
Nicolau îi puse mîna pe braț.
-E o concediere?
-Lucian, nu fă lucrurile mai dificile decît sînt. Cum să fie o concediere?
-Atunci despre ce vorbim ? Decidem să nu mai fim prieteni, se poate lua o astfel de decizie ?
-Decidem să trăim pe cont propriu, asta nu înseamnă că nu sîntem apropiați, sau că nu mai ești medicul meu. Dar e momentul să-ți faci o viață a ta, să-ți vezi de carieră, să-ți faci o familie. Situația asta de dependență reciprocă dintre noi a durat prea mult, nu vreau să mai fiu cel mai important lucru din viața ta, nici nu mai pot să iau deciziile mele de viitor numai în consens cu tine. Sînt la fel de vinovat ca și tine pentru intimitatea noastră, mi-a fost comodă și m-am instalat în ea, acum însă cred că vremea ei a trecut. Trebuie să decid singur ce am de făcut: mă poți asista, dar atît.
-Și intimitatea dvs cu doctorul Moscu? Nu e mereu aceeași înclinație pentru afecțiunea proaspătă, nu e o simplă schimbare de persoană, și atît ?
-Intrebarea ta e jignitoare. Moscu ține la mine, e adevărat, dar are distanță față de mine, și eu la

fel, e numai un doctor, cel care îmi era necesar acum, un tată, un prieten și un medic, dar atît. Nu lăsa gelozia să te orbească, Lucian. Trebuie să vezi lumea dincolo și după mine, asta e. Iar eu trebuie să am curajul să rămân singur, nu mă voi duce la Dinan, nici la Lausanne, singura companie pe care o mai vreau este una care să-mi respecte singurătatea.
-Și Moscu are această calitate?
-Le are pe toate, Novac a avut dreptate.
-Nu țineți la el…doar pentru că vă lasă în pace? Vă asistă…ca la o sinucidere?
-Nu! Vrea să trăiesc la fel de mult ca și tine. Ii faci o nedreptate: e medic. Dar nu concepe viața așa de violent subiectiv ca tine…și nici moartea…are o anumită împăcare care îmi face bine. De asta prezența lui…mă relaxează.
Enescu înțelesese. Era mînios încă, dar ușurat de faptul că începea să înțeleagă.
-Bine, spuse. In acest caz îl trimit pe el să vă culce.
Singur pe cerdac în cursul acestei conversații, doctorul Moscu medita la cît de inutilă e înțelepciunea atunci cînd iubești. Iubirea este o eliberare pe cauțiune din înțelepciune. In dragoste sau în prietenie dictează loialitatea, și loialitatea te duce spre un comportament nerațional cît ai clipi, cel înțelept îl urmează pe cel neînțelept din simplul motiv că nu-l poate lăsa singur. Il privi suprins pe Enescu, cănd acesta veni lîngă el.
-Vrea să-i asistați dvs culcarea, spuse acesta.
-Nu fiți supărat pe mine. E așa de slab că se poartă ca un copil.
-M-am resemnat, doctore. Trebuia să știu...așa e întodeauna cu prieteniile lui. Una este absorbantă, atîta cît durează, e de o intensitate extraordinară. Pe urmă devine o prietenie ca toate celelalte. E greu de acceptat, nu știu alt lucru pe lume la care să fie așa de greu să renunți odată ce l-ai căpătat ca intimitatea cu el. Dar acum sănătatea lui contează mai mult, e un moment critic.
Moscu fu impresionat de noua atitudine a lui Enescu.
-E adevărat deci că nu mai poate avea nici o carieră politică?
-Nu-l interesează să facă parte dintr-un partid românesc, și cît va trăi regele nu va mai fi nici ministru de externe, nici prim ministru. Deci cariera lui la Ligă e terminată, regele e mai tînăr decît el, și a luptat patru ani să-l scoată, nu cred că relațiile lor își vor mai reveni vreodată. Ar putea fi un negociator internațional, negociatorul ideal, englezii și francezii l-ar vrea, dar a fost așa de tranșant antifascist că ar fi recuzat din start de ceilalți. Și apoi, pentru asta cred că trebuie o sănătate mai bună. Ideal acum ar fi să se stabilească undeva înainte de a se gîndi dacă să mai circule. Devine o necesitate să i se dozeze glucoza zilnic, vedeți.
-Văd. Slavă Domnului că e sensibil la medicamente.
-Da. Cît o să mai fie. Trebuie să mă ajutați să-l scot de aici. Mi-e teamă că dacă rămîne aici o să-l pierdem.
-Ce pot să fac?
-Dacă l-ați putea însoți, ar pleca mai ușor.
-Să-l însoțesc ?
-Da. Are mai multe invitații, una este foarte tentantă, e de la o femeie care ține la el, a vrut mai mult, dar acum ține la el prietenește, îi oferă castelul ei ăn Bretania, a un loc splendid, am fost cu el acolo, cai, pădure, bărci, în fiecare sfărșit de săptămînă societate, Helene va face ce va vrea el, va chema lume dacă el vrea, va pleca și ea la Paris dacă el vrea să rămînă singur. Nici nu i-a deschis scrisoarea, i-am povestit eu ce e înăuntru. Prezența dvs ar fi ideală pentru a aranja asta, să nu fie doar ei doi. Mai are invitații de la universități, sînt vreo zece, la Oxford ar putea merge permanent, totul e însă să se ducă pănă acolo, să înceapă să reconceapă că are un viitor. Ține la dvs și îl liniștiți, dacă ați vrea să acceptați o implicare mai mare cred că i-ați face numai bine.

-Aș face orice pentru el.
-Bănuiam.
-Nu mai sînteți supărat pe mine, nu-i așa ?
-Nu, nu sînt.
-Ce face doctorul Lupu?
-Numără adjectivele din manuscris, spuse sardonic Niculeascu.
Si pentru prima dată se simțiră aproape, uniți în dragostea lor pentru cel bolnav, și uniți împotriva lui Lupu, a detașării sale nemiloase, a curiozității sale detașate, a faptului că el singur se purta cum se cuvine să se poarte un savant.

MăNăSTIREA NEAMȚULUI
15 septembrie 1936

Trupul lui Nicolau ceda sub ochii lor: ministrul avea frisoane, pulsul atît de neregulat încît își simțea inima zvîcnind, de două ori chiar înțepeni de durere în vreme ce făcea mișcîri atît de simple cum ar fi să se întoarcă de pe o parte pe alta, ambele episoade fură observate scrupulos și notate, fără însă ca cei trei doctori să poată face ceva. Nicolau însuși era prea vechi bolnav ca să nu simtă această cedare generală, dar nu era preocupat de ea, nu de acolo venea spaima din expresia sa, pe care o stăpînea din ce în ce mai puțin pe măsură ce devenea mai slab. Nimeni nu mai îndrăzni să propună ca el să părăsească patul în această zi frumoasă de toamnă, nici chiar el, îi ceru doar lui Moscu să stea lăngă el, cu o voce atît de slabă, de vulnerabilă, că Enescu nu spuse nimic. Bătrănul îi citi, la dorința lui, dintr-un volum de versuri pe care îl adusese cu el, era un poet de care Moscu nu auzise, nu era sigur că ministrul îl ascultă, dar mîna acestuia stătu pe genunchiul lui în tot acest timp, și prin intermediul ei doctorul se simțea legat de trupul bolnavului său, nu doar de respirația ușoară, ci de toată viața internă, obscură și misterioasă, a acestui corp, ale cărui înfiorări le simțea într-al său.
-Ce e? îl întrebă încet. De unde tensiunea asta…pe care o simt…
-Nu știu…
Cuvintele erau abia auzite, deși îi examina de la distanță Lupu nu înțelese nimic. Enescu se apropie încet, își stăpînea gelozia bine, îngrijorarea mai puțin bine.
-Cum e?

Nicolau se desprinse de Moscu la venirea lui, sensibilitatea îl făcea să simtă că această apropiere îl rănește pe cel mai tînăr.
-Dacă tot sînteți aici amîndoi...ar fi o nenorocire dacă mi-ai da puțin opiu, Lucian ? In stadiul ăsta, mare diferență n-ar fi.
-Nici să nu vă gîndiți.
-Dar de ce ? Ah, Doamne, ajută-mă, uite cum tremur, Lucian, nu mai contează, fă-mi zilele mai ușoare, atît !
Ministrul puse mîna pe cea lui Enescu, venise rîndul acestuia să simtă ceea ce Moscu simțise toată dimineața. Cei doi medici se priviră, Lupu se apropie încet.
-Nu pot să cred că ați fi de acord cu una ca asta. Mi-a luat trei luni de coșmar ca să-l dezintoxic, acum cîțiva ani.
-N-am spus că aș fi de acord, spuse Moscu, încet. Dar totul se leagă, dacă nu calmăm anxietatea asta, inima lui...Nu e vorba de principii aici, trebuie să facem o ierarhie.
-Pot să mă amestec ? întrebă Lupu deodată. Există o cale de a-l relaxa fără medicamente, dacă sînteți de acord să-l hipnotizez.
Nicolau oftă.
-Nu mai vorbiți despre mine uitînd că sînt aici.
-Căutăm doar calea cea mai bună.
-Crezi că ar merge ? întrebă Enescu, încet.
-De ce nu ? Sănt aproape sigur că aș reuși. Și am afla și ce-l frămîntă, de fapt așa, bîjbîim doar.
-Nici dvs nu sînteți de acord ? întrebă Nicolau pe Moscu, încet, profitând de faptul că ceilalțI doi se retrăseseră doi pași pentru a se sfătui. Ce rău îmi mai poate face opiul acum ? Mi-ar lua cu mîna asta!
-Excelență, înțelegeți-ne, asta e ultima armă la care putem recurge, nu e cazul să recunoaștem că nu mai avem altceva de făcut.
-Nu vreau să mă dau pe mîna doctorului Lupu.
-O, excelență. Doar nu vă închipuiți că l-aș lăsa să vă hipnotizeze fără să fiu de față. N-aveți de ce vă teme.
-Ce-am făcut ca să vă merit ?
-Stați liniștit. Mă duc să vorbesc cu ceilalți.
Lupu continua să pledeze pe lîngă Enescu, încet dar insistent. Moscu se apropie de ei.
-Nu sînteți de acord cu chestia cu opiul, sper ?
-Nu prea, domnule Lucian, dar...are și el dreptate. Nu știu dacă va mai trăi destul ca să conteze dacă e dependent de opiu sau nu, iar acum se deteriorează sub ochii noștri.
-E destul să vă ceară ceva ca să-i dați, spuse cu îndignare Enescu. Vă manipulează absolut cum vrea el, chiar după ce v-ați convins că v-a mințit. Uitați mereu că omul ăsta e un mare seducător, chiar și în halul ăsta, totdeauna a știut să folosească sentimentele altora ca să obțină ce vrea, și mă puneți pe mine într-o poziție greu de susținut.
-Poate că sînt puțin vinovat față de dvs. Dar nu mai vorbiți așa despre el, m-o fi mințit, e drept, dar nu uitați c-a scurtat o conversație care urma să se termine cu asasinarea lui ca să-mi scape mie viața. Nu e un om egoist. E încolțit și speriat, atăta tot. Dacă credeți că va eficient să-l hipnotizați, e de acord, cu condiția să asist și eu, doctore.
-V-aș fi rugat oricum. Vă promit că o să doarmă, că o să-i destind mușchii, și poate dacă aflăm despre ce e vorba chiar pot face cîteva ședințe de psihoterapie, să-l scăpăm de anxietatea asta. E ceva ciudat, m-aș aștepta la depresiune, dar nu la o anxietate atăt de violentă. Tremură, are tahicardie, e aproape o criză.

-Da. Hai să vedem, hotărî Enescu.
Nicolau tremura în pătura lui când se apropiară de el.
-Domnule Nicolau, începu Lupu, doctorul Moscu v-a adus probabil la cunoștință faptul că m-am opus curei de somn propusă de Lucian.
-Da, mi-a spus. Vă mulțumesc foarte mult…
Lupu făcu un semn.
-Nu-i vorba de asta. Vorba este că, procedînd astfel, ne-am asumat totuși un mare risc.
-Vă temeți că o să progreseze… boala?
-Da…
-De fapt, eu de ce sufăr, după părerea dumneavoastră, doctore? Ce este cu mine? De ce nu mi s-a spus?
-Nu pot să vă spun – cîtă vreme nu știu nici eu.
Nicolau făcu ochii mari. Moscu fu șocat; deodată i se făcu frică. Simțea că Lupu nu mințea de data aceasta.
-Nu mă așteptam să fiți atît de sincer.
-Să discutăm puțin în termenii dumneavoastră, excelență. Ce credeți că se va întîmpla mai departe?
-N-am idee.
-Dar ce ați vrea să faceți?
-Să scriu…
-Și după ce veți încheia?
Nicolau tăcea.
-Faceți un efort de imaginație. Cum o să arate "eliberarea" dumneavoastră?
-Nu știu.
-Dar ce sperați?
-Să dispară tensiunea asta oare
-De ce v-ar face Ordinul atîta bine? întrebă brusc Lupu.
Nicolau îngălbeni. Enescu schiță un gest de protest, dar o privire a lui Moscu îl făcu să tacă.
-Nu știu, murmură.
-De cînd v-au apărut primele obsesii, dumneavoastră considerați că ați evoluat intelectual?
-Nu. Am decăzut.
-Așa. Nu e mai probabil atunci că Walter – sau persoana care vă induce, în orice caz – vă vrea răul? Caută să vă distrugă?
Slăbit, ministrul căzuse cu ușurință în capcana întinsă de celălalt. Suspină.
-Nu-i așa?
-Ba da…
-Ați făcut ce ați vrut, de la început? Sau pur și simplu v-a convins, v-a asimilat?
-Da… aveți dreptate.
Lupu se aplecă asupra lui.
-Dumneavoastră ați vrut să vă abandonați… dar dacă ați fi vrut să rezistați, ați fi putut?
-Nu știu…
-Puteți să vă apărați? Fiți sincer.
-Nu cred… nu pot…
-Credeți că eu vă vreau răul?
-E absurd…
-Totuși, ați crezut de la început…

-A fost o prostie…
-Dar sunteți un om foarte inteligent. Cum atunci?
Nicolau se afunda din ce în ce mai tare.
-Nu sună și aceasta ca o sugestie? Ceva străin de natura dumneavoastră?
-Ba da…
-Ca să vă eliberați, schimbă brusc Lupu făgașul discuției, n-ar trebui să fie adevărată Cartea? Mai mult decît o utopie, vreau să spun?
-Ba da…
-Și sunteți convins că e adevărată?
-Dar eu nu știu nici măcar ce conține…
-Atunci pe ce v-ați bazat?
Deodată, ministrul își acoperi fața cu mîinile. Tremura. Lupu i le îndepărtă cu blîndețe.
-Vedeți, nu e bine ce faceți.
-Ajutați-mă, se rugă Nicolau dintr-o dată.
-Sunteți de acord să vă ajut?
-Vă rog…
-Mă lăsați să vă hipnotizez?
Ministrul se înfioră.
-Cine, ce apără? zise Lupu observîndu-l.
-Ceva se opune în mine…
-Da. Nu-i probabil să fie tocmai acel ceva "alienat"?
-Ba da.
-Atunci?
-Hipnotizați-mă.
-O să mă lăsați?
-Am să încerc. Trebuie să mă ridic?
-Nu…
-Sunt foarte amețit încă…
-Nu-i nimic. Nu vă fie frică. Trebuie să aflăm despre ce este vorba. Poate că e mai bine că sunteți așa, pe jumătate amorțit. Lăsați-vă moale... așa... complet relaxat... bravo... aveți încredere în mine... vreau să vă uitațI cu toată atenția la lampa asta…la cercul din mjloc…bine…
Psihiatrul începu apoi să-și descarce frazele ritualice, monotone. La numai un minut după începerea experienței, Nicolau oftă adînc, tremurul buzelor se potoli, trupul se relaxă, capul alunecă pe spate. Lupu trecu ușor mîna prin fața ochilor săi, fără să se producă vreo schimbare.
-Ați avut dreptate. E foarte sugestibil. Acesta s-ar putea să fie norocul nostru. în sfîrșit… Cum vă numiți?
După o scurtă pauză, ministrul răspunse.
-Gabriel Nicolau.
-Sunteți Gabriel Nicolau? întotdeauna?
-Ce faci? se răsti Enescu.
-Sst. întotdeauna?
-Da…
-Nu mai aveți și un alt nume?
-Nu.
-Nici n-ați avut vreodată?
-Nu.

-Spuneți-mi, excelență, dumneavoastră ați comandat vreo piatră de mormînt?
-Nu.
-V-ați întîlnit cu călugărul Daniil și altă dată, în afara întîlnirii din biserică?
-Nu.
-Bănuiam eu, murmură Lupu. Știați de existența acestei pietre de mormînt?
-Bănuiam.
-Cînd ați aflat prima oară?
-Lucian mi-a spus.
Lupu clătină nedumerit din cap.
-De ce vă este frică, excelență?
-Nu știu.
-Dar încercați o senzație.
-Da… aceea că nu voi fi la vreme acolo unde trebuie să fiu…
-Unde trebuie să fiți?
-Nu știu.
-Ce trebuie să scrieți mai departe?
-Nu știu.
-Gîndiți-vă.
Urmă o pauză.
-Vă vine ceva în minte?
-Văd ceva… dar nu știu ce este!
-Ce vedeți?
-O încăpere într-un palat… un om la masă, scriind…
-Îl recunoașteți?
-Nu…
-Cum arată?
-Înalt, cărunt… în sutană albă… un prelat! Ah!
-V-ați amintit cine-i?
-Bănuiesc că este… Marele Maestru…Și Nicolau tresări.
-Ce s-a întîmplat?
-A intrat cineva.
-Cine este?
-Sunt patru oameni în negru… și un soldat, care închide ușa…
-Inchiziția?
Perspicacitatea lui Lupu îl uluia pe bătrînul doctor.
-Cred că da…
-Ce fac?
-Citesc o hîrtie… decretul de la Avignon? Cred că este o condamnare…
-Vedeți limpede scena?
-Da… destul…
-Cum sunt zugrăviți pereții?
Urmă o pauză.
-Bine. Spuneți ce vedeți, atunci.
-L-au legat la ochi…
-S-a opus?
-Nu… nu… îl întind pe pat. îi pun crucifixul în mîini… Doamne!

-Îl ucid?
Nicolau respira rar, istovit.
-Excelență! Dumneavoastră nu ascultați decît de mine!
Da…
-E mort?
-Da… Ei caută prin hîrtiile lui… Le iau…
-Nu-i mai vedeți, zise Lupu, brusc. Mă auziți? Nu mai vedeți nimic! Uitați episodul acesta. Nu există nici un Mare Maestru. Nu există nici un Ordin! Mî auziți?
-Da…
-Nu sunteți așteptat nicăieri! Fiți liniștit!
Se aplecă deasupra trupului inert și luă în mîini tîmplele bolnavului.
-Nu sunteți nebun. E numai o ficțiune pe care ați creat-o singur, într-un moment de depresiune! E un roman! Nu sunteți nebun. Mă auziți și mă credeți. Nu sunteți nebun. Dormiți adînc acum, fără vise. Totul a pierit… Sunteți cufundat într-un somn adînc.
Făcu semn din cap către Moscu.
-Ajunge pentru azi. Să-l lăsăm așa măcar vreo două-trei ore… Veți vedea că-i mult mai bine la sculare…
Tăcut, bătrînul luă încă o cuvertură și-l acoperi pe cel adormit.
-Dar… ce concluzii trageți, doctore?
-Ficțiunea continuă să se creeze.
-Dar i-ați spus că nu e un delir cronic…
-N-am spus așa. Tot ce am spus este că nu am certitudinea unui diagnostic. De ce să-i spun că are parafrenie confabulantă, care nu se poate vindeca? Cînd s-ar putea ca toată istoria asta să dispară așa cum a venit?
-Sperați asta?
-E posibil. Cazul e atît de atipic! Așa cum este posibil și reversul: să încerce să se sinucidă, poate să și reușească… Depresia e serioasă… într-o criză de anxietate, s-ar putea să nu mai reziste… Mă refer la evoluțiile posibile strict legate de boala psihică…
Moscu încuviință și se așeză, luînd o carte în mînă, lîngă ministrul adormit. Cît de mult îl îndrăgise pe acest bărbat! Iată că salvarea lui devenise principala grijă a vieții sale… Nu s-ar fi cuvenit ca bătrînețea să restituie omului cea mai rațională stare, indiferența? Gîndul îl ajunse și-l ocoli parcă fără să-l atingă. Deschise cartea.

MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
16 septembrie 1936

-Ce arde? întrebă Lupu.
Enescu se aplecă peste balustradă.
-Frunzele… în grădină…
Șchiopătînd ușor, Nicolau intră pe cerdac, urmat de Moscu.
-La timp. Ceaiul vă așteptа… Nae!
-Nu vă așezați aici. Stați mai în spate… în colț… așa.
Ministrul se supuse.
-Nu mă mai omoară ei, Lucian! Simt că li s-a răcit elanul. S-a aflat între timp că nu mai sunt în guvern…
-Ce-ar fi să lăsați supozițiile astea?
-Nici la plimbare cu trăsura n-ai vrut să mă lași…
-Spuneți și dumneavoastră, doctore Moscu…
-Așa e, este riscant. Domnul Enescu are dreptate.
Ministrul oftă.
-Vous avez tous raison… și, către Lupu: vous particulièrement…
-Eram sigur că eu sunt privilegiatul…
-Cum altfel? Dacă vă spun că acum doi ani numai nu mă rugam lui Dumnezeu – vreau să spun că m-aș fi rugat dacă aș fi fost credincios – să-mi lungească zilele, mă drogam de groaza că voi fi asasinat și dumneavoastră îmi spuneți că de fapt nu țineam la viață nici atunci, instinctul morții era la fel de puternic ca și azi, numai că nu avea condiții să se manifeste! Și mai vreți să vă tratez ca pe un om serios? Eu vă spun că am avut oroare de durerea fizică și antrenamentul de ani de zile de-abia mi-a îngăduit să ating un oarecare stoicism – imperfect, iar dumneavoastră îmi spuneți că sunt masochist? Allez-vous-en!
Lupu era prea “bon joueur” ca să nu rîdă.
-Dar pe alocuri le mai și nimeresc. Recunoașteți!
-Vous êtes trop intelligent, zise Nicolau deodată. Nu știu de ce, dar asta la dumneavoastră se constituie într-un păcat intelectual. Cred că meseria dumneavoastră, ca și a mea, ar trebui făcută de oameni cu o inteligență medie. Freud, de exemplu.
Lupu se cutremura de rîs.
-Et pourquoi?
-Nici unul dintre domeniile în care trebuie lucrat cu oamenii nu merită un personal suprainteligent… un astfel de om va avea un handicap anticipînd reacții lucide, de bun simț, sau consecvente la un om prost sau mediocru. Asumarea raționalității este cea mai sigură cale spre pierzanie în politică…
-Deduc că dumneavoastră ați fost un astfel de om, excelență.
-După o viață petrecută acolo? Ei, cred că totuși am jucat după regulile jocului…
Lupu clătina din cap.
-Dar sfîrșitul dumneavoastră politic este cel semnificativ, excelență! Aici stă explicația lui… Ați fost nu numai prea inteligent, ci și prea cultivat, prea idealist… de asta e greu să fiți tratat, mai ales că… și în boala dumneavoastră există o cantitate de inteligență îngrozitoare. Maladia dumneavoastră este la fel de intelectuală cum a fost și sănătatea dumneavoastră…

Enescu se încruntase. Ministrul zîmbi.
-Joli mot.
-Dar ziceți-mi: de ce aveți o părere atît de proastă despre doctorul Freud?
-L-am cunoscut și mi s-a părut incapabil să poarte o discuție.…Iar teoria lui e puerilă…mai ales cînd are pretenția să explice totul, conștient, inconștient, eu… Recunosc, are succese practice… dar asta e cu totul altceva! Seamănă cu șamanii care vindecă cu ajutorul unei plante: ei au observat că planta vindecă, dar n-au habar de ce se întîmplă asta! Și apoi, nici măcar nu e planta aceea care vindecă!
-Dar ce?
-Gestul în sine… ritualul vindecării… credința bolnavului…
-Sugestia, adică. Ei, aici ați zis vorbă mare, excelență…
-Spre exemplu: dacă eu aș fi convins de eficacitatea vreunei terapii, mîine aș fi pe jumătate vindecat. Eu fiind un sceptic însă…
Lupu zîmbi cam acru.
-Asta nu-mi mai place.
Nicolau obosise. Ca în toate clipele în care nu se controla strict, chipul i se întuneca cu totul, privirea i se pierdea în nimic.
-Se răcește ceaiul, îi spuse Moscu.
-Da... S-a făcut răcoare…
Bătrînul îl înveli. Lupu cugeta.
-Este ceva diavolesc în felul dumneavoastră de a semăna îndoiala…
Ministrul suspină adînc, se sprijini cu toată puterea pe spătar.
-Da… poate… deși mi-aș da viața pentru o certitudine!
-Și rațiunea, nu?
Nicolau schiță un gest de enervare.
-Nu voi mai discuta deloc cu dumneavoastră. Nici o clipă nu uitați că dumneavoastră sunteți medicul și eu bolnavul dumneavoastră!
Pentru prima oară părea într-adevăr mîniat.
-Iertați-mă, murmură Lupu. Era o concluzie care se impunea… Aceasta e și esența personajului dumneavoastră, Damian, nu?
Ministrul pălise puternic.
-Luați-vă un răgaz… nu mai scormoniți atîta în sufletul meu… mă obligați aproape să fiu fals și pe urmă vă întrebați de ce…
Tăcu deodată.
-Ați fost fals cu mine? Cînd?
-C'est assez, interveni Enescu. Lasă-l puțin…
Ministrul tremura sub pătura groasă.
-Să vă pun niște rom în ceai?
-O, da. Mulțumesc, Lucian.
-Totuși e important, stărui Lupu. Mi-ați spus cu bună știință ceva care bănuiați că vreau să aud, și care nu corespunde cu realitatea?
-V-am rugat să facem o pauză…
Dar Lupu considera tactic să profite de momentele de slăbiciune.
-Ca să elaborați iarăși vreun răspuns? Nu, spuneți-mi acum!
Enervat, Nicolau privi spre Enescu.
-Răspundeți, îl îndemnă acesta.

Ministrul respira adînc și deodată zvîrli pătura de pe el și se ridică în picioare.
-Nu-mi rămîne decît să vă spun bună-seara.
-Excelență, ce faceți? exclamă Enescu. De ce vă supărați așa? Ce-i comportamentul acesta, care seamănă…
-Ajunge, Lucian! Nu-ți permit, atunci cînd vreau eu să închei o discuție, să mă contrazici în felul acesta! Ți-am permis prea mult, pînă într-atît că ai uitat că îngăduința mea e singura bază a autorității tale. Acum mă duc în camera mea. Acela dintre voi care vine după mine să-mi ceară explicații, părăsește în seara asta această casă. E clar, domnilor?
În vocea sa răsuna o autoritate reală, indiscutabilă, care-i reduse la tăcere pe cei doi. Ministrul se întoarse și ieși. Enescu se făcuse livid.
-Acesta e de fapt Gabriel Nicolau, nu-i așa? întrebă Lupu. Ca toți oamenii lipsiți de emotivitate, se considera cu greu jignit. Episodul, se vedea, îl excitase intelectual. Gabriel Nicolau despre care se zice că ar fi spus regelui: "Ordine să dați valetului dumneavoastră, nu mie. Mie nu-mi poruncește nimeni". Și cît a fost de docil! Chiar mă întrebam! Ciudat lucru.
Enescu se ridică brusc în picioare. Moscu îl opri.
-Puțin tact… Mă duc eu…
-Dumneavoastră nici nu v-ați amestecat în discuție… Sigur!
-Nu din oportunism nu m-am amestecat, doctore, credeți-mă.
-Dar de ce?
-Doctorul Moscu a ajuns la concluzia că fiecare are dreptul la o iluzie, comentă Lupu. Pînă la un punct are dreptate.
-Întocmai. Lucid vorbind, majoritatea oamenilor au cîte o iluzie! Una majoră!
Lui Enescu îi tremurau mîinile de enervare. Își aprinse o țigară.
-Astea sunt aberații! Vorbesc despre sănătatea mintală a unui om, iar dumneavoastră, domnilor! Și tu te apuci să-i spui că boala lui e inteligentă! Deșteptule! Și așa îți scapă mereu printre degete…
-Recunosc. Doar n-ai vrea să tratez de oligofren un om mult mai inteligent decît noi doi la un loc... Dar duceți-vă odată, doctore Moscu... Pe dumneavoastră nu cred că-i pericol să vă dea afară din casă... Tot el v-ar chema jumătate de oră mai tîrziu...
Și aprecierile lui Lupu sunau zeflemitor. Bătrînul îi părăsi. Nicolau lăsase ușa întredeschisă, și doctorul nu se îndoi că pentru el anume făcuse asta. O împinse cu delicatețe, dar rămase în ușă, ezitînd. Ministrul stătea așezat în fotoliu, cu mîinile pe genunchi și fruntea aplecată. Această atitudine venea atît de bine în întîmpinarea bănuielii medicului, că bătrînul se înfioră. Nici o întrebare nu-și mai avea rostul… Nicolau ridică ochii și îl văzu:
-De ce stați acolo? Intrați.
Tonul era stins, vocea vlăguită. Bătrînul păși înăuntru în vîrful picioarelor, de parcă s-ar fi temut să nu deștepte pe cineva. Continua să-l privească înfricoșat pe omul bolnav dinaintea lui. Ministrul oftă:
-Nu mă mai chinuiți și dumneavoastră, doctore. Înțeleg că ați avut o revelație și că așteptați de la mine confirmarea ei. Ce este? Veniți, stați lîngă mine.
-Mi-a dat prin minte, excelență, rosti încet și tremurat bătrînul, că v-ați fi putut foarte ușor dispensa de toată această… situație penibilă din ultimele zile exersîndu-vă energic autoritatea și nesupunîndu-vă acestui…
Căuta un cuvînt.
-…calvar, zise Nicolau, încet. Bătrînul se cutremură. Ministrul îl privea în față, ostenit, dar cu o răbdare nesfîrșită.

-O, Doamne! zise doctorul, încet.
-Acum de-abia ați înțeles, spuse liniștit Nicolau.
-Ați fost convins că e inutil… că n-o să vă ajutăm… chiar că o să vă facem rău…
-Da. Nu pot spune că-mi făceam mari iluzii.
-Și atunci de ce, de ce v-ați supus? aproape strigă bătrînul.
-Am simțit că umilința aceasta, deși poate nemeritată… avea un strop de logică.
-Ce logică, excelență?
Nicolau roși ușor. Deodată păru mai tînăr.
-Și cînd suferința fi-va suferită toată… cită el, ostenit. Oare nu dumneavoastră mi-ați spus că numai aceasta contează?
-Mă îngrozește ceea ce spuneți, excelență. Dacă-i așa, înseamnă că noi toți am jucat un rol nefast… scris dinainte…
-Dumneavoastră nu, zise Nicolau dintr-odată, cald. Și puse mîna pe brațul bătrînului. Acesta tremura.
-Mi-e frică, excelență…
-Frică? De ce?
-Cum se va termina? Mă tem să nu faceți vreun gest necugetat… N-o să puteți îndura… totul este teatru la dumneavoastră… conversațiile cu noi… dar în sufletul dumneavoastră este…
-Purgatoriul! Da, adevărat!
Bătrînul arăta copleșit.
-Totuși… curaj! Aveți momente atît de bune de luciditate, uneori de veselie… mai luptați! Vă rog eu! Să nu vă luați zilele!
Moscu se speriase. Nicolau oftă… Apoi își scoase un inel de pe deget și îl întinse doctorului, întorcînd cu o mișcare abilă piatra.
-Nu l-am folosit… nici chiar cînd m-am urcat în mașina aceea…
Medicul contemplă capsula mică, prăfuită.
-Dar nu pentru că voiați să trăiți… tare mi-e teamă…
-Cine știe? murmură Nicolau. Dați-mi-o înapoi.
-Ce să fac?
-Să mi-o dați înapoi. Vă rog.
-Nu mai aveți alta?
-Nu. Aceasta e singura.
-Dacă v-o restitui îmi dați cuvîntul dumneavoastră de onoare că n-o veți folosi?
-Nu. N-am cum. Vreți să-mi luați singura libertate care mi-a mai rămas?
-Dar aceasta ar fi… orice altceva decît libertate. Vă jur, credeți-mă!
-Tot dramul de putere… cît mai am… provine din faptul că am ieșirea aceasta asupra mea și amîn mereu să o folosesc… astfel descoperă un om ce îngrozitoare putere de îndurare poate să aibă! Dacă aș fi lipsit de ea… vă rog, fiți bun, dați-mi-o înapoi.
Doctorul i-o restitui… Nicolau o întoarse.
-Am încredere în dumneavoastră, zise doctorul încet.
-Știu.
-în rațiunea dumneavoastră. Întotdeauna am avut încredere, chiar în momentul în care și dumneavoastră cred că vă îndoiați de ea.
-Știu. Mi-ați dat multă putere, doctore. Am făcut o bună bucată de drum împreună…
-Ce drum, excelență? întrebă bătrînul.
Dar ministrul închisese ochii și își sprijinise ceafa de spătar. Răsufla greu.

-Transmiteți lui Lucian, în cea mai politicoasă formă pe care o veți găsi, să plătească onorariul doctorului Lupu. Să și-l fixeze singur, iar Lucian să adauge la asta cît crede de cuviință, și ceva pe deasupra.
Bătrînul continua să tremure.
-Să rămîneți singur? Vai, dar încă nu sunteți bine, excelență.
-Nu rămîn singur, rămîn cu dumneavoastră. Mi-ați promis că o să rămîneți cu mine pînă la sfîrșit.
-Bineînțeles că am să rămîn cu dumneavoastră, asta e de la sine înțeles. Dar… Fie, mă duc, excelență.
Ieși. Pentru prima oară se simțea copleșit mergînd, pasul îi devenise bătrînesc, mersul său era îngreuiat de amintirea minusculei picături de cianură. Pe lîngă aceasta, misiunea încredințată îi părea formală: tactul, pe care în general punea atîta preț, i se părea lucru de joacă pe lîngă ceea ce trăiau. Astfel că îl informă pe Enescu de dorința ministrului cu cele mai simple și nesofisticate cuvinte. Era evident, tot timpul acesta, că gîndul său era străin de misiunea sa și de importanța ei, zălogit într-un loc de unde nu se mai putea desprinde.

MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
17 septembrie 1936

-Vă deranjez? Am venit să-mi iau rămas bun.

Întins pe pat, ministrul întoarse capul cu destul efort și-l privi pe Lupu.

-Dacă mă deranjați? Nu, nici vorbă. Vă rog să mă scuzați, ieri mi-am pierdut cumpătul, am fost nepoliticos cu dumneavoastră. Iertați-mă, nu am vrut să vă jignesc.

Rostea trudnic toate acestea, ca pe un text învățat pe de rost.

-Încetați, zise Lupu încet. Exercițiile dumneavoastră de umilință nu mă interesează. Nici cele de supunere, de altfel. Este mai sănătos să fiți dumneavoastră înșivă cum ați fost ieri.

Ministrul nu zîmbi.

-Sunteți vlăguit… înțeleg că din cauza oboselii v-a durut inima… așa mi-a spus Lucian…

Nicolau zîmbi cu greutate.

-Mă pot lăuda că sufăr de o boală logică și integrativă. Alți oameni se chinuie cu digestia, cu vasele, cu respirația… Eu sunt pătruns în totalitate: în maladia mea, totul se leagă…

-Nu vreți să vă adorm? întrebă Lupu, cu blîndețe. V-ați odihni puțin. Data trecută v-ați simțit mai bine…

-Mi-e indiferent ce faceți cu mine, cît timp nu mă mai hărțuiți.

-Vă adorm; atît.

-Fie. Să încercăm.

Ca și întîia oară, psihiatrul reuși destul de repede. Respirația chinuită a lui Nicolau se normaliză: membrele i se relaxară. Lupu se ridică să plece, dar se răzgîndi cînd văzu că Moscu și Enescu coborîseră în grădină și discutau intens și se așeză lîngă pat.

-Aș vrea să vă mai pun cîteva întrebări. Mă auziți bine?

-Da… Vă aud…

-Cînd se va termina călătoria lui Simion? Știți?

-Nu.

-Dar Simion nu l-a întrebat pe Walter? Niciodată?

-Ba da…

-Și ce i-a spus?

-Cînd umbra va termina ocolul pajiștii.

-Atîta tot?

-Da.

Lupu era nemulțumit. Reluă

-Sacra di San Michele, atelierul lui Walter. Vreau să vă gîndiți la el, să vă concentrați asupra lui. îl vedeți?

-Da…

-Unde sunteți?

-În curte… la picioarele turnului.

-Urcați sus.

Nicolau gîfîia.

-Ați ajuns în fața ușii?

-Da.

-Odihniți-vă.

Încetul cu încetul, respirația ministrului reveni la normal.
-Acum intrați.
-E încuiat.
-Nu știți unde e cheia?
-Nu cred…
-Gîndiți-vă bine…
-Ba da… parcă… am găsit-o.
-Bravo. Intrați. Și nu vă fie frică, sunt cu dumneavoastră. Haideți!
-Am intrat…
-E cineva înăuntru?
-Nu. E pustiu.
-Dar unde o fi Walter?
-Cred că se pregătește să fugă…
-De ce?
-Inchiziția l-a executat pe cardinal… Marele Maestru…
-Își amintește… murmură nedumerit și dezamăgit psihiatrul. Halal sugestie… Bine! în încăperea alăturată, unde scrie Simion, treceți în încăperea alăturată!
-Am trecut.
-Simion e aici?
-Nu; nu-i nimeni.
-Vedeți manuscrisul?
-Este pe masă.
Lupu se ridică excitat în picioare. Arăta ca un vînător care și-a încolțit într-un sfîrșit vînatul.
-Este scrisul dumneavoastră?
-O! nu…
Psihiatrul tresări, neliniștit.
-Sunteți sigur?
-Cum să nu… fiu sigur?
-Citiți-mi.
Chipul bolnavului se crispă. Apoi medicul îi auzi șoapta:
-"Nu pricep de ce eu'.
-Ce-i asta? Citiți-mi. Citiți primul rînd!
-"Nu pricep de ce eu".
-Acesta e primul rînd?
-Da.
-Citiți mai jos.
-"Umbre negre se tîrau în jurul intrării, cu neverosimilă încetineală".
-Asta scrie acolo?
-Da.
-Dați cîteva pagini mai încolo, mai multe chiar. Și citiți-mi ce scrie, dar mai mult dacă puteți…
Vorbind, Lupu luase manuscrisul ministrului de pe masă și-l răsfoia cu febrilitate.
-"Doctorul Moscu își luă bastonul".
-Ce-i cu doctorul Moscu? întrebă Lupu. Citiți-mi ce scrie…
-Asta scrie…
Lupu se ridică în picioare. Se schimbase la față.
-Mai dați cîteva pagini. Mai citiți-mi!

-"Pe urmă ne-am întîlnit în Elveția", zise Nicolau rar. "Eu mă specializasem în psihiatrie la Zürich, iar Lucian lucra la Geneva… dimineața într-o clinică particulară de acolo, iar după amiaza…"
-Ajunge! aproape strigă Lupu. Îi transpiraseră tîmplele.
-Vreau… vreau să-mi citiți ultima pagină… ultimele cuvinte… răsfoiți pînă acolo… ați ajuns? Care sunt ultimele cuvinte?
-"Care sunt ultimele cuvinte?"
-Nu repetați ce-am spus. Citiți ce scrie acolo. Care sunt ultimele cuvinte?
-"Care sunt ultimele cuvinte?"
-Dumnezeule! murmură psihiatrul. Acestea sunt.
-Da.
-Pagina e plină?
-E la jumătate…
-Bine. închideți și veniți înapoi. Mă auziți? Veniți înapoi. Sunteți aici?
-Da…
-Bine. Ascultați-mă cu atenție. Veți uita totul. Nu veți mai ști nimic la trezire. Acum dormiți adînc, fără vise.
Nicolau oftă adînc. Lupu se aplecă și îl înveli. Gesturile îi erau nervoase, nefirești.
-Ce faceți?
Doctorul Moscu apăruse în ușă.
-L-am adormit. Era epuizat.
-Știu. Bine ați făcut. începusem să mă întreb de ce stați atît.
-Ei… și-a cerut scuze, și pe urmă am avut o discuție amicală.
Bătrînul îl privi. Dar chipul lui Lupu era impenetrabil, doar tîmplele ude erau mărturia înfricoșatei sale dezorientări.
-Vă e cald? Să ieșim.
-Da, repetă mecanic psihiatrul, să ieșim. Cît e ceasul?
-Nouă…
-Cînd îi faceți insulina?
-După masă… pe la vreo douăsprezece jumătate…
-Da… Deci la douăsprezece am să-l trezesc.
Enescu fuma pe cerdac.
-Ce-ai stat atîta?
-L-am adormit.
-Bravo – bună treabă. Înseamnă că nu mai pleci chiar acum?
-Cînd îl trezesc. Oricum, poimîine mă înapoiez, fie și pentru o jumătate de zi. Chiar dacă el se controlează bine… cazul e al dracului de complicat!
Era prima oară cînd Lupu își manifesta iritarea că este depășit de situație. Pînă acum nu-și afișase decît competența eficientă, pe care detașarea sa nefastă o pătrundea ca o umbră. Moscu fu chiar ușor speriat de aceasta.
-De ce… ați aflat ceva nou?
-Nu. Dar nu mi-a plăcut cum vorbea acum. Îl prefer cînd ironizează… fie și pe seama mea!
-S-a chinuit toată noaptea… a avut și o sincopă cardiacă, în zori… Ce vrei… de unde atîta putere?
-Dă-mi un foc, Lucian! Dragă doctore, mi-a trecut prin minte să vă întreb… în legătură cu prezența domnului Nicolau aici… dumneavoastră ați alcătuit vreun fel de fișe zilnice de

observație… în care ați mai notat cîte ceva din conversațiile cu el… reacțiile sale… așa ceva?
-Cum v-a venit să mă întrebați așa ceva?
-Deci ați ținut – un fel de jurnal. Am bănuit bine.
-Este ceva polițienesc în felul dumneavoastră de a discuta, făcu enervat bătrînul.
-Ce-i drept, strecură Enescu.
-Și… în fișele acestea… vorbiți cumva de dumneavoastră la persoana a treia?… sunt unii oameni care au acest obicei.
-Nu… cîtuși de puțin! Nu înțeleg ce urmăriți?
-Mi-ați îngădui să mă uit și eu puțin peste ele?
-Nu, sunt simple notații, pe alocuri personale, sentimentale chiar… Uneori doar idei, nici măcar fraze întregi. Nu văd de ce vi le-aș arăta. Dacă vreți să aflați ceva despre ce am vorbit cu el înainte de sosirea dumneavoastră… n-aveți decît să mă întrebați.
Lupu se văzu nevoit să tacă după aceasta, și petrecură, în sfîrșit, două ore mai liniștite. Doctorul Moscu avu chiar răgazul să meargă pînă acasă, să se schimbe și să dea cîteva instrucțiuni mamei unui copil bolnav. Apoi se înapoie.
-E momentul să-l treziți.
Psihiatrul încuviință. Adună într-un teanc minusculele fișe pe care le mîzgălea toată ziua. Pentru prima oară doctorul Moscu se întrebă oare ce-o fi scriind acolo. I se păru ciudată convingerea psihiatrilor că numai ei au dreptul să citească însemnările intime ale altor oameni.
Trezit, Nicolau fu lucid aproape imediat, nu ca la deșteptarea dintr-un somn obișnuit.
-Ce s-a întîmplat? Ați venit să vă luați rămas bun?
-Da – acum trei ore. V-am adormit.
-A! Da!
-Acum chiar plec. Am să revin poimîine, pentru o jumătate de zi, în cazul în care mai aveți nevoie de mine…
-Dar… cu ce plecați?
-Cu mașina lui Lucian.
-So long then, and thank you…
-Multă sănătate, îi ură Lupu mecanic. Ajunsese aproape la ușă, cînd Nicolau zise, încet:
-I hope you have enjoyed your stay…
Lupu nu prea auzise bine, dar surîsul rece și satisfăcut al lui Enescu îl alarmă.
-Ce mi-a spus?
-Că speră că te-ai distrat bine aici.
Lupu îngălbeni.
-Sunteți și dumneavoastră de aceeași părere, doctore?
Pentru prima dată Moscu încercă o adevărată compasiune pentru omul strălucitor și sigur de sine de dinaintea lui. Era ciudat că un bărbat ca Lupu putea inspira și asemenea sentimente.
-Nu, răspunse.
Lupu dădu din cap în semn de mulțumire, dar acceptînd și politețea lipsită de sinceritate a bătrînului. Ieși. Enescu fu nevoit aproape să alerge după el ca să-l conducă. Doctorul Moscu nu-i petrecu nici măcar cu privirea.

MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
18 septembrie

-Dacă vă e într-adevăr atît de bine… pot să mă duc pînă în sat?
-Da, chiar duceți-vă. Cred că v-ați neglijat inadmisibl bolnavii din cauza mea.
Deși Nicolau dormise toată noaptea și arăta în sfîrșit mai bine, doctorul se simți expediat.
-Vreți să scăpați de mine?
-Doamne, iartă-mă! Numai dumneavoatră n-ați mai fost suspicios, dragă doctore! Mă simt prost că vă țin imobilizat aici, atîta tot.
-Nu-mi prea vine să vă las.
-Doar sunt cu Lucian!
-Adevărat. Sunt stupid.
Doctorul Moscu ieși pînă în hol, condus de Enescu. Tînărul se destinsese: ministrul răsfoise corespondența, umblase prin casă, părea dintr-o dată altfel, ca înviat. Dar bătrînul se opri brusc și se întoarse – aproape dădu buzna în cameră. Nicolau tresări, apoi îl privi uimit. Înțelesese însă. Zîmbind, își trase inelul din deget și-l petrecu pe degetul doctorului.
-Mergeți liniștit! A doua oară nu vă mai mint!
-Bine. Mă duc…
-Ce zici de asta? întrebă Nicolau după plecareabătrînului. Chiar îi pasă dacă trăiesc sau dacă mor!
Enescu oftă, cu răbdare.
-Intr-o sclipire de luciditate vă veți da poate totuși seama că nu lumea este aceea care s-a rupt de dumneavoastră, ci dumneavoastră de ea. Mă întreb dacă refuzul dumneavoastră de a recunoaște că puteți fi iubit… nu provine dintr-o incapacitate personală de a vă atașa de oameni…
-Dacă mai stai mult cu prietenul tău, Lupu, prevăd că ai să ajungi un mare vizionar, zise sec ministrul. De altfel, vreau să răspund la vreo două scrisori… așa că găsește-ți vreo treabă și stai liniștit aici.
Ministrul stătu la masa de scris aproape două ore. Enescu veni să spună ceva, dar Nicolau îi spuse deîndată:
-Fii drăguț și lasă-mă în pace! Știu cum trebuie încheiat manuscrisul!
Tînărul stătu o clipă nehotărît, apoi ajunse la concluzia că-i mai bine să nu protesteze. După un timp, Nicolau se ridică, își dezmorți degetele și îl luă de după umeri, bine dispus.
-Am încheiat, gata! Dar unde o fi doctorul Moscu?
-Presupun că la treburile lui, nu l-am văzut de azi dimineață.
-Da, dar e ora mesei… Nae! Dă o fugă la doctorul Moscu și spune-i că l-am poftit la masă. Eu personal l-am rugat să vină, așa spune-i, și cît mai degrabă! Fugi! Un deget de gin, Lucian? Se poate?
-Jumătate de deget, fie… Ați încheiat?
-Da. Acum pot să plec de aici.
Pentru întîia oară, Nicolau arăta cu adevărat eliberat de trupul său bolnav și de rațiunea sa zdruncinată. Chipul său, care arătase bătrîn și vlăguit toate zilele din urmă, se luminase, iar privirea îi era vie, palpînd obiectele apropiate și tangibile. Enescu era uimit.
-Sunteți de acord deci… să plecați?
-Da. Am să plec în străinătate – deocamdată în Elveția, să-mi reglez afacerile… Știu că tu ești ocupat, așa că mă gîndesc să-i sugerez doctorului Moscu să mă însoțească. Ce zici… nu-i o idee bună?
-Ba da… sigur… dar…

-Pe tine oricum nu te mai iau… e cazul să-ți vezi de viața și de cariera ta, de-acuma! Moscu e un om bătrîn… poate că și-o poate îngădui…
Între timp, îl văzuse, pe fereastră, pe bătrînul doctor, care înainta spre casă fără nici un fel de tragere de inimă, abătut, cu bărbia în piept. O umbră de îngrijorare se suprapuse, vreme de o clipă, peste entuziasmul său.
-Doar dacă… murmură nedumerit.
Enescu îl privea.
-Dacă ce?
-Dacă o să mă refuze, zise ministrul.
-Trebuie să vă fac niște analize înainte de a pleca.
-Firește, am să fac ce spui tu.
Moscu pătrunse în încăpere. în ciuda indispoziției sale, observă deîndată exuberanța abia reținută a lui Nicolau și contrarietatea veselă a lui Enescu. Dădu bună ziua scurt, obosit.
-Sunteți indispus, doctore? întrebă Enescu.
-Mîine sau poimîine mă aștept la o naștere grea, se justifică bătrînul. Am văzut femeia și nu mi-a plăcut deloc starea ei… Asta-i.
-Ce spuneți, însoțiți pe excelența sa în străinătate?
Moscu scrută chipul delicat al ministrului.
-Vreți să plecați?
-Da! Am încheiat manuscrisul. Mă simt liber acum. Cum spunea ducele Prospero? "Vrăjile s-au risipit". Și pe mine – toate cuvintele m-au părăsit. Gata!
-Și această ultimă parte… întrebă bătrînul, încet… v-a fost dictată, ca și precedentele?
-Nu. Am scris-o singur, după ce am reflectat la o încheiere potrivită. Vă spun, duhurile m-au părăsit!
Ca de obicei, spiritele lui Nicolau aveau ceva sinistru. Moscu oftă:
-Să dea Domnul să fie așa cum spuneți.
-Așa este… dar nu mi-ați răspuns… Mă însoțiți? Sunt egoist că v-o cer… vă lăsați bolnavii… dar nu va dura mult… și mi-ați promis!
-Mai vorbim noi despre asta, reteză cu prudență bătrînul. Doar nu vă grăbiți?
-Ba da. Dacă mă simt bine, aș pleca chiar mîine.
-Bine. Mai vorbim după masă.
Nicolau se încruntă puțin, lăsă capul în jos, ca un copil certat pe nedrept. Doctorul simți cum duioșia îi copleșește circumspecția, dar nu spuse nimic: simțea mai mult decît altădată că e cazul să fie prudent cu această duioșie.
-De ce mă speriați? întrebă ministrul îndată după masă, cînd bătrînul îl însoțise în camera lui de culcare. Cu ce v-am supărat?
-Doamne, făcu bătrînul, dar sunteți chiar ca un copil! Hai, întindeți-vă!
-Dar, spuneți-mi…
-Excelență, lăsați-mă să vă fac injecția.
Nicolau își desfăcu halatul și se întinse. Bătrînul îi făcu insulina, apoi îl acoperi.
-Stați puțin liniștit.
-Ați uitat să-mi dați inelul.
-A, da, inelul. Nici nu vi-l mai dau. Sunteți ca un copil capricios. Dacă mîine vă văd la fel de bine ca astăzi, mai vorbim.
-Zău, doctore, dați-mi-l! Sunt obișnuit să-l simt pe mînă… nu de altceva…
-De altfel… cine v-a fabricat asemenea jucărie?

-Am primit-o cadou de la un prieten.
Bătrînul îl privi.
-Vă bateți joc de mine?
-Nu… serios. Pe vremea cînd am aflat pentru prima oară că sunt condamnat la moarte de către Garda de Fier… am spus că e o glumă… pe urmă a fost asasinat Duca… iar eu am fost luni de zile bolnav de frică! Atunci, un prieten… șeful Serviciului de Informații Britanic pe atunci… om care m-a ocrotit, de altfel, mult de la distanță… fără chiar ca eu s-o știu… mi-a făcut cadou inelul acesta… spunînd că o să mă vindece de frică… că nimeni nu ne poate amenința viața așa profund cum o facem noi înșine… că voi ajunge, cu timpul, prin această apropiere zilnică cu posibilitatea morții, la o indiferență totală… a prognosticat chiar că va veni ziua cînd amenințarea se va transforma în ispită…
-Moartea… o ispită?
-Sigur… Buddha știa ce face, condamnînd sinuciderea ca o poftă?
-Îmi permiteți să citesc ce ați scris? îl întrerupse bătrînul abrupt.
-Bineînțeles. E pe masă, nici n-am strîns mapa. Nu plecați cu inelul meu, însă!
Bătrînul oftă și i-l puse înapoi în deget. Ministrul îl privea surîzînd tot timpul cît făcu această operație. Apoi închise ochii și păru că adoarme. Bătrînul citea răbdător. Apoi căută în despărțitura unde pusese plicul părintelui Nichifor, pipăind prin pielea moale: cheia era tot acolo și plicul părea neatins. Mapa de scris a ministrului era voluminoasă, cu numeroase despărțituri: era probabil că Nicolau nu umblase în buzunarele laterale, și nu dăduse peste plic. Bătrînul o închise încetișor și dădu să iasă.
-Nu dorm, zise ministrul. Veniți aici, vă rog.
Moscu se așeză, ca de atîtea ori, pe marginea patului.
-Da. De ce vreți să vă însoțesc în străinătate? Aștept să-mi spuneți.
-Pentru că nu pot pleca singur. Doar știți bine.
-Dar atîta lume v-a scris și vă cheamă… domnul Enescu e gata să vă însoțească… și apoi, soția dumneavoastră!
-Am să vă răspund pe rînd. Toți cei care "mă cheamă", o fac fie din obligație, fie din calcul. Nimeni nu are nevoie de mine – soția mea cel mai puțin. Ea are viața ei, care pe mine nu mă interesează, și în care nu am ce căuta. În ce-l privește pe Lucian… de două ori anul acesta l-am smuls de la treburile lui pentru mine… nu mai este tocmai un tînăr… are treizeci și doi de ani… e momentul să-și vadă de cariera lui… să se așeze într-un loc… poate să-și întemeieze o familie… în vreme ce dumneavoastră mi-ați spus că ați putea lipsi de aici vreme mai îndelungată…
-Și unde vreți să mergeți?
Nicolau tresări.
-O să mergeți cu mine deci? Adevărat?
-Păi, dacă n-am de ales, excelență…
-N-aveți, asta-i drept.
Bătrînul rîse fără să vrea.
-Și apoi… nutresc iluzia… murmură Nicolau… că pentru dumneavoastră – singurul – eu am încetat să fiu Gabriel Nicolau diplomatul…
-Asta-i adevărat. De multe zile nu mă gîndesc la dumneavoastră în acest fel. Mi-ați devenit aproape înt-un fel mult mai omenesc.
-Știu. Dumneavoastră mă iubiți, doctore. De asta vreau să-mi stați alături pînă cînd voi muri. Nu știu dacă în viața mea s-a mai atașat cineva de mine atît de dezinteresat ca dumneavoastră. Adică știu: cu siguranță că nu! Afecțiunea dumneavoastră este tot ce mă mai leagă pe mine de lume…

Eu sunt un om sfîrșit, nu mai am puterea și răbdarea să trăiesc mai departe. Eu îmi îndur zilele, nu le mai trăiesc… Lîngă dumneavoastră însă… care păliți cînd îmi este rău, care vă întristați cînd mă vedeți însingurat și gata să mă abandonez… va trebui să mă strădui să fie bine… n-aș suporta ideea să vă văd supărat din cauza mea… aș trăi ca să vă fac plăcere… Și apoi… și apoi… atîtea locuri din Europa pe care eu nu le mai pot gusta… dar care sunt frumoase… ar bucura vederea dumneavoastră – și prin aceasta, și pe a mea! Mi-ar place să vi le arăt…Toate ar deveni în felul acesta ca noi pentru mine. Atît cît va dura. Știți bine că nu mai poate dura mult.
Obosit de acest discurs, ministrul se lăsă pe spate cu totul. Bătrînul îi apucă mîna.
-O să facem ce o să vreți. Știți că n-o să vă las.
Îi dăduseră lacrimile.
-N-am vrut să… ei, liniștiți-vă, doctore! Va fi bine, o să vedeți. Și pe deasupra, adăugă ministrul, foarte încet, am să-mi răscumpăr viața neomenească de pînă acum – trăită în afara oricărei afecțiuni. Deși în ceasul al doisprezecelea, nădăjduiesc să tragă în balanță…
-Să dea Domnul, excelență.
-Și – vă rog tare mult – nu-mi mai spuneți "excelență". Nu mi-a plăcut nici pe vremea cînd aveam un titlu – iar acum e de-a dreptul deplasat.
-Fie. Cum să vă spun atunci?
-Spuneți-mi Gabriel. Mi-ați face mare plăcere.
-Asta-i prea de tot! Gata, vă las să dormiți! Dar tot nu mi-ați spus unde mergem.
-Vom merge întîi în Elveția… să-mi verific finanțele… Apoi în Bretania – cunoașteți Bretania, doctore?
-Nu.
-O să vă placă. Nu e lume...doar garduri de piatră fără tencuială...faleze înalte...ferme din secolul XV...vînt și ceață! Mi-ar face plăcere să vă duc în Spania, dar sunt indezirabil acolo… ca și în Italia, ca și în Germania… Curînd vor rămîne puține țări în Europa în care am dreptul să pun piciorul…
Ministrul se schimbase la față îărostind acestea.
-Nu vă mai gîndiți! îl rugă bătrînul. Nu mai aveți grija lumii! Lăsați-vă în grija mea pentru cît a mai rămas… și atîta.
-Da. Întocmai așa am să fac. E singura cale.
Bătrînul se sculase.
-Bine, gata, odihniți-vă acum.
Bătrînului îi venea totuși greu să plece, făcu un pas spre ușă, apoi se întoarse și, aplecîndu-se abrupt, sărută fruntea celui culcat. Apoi ieși fără să mai adauge un cuvînt.
Enescu fuma în cerdac, ca de obicei.
-Cum este?
-Incredibil. Dumneavoastră credeți, doctore, că toată povestea asta poate să treacă – așa, ca și cum n-ar fi fost?
Enescu înălță din umeri.
-De ce nu? Dacă el a depășit momentul greu în care se afla… nici drogul nu i-a mai fost necesar! El este, prin natură, un om foarte dependent de droguri… doar educația pe care și-a impus-o l-a învățat să se abțină – pînă și-a făcut din asta crez în viață!
-Vai, bine ar fi să fie așa cum spuneți.
-De ce, aveți vreo îndoială, doctore?
-Îndoială? Nu… Dar eu sunt un om care se convinge greu. Depresiunea oricum va reveni…
-Dacă își găsește o altă ocupație… poate că nu. Inactivitatea a favorizat depresiunea. Ce v-a

spus… de ce are de gînd să se apuce, în Occident?
-Dacă vă referiți la politică… nu mi-a făcut nici un fel de confidență.
-Dacă ar fi plecat imediat… s-ar fi evitat toate acestea… dumneavoastră m-ați condamnat, dar… suferea atît de mult, în primele zile după catastrofă, la București… că m-am gîndit că cea mai bună soluție ar fi să-l țin sedat toate zilele acestea… pînă se mai atenuează durerea… de unde să știu eu… ce monștri avea să nască somnul lui?
-Nu v-am condamnat decît pentru că îi călcați voința în picioare. Știu că i-ați vrut numai binele. În sfîrșit… mă duc să încep pregătirile de plecare.
-Mergeți.
Pentru prima dată strîngerea lor de mînă fu mai mult decît toleranță reciprocă. Bătrînul ieși. În curte se opri însă, uimit, la vederea lui Nae, care se cățărase cu fierăstrăul în bradul cel mai înalt. O amintire se apropie de el, dar nu îndestul.
-Ce Dumnezeu faci acolo?
-Tai craca aia de face umbră. N-ați zis dumneavoastră?
-Bine, dar a trecut o săptămînă de cînd ți-am spus.
-N-am avut vreme pînă acum. M-am luat cu treburile…
-Bine, zise bătrînul, plecînd. Atunci taie-o.

MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
noaptea de 18 spre 19 septembrie 1936

-Domnule doctor! Domnule doctor!
Moscu se ridică într-o zvîcnire plină de energie pentru trupul său bătrîn și, febril, își puse paltonul peste pijama, coborînd în curte. N-ar fi putut spune că nu se aștepta la una ca asta. Văzu figura speriată a lui Nae, în curte – lîngă poartă.
-Ce s-a întîmplat?
-Excelența sa a dispărut!
-Dar cum… cum s-a întîmplat una ca asta?
-Domnul doctor s-a culcat alături… dar ușile erau deschise… nu putea să doarmă, s-a dus pe la unu în bucătărie și a fumat cîteva țigări… cînd s-a întors, domnul Nicolau nu mai era în cameră...
-Ușa de afară?
-Toate ușile închise, și cheile la mine. Geamurile, știți, la primul nivel, sunt cu gratii… în afară de geamul de la salon, ale cărui obloane se pot deschide doar dinăuntru… cu mîna mea le-am închis aseară… acum sunt întredeschise… dar domnul doctor zice că n-avea cum să sară pe acolo, cu picioarele lui! Sunt trei metri pînă jos!
Ajunseră între timp în fața vilei lui Novac și Moscu se hotărî dintr-o dată:
-Uite ce-i… eu nu mai intru! Cred că știu unde-i domnul Nicolau. Spune-i doctorului să vină după mine la mănăstire, deîndată. Să vină cu trusa. Poate nu-i prea tîrziu! Și o rupse la fugă. Micuța ușă din poarta imensă a mănăstirii era deschisă, ca ochiul neobosit al unui uriaș. Bătrînul trecu cu greutate pragul înalt… pași împleticindu-se pe scări și pe cerdacul întunecat, pînă cînd zări lumină: o ușă era pe jumătate deschisă. O trase fără să mai bată, aproape cu violență.
Trupul lui Gabriel Nicolau zăcea chiar în prag, cu fața în jos și brațele desfăcute. Chilia mică, goală, era luminată doar de o candelă, dar prin fereastra deschisă luna își sprijinea lumina de albul zidurilor și fiecare detaliu strălucea discret și totuși clar, ca pe o scenă de teatru. Cheia rămăsese în broască, iar în praful gros al mesei se deslușea o urmă pe care bătrînul o șterse cu colțul halatului, tremurînd.
Numai după aceea se apucă să întoarcă cu fața în sus, plîngînd, trupul neînsuflețit al ministrului. Îi luă mîna și întoarse piatra inelului: capsula era acolo, neatinsă. Cu aceleași mișcări grave, lipsite de speranță și de grabă, bătrînul încercă apoi să caute vreun semn de viață: depărtă ușor pleoapele și își lăsă îndelung degetele pe latura gîtului, înainte de a acaoperi cu pioșenie chipul lui Gabriel Nicolau. Tocmai apucase mîinile, calde încă, pentru a le încrucișa pe piept, cînd intră Enescu, care alergase tot drumul cu lanterna în mînă, urmat de Paul și Nae.
-Ce este, doctore? Nu-i mort, nu-i așa? Ce v-a venit?
Și aruncă cît colo, cu mînie, fularul de mătase cu care bătrînul acoperise chipul celui căzut.
-N-are puls, șopti vlăguit bătrînul, pupilele sunt dilatate…
-Paul, vino încoace! Încercăm o reanimare…
Moscu îl privi încremenit cum cuprinde în mîini capul lui Nicolau și cum își lipește buzele de cele ale ministrului… O clipă mai tîrziu, Paul începu masajul cardiac: mișcarea puternică și violentă smulse un fel de geamăt din pieptul cadavrului. Doctorului i se păru că revede un coșmar vechi și amănunțit; se întoarse cu spatele, cutremurîndu-se:
-Ajunge! îi rupeți coastele! Vă rog, încetați!
Trecură încă cinci minute pînă cînd Enescu se potoli. Atunci îndepărtă poalele halatului negru în

care zăcea ministrul și exclamă:
-Dar ce-i asta? Și îi arătă bătrînului picioarele vinete și acoperite de răni, ca după un drum lung, pe jos… Ce-i asta? Ce i-au făcut?
-Cine? întrebă cu asprime Moscu. A sărit în grădină de la trei metri… a venit desculț pînă aici… nu-i de mirare… să-l ducem odată acasă!
Enescu îl privi stupefiat, fără să-și dea seama ce îi apărea atît de ciudat în înfățișarea bătrînului. Lacrimi de care nu era conștient acopereau chipul acestuia, ca o cortină impersonală, dar trăsăturile feței se reuneau într-un calm deplin, atotștiutor, unde nu era loc pentru nici un fel de tristețe.
-Să-l luăm de aici, repetă Moscu. Abia atunci celălalt se dădu la o parte din ușă, lăsîndu-i pe cei doi oameni să ridice trupul inert. îșI făcură mai întîi cruce, cu gravitate și convingere, stîrnind invidia celor doi medici, apoi apucară corpul ușor, pe care Nae și-l așeză pur și simplu în brațe, cum ai duce un copil, și porni după tovarășul său, care îi lumina drumul pe culoarul îngust. Enescu dădu să-i urmeze, dar Moscu îl apucă de braț.
-Privește o clipă încăperea asta, îi zise.
Tînărul blestemă violent, nestăpînit, și ieși pe culoar. Moscu îl urmă, încheind procesiunea îndoliată, care pășea către ieșire. Cîțiva călugări se treziseră și ieșiseră pe culoar: știau cine era mortul? îl recunoscuseră în întunecimea aceea confuză, în întunericul sfîșiat de umbre colorate? Se auziră fragmente de rugăciuni și chiar bocete înăbușite, o invocație absurdă, în surdină, care îi însoțea, estompînd zgomotul pașilor.
-Asta ai auzit atunci, nu ? întrebă Moscu încet.
Tînărul blestemă din nou. Casa arăta răvășită: luminile erau toate aprinse, cum le lăsase Enescu. Moscu deschise mapa de hîrtii a ministrului și foile manuscrisului se împrăștiară pe masă. Le răvăși cu mîna, grăbit. Scrisoarea părintelui Nichifor căzu: o ridică repede și o puse în buzunar. Apoi găsi alte cîteva rînduri scrise cu caligrafia lui Nicolau, pe care nu le mai văzuse: îl strigă pe Enescu și, împreună, citiră:

Dragă doctore,
N-am fost un eșec pentru dumneata-dar știi asta, nu? Singur ai spus-o, din prima zi chiar – există posesiuni mai înalte și mai depline decît viața, deși medicina este și va fi veșnic doar în slujba acesteia din urmă… Iar eu îmi voi ține cuvîntul dat, deși n-o să fiu dintre cei "care nu se lasă". Ar fi un spectacol oribil, și a fost deja prea mult, nu?
Am o mare rugăminte. Dacă sfîrșitul meu va veni pe neașteptate, aș să fiu îngropat în cimitirul acestei mănăstiri și acoperit cu lespedea găsită de Paul la coliba lui Daniil. Mă liniștește ideea de a avea această piatră veche drept mormînt și acest cimitir străvechi drept loc de odihnă, și sper ca nimeni să nu aibă ideea de a mă duce în vreun Panteon național improvizat-niciodată. Este dorința mea expresă și știu că mi-o veți respecta. Vă mulțumesc.
Gabriel Nicolau

Nicolau prevăzuse totul, chiar și un alibi pentru dorința stranie de a folosi vechea piatră de mormînt. In partea de jos a paginii stătea scris cu litere de tipar: "În cazul în care mi se întîmplă ceva, telefonați lui Rupert Sands, la Londra. G.N."
-Nu-mi vine să cred, șopti Enescu. Să se fi sinucis?
-Nu, e exclus. Capsula de cianură era neatinsă…
-Ce capsulă?
-Cum, nu știați? Am înțeles că o avea de ani de zile…

-Eu n-am știut niciodată nimic. El v-a spus?
-Da.
-Și nu i-ați luat-o?
-Nu. Am avut încredere în el. Și și-a ținut cuvîntul, cum spune aici.
Enescu îl privi stupefiat, apoi se răsuci pe călcîie și strigă la Paul:
-Și tu, ce amestec ai în toate acestea? dar nu mai așteptă răspunsul și se întoarse către masă, adună cîteva coli de hîrtie și îi spuse lui Moscu: am să vă rog să mă asistați cît timp fac examenul cadavrului!
Bătrînul încuviință și se așeză la masă, pregătindu-se să scrie. Dar celălalt întîrzia și cînd, în cele din urmă, se porni să despuieze trupul ministrului, Moscu, înfiorat, întoarse privirea. Nu-l descurajă însă: nădăjduia că în descrierea seacă, inutilă, a inacceptabilului, revolta tînărului medic se va toci pînă la a se risipi cu totul. Dar se întîmplă exact contrariul: sumbre și violente, cuvintele lui Enescu se constituiau într-o imagine a brutalității și constrîngerii, creind, într-o suprastructură a realității, adevărata înfățișare de cadavru, pe care nimeni nu o recunoscuse și nu o acceptase pînă atunci. Era, în fond, o falsificare grosolană: niciodată Moscu nu văzuse un chip pe care trecerea să fi lăsat mai puține urme. Era destul de limpede, privind trăsăturile senine ale ministrului, că totul se petrecuse fără împotrivire, fără suferință, fără acea zbatere brutală a cărei noblețe Enescu o supralicita cu bună știință, ca un adevărat om al vieții ce era. Chipul mortului constituia cel mai clar argument că nici un fel de cercetare nu-și avea locul: dar era, din păcate, evident că asemenea argumentare era inadmisibilă într-un buletin medical. Și Moscu scrise în continuare, modulînd violențele lui Enescu, cu răbdare și milă: căci tînărul acesta devenise tot ceea ce mai avea el de salvat.
-Totuși, nu pricep… care să fie cauza morții? Ce-i cu leziunile astea de pe picioare? Nu arată mai curînd a urme de violență?
-Nu poate fi vorba de crimă. Biletul este destul de limpede…
-Bun, și atunci… dacă nu l-a ucis nimeni și nici nu s-a sinucis, ar trebui să fie viu după părerea dumitale!
-Nu, domnule Lucian, cauza morții este probabil… funcțională.
-Dar ce Dumnezeu căuta la mănăstire, în miezul nopții?
-O altă rătăcire a minții lui… ca și aceasta cu lespedea…
-Fie. Mă ajutați să necropsiez cadavrul?
-Să-l necropsiezi?
Exista o dovadă de disperare mai limpede decît aceasta? Întreaga atitudine a lui Enescu, stereotipiile profesionale, exagerate, cu care cerceta cadavrul, refuzul de a accepta evidența – toate acestea îl făceau să pară posedat.
-De ce să-l necropsiezi? Ce cauze organice speri să găsești? O tromboză cerebrală sau coronariană? Ai dumneata puterea să despici acest cap și să-i tai creierul în felii, căutînd vasul împricinat? Eu unul n-aș putea îndura această priveliște… și nici n-ai găsi nimic… cu siguranță… nu… cercetează tot ce poți, dar fără să-l tai! Am cîțiva reactivi la mine acasă… putem face cîteva probe simple, căutînd urme de sînge sau de otravă… dar atît.
Enescu, istovit, privea pe fereastră.
-Se luminează… Bine. îmi aduceți cele necesare…
Bătrînul se ridică anevoie.
-Da, firește…
-Și dacă nu găsesc nimic, ce cauză de deces vom trece în raport?
-Comă hipoglicemică… sau o tulburare de ritm cardiac… avea foarte des… așa ceva.

-Dar n-ar trebui să pot demonstra toate astea?
-Nici cel mai mare medic din lume n-ar putea demonstra așa ceva. Am să întîrzii puțin ca să mă îmbrac. Dumneata mai bine ai trimite pe Paul la Tg.Neamț să telegrafieze soției și cui mai trebuie. Vezi că vrea să fie îngropat aici.
-Doamne, dar cum am să pot eu privi în ochii ei sau în ochii oricui?
-Nu ai ce-ți reproșa, doctore. A murit cînd a vrut și cum a vrut.
Enescu tresări.
-Ca să-i putem respecta dorința cu piatra, ar trebui să arătăm scrisoarea… și se va ivi imediat suspiciunea de sinucidere. Moscu luă hîrtia, o îndoi și rupse partea de sus..
-Nu se va ivi nici o suspiciune, zise, liniștit.
Celălalt îl privea, uimit și bănuitor.
-Prezența dumneavoastră de spirit este de-a dreptul… surprinzătoare. De unde știu eu că nu l-ați ajutat?
Moscu nu se simți jignit.
-Știu că ești mîniat și nu te poți împăca cu gîndul. Dar n-ai să ai de ales. E ceva mai presus de noi în toate acestea…
-Dar oamenii vor citi numele astea pe piatră…cum o sa-I aparam memoria de acuzele ca a murit nebun?
-M-am gîndit în timp ce veneam încoace, și am să vorbesc dimineață cu starețul, spuse doctorul. Dacă nimeni nu are nimic împotrivă o soluție simplă este să îl punem într-un cavou și piatra să nu se vadă dinafară.
-Avem cînd să construim un cavou?
-Există cîteva istorice, care nu mai sînt ale nimînui…mănăstirea le îngrijește…asta nu va fi o problemî. De altfel vă promit că rezolv eu asta. Nevasta mea e îngropată tot aici.
ENESCU îl privi uimit, dar nu spuse nimic. Bătrînul îi făcu semn și oftă. Ieși. Paul îl urmă, deschizînd portița.
-Pariem că nu mai trebuie să îi scriem numele pe piatra de mormînt? La ora asta e deja scris și în cimitir, spuse infirmierul.
Moscu se făcu că nu-l aude, deși credea același lucru.
-Să ne grăbim. Domnul doctor ne așteaptă.
Lanterna tremura în mîna tînărului. Deodată o stinse, și fără un alt cuvînt, îl urmă pe doctor. Lumea prindea încet-încet contur, ca o scenă care se luminează treptat. Era aceeași de fiecare zi.

MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
19 septembrie 1936, dimineața

-Mort???
Cuvîntul se desfăcu în întreaga și neverosimila sa semnificație, înainte de a se prăbuși peste ei, asemenea unei ploi îndoliate.
-Ce naiba…? Cum?
-Sst, mai încet… domnul Lucian este… ca turbat…
-Îmi închipui… Suicidium?
Bătrînul scutură din cap.
-Mais alors…?
-Inexplicabil. De fapt, cel mai plauzibil e astfel: noaptea a ieșit din casă – nu știm cum, pe fereastra de la salon, se pare – a mers pînă la mănăstire – probabil din cauza efortului, a emoției, a frigului – a făcut o criză cardiacă, a căzut jos – nu era nimeni în jur – a intrat în comă și a murit… Cînd l-am găsit, murise de mai bine de o oră…
-Dar ce căuta la mănăstire?
-Nu știm, bineînțeles…
-Unde l-ați găsit?
-Într-o chilie pustie, cu un pat, o masă, fereastra deschisă… ușa era dată de perete și el zăcea în prag…
Chipul inteligent al lui Lupu se crispă.
-Înțeleg, spuse scurt. Unde-i Lucian?
-La mine acasă, face niște analize… Trebuie să vă mai arăt ceva. Și Moscu scoase cele două bucăți ale scrisorii, pe care Lupu le parcurse febril.
-M-am temut de asta… De multe ori se întîmplă… melancolicii… reușești să le ameliorezi dispoziția, dar nu și tendința autolitică… Și cînd îi vezi mai bine… fac cîte o tentativă de suicid…
-N-a fost un caz de melancolie, îi aminti Moscu. À propos, a încheiat manuscrisul înainte de a muri…
-A scris mult?
-Cîteva pagini… Și încă ceva… Să vă arăt înainte de a veni Lucian… haidem înăuntru…
Îl duse la cadavru și îndepărtă poalele halatului lung. Chiar curățate cu grijă, aspectul picioarelor rămînea izbitor.
-Ce să fie asta?
-Nu știu. Ce credeți?
-În manuscris scrie că va porni din Italia către Moldova… pe jos, presupun… și povestea pe care mi-a spus-o cu Père Joseph… ți felul inexplicabil în care a ieșit din casă… Mă văd nevoit să mă întorc la primele mele explicații parapsihologice… Uneori puterea fizică crește inexplicabil… A fost un caz la Lyon, pe vremea cînd eram eu student… o crimă făcută prin intermediar… Un criminal recunoscut, un individ atletic, puternic, un monstru de om… ajunsese la închisoare în urma denunțului unui vecin… La cîteva ore după aceasta, vecinul a fost strangulat… A fost strangulat cu mîinile goale, fără a fi în prealabil legat, ispravă pe bună dreptate atribuită unui om solid… dar cine să fi făcut asta? Omul nostru, care avea interesul să se răzbune, fusese în închisoare la ora crimei… Familia? O mamă de 70 de ani și un frate infirm, debil, care-și petrecea viața în cărucior. Poliția era cît pe ce să abandoneze cazul, cînd medicul închisorii, observînd –

întîmplător – că fratele cercetat cunoștea evenimentele petrecute acasă înainte de a-i fi fost relatate, a recurs la un psihiatru, profesorul meu – pe care am avut șansa să-l asist cu această ocazie – care a fost chemat să afle adevărul… L-a hipnotizat pe infirm, acesta fiind un caracter docil și pașnic, și a aflat că, într-adevăr, între cei doi frați exista o legătură telepatică de o putere excepțională… Infirmul a mărturisit crima, pe care o săvîrșise sugestionat și condus de celălalt, cu o putere – deci – transmisă și din care nu mai rămăsese nici urmă, odată ce mobilul fusese atins. Ce spuneți?
-Spun că asta nu lămurește nimic. Dar dacă aceste cuvinte: "parapsihic" și "telepatic" vă fac să vă simțiți mai bine…
Lupu tresări și coborî capul, jenat.
-Mă considerați un imbecil, nu? De la început m-ați considerat astfel…
Bătrînul îl privi mirat, și celălalt se simți strivit. Moscu avea aerul că pînă și gîndul la Lupu era ceva inutil: din blîndețea sa obișnuită se degaja o superioritate surprinzătoare și incontestabilă, cu atît mai puternică cu cît era evident că avea la bază o intuiție fără nevoia cuvintelor.
-Dacă n-aveți nimic împotrivă… mîrîi Lupu, dîndu-și seama, brusc, că politețea impertinentă era singura lui salvare. Aș dori să citesc încheierea manuscrisului. A fost – cum să-i zic-tot "o inspirație"?
-Nu. El a spus că nu mai are nici o intuiție, s-a așezat pur și simplu și a scris încheierea – ca un romancier – care i s-a părut mai potrivită, ca să poată clasa chestiunea…
-Mda. Acum a clasat-o, ce-i drept.
Bătrînul păru că nici nu aude această frază, care l-ar fi rănit adînc în urmă cu cîteva zile. Viața lui Nicolau fusese, se pare, sursa vulnerabilității sale: moartea ministrului îl eliberase de această sensibilitate, lăsîndu-l golit de delicatețuri, tot mare și bun, dar într-un fel mai inaccesibil. Stătea în picioare, lîngă masă, fără să se miște, fără să pară totuși absent sau gînditor, un reper cert, neclintit, ca un far pe o plajă bătută de valuri.
-Mi se pare că ați spus ceva, rosti în cele din urmă bătrînul. A, da, manuscrisul e în salon. Mergeți să-l citiți acolo, dacă doriți.
Lupu se simți umilit ca un școlar. Orgoliul părea la el realitatea fundamentală la care se raporta totul.
-Pricep, zise scurt. Voi merge îndată, Însă acum simt nevoia să zăbovesc aici cîteva clipe. Spuneți-mi, Lucian ce caută, de fapt?
-Urme de otravă… de sînge… de asfixie violentă… ceva în genul acesta.
-Da… Dar dumneavoastră nu prea credeți c-o să găsească, nu?
Doctorul clătină din cap și acoperi din nou cadavrul. Lupu mai zăbovi o clipă în picioare, apoi trase un scaun și se așeză. Arăta neajutorat, ca orice logician în fața morții, și destul de stupid. Pe bună dreptate, doctorul Moscu considerase obiectivitatea impersonală a psihiatrului ca derivînd mai puțin din prea-evidenta hipertrofie a intelectului său, cît din sărăcia fără dubiu a emoțiilor sale. Prin aceasta era Lupu mai mult un nebun decît un psihiatru.
-Spuneți-mi, doctore, ați avea ceva împotrivă dacă aș aprinde o țigară? Este împotriva uzanțelor, nu știți cumva?
Bătrînul îl privi cu compătimire. Nu vedea nimic eroic în încăpățînarea orgolioasă a celuilalt.
-Lui nu-i mai strică nimic, zise liniștit, iar dacă dumneavoastră v-ar face bine…
Lupu roși ușor, dar și-o aprinse totuși. Simțea că orice pas, la stînga sau la dreapta conduitei pe care și-o propusese i-ar distruge poziția cu totul. Și-o aprinse deci: părea că încearcă să-și ascundă cu mîna un căscat sau poate un rînjet, dar era doar o senzație: cînd scutura scrumul, gura i se dezgolea, rigidă și amară. Stătea în fața morții ca un elev îndărătnic și greu de cap, care continua

să susțină că nu aceasta era lecția pe care o avea de pregătit. Murise un om grav bolnav, se întîmplase exact lucrul la care se așteptase toată lumea, mai devreme sau mai tîrziu. Nu era nimic deosebit aici, era chiar politicos, totuși orice comentariu era de prisos, ceea ce fusese previzibil era acum fapt împlinit, aici nu se mai putea adăuga nimic, faptul în sine era logic. Fusese însă moartea lui Gabriel Nicolau altfel decît alte morți,, o moarte deosebită, există ceva care să se poată numi o moarte deosebită, care să merite atenția teoreticianului, sau totul e simplu, o apă și-un pămînt, atît, gata!
Paul intră în cameră cu brațele pline de crizanteme, pe care se apucă să le așeze în vase. Parfumul umed, organic și cel uscat al țigării arse rămaseră sesizabile, neamestecate, ca și cum ar fi încercat să argumenteze cauza dinainte pierdută a unei concilieri imposibile. Bătrînul nu se clintise din ușă. Lupu stinse țigara și se ridică.
-Aveți de gînd să prezentați totul ca fiind perfect natural?
-Da.
-Totuși… nu spun, firește că așa trebuie procedat… dar s-ar putea să fie vorba de ceva nenatural totuși, cuvîntul "crimă" este poate exagerat… dar, în orice caz, de o moarte… indusă? forțată?
Observă zîmbetul lui Moscu.
-Iarăși vi se pare că debitez aberații?
-Nu, n-am vrut să vă întrerup. Căutați în continuare sinonimul potrivit.
Lupu ridică din umeri și, luînd manuscrisul cu el, ieși pe cerdac. Moscu îl urmă.
-De la primul vis și pînă la moarte el a fost "condus" telepatic… Dumneavoastră credeți că a încetat să mai existe, fără cauză medicală – așa v-am înțeles. Dar asta s-a întîmplat pentru că astfel i s-a poruncit, a fost supus unei acțiuni extrem de puternică și de nocivă, care a comandat oprirea inimii… practic, o crimă! Dacă îngropați întreaga istorie, n-o să se mai cerceteze nimic și n-o să mai punem mîna pe făptaș niciodată!
Deodată observă zîmbetul lui Moscu.
-Vi se pare că debitez niște aberații, am impresia. De fapt, știți mult mai mult decît spuneți, nu-i așa, doctore? À propos, manuscrisul s-a încheiat fără ca să fi fost găsită cartea sau reprodus fragmentul-cheie… cam ciudat, nu? Oricum, cunosc un om care împărtășește suspiciunile mele… Paul!
Tînărul ieși pe cerdac. Se ferea să-l privească în față pe cel care-l strigase.
-Ce crezi, de ce a murit domnul Nicolau?
-Nu sunt medic, așa că… Nu pot să-mi dau cu părerea…
-Dar crezi că e cineva vinovat de moartea asta?
Paul ridică ochii și-l privi pe Moscu:
-Ați văzut lespedea… zise, înghițind în sec.
Doctorul încuviință.
-Ce? se interesă Lupu, nerăbdător…
-Lespedea cu pricina am găsit-o dimineață instalatî în cimitirul mînstirii...cu numele lui, al patrulea, deja trecut...
-Ce ai de gînd să declari, dacă vei fi întrebat de cauzele decesului? îl întrebă Lupu pe Paul, direct.
-Că era bolnav de multă vreme și că mă așteptam la un sfîrșit apropiat…
-Așa? Ai făcut volte-face de-acum două zile. ți-ai schimbat radical atitudinea… de ce?
Tînărul tăcu, îndărătnic; psihiatrul se întoarse către Moscu constatînd calm:
-În această situație, firește… sunt cu mîinile legate… și cum Lucian nu va găsi, probabil, absolut nimic… dar dumneavoastră nu-mi păreți cîtuși de puțin afectat, doctore… deși am văzut că țineați la el… Poate tocmai de asta?

Moscu îl privi, zîmbind: și tăcerea se lăsă dintr-o dată cu hotărîrea unei peceți impersonale, sigilînd tot ceea ce rămăsese nespus și neînțeles, într-o capitulare plină de bunăvoință și resemnare.

MăNăSTIREA NEAMȚULUI
20 septembrie 1936, dimineața

-La ce te gîndești? întrebă cineva.
Fusese probabil Enescu: puțin contau pentru el, în clipa aceea gîndurile altuia, dar se agăța de conversație. Lupu răspunse, rar, aproape pedant, ca un școlar:
-La manuscris mă gîndesc. La ce altceva aș putea?
Enescu își adună ironia cu efort și articulă:
-Te pomenești că ai ajuns la vreo concluzie?
-Ai auzit despre noțiunea de Inconștient Colectiv? Colecția de achiziții dobîndite în istoria rasei – motive, teme mitologice care se întîlnesc, similare, în diverse culturi și continente…
-Da… ce tîmpenie! Și?
-Mă descurajezi. Ce Dumnezeu? Nu-i deloc o tîmpenie! Există o unitate a miturilor, a unui tip de vise semnificative pe care le povestesc bolnavii…
-Mă rog. Ideea ta?
-A mea? Bine: m-am gîndit de multe ori, citindu-l pe Jung, cam care este locul inconștientului personal în acel colectiv, sau viceversa. Să încerc să-mi formez o imagine spațială, dacă înțelegi ce vreau să spun.
-Un model. Da. Mi se pare ceva mai realist.
-În fine. Mi-am închipuit… ei, bine, mi-am închipuit. Inconștientul acesta Colectiv ca pe un ocean, în mijlocul căruia, ca o insulă, se înalță cel propriu… și, cînd mai bate cîte un val, lucrurile se cam amestecă…
-Și ce are asta de-a face cu manuscrisul?
-Nu știu. Cînd m-am gîndit… mi s-a părut că este o legătură.
Aici, doctorul Moscu se ridică în picioare… și cei doi tăcură deodată, stingheriți și chiar cuprinși de rușine. Dar nici tăcerea nu era mai bună și Lupu se hotărî:
-Domnilor… ce aveți de gînd să faceți cu manuscrisul excelenței sale?
-De ce? întrebă suspicios Enescu.
-Dat fiind că nu mai este necesar nimănui… aș propune să mi-l încredințați mie. Aș dori să-l studiez în continuare.
-Niciodată! exclamă bătrînul, iar Enescu se mulțumi să clatine din cap a negare.
-Din partea mea… i-aș da foc.
-Totuși nu înțeleg… de ce nu mi-l încredințați mie? întrebă Lupu revoltat. Sub pecetea celui mai desăvîrșit secret, bineînțeles!
-Nu ți-l încredințez ție deoarece s-ar întîmpla exact ce a prognosticat el: ai publica totul într-o zi, sub titlul "Cazul Gabriel Nicolau". Nu te jena – cu siguranță ai face-o! Prefer să-i dau foc cu mîna mea!
-Nu, nu, domnule Lucian! N-ai să-i dai foc, cel puțin acuma… Manuscrisul am să-l păstrez eu, domnilor, pentru mine este o amintire – singura – pe care o mai am de la el. La mine nu îl va vedea nimeni, vă dați seama.
-Dar, zise Enescu, ezitînd… nu că n-aș avea încredere în dumneavoastră – dar zvonurile circulă – deja unii au scornit că a murit nebun – dacă, la moartea dumneavoastră, manuscrisul cade în mîna cine știe cui?
-Manuscrisul singur nu-i o dovadă de nebunie, zise Lupu, plictisit. Ar fi putut fi scris de cel mai

sănătos om.
-De altfel, zise Moscu, încet, mă gîndisem și eu la asta. Vă asigur că voi distruge totul – manuscris și propriile mele note – de îndată ce voi simți că mi se apropie sfîrșitul.
-Bine. Păstrați-l atunci. Bănuiesc că el ar fi vrut să-l păstrați, și acesta este un argument suficient.
-Fie! Dacă sunteți atît de hotărîți… atunci… luați și asta, doctore! adăugă Lupu.
Și îi întinse lui Moscu un dosar.
-Ce-i asta?
-Interogatoriul… concluziile mele… hipnoza… tot ce am lucrat eu. Luați-l! Poate aveți voi dreptate, pentru mine ar fi o ispită permanentă. Poate, dacă vi le dau dumneavoastră, voi înceta să mă gîndesc la asta… n-am impresia că meditațiile și interpretările mele au fost de vreun folos!
Bătrînul luă dosarul.
-Acesta e cel mai bun lucru. Uitați de povestea asta!
Enescu se uită la ceas.
-Pe cine așteptăm?
-Pe doamna Alice și domnul Sands, care vin din țări diferite și nu cred că s-au putut înțelege să sosească împreună. Domnul Novac, pe care l-a anunțat doctorul Moscu; primul ministru, pe care l-a sunat – naiba l-a pus – Paul.
-Hai să pariem, propuse psihiatrul.
Enescu îl privi indignat; Moscu nu dădu nici o atenție. Începuse să înțeleagă amărăciunea uscată a competenței care nu găsește perfecțiunea împlinirii, din care își trăgea seva spiritul lui Lupu. Era demn de plîns, firește, dar totuși mult mai puțin decît Enescu, în care exista o puternică doză de dezinteres simplu, onest: chemarea către eficiență a acestuia era mai pură și locul acordat contribuției sale personale, neînsemnat. Din punctul de vedere al medicului care vrea să păstreze viața cu orice preț, Enescu avusese dreptate împotriva celorlalți doi – și totuși el era cel care se învinovățea cel mai mult pe sine! El era adevărata victimă a întregii istorii – și Moscu cerceta în zadar căile care l-ar fi putut face să depășească momentul dificil și să-i redea încrederea în sine.
-CredețI că am timp să mă duc pînă la stareț, doctore? Oricum nu vă pot fi de mare folos aici: nu cunosc pe nimeni.
-DucețI-vă, spuse Enescu, cu o privire complice. Mai sînt două ore.
Moscu plecă, în sunetul monoton al clopotelor care băteau. Trupul fusese depus în biserică de dimineață, întrucît în satele învecinate oricum se dusese vorba. Trecu printre țărani modești, oameni cu chipuri șterse, în haine de duminică cu pălăriile în mînă, urcă încet treptele cerdacului și intră la stareț.
De pe vremea lui Damian nu mai văzuse mînăstirea asemenea eveniment! Moscu privi de la adăpostul ferestrei curtea bine rînduită, colindată deopotrivă de străini ca și de călugări. Febra unei înmormîntări ilustre, oricît de discretă, contaminase pe toată lumea: în micul consiliu din jurul starețului ultimele detalii privind cavoul și piatra fură stabilite și verificate cu minuțiozitate. Moscu se convinse că instrucțiunile sale fuseseră respectate și făcuse drumul degeaba, dar se simțea bine între acești oameni devotațI, pe care îi cunoștea de multă vreme, și care arătau o durere neprefăcută amestecată cu un fel de deplină împăcare și chiar de mulțumire lăuntrică- foarte aproape de ceea ce simțea el însuși. Pe Daniil nu-l văzuse nimeni de două zile.
Călugării îl anunțară că la Novac în curte trăsese deja un automobil și Moscu se sculă cu părere de rău și plecă. Ajuns în casă strînse mîna unor englezi care păreau de rang mare: unul era Sands, executorul testamentar, care venise de la Londra cu cineva de la Foreign Office, al treilea, pricepu Moscu, era însărcinatul cu afaceri de la București. Enescu părea că trecuse de ce era mai greu: scrisoarea lui Nicolau, deschisă, era pe masă și Moscu avu impresia că intrarea sa întrerupsese

numai o tăcere adîncă. De altfel după cîteva clipe Nae anunță o nouă mașină.
Era Novac, care coborî cu doi bărbați eleganți, cu un aer ușor boem, pe care rom`nii îi recunoscură îndată, căci se fotografiile lor apăreau adesea în presa mondenă. Frați, unul romancier, altul poet, erau amîndoi aureolați prematur de un succes în mare măsură superficial, care le dăduse un aer de tinerețe prelungită, peste marginea ei firească, sportiv și oarecum romantic.
-Domnii erau la mine cînd am fost anunțat, se scuză Novac față de Enescu. Sunt mari admiratori ai lui Gabriel și… Fără să-i mai acorde vreo privire, scriitorul se întoarse apoi către Moscu.
-Ce nenorocire! Cum s-a întîmplat?
-Am să-ți povestesc. Nu-l plînge prea mult însă: a murit împăcat, aș îndrăzni să spun chiar, eliberat.
-Pot să vă întreb ce-i cu misterul ăsta? S-ar fi cuvenit o înmormîntare grandioasă!
-Nu aceasta a fost și dorința lui…
Novac își însușise imediat rolul de stăpîn al casei. În ciuda mîhnirii, își păstrase simțul unei anumite organizări patriarhale, care considera cele mai variate lucruri drept egale în importanță:
-Se îngrijește cineva de masă? întrebă.
-Da, o să mergem la mine pentru asta. L-am trimis pe bucătar înainte. Se descurcă el și cu Maria.
Enescu simțea că îi vine să vomite numai la gîndul prazniculuí. Dădu să intre în casă, dar Paul arătă cu mîna spre șosea: mai veneau două automobile. Moscu îi conduse în casă pe cei trei scriitori moldoveni. Mașinile nu mai aveau loc să oprească, așa că șoferul lui Novac își introduse automobilul în curte, lăsînd liber în fața porții. Unul dintre cei doi șoferi nou-veniți claxonase: sunetul vital, nerăbdător îi păruse lui Moscu de o irealitate și absurditate fără margini. Enescu făcu un pas înainte și deschise portiera, primind-o aproape în brațe pe doamna Nicolau. De pe cerdac, Moscu privea pe tînărul său confrate care, încurcat, săruta mîna femeii elegante.
-Comment est-ce que ce fut possible? J'ai eu tant de confiance en vous! spuse ea. Și își trecu mîna prin părul ondulat al lui Enescu așa cum ar fi mîngîiat pe cap un băiețel.
Enescu era crispat. Îi venea greu să extragă un răspuns potrivit din confuzia emoțională în care se zbătea: sentimentul său de vinovăție fusese derutat de înfățișarea atît de înfloritoare a văduvei, cu totul alta decît cea la care se așteptase. Fu salvat de coborîrea primului ministru, însoțit de un bătrîn înalt, subțire, cu monoclu, pe care îl recunoscu deîndată: fusese ani în șir șeful partidului, purta un nume rom`nesc ilustru, împletit cu evenimentele majore ale Romîniei moderne în chip trainic și intim. Fusese cel mai apropiat prieten, un fel de părinte pentru Nicolau, pe care îl chemase întîia oară într-un guvern, în 1917. Toată lumea schimbă saluturi stînjenite.
-Cine mai e aici? întrebă primul ministru.
Enescu îi spuse.
-E rușinos, englezii au ajuns înaintea noastră, se amestecă bătrînul.
-Eu n-am aviație la scară, ca Forreign Office-ul, răspunse enervat șeful guvernului.
Intrară în casă. Dură destul de mult pînă cînd toată lumea reuși să se așeze și să nu mai vorbească. Atunci Enescu spuse:
-Există un lucru asupra căruia mă văd nevoit să fac unele precizări. Domnul Nicolau, grav bolnav, avea presentimentul morții apropiate. Din motive personale, asupra cărora am considerat nedelicat să insist, excelența sa a cerut să fie îngropat în cimitirul acestei mînăstiri, și acoperit cu o lespede veche. Piatra a fost…a fost acomodată într-un vechi cavou a cărui cumpărare a fost perfectată azi dimineață. Poftiți ultimul său mesaj, în care este explicată expres această dorință.
Și arătă spre hîrtia pe masă. Diplomatul venit de la Londra, care nu înțelegea rom`na, îl întrebă pe Horn, însărcinatul cu afaceri britanic:

-What's going on?
-Ssh, I'll tell you later. It's about that tombstone he mentioned earlier, you know…
Nimeni nu se grăbi să ia hîrtia de pe masă. Sands fu cel care făcu asta, în cele din urmă. O privi cîteva clipe, apoi o întinse doamnei Nicolau.
-Fine with me, spuse.
Și asta fu tot. Văduva adăugă doar:
-Am deplină încredere în domnul Sands. A fost împuternicit de soțul meu să ia toate hotărîrile necesare după moartea sa, și nu pot decît să subscriu la aceasta. Aș dori să adaug cîteva cuvinte însă.. Toate acestea au fost foarte neașteptate pentru noi toți, pentru mine, vă mărturisesc, a fost o lovitură oare, cu atît mai mult cu cît Gabriel îmi scrisese o scrisoare, deosebit de liniștitoare, în urmă cu două săptămîni. Il m'avait toujours menti sur sa santé, le pauvre, il ne voulait pas m'inquieter… Je ne m'attendais pas à une telle fin, néanmoins, je dois affirmer que je suis certaine qu'il a été soigné le mieux possible. Je n'en doute un instant le dévoument du docteur Enescu et de ses aides, et je veux les remercier tous, devant vous, messieurs. C'est pas leur faute, Dieu a voulu ainsi. Et après, je dois vous remercier à tous pour être venus ici, pour être près de moi dans ce moment. Nous nous sommes peu connus, mais je sais que vous avez tous aimé mon pauvre mari, et qu'il a été votre ami. J'aurais voulu un vrai enterrement, comme il l'avait mérité, mais j'ai du m'encliner devant son dernier désir. Il était trop modeste, peut-être trop bon pour ce monde. Mais il sera enterré par ses meilleurs amis, et ce n'est pas le moindre des choses, quand même. Encore une fois, merci pour votre présence ici.
Tot ce știa despre moartea soțului ei era ceea ce aflase prin telefon. Habar n-avea deci de evoluția bolii, de cauza morții, de meritul – sau lipsa de merit – a medicilor. Spusese cîteva fraze grațioase, în singura limbă comună societății eterogene din salon, care făcea inutilă orice justificare a lui Enescu. Acesta înțelese că ea nu-i va adresa nici măcar o întrebare asupra felului în care murise soțul ei. Era această monumentală lipsă de curiozitate o dovadă de înțelepciune sau una de indiferență? Schimbă cu Moscu o privire de deplină înțelegere.
-What about the press? How come the press was not informed?
Însărcinatul cu afaceri se interesa de ce presa nu era informată. Enescu avu un mic zîmbet ironic traducînd această întrebare.
-PăI, n-am avut interes să se afle, nu? zise acru primul ministru privind spre Enescu. In orice caz cabinetul meu a anunțat presa, dar numai acum două ore, ca să nu mai ajungă la timp la înmormîntare. Ne vom trezi cu ei aici oricum mai curînd decît e cazul.
Enescu traduse în englezește. Diplomatul de la Foreign Office spuse ceva, privind pe primul ministru.
-Domnul Pleasance spune că ei au anunțat de aseară și că ziarul The Times de azi are necrologul.
Ziarul era de altfel în buzunarul lui Sands și văduva I-l ceru. Moscu se înfioră și deliberat nu se uită peste rîndurile scrise cu un corp elegant de literă, zvelt și distins în același timp. Privi numai fotografia în care un Nicolau mult mai tînăr argumenta de la tribuna Națiunilor Unite, cu mîna în mișcare și părul în vînt. Observă că și dna Nicolau, după o privire superficială se uita tot la fotografie cu un aer aprobator.
-Au ales o poză bună, spuse ea lui Enescu.
Acesta privea pe fereastră și încerca să o ignore.
-Am impresia că mai vine o mașină.
-Da, trebuie să fie profesorul Ștefănescu. Mi-am permis să-I dau de știre, zise primul ministru, care preluă The Times fericit că se poate refugia undeva din conversația stînjenitoare.
Omul care năvăli pe ușă arăta mai curînd a savant, ceea ce și era, de fapt, decît a politician. Cu

toate acestea, se număra printre liderii opoziției. Fusese poate singurul politician român care întreținuse adevărate relații de prietenie cu Nicolau. Îl salută scurt pe Enescu, pe care-l cunoștea din vedere.
-Unde este Gabriel?
-În biserica mănăstirii.
Primul ministru și doamna Nicolau se apropiară de el.
-Îți mulțumesc că mi-ai dat de știre, spuse scurt noul venit. Și atît. Sper că-ți dai seama că îl ai pe conștiință!
-Cum poți să spui asta? Doar am vrut să împiedic!
-Taci din gură! Tu i-ai spus regelui să-i aprobe demisia și acum trei luni! Te-ai jurat că ai să-l îndepărtezi de cînd a vrut să ne aducă pe noi la putere! Sper că ești satisfăcut!
-Domnilor, domnilor! strigă doamna Nicolau.
Primul ministru se albise la față. Profesorul dădu a lehamite din mînă.
-Nu i-ai iertat că a spus despre tine că ești un om oarecare…
-Domnule profesor, vă implor! strigă văduva. Liniștiți-vă! Gabriel n-ar fi încuviințat niciodată asemenea vorbe…
-Puțină decență! zise printre dinți primul ministru.
-Mă duc să-l văd pe Gabriel. Aveți pe cineva să mă conducă?
Moscu interveni, spuse:
-Vă conduc eu.
-Doctorul Moscu… e medic aici… vă conduce dumnealui, spuse Enescu ușurat. Se temea ca Lupu să nu scape vreo vorbă în lipsa lui: numai dacă ar fi spus ce meserie are era suficient pentru a trezi bănuieli.
-Merg și eu tot acum, susură doamna Nicolau. Și își strecură brațul pe după cel al profesorului. Acesta schiță aproape – de surprindere – gestul de a o respinge. Apoi, copleșit de rușine, îi apropie brațul de al lui și plecă fruntea. Văduva lăsă voaleta neagră în jos. Aceasta coborî vălurind, și ascunse lumii chipul fardat în toate culorile durerii convenționale. Plecară.

MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI
20 septembrie, amiaza

-Domnilor, e timpul!
Era, într-adevăr, timpul.
Astfel încît coborîră pe rînd treptele bisericii, îndreptîndu-se de spate și înclinînd în același timp umerii, căutînd să ia cît mai mult din rigiditatea și lipsa de expresie a cadavrului pe care se pregăteau să-l îngroape, căci astfel cerea buna-cuviință. Și fiecare se simțea ușurat gîndind că, la moartea sa, ceilalți vor căuta, chiar în chip trecător și superficial, cum le era obiceiul, să-l ușureze măcar parțial de povara acestei inflexibilități neomenești.
Sicriul, dus de sir James Pleasance, Sands, Novac, Enescu și de cei doi scriitori ieșeni se deplasa, clătinîndu-se foarte puțin. Cu oarecare dificultate, îl coborîră în groapă. Profitînd de mișcare, însoțitorul primului ministru se apropie de Moscu și îl întrebă cu voce scăzută, din respect pentru împrejurare:
-Cine sunt oamenii ăștia?
Moscu nu se întoarse. Știa că în spatele lui se aduna mulțimea tăcută, nedumerită, care umpluse, spre marea lor surpriză, biserica și curtea mănăstirii, și acum înconjura gardul scund al micului cimitir.
-Oameni din împrejurimi, cine să fie?
-Asta am presupus și eu. Dar ce caută aici?
-După părerea mea, au venit la înmormîntare, răspunse Moscu cu sarcasm. Dar s-ar putea să mă înșel.
-Dar de unde au aflat?
-Trupul a fost depus azi-dimineață la biserică. Așa se procedează, așa e creștinesc. Lumea l-a recunoscut și a venit.
Enescu îl dădu la o parte cu mîna pe agentul Siguranței.
-Închipuiți-vă, toți vor să vorbească, îi zise lui Moscu. La naiba!
-Asta-i tot ce știu să facă, zise bătrînul încet, ce ai vrea?
-Se ceartă pe tema ordinii luării la cuvînt. Vi se pare de conceput una ca asta?
-Sst, mai lasă-i în plata Domnului. N-are nici o importanță.
Novac cîștigase bătălia. începu ca o furtună, în stilul său inimitabil:
-Ca un adevărat cavaler de epopee, ca un martir al unei sfinte cauze, Gabriel Nicolau a căzut, istovit de lupta sa neobosită de o viață întreagă. Profunzimea simțirii sale, amploarea viziunii, intensitatea efortului, suferința neînțelegerii, tragismul sfîrșitului său prematur, toate acestea îl înalță printre eroii neamului nostru.
Profesorul Ștefănescu preluase ștafeta:
-Îl știam măcinat de boală de atîta amar de ani; mereu l-am știut și ținta amenințării Gărzii de Fier… în cîteva rînduri l-am văzut doborît trupește cu totul, dar niciodată n-am crezut că se va sfîrși, am crezut în reînvierea lui, în puterea spiritului său de a ține în viață un trup șubred – chiar atunci cînd zăcea la pat era în el o limpezime nealterată și strălucitoare, o indiferență nobilă la suferința trupească, o încredere supraomenească în puterea sa de a-și împlini destinul. Astfel că și eu ajunsesem să-l cred nemuritor pe acest om firav, și era cu atît mai lesne, cu cît viața politică a țării era de neconceput fără el, cu cît România în lume se exprimase vreme de 20 de ani prin intermedierea plină de virtuozitate a lui Gabriel Nicolau, și o Românie fără el ca sol al nostru mi se părea că ar fi o țară pe jumătate înăbușită, izolată și redusă la tăcere… Dar iată că acest lucru a fost cu putință! Iată că din nou s-au găsit îndestui farisei ca să-l martirizeze…

Pleasance se hotărîse și el:
-I was the one who insisted mostly on him accepting the Nobel Prize. I remember I was pushing arguments and arguments, convinced he's not going to stand them. He just smiled all the time, half-listening to me, -to my despair – and then, you know what he said to me? He said to me: "Dear Jim, what we've got is not peace, only a truce. To achieve lasting peace would mean to change something in the human nature. Until then all talk on peace is pure nonsense, we just have to struggle without even trying to define it. Believe me I'd like to abolish the Nobel Prize for peace. People got it for making no more – sometimes even less – than act normally. There's no need of a reward for that".
Venise rîndul – întîrziat bine – al primului ministru:
-Ne-am adunat astăzi, iubiți prieteni, cu inimile cernite, să-l petrecem pe ultimul său drum pe acela care a fost un om desăvîrșit -–soț, prieten, colaborator – un exemplu pentru toți cei care l-au cunoscut. Eu însumi, doamnă și domnilor, mă prezint în fața dumneavoastră de două ori îndoliat, căci eu am trecut în ultima lună de două ori prin greaua încercare de a mă despărți de marele nostru prieten. O împrejurare care a stat mult deasupra noastră, a amîndurora, a prilejuit ruptura aceasta – numai aparentă - dinainte de sfîrșit, dintre noi – și care mi-a pricinuit mie nu mai puțină durere decît lui!
Neputînd vorbi primul, din cauza exuberanței lui Novac, deputatul cu nume ilustru își rezervase cuvîntul final, ultimul dinaintea predicii:
-Despre Gabriel s-ar putea spune multe, eu îl cunosc de cînd era elev… Dar fundamental despre el se poate spune un singur lucru: că Gabriel era un om nobil, avea noblețea excepțională a omului ales, care se confundă pînă la asimilare cu cauza sa. Am căutat amintiri despre el în afara luptei sale înverșunate, a carierei sale strălucitoare: nu am găsit. A fost acuzat de individualism, de nesubordonare, de trafic de influență în politica internă. Mulți au spus că îl mîna o ambiție nemăsurată: vorbea despre Coroană și despre guvernele noastre ca și cum ar fi fost mult deasupra acestor lucruri. Nemăsurată prostia lor! Ceva îi dădea lui dreptul de a vorbi astfel, un ceva indiscutabil și acest ceva este: dezinteresul său. Știu! Mulți rom`ni se bat în piept vorbind despre dezinteresul lor, de dăruirea lor pentru țară. Dar care e acela care trece prin viață nemînat de vreo poftă, fie ea mică sau mare? Să-l văd, are curajul să păsească și să spună: eu sunt acela!
Ei bine, Gabriel era un astfel de om, un om care nu trăiește pentru a-și satisface lui poftele, ci face parte dintre aleșii – sau sacrificații – născuți pentru a satisface ei o poftă uriașă, nemăsurată, impersonală. De multe ori am avut impresia că Gabriel era prizonierul țelului său, care îl folosea ca pe un instrument superb, perfect șlefuit. El nu și-ar fi putut niciodată găsi alt rost în afara celui pentru care fusese conceput.
Mari nădejdi mi-am pus în acest bărbat, niște nădejdi nemăsurate, nu tăgăduiesc! De multe ori însă m-am temut că oamenii, care nu îndură pe omul deosebit, vor face așa fel încît să-l piardă, dar niciodată nu mi s-a părut iminentă amenințarea aceasta, căci gîndeam că vor avea atîta minte încît să-și dea seama că se cruță pe ei înșiși, cruțîndu-l pe el. Nu mi-am dat însă seama că prostia e cea care stăpînește lumea, domnilor! Da, iată unul din adevărurile pe care voiam să vi le spun! La noi în țară, la putere nu-i nici regele și nu-s nici liberalii, la noi în țară prostia este la putere!
Doamne! Ramolitul. Primul ministru îl apucă de mînecă și-l trase, înfricoșat:
-Coane, potolește-te, ne aude lumea!

-Ce vrei? zbieră năpraznic acesta. V-ați obișnuit să tăceți, și să tot tăceți! Nu mai e mult, și tăcerea va deveni a doua natură a rom`nului! Mă uit la mutrele voastre plouate: unul nu aveți curaj să strigați aici: nu, Gabriel Nicolau nu a murit de moarte bună! Nu, el a fost ucis de o mînă criminală!
Cu toții încremeniră. Enescu era alb ca varul. Bătrînul doctor îi puse mîna pe braț ca să-l liniștească, dar era speriat el însuși. Nici unul dintre cei de față nu protestă însă: primul ministru, deși îngrozit de rezultatul intervenției sale anterioare, încercă încă o dată, zise încet, înfricoșat:
-Coane, te exprimi prea dur, astea-s vorbe exagerate!
-Criminali! repetă bătrînul, căruia zguduirea societății întrunite într-un scop pur formal părea să-i producă un adevărat acces de exuberanță senilă. Cînd oare a fost demis un om politic rom`n, în modul acesta nerușinat? Și cum a fost cu putință să se întîmple tocmai cu el una ca asta? Ascultați ce vă spun: cel mai mare peste cei mărunți, degeneratul paranoic, regele prostiei este cel care a făcut asta! El și liota lui de cîini ipocriți, lingușitori, mărunțeii lumii s-au strîns să-l doboare pe cel mare! Prostia nu îndură comparațiile! Orice prost e un criminal potențial, căci totdeauna îl va răpune pe cel inteligent, dacă se va ivi ocazia, sau va asista cu mîinile încrucișate la moartea lui!
-Ar trebui să-l liniștim cumva, murmură Lupu către Enescu.
Deși prelungirea înmormîntării îl făcea să sufere, tînărul medic era încîntat de ceea ce trebuia să îndure primul ministru. Acela nu mai avea nici măcar puterea să privească aprobator în jur, cum făcuse la începutul discursului bătrînului, cînd gîndise că acesta era un bun mijloc de a se preface în afară de cauză. Privea șireturile pantofilor lui Novac, care stătea chiar vis-à-vis de el. Enescu aproape zîmbi.
-Fă-i o fiolă de fenobarbital, îl sfătui pe Lupu.
-Merde! răspunse acesta.
Pe neașteptate, din livada mănăstirii apăru, pe vechea portiță de lemn, o femeie bătrînă. La drept vorbind, era chiar o adevărată babă din poveștile rom`nești, înfășurată în mai multe rînduri de zdrențe și încinsă cu un chimir lat și destul de arătos. Căra pe spate o traistă mare cu pîine din care scotea și mai azvîrlea celor trei cîini vagabonzi care o urmăreau îndeaproape. Pași fără șovăială în cimitr, deși mulțimea țăranilor, sfioasă, nu îndrăznise să depășească gardul, se apropie chiar de societatea elegantă din jurul mormîntului. însoțitorul primului ministru porni către ea cu pași mari, dar ea și ajunse la cel mai apropiat om, care era Pleasance, și-l întrebă:
-Cine-i, pe cine îngroapă?
-Gabriel Nicolau, răspunse Novac, făcînd un pas către ea și gata să o alunge, dar numele nu-i spunea femeii nimic, puțin îi păsa ei de fostul președinte al Ligii Națiunilor!
-Un domn? întrebă neîncrezătoare, și atunci agentul ajunse lîngă ea și o apucă de braț.
-Nu, zise Novac descumpănit, dar nevrînd să curme situația – își făcea un titlu de glorie din înțelegerea lui cu cei simpli – un om care a luptat să fie pace.
-Vă rog să treceți dincolo de gard, apucă să șușotească celălalt, dar ea întrebă mai departe.
-Și cum a murit, ce l-a lovit, sărmanul? Era bătrîn?
-Cincizeci de ani avea, maică! Novac nu era niciodată conștient de ridicolul unei exprimări asemănătoare din romanele sale. L-au năpăstuit greu dușmanii și a murit de inimă rea!
Enervat, agentul dădu să apuce mai bine pe bătrînă; aceasta îi scăpă din mînă însă și dintr-odată urlă – slobozind un urlet prelung, animalic, care îi cutremură pe toți cei de față, și brusc o luă razna printre morminte, urmată de cîinii ei care se speriaseră și schelălăiau îngroziți. Preotul, singur, nu privi într-acolo, ci continuă să citească cu stoicism. Ceilalți se albiseră la față, dar nimeni nu avu curajul să o urmeze și s-o potolească, iar ea se duse către troița înălțată pentru morții din războiul mondial, smulgînd buruienile din drum și continuînd să bocească cu vocea ei

spartă mortul necunoscut. Aceasta îi era pesemne îndeletnicirea, căci urletul devenise de-acum bocet în lege, în jalea ei se bănuia disciplina unui rit, cuvintele bolborosite însoțeau jelania, dar nu se pricepeau defel.
Enescu nu mai putea îndura. Urmărit de privirea paternă a lui Moscu, se desprinse din rînd, dădu ocol mormîntului și se opri în partea opusă, privind înspre osuarul unde putea fi admirat craniul unei iubite din tinerețe a lui Pușkin. Simțea nevoia să-și înfunde mîinile în buzunar, sau să-și aprindă vreo țigară, sau să facă oricare alt lucru mai neîngăduit și mai omenesc. Asemenea oricărui om tînăr și în putere, se simțea incapabil de nostalgie. Moartea lui Nicolau stinsese în el toate sentimentele: nu mai dăinuia decît mînia, deoarece obiectul ei – înfrîngerea lui – dăinuia neschimbat. Tot restul fusese îngropat odată cu ministrul: cei tineri înțeleg mai deslușit ireversibilitatea finalului. Enescu pricepea limpede că totul se terminase: Moscu păstra răposatului aceeași afecțiune ca unui om viu, Novac îl considera nemuritor ca un personaj de roman, chiar Lupu, analizîndu-i mai departe scrierea, prelungea viața spirituală a defunctului. Pentru ei, cîte ceva – poate esențialul – din personalitatea lui Nicolau supraviețuise. Pentru Enescu însă, ca și pentru politicienii adunați, totul pierise: aveau în comun un anumit realism al vieții și al morții – concret, poate mai natural.

O pală de vînt răvășì părul bine potrivit al celor de față: coafura pretențioasă a văduvei, pletele ondulate cu drotul ale celor doi romancieri, firele cărunte și rare ale politicianului cel mai ilustru, părul blond și lins al lui Lupu, coama argintie a lui Novac. Disconfortul nu întîrzie să li se citească pe fețe. Cîte chinuri nepretențioase nu îndura de altfel eterogena societate! Pe unul îl strîngeau pantofii, pe altul gulerul, al treilea transpirase sub curea, al patrulea simțea pietrele ascuțite înțepîndu-l prin tălpile subțiri. Moscu se cutremură de cruzimea gîndului, dar de data aceasta nu și-l înfrînă, cum făcuse de atîtea ori, cînd bunăvoința pusese stavilă libertății cugetului său. Să fie oare vreo gîndire care se gîndește pînă la capăt capabilă să rămînă la adăpost de cruzime? Oare nu este bunătatea altceva decît puterea de a trece adevărul sub tăcere? Pe bună dreptate, doctorul presupunea că oamenii strînși acolo erau pătrunși de o durere sinceră. Dar durerea care nu se exprimă direct prin viscere este întotdeauna stînjenită de acestea: sub haina de doliu, umorile se secretau și se descărcau în același ritm. în afară de gîndul îndurerat, un milion de alte gînduri se zbăteau să iasă la iveală. Niciodată spiritul unui om obișnuit nu devine atît de uniform ca un singur gînd să-l stăpînească cu totul. Chiar nebunia spiritului este la fel de incapabilă de unitate ca și spiritul însuși: dintre nebuni, numai melancolicii se aservesc unui singur gînd, acela al culpei și al ispășirii. Astfel că geniul și melancolia par simple în comparație cu infernul variat al minții banale, în care totul își găsește aceeași importanță deopotrivă. Bătrînul doctor își aminti că Nicolau îi ceruse să-I spună Gabriel înainte de moarte, și oftă.

Astfel stăteau cu toții
oameni în negru între lespezi cenușii
cu gulere scrobite
cu pălăriile în mînă
cu chipuri de înmormîntare
cu gînduri de orice fel
-deci și de felul acesta –
siluete izolate
-fără punți –
Preotul,

cu evanghelia în mînă,
Novac
cu barba umflată de vînt,
primul ministru,
cu conștiința încărcată,
văduva lui Gabriel Nicolau,
cu testamentul care îi lăsa toată averea,
bătrînul politician, cu numele său ilustru,
Enescu,
cu mînia sa,
Lupu,
cu îndoiala sa,
Moscu,
cu speranța sa,
Pleasance cu Sands, cu Horn și cu Ștefănescu, cu Nae, cu Paul, cu cei doi scriitori, cu șoferul ministrului, cu agentul Siguranței
unii cu alții,
și cu cuvintele lor,
Supraviețuitorii.
Preotul scutură cădelnița. Unii își făcură cruce. Unii nu-și făcură. Mulțimea fără nume – fundal palid, esențial, nebăgat de nimeni în seamă – fremătă abia auzit, într-o respirație uriașă, adîncă, asemenea nesațului cu care pămîntul uscat stă să cuprindă un potop de necuprins.

ULTIMUL MANUSCRIS AL LUI GABRIEL NICOLAU

Încă o dată apucasem un drum, primul care îmi ieșise în cale, era poate cel mai obișnuit drum,

unul ca toate drumurile, potolit din loc în loc de hanuri, mîngîiat într-o coastă de vreun lac sau străjuit de umbra ascuțită a unui castel, sau poate cel mai neobișnuit, cu arbori izbucnind din rădăcina fiecărei încrucișări ca o coardă de săgeată dintr-o rană, mori pustii scîrțîind în gol ziua și noaptea, călăreți fără fețe, galopînd fără sunet în cețuri nesfîrșite, un drum de orice fel, deci – în care toate amănuntele se ascunseseră în vizuini nevăzute și ținta mea – singura – sclipea uneori mai aproape iar alteori și de atîtea ori în praful drumului erau urme de potcoave, țigăncile îmi surîdeau de sub coviltire, clipind des, dar eu nu vedeam nimic din toate astea, bîntuit cum eram, mă scurgeam printre toate ca apa printre pietre, și nici o formă nu îmi mai lăsa vreo amintire, nici o amintire nu mai avea puteri asupra mea, în afară de cea a Judecății.

Și se poate să fi mers zile, săptămîni întregi, ba poate chiar ani de zile, deși puține îmi mai amintesc din timpurile acelea. Și astfel am ajuns la marginea unei cîmpii, într-un loc unde iarba galbenă reușise să ridice capul și chiar vreo cîteva răchite se înălțau tremurînd ușor în vîntul înecăcios. Lumina îți intra în ochi, în gură și în nări precum colbul, deși nu se zărea nici urmă de soare. Am mers cît am mers, pînă cînd am zărit pe o creastă, între mesteceni subțiri și delicați ca trestiile, ceva uriaș și de neînțeles, un edificiu sau poate o zămislire a naturii, doi umeri adunați într-unul, mai înalți decît brazii, cu mîinile parcă depărtate și sprijinite în praf, o boltă nefiresc de înaltă și de aplecată, totuși țeapănă ca un mușchi supus încercării. Am privit-o o vreme, fără să cutez a mă apropia mai mult; îmi amintea nedeslușit de acele pietre din Bretania despre care se spunea c-ar fi fost altare păgîne. Apoi mi-am adunat tot curajul și am pășit înainte și cu fiecare pas vedeam mai deslușit țesătura cărămizii, pînă cînd am înțeles: era ceea ce mai rămăsese din altarul unei biserici prăbușite, restul fusese îngropat sub iarbă, dar încă se mai deslușea, ca spatele unui uriaș animal adormit, care își împingea capul în deschiderea prea strîmtă a bolții. Labele și le ținea strînse lîngă corp, numai una atîrna în lături și cîteva cărămizi desprinse din învelișul ierbii scînteiau stins, ca tot atîtea gheare în repaus.

Și era în ruina aceasta cîte ceva din toate bisericile în care nădăjduisem: resturile de tencuială albă, adunate în insule, ca sîngele închegat pe o rană, îmi aminteau înfățișarea Mănăstirii Neamțului după cutremurul care aproape o distrusese; elanul nesăbuit al acestei bolți gotice părea că supraviețuise incendiului acelei catedrale flamande la care am fost cîndva martor; blana de iarbă ce acoperea cu decență rămășițele acelor mădulare era aceeași cu cea care ascunsese temeliile bisericii nenăscute a Rimgailei; în sfîrșit, ocolind-o, am văzut adăpostiți între picioarele uriașe ale bolții, cîțiva oameni, trei țărani și un pelerin, și astfel am revăzut Putna în construcție, sub ale cărei ziduri neîncheiate am dormit o noapte, alături de meșterul zidar și de ucenicii lui; am stat alături de cel mai tînăr, un băiat alb ca un înger și cu un firav început de barbă, care își aduna cu răbdare cîștigul neînsemnat cu gîndul de a-și cumpăra cîndva un armăsar din hergheliile domnești, dar care avea să cadă de pe schelă în ziua următoare și să nu se mai ridice.

Ce căutam eu acolo? Am pășit cu grijă pe spatele acelui blînd monstru, adormit deocamdată, și am călcat foarte ușor către altar. Țăranii, am văzut acum bine, dată fiind apropierea, mîncau dimpreună cu pelerinul, mestecau liniștiți, privindu-mă curioși, înfulecau slănină cu ceapă, cu poftă, dar fără mare grabă, de parcă ar fi stat așezați la masa lor din tindă. Unul dintre ei bătu ușor cu palma iarba de lîngă el, îndemnîndu-mă cu o privire plină de poftă: ochii îi străluceau și gura i se strîmbase, lăsînd la iveală doi dinți ascuțiți, ca niște colți. Eram însă prea istovit, prea dezamăgit, nu mai încercam nici un fel de emoție. Nimic de preț nu-mi rămăsese care să poată fi luat. Astfel că am urmat chemarea aceea scîrbavnică, am mers acolo și m-am lăsat să cad fără vlagă alături de el. Cu toții încuviințară gestul meu, dînd din cap cu bunăvoință, ba unul îmi întinse chiar un burduf de piele, îndemnîndu-mă fără cuvinte. Am clătinat din cap în semn de refuz și atunci cel lîngă care mă așezasem mi-a dat capul pe spate cu amîndouă mîinile, în vreme

ce pelerinul îmi turna lichidul acela în gură.
Cînd mi-au dat capul pe spate cu forța, s-a întîmplat însă un lucru foarte ciudat și tare frumos: în fața mea și deasupra, pe un rest de tencuială albă, am văzut un nimb perfect desenat, auriu și strălucitor, fără un fir de praf pe el: gol pe dinăuntru… Era atît de perfect încît mi-au dat lacrimile. Cum ajunsese oare acolo? Restul tencuielii era imaculat. Se prăbușise oare biserica înainte de a fi fost pictată și ceea ce vedeam era numai încercarea penelului unui pictor, singura? Cum aș fi putut ști?
Văzîndu-mă plîngînd, cei patru mi-au urmărit privirea și mi-au dat drumul. Apoi primul care-mi făcuse semn, care era cel mai gras dintre ei, avea pe el un surtuc de piele care stătea să plesnească, s-a ridicat pe jumătate, rîzînd, și s-a tîrît în genunchi pînă la peretele opus. A ridicat apoi palma lui mare, țărănească, și a lipit-o drept în mijlocul nimbului.
Palma fusese unsuroasă. Urma ei scîrbavnică a rămas acolo și după ce el și-a retras mîna, rîzînd. M-am ridicat și, făcînd un pas către el, am ieșit din umbra piciorului și m-am trezit în spărtura altarului, cu toată bolta deasupră-mi. Atunci am văzut, în partea opusă celei din care venisem, la cinci pași de mine, privindu-mă de jos cu nesfîrșită tristețe, pe tînărul ucenic alb, călare pe armăsarul său. O clipă l-am privit înmărmurit, apoi el a spus:
-Haide cu mine, am venit să-ți aduc ispașa și izbăvirea!
-În sfîrșit! am strigat printre lacrimi, și am dat să-l urmez. A fost însă mai greu decît crezusem cu putință, căci pelerinul m-a apucat de mantie, și cel mai apropiat dintre țărani s-a năpustit să mă înșface de glezne. Nici un ajutor nu puteam nădăjdui să-mi vină de la tînăra mea călăuză, care își întorsese calul și se îndepărta deja, încetul cu încetul, fără a arunca vreo privire în urmă și fără a da vreun semn că aude sunetul luptei surde care se desfășura în altarul pustiit, între mine și cei patru. În cele din urmă, cînd am reușit să mă eliberez ca să-l pot urma, el nu mai era decît o umbră neagră pe cerul roșu. Am fugit, gîfîind de groaza de a nu-l pierde, fără mantie, fără sabie, fără măcar un cuvînt, fără măcar un gînd, preocupat numai de a nu-i pierde urma, un munte mare ne-a tăiat deodată calea și calul îngerului urca pe povîrniș drept în sus – cu genunchii și cu coatele și cu sîngele curgîndu-mi șiroaie l-am urmat – dar cu fiecare pas mă făceam mai ușor și mai ușor – pînă cînd m-am găsit în fața stîncii uriașe pe care Sacra di San Michele strălucea în lumina lunii. Și mi-am dat seama că priveam acum din afara oglinzii.
Atunci El a întins mîna și a luat mănăstirea, și ea s-a făcut o pietricică în mîna lui, și el mi-a azvîrlit-o la picioare. A căzut cu sunet greu de lespede, și alături a zornăit ca fierul pe piatră.
-Iată, mi-a grăit îngerul, ia dalta aceasta și scrie-ți mărturia.
-Cum aș putea să mărturisesc, cînd eu nu știu care îmi este adevărul?
Atunci îngerul a zîmbit, a rîs aproape:
-Adevărul, mi-a răspuns, este atît de simplu, se reduce la un singur Nume.
Atunci am înțeles și, căzînd în genunchi, am încredințat pietrei numele meu, în vreme ce îngerul se îndepărta liniștit. Și la sfîrșit eram iarăși singur, ca la început.

Sfîrșit

(Iași – Sinaia – Iași, 1987-1989)